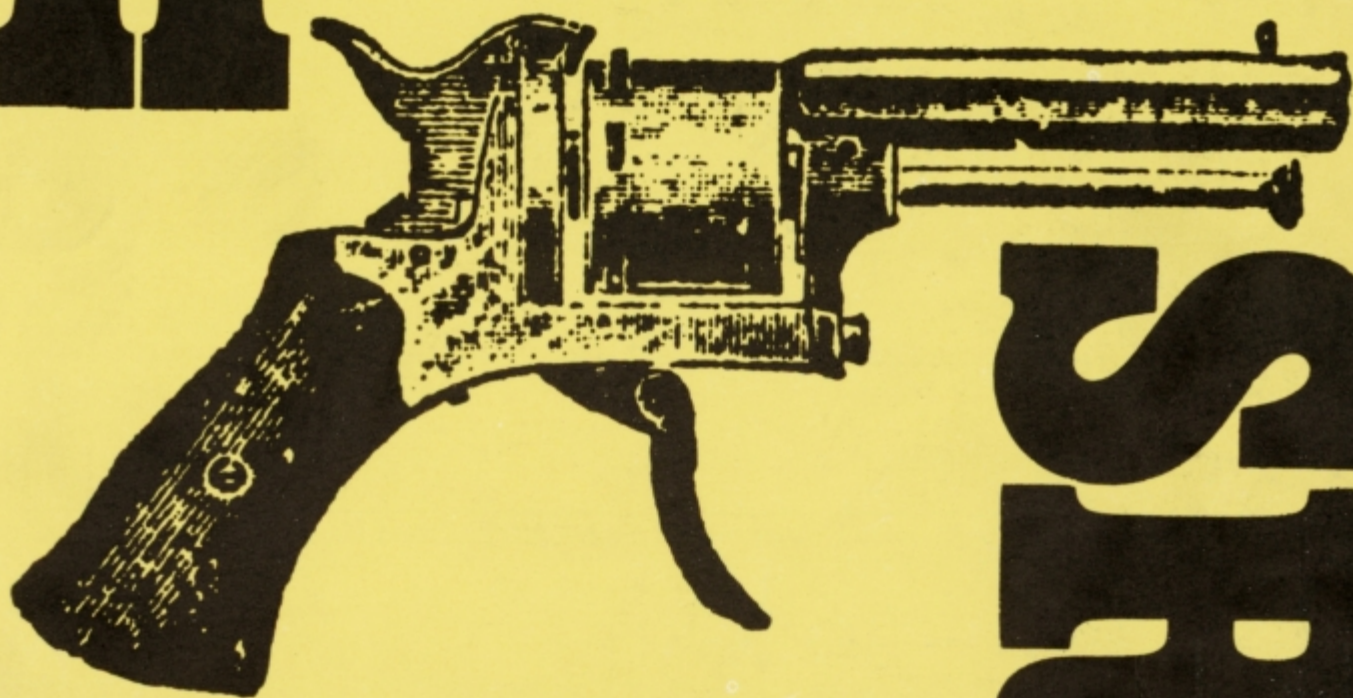

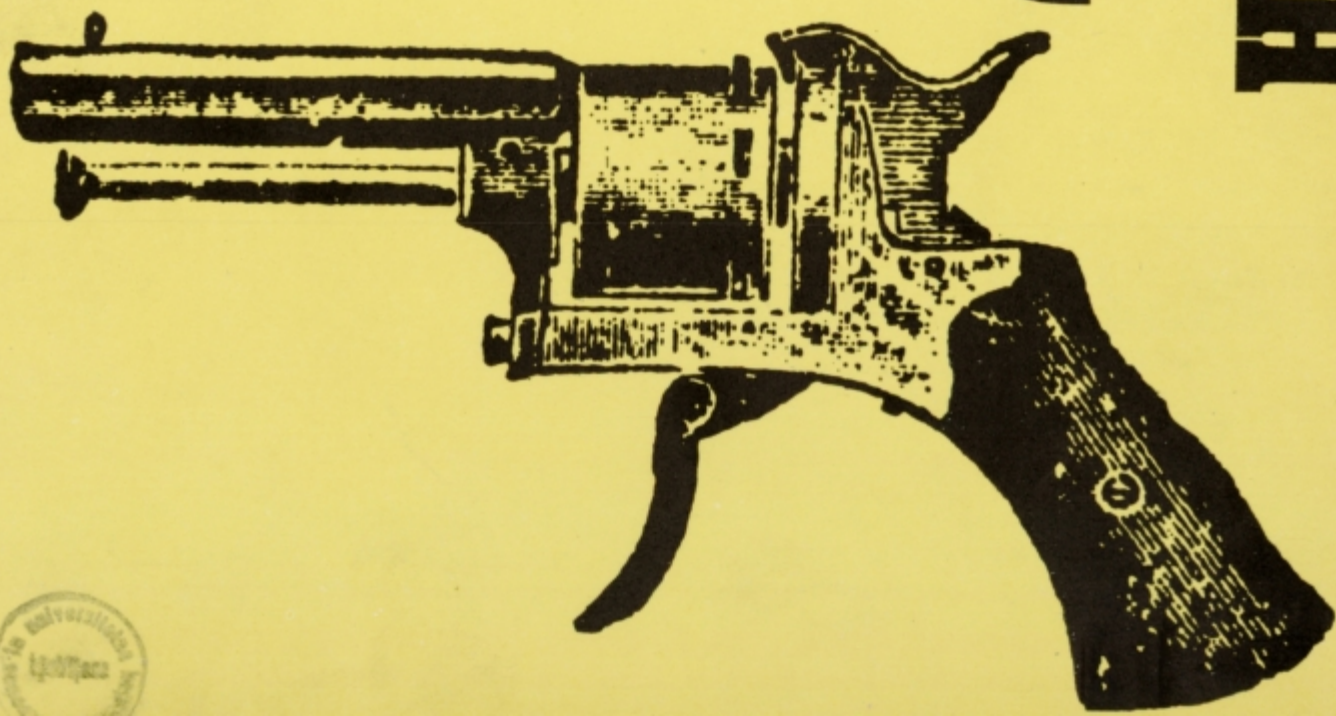
H

A

PROBLEMI
PROBLEMI
aktualnosti

SRH

PROBLEMI

Problemi, časopis za mišljenje in pesništvo. Ureja uredniški odbor: Niko Lehrman, Rudi Rizman, Marjan Rožanc, Dimitrij Rupel, Fedor Zigon (Aktualnosti); Spomenka Hribar, Valentin Kalan, Milan Pintar, Ivo Urbančič, Slavoj Žižek (filozofija); Andrej Inkret, Taras Kermauner, Andrej Medved, Rastko Močnik, Dušan Pirjevec (literarna teorija); Iztok Geister, Niko Grafenauer, Dušan Jovanović, Ivo Svetina, Marko Švabić (literatura). Glavni urednik: Niko Grafenauer. Odgovorni urednik: Rudi Rizman. Tehnični urednik:

Marjan Rožanc. Uredništvo in uprava: Ljubljana, Beethovnova 2, tel. 20487. Tehnični urednik posluje v ponedeljek, sredo in petek od 9. do 13. ure, uprava pa v četrtek od 14.30 do 16.30. Naročila pošiljajte na upravo Problemov, Ljubljana, Beethovnova 2, tekoči račun 501-8-475/1 z oznako: za Probleme. Celoletna naročnina 40 din, cena posamezne številke 4 din, cena dvojne številke 7 dinarjev. Nenaročenih rokopisov uredništvo ne vrača. Izdajata predsedstvo ZMS in UO ZŠJ v Ljubljani. Tiska tiskarna »Toneta Tomšiča« v Ljubljani.

Uredništvo Problemov se je preselilo iz Beethovnovе ulice v Sotesko 10

Dimitrij Rupel: Pohodite panje	677
Marko Švabić: Kvinta kvarta	685
Marko Pogačnik: Tinza	692
Marko Hudnik: Izhodišče: Dizzy	703
Pavle Zidar: Germán	705
Rudi Šeligo: Ali naj te z listjem posujem	703
Janez Povše: Iskanje prvega rojstva	720
Lojze Potočnik: Kandrij	723
Milan Jesih: Pesmi ki	725
Franci Zagoričnik: Concerto grosso	728
Mate Dolenc: Oblak smrti	733

Kaj so izrazili študentje z gesli na zidovih Sorbone, Nanterra, Odeona itd. v letu 1968

ANTE KESIĆ

I

Študentski upor v Franciji na pomlad leta 1968 je ostal opredmeten v časopisnih poročilih, člankih, razpravah, policijskih dokumentih, raznih publikacijah, na fotografijah in filmskem traku in kajpada v spominu kot — glede objektivnosti — najbolj krhki obliki konserviranja družbenih dogodkov in vrednot.

Prj iskanju dokumentov o tem uporniškem študentskem gibanju sem naletel na zbirko gesel, ki je bila objavljena že junija, niti mesec dni po dogodkih, v Parizu v žepni izdaji založbe Claude Tchou pod naslovom »Zidovi imajo besedo.« Gesla je zbral Julien Besançon (o njem nimam nikakršnih podatkov) in jih izdal očitno v veliki naglici, ker ni v zbirki razen gesel in mest, kjer so bila napisana, vključno z dvigali, nobenega komentarja in celo nobenega pojasnila pojmov, kratke, izrazov tega trenutka in tistih iz žargona.

Pristop k zbirki je otežilo tudi to, da ni nikjer povedano, ali je to samo izbor gesel ali pa so zapisana vsa, in to, da so preprosto nanizana po mehaničnem zaporedju, predstavljena zunaj kakršnega koli sistema, ki bi jih grupiral in jih tako postavil v določen kontekst. V tej zbirki je vsako geslo popolnoma samostojno, in pripada samo sebi, tako da je bila naloga analitika tega, morda najbolj živahnega in pestrega avtoportreta dogodkov, da jih osmisli z določanjem nekaterih smeri in z grupiranjem okrog teh smeri... Zato sem po svojem najboljšem prepričanju (poudarek je na »svojem«) najprej spremenil zbirko v statistični vzorec in jo razcepil na dva dela: na gesla, prevzeta iz tradicije, od revolucionarjev in pomembnih duhov, ter na tista, ki so bolj ali manj izvirno nastala na kraju dogodkov.

Prvi del je nesorazmerno manjši. Od skupaj 578 gesel jih je samo 54 citiranih in podpisanih, pripadajo pa 37 avtorjem, vključno z dvema kitajskima ljudskima pregovoroma. V tem minimalnem citiranju in skli-

cevanju na avtoritete se pojavlja Mao Ce-tung sedemkrat, enkrat podpisan z MAO, napisanim fonetično, kar naj bi bilo nekaj vmes med »moi«, to je piščevim jazom, in Maom; Marx se pojavlja štirikrat, pri čemer je na dveh mestih isto geslo, enkrat pa ni podpisan; potem Breton štirikrat, Bakunin trikrat, Saint-Just dvakrat, Che Guevara dvakrat in De Gaulle dvakrat, vendar obakrat usmerjen in uporabljen zoper De Gaulle samega.

Med znamenitimi duhovi in revolucionarji so po zavednem ali nezavednem izboru zastopani s po enim geslom Heraklit, Sokrat, Plutarh, sv. Avgustin, Shakespeare pod psevdonomom »Hamlet«, Spinoza, Nietzsche, Hugo, Napoleon, Baudelaire, Zola, Lenin, Clemenceau, Gide, Valéry, Thorez in Unamuno.

Gesla teh velikanov družbenega dejanja in misli so pretežno usmerjena po linijah, ki jih bomo opazili šele z diferenciranjem v drugem, izvirnem in hkrati prevladujočem delu zbirke. Po moji diagnozi se namreč v tem izvirnem delu pojavljajo tri smeri. Ena je revolucionarna v razponu od tradicionalnih do širših levičarskih koncepcij, druga je anarhistična tja do doslednega »novelevičarskega« patetičnega oporekanja in destrukcije vsega obstoječega, tako odnosov in procesov kot tudi idej, in tretja pomeni situacionizem, pomirjenje s stvarnostjo, ki ga sestavlja oportunizem, defetizem, idealizem, malodušje, brezizhodnost, utrujenost in verjetno iskren človeški strah, ki ga je vsiljevala represija sil reda. Po notranjem smislu, včasih pa tudi po povezanosti, je vidno, da so gesla dopisovali kot odgovore, da so torej vodili tudi kvazidialoge in polovične dialoge, vendar je to opažanje težko obdelati, ker zbirka ne nudi ničesar, kar bi prestopalo meje domnevanja. Vendar je dobro doživeti vsebino te zbirke, ki je ostala kot nadvse vreden dokument, pa vendar kot surrogat popisanih zidov, ki so jim z brisanjem odvzeli možno vrednost zgodovinskega spomenika, dobro jo je

PROBLEMI AKTUALNOSTI

POLITIKA

Kaj so izrazili študentje z gesli na zidovih Sorbone, Nanterra, Odeona itd. v letu 1968 (Ante Kesić)	1
Za nov odnos med politiko in komunikacijskimi sredstvi (in obratno) (Rudi Rizman) . . .	5
Za ustvarjalno orientacijo politične kulture — za kulturno politiko (Božidar Lakota) . .	6

MED TEORIJU IN PRAKSO

Psihologija in politika (Hubert Požarnik)	8
Reintegracija slovenske kulture? (France Forstnerič) . . .	10

SOLSTVO

XIV. seminarju »Univerza danes« na rob (Peter Vodopivec) . .	12
--	----

NOVA KRITIKA

Politika in kultura (Dimitrij Rupel)	14
V navzkrižjih antipluralizma (Taras Kermauner)	15

MED ZNANOSTJO
IN FILOZOFIJO

Radikalizirano vprašanje o bistvu (novodobne planetarne) tehnike (Andrej Medved) . .	17
--	----

MED IDEOLOGIJO
IN EKSTISTENCO

Trpljenje kot eksistenca — da, trpljenje kot ideologija — ne! (Ivan Mrak)	19
Revolucija kot nezaveden spor s samim seboj (Marjan Rožanc) .	22
Primer ideologiziranja (Ivan Urbančič)	23
Razlikovanje med starim in novim (Andrej Medved) . . .	24

GLEDALIŠČE

Gledališče je kreacija socialnih miljejev (Samo Simčič) . .	25
Ali je smrt — smrt? (Marjan Rožanc)	28

VIZUALNE UMETNOSTI

Nekaj o oblikovalcu Sreču Draganu (Miha Brun)	29
---	----

VREDNOTE

Avša in nevarnost (Iztok Geister)	30
---	----

STRIP

Sojuz I II III (Ziuko Marusic) .	31
----------------------------------	----

INTERVJU

Ali je v veri garancija? (Pri-mož Žagar)	34
--	----

doživeti tudi kot kolektivni napon in napor duha, vrednega tega trenutka, zgodovine in pripadnosti orientacijam, ki so v zgodovini sodobne družbe nastale in trajale ter se prelamljale skozi določene situacije in individualnost udeležencev dogajanja.

II

Zbiralec gesel Julien Besançon je vendar, kolikor prvo geslo v zbirki ni bilo tudi prvo, ki ga je opazil in zapisal, enkrat posegel vmes, da bi dal zbirki smisel in ton. Prvo geslo, ki ga je namestil z velikimi črkami motta, se glasi:

TUKAJ JE VSE SPONTANO — ali dobesedno

TUKAJ SE SPONTANIZIRA.

Kakor že ta začetna intonacija stihijnosti, samoodsebnosti, samoniklosti, ta anarhistični pristop pregrinja za naivnega ali površnega bralca celoto s prozorno anarhistično tenčico, je vendar treba za analizo raziskati, ali je temu tako, in če ni, rešiti celoto iz črno rdečega bakuninskega spektra. (Sicer pa so tudi platnice knjige črne in rdeče.)

Ne da bi z žrebom izbral smer, s katero bomo začeli, sem se odločil — nemara pod vplivom citiranega motta — da bom kot prvo poglavje združil anarhistična, vse izpodbijajoča gesla; pripominjam le, da se mnoga od njih stikajo med seboj, se prelivajo druga v drugo in da jih je treba natanko razvrstiti. Ker pa je distribucija slučajnega dokaj pravična, fluktuirajo gesla po skupinah, tako da se napake izravnavajo med seboj, seveda če verjamemo avtorju tega prikaza, da ni pristranski.

Kot temeljno anarhistično geslo bi lahko vzeli to:

ANARIHIJA SEM JAZ.

Pri tem je treba poudariti, da je anarhija v tem geslu izvedena tako dosledno, da kot zaimek »jaz« ni uporabljen samostojni osebni zaimek »moi«, marveč »je«, ki se uporablja samo z glagolom.

Kot strateško stališče anarhistov lahko razumemo tole geslo:

NE DOPUŠČAMO, DA NAS PITAJO POLITIKI S SVOJO BLATNO DEMAGOGIJO. RAČUNAJMO SAMO NA SAME SEBE. SOCIALIZEM BREZ SVOBODE JE KASARNA. (Bakunin) Podpis Bakunina se naša samo na tretji del gesla.

Pri iskanju svobode zahtevajo, da se je treba osvoboditi Sorbone, tako da bi jo požgali.

V to smer kaže tudi stališče:

PREDLOGI (iniciative) UBIJAJO EMOCIJO.

(tu gre za besedno igro: les motions — l'émotion).

Spodbijanje vsega ni obšlo niti sindikatov z značilnimi krepkimi besedami:

SINDIKATI SO JAVNE HIŠE.

Nasploh oporekajo vsemu, kar afirmira tak red:

SISTEM JE MOGOČE NAREDITI IZ ČESAR KOLI.

Zalet oporekanja seže tudi do gesla:

RAD PIŠEM FONETIČNO.

to se pravi do degradacije lastnega, francoskega jezika. Celo kakršen koli govor je kontrarevolucionaren; zahtevajo pa **revolucionarno-brezdomski komite**. Spodbijajo tudi pojem revolucionarne misli, četudi si je težko predstavljati revolucionarno akcijo, pred katero ne gre tudi revolucionarna misel:

NI REVOLUCIONARNEGA MIŠLJENJA, JE SAMO REVOLUCIONARNA AKCIJA ali

VSE KAR JE USTVARJENO, JE PRIŠLO IZ DINAMIZMA, KI TEČE IZ SPONTANOSTI.

Odnos, ki spodbija vse, ne prizanaša niti umetnosti:

UMETNOST JE GNOJ.

Sklicujejo se na Nietzscheja:

V SEBI JE TREBA NOSITI KAOS, DA BI LAHKO VRGLI V SVET PLEŠOČI ZVEZDO.

Dosledna destrukcija je pogoj za srečo:

ČE HOČEŠ BITI SREČEN, OBESI SVOJEGA LASTNIKA.

Posmehujejo se vsem družbenim ukrepom razen skrajnim:

REFORMIRAM SVOJO ZADNJIČO

in zahtevajo

NENEHNO OPOREKANJE

kot npr.: ZAVEST O DRŽAVLJANSKIH DOLŽNOSTIH (civisme) SE RIMA S FAŠIZMOM (fachisme).

Rušenje vsega ne prizanaša niti lastnim simbolom:

NE MISLIM, DA BO MOGOČE ZMAGATI BREZ RDEČE ČRNIH ZASTAV. A PO TEM JIH BO TREBA UNIČITI,

svobodo pa dviga do tolkšne izključnosti:

NISEM V SLUŽBI NIKOGAR, NITI NARODA, ŠE MANJ PA NJEGOVIH VODITELJEV,

ali do zahteve:

POSILITE SVOJO ALMO MATER, pri vsem tem pa se v svoji stihijnosti sklicujejo na prvotno Almo mater, na naravo, da bi spodbijali vse družbene odnose:

NARAVA NE DELA NIKOGAR NE ZA SLUGO NE ZA GOSPODARJA, JAZ PA NOČEM NE SPREJEMATI ZAKONOV NE RAVNATI SE PO NJIH.

Ker pa to ni mogoče in ker se tudi pisatelj te vroče parole prav gotovo

podreja zakonom, vsaj toliko, kolikor je nujno za obstoj, se nudijo takšni ekstremizmi (pogosta je zahteva: Pobesnite!) bolj kakor psihološka potreba kot možna revolucionarna praksa.

III

Verjetni nosilci revolucionarnosti v tem gibanju so se predstavljali z drugačnimi, mnogo bolj realističnimi in življenjskimi gesli, in ko smo že posegli po številčnem dokazovanju, je takšnih približno trikrat več kot anarhističnih; a ne gre le za množino, marveč so tudi bolj udarne in domiselne. Povedati je treba, kaj je tu citirano po Marxu. Na dveh mestih se nahaja zastrašujoča ocena o vedenju razreda v agoniji, na dvorišču Sorbone pa je napisano v obliki Marxove brzoglavke, datirane s 13. majem 1968:

VIDETI JE, DA STARI KRT ZGODOVINE LEPO IN DOBRO GLODA SORBONO.

Pod geslom, ki govori o obrnjenem orožju kritike, Marx ni podpisan, toda njegov duh je prisoten še večkrat. Ta gesla vsebujejo pouk, opozorilo, strategijo, navodilo, perspektivo in revolucionarni optimizem. Oglejmo si npr. eno od opozoril vladajočim:

TUKAJ STE SOOČENI Z MAJHNO SILO. PAZITE SE, DA NE BO ZARADI VAŠEGA ODPORA IZBRUHNILA DRŽAVLJANSKA VOJNA

ali:

V FRANCIJI JE 38.000 KOMUN. MI SE NAHAJAMO V DRUGI (prva je bila namreč pariška komuna leta 1871)

ali:

KADAR POSTANE LJUDSKA SKUPŠČINA BURŽOAZNI TEATER, MORAJO VSI BURŽOAZNI TEATRI POSTATI LJUDSKE SKUPŠČINE.

Ta gesla sporočajo vladajočim, da so jih razumeli in razgalili:

LAHKE MEZDE, TEŽKI TANKI ali:

NA FAKULTETAH JE 6% DELAVSKIH OTROK, V POBOLJŠEVALNICAH PA 90%.

Konkretna kritika in upor nista usmerjena proti kaki splošnosti, marveč proti predsedniku De Gaulle. Dvakrat ga pobijajo z njegovimi lastnimi citati, in naj mi bo dovoljeno, da jih po duhu prištevam k marksistični kategoriji udeležencev vstaje. Hkrati izrabljam priložnost in opozarjam na možno svojevoljnost, zato dopuščam tudi morebitne drugačne razlage.

Prvi citat:

NEZMERNOST VELIČINE POVZROČA, DA SE IZGUBLJA OBČUTEK ZA STVARNOST.
(De Gaulle).

In drugi citat, ki je bil tiste dni še svež, je stavek, ki ga je izrekel De Gaulle na univerzi v Bukarešti dva dni pred vstajo:

OD ENEGA KONCA EVROPE DO DRUGEGA SE ŽE DVIGA ZDRAV VETER IN ODNAŠA PREGRADE.
(De Gaulle).

De Gaulle je bil večkrat na udaru, domiselno, aforistično ostro, pa tudi surovo, a nikdar žaljivo ali podlo. Aforizem

VSAKA OBLAST KVARI. ABSOLUTNA OBLAST KVARI ABSOLUTNO
se očitno nanaša na De Gaulle in vzklik

ŽIVELA SVETA VOJNA PROTI 5. (razume se — peti republiki) je prav tako naperjen vanj. Na bivšega predsednika se nedvomno nanaša tudi ta ironična ugotovitev:

PORABIL JE DVA TEDNA, DA BI OBJAVIL V PETIH MINUTAH, DA SE BO LOTIL V ENEM MESECU TISTEGA, ČESAR MU NI USPELO OPRAVITI V ŠESTIH LETIH.

V stopnjevanju obsodbi nerevolucionarnih lastnosti je De Gaulle naveden z imenom:

ČE MISLIM, DA NI TREBA SPREMENITI NIČESAR, SEM KOLABORACIONIST.

ČE NOČEM MISLITI, SEM STRAHOPETEC.

ČE MISLIM, DA JE V MOJEM INTERESU, DA SE NIČ NE SPREMINJA, SEM UMAZANEC.

ČE SEM KOLABORACIONIST, STRAHOPETEC IN UMAZANEC, SEM ZA DE GAULLA.

Zlasti je na udaru De Gaullova ideja o participaciji. Ena takih obsodb se na primer glasi:

BRIGAJ SE ZA SVOJE DELO, (toda) NIČEVOST IN TORTURA PARTICIPIRATA TU (pri takšnem stališču). Ali:

BITI SVOBODEN V L. 1968 SE PRAVI PARTICIPIRATI.

Najdejo pa se tudi sporočila De Gaulle:

CHARLOT (nadimek Charlieja Chaplina), MI NISMO VEČ TELETA, MI NISMO VEČ POKORNI NAŠEMU GENERALU. (besedna igra: des veaux — dévôts)

ali:

OBLAST NI NEZASTARLJIVA PRAVICA DEGOLIZMA

ali:

MAR IMAJO DEGOLISTI EN KROMOSOM VEČ?

Zapisan je bil celo vzklik:

NAJ ŽIVI DE GAULLE! katerega sestavni del je podpis **Francoski mazohist**. In naprej:

REFERENDUM: ZVIJAČNOST, NATO DIKTATURA.

In kot končno sporočilo De Gaulle:

SPLOŠNA VOLJA (la volonté générale) PROTI VOLJI GENERALA Volji generala in reda se postavljajo nasproti mobilizacijska gesla: PRAVICE, DA NE ŽIVIŠ, NE IZPROSIŠ, AMPAK SI JO VZAMEŠ.

SVOBODA JE DOBRINA, KI NAS OVIRA S POMOČJO ZAKONOV, UREDB IN NEZNANJA, DA JE NE DOSEŽEMO.

SORBONA, ULICA ŠOL — ŠOLA ULICE.

LJUDJE, KI JIH JE STRAH, BODO Z NAMI, ČE BOMO OSTALI MOČNI.

NAŠE ROKE POTISKAJO BOMBE V LUKNJE REDA.

POLITIKA PREHAJA NA ULICO.

TOVARIŠI, OBOROŽITE SE!

OTROČJI JE SRAM LJUDI, KI SE PRI IZHODU IZ NIČEVOSTI SOOČAJO Z ŽIVLJENJEM.

V IZJEMNI SITUACIJI

IZJEMNI UKREPI

IN SORAZMERNE ŽRTVE.

SAMO EN NEREVOLUCIONARNI VIKEND JE NESKONČNO BOLJ KRVAV KOT EN MESEC PERMANENTNE REVOLUCIJE.

NITI ROBOT NI SUŽENJ.

Ena od parol ima naslov: ZGODOVINSKI POZIV:

V ČASU, KO PRETRESA FRANCOSKO DRŽAVO UPOR NJENE MLADINE, IMAJO LJUDSTVA, KI JIH ZATIRA TA ISTA DRŽAVA, POMEMBNO PRILOŽNOST, DA STRESEJO S SEBE JAREM. BRETONCI, ALZAČANI, KATALONCI, BASKI, FLAMCI, KORZIKANCI, ZDRUŽITE SE — IN VAŠA MLADINA LAHKO Z OSVOBAJANJEM PRISPEVA K ISTOČASNEMU OSVOBAJANJU FRANCOSKE MLADINE.

Še nekaj gesel, ki so značilna po svojem mobilizatorskem duhu:

HITREJE!

MI VSI SMO »NEZAŽELENI«.

REVOLUCIJA JE INICIATIVA.

OBLAST JE IMELA UNIVERZE,

ŠTUDENTJE SO JIH VZELI.

OBLAST JE IMELA TOVARNE,

DELAVCI SO JIH VZELI.

OBLAST JE IMELA RADIOTELEVIZIJO,

NOVINARJI SO JO VZELI.

OBLAST IMA OBLAST,

VZEMITE JI JO!

GLEJ: ČAKAMO TE!

TECI, TOVARIŠ, STARI SVET JE ZA TEBOJ.

BOLJ KOT KDAJ PREJ POSTAVITI AKCIJSKE ODBORE.

PREDVSEM POSTAVITI AKCIJSKE ODBORE.

ZMAGA Z AKCIJSKIMI ODBORIL.

IMATE SVOJ AKCIJSKI ODBOR? ČE NE, POSTAVITE SVOJ AKCIJSKI ODBOR.

STRAH PRED RDEČIM PREPUSTIMO ROGATIM ŽIVALIM.

POTREBNO JE RDEČE, DA BI PRIŠLI IZ ČRNEGA.

MODERNIZEM JE PRI NAS SAMO MODERNIZEM POLICIJE.

BOMO PREBILI SVOJ ČAS NA SORBONI Z ABSTRAKTNIM RAZMIŠLJANJEM O REVOLUCIJI? ALI PA BOMO USKLADILI SVOJA DEJANJA S SVOJIMI GESLI?

NE HODITE LETOS V GRČIJO. OSTANITE NA SORBONI!

SLECITE HLAČE FRAZAM, DA BOSTE NA RAVNI SANSKILOTOV (besedna igra: deculotter — sansculottes).

Del tega bojnega opusa sestavljajo tudi strateška navodila in stališča:

ČE SE JE TREBA ZATEČI K SILI, NE OSTAJAJTE NA SREDINI.

IZBIJTE ČEP, DA BOSTE SPROSTILI REVOLUCIONARNO ENERGIJO MNOŽIC.

MALO POPUSTITI POMENI VELIKO KAPITULIRATI.

OD KOD PRIHAJAJO IDEJE O PRAVICI, MAR PADAJO Z NEBA? NE. ALI SO PRIROJENE? NE. PRIHAJAJO LAHKO LE IZ DRUŽBENE PRAKSE, IZ RAZREDNEGA BOJA, IZ BOJA ZA PROIZVODNJO IN ZNANSTVENO RAZISKOVANJE. MAO CE-TUNG.

NE TROŠIMO MARXA (ne razmetavajmo z Marxom).

V tej kategoriji gesel je zajeta tudi neenotnost levih sil:

NE ZABAVLJAJTE ČEZ SEBE. ZABAVLJAJTE ČEZ DRUGE.

V BORBI PROLETARIATA VIDIMO NEKO NEVARNOST. V BAZI ODLOČAJO DELAVCI, SINDIKATI PA SE OBNAŠAJO KOT TEKMECI, DA BI OČUVALI OBLAST, KI JE DOSLEJ STALNO DUŠILA REVOLUCIONARNO BUJENJE.

IMAMO PREDZGODOVINSKO LEVICO.

V tem poglavju ni pozabljena niti solidarnost:

ŽIVELI VARŠAVSKI ŠTUDENTJE!

ali

VSI SMO NEMŠKI ŽIDJE, kar pomeni: vsi smo s Cohn-Benditom.

Ena od razsežnosti te skupine gesel je tudi pohvala samoupravljanju:

ZAHTEVATE SAMOUPRAVLJANJE, ZAČNITE TAKO, DA BOSTE PRENEHALI BITI TUJA LASTNINA.

VZPOSTAVITE OBLAST DELAVSKIH SVETOV. Revolucionarna mladina.

VSO OBLAST DELAVSKIM SVETOM.

Vendar so drugi tudi nasprotovali temu. Tej isti, ponovljeni paroli je na drugem mestu dodan podpis: **Besnež**, in ironija se stopnjuje s pripisom:

VSO OBLAST SVETOM RAZSRJE-NIH. (podpis:) **Delavec**.

In še en vklik univerzalnosti samoupravljanja:

NAJ ŽIVI OBLAST DELAVSKIH SVETOV NA VSEH ŽIVLJENJSKIH PODROČJIH.

IV

Na prehodu k tretjemu situacijskiemu poglavju si oglejmo nekaj utopizma, revolucionarne romantike, brez katere ne gre:

SEN JE STVARNOST.

ODREJAM STANJE PERMANENTNE SREČE.

NAJPREJ JE TREBA IZVESTI REVOLUCIJO V LJUDEH, PREDEN JO URESNIČIMO V STVAREH.

ČLOVEK NI ROUSSEAUJEV DOBRI DIVJAK NITI CERKVENI ROCHEFOUCAUDSKI POKVARJENEC. KADAR GA ZATIRAJO, JE NASILEN, KADAR JE SVOBODEN, JE BLAG.

V

To utopično medigro sem uporabil kot tampon, da bi revolucionarno smer ločil od sil, ki so pri nas manj poznane, nemara tudi zaradi tega, ker smo radi gledali na študentsko gibanje v Franciji kot na bolj ali manj homogeno, celo takrat, kadar smo njegovo družbeno smotnost in smiselnost postavljali pod vprašaj. Vendar glede na to zbirko gesel gibanje ni bilo enotno, ne le kar zadeva razcepljenost leve, marveč so bila v njem močna, vsaj po številu, ostrini, duhovitosti in spricho tega tudi po določeni učinkovitosti, situacijski, oportunistična, prorožimska in morda tudi celo desničarska gesla. Gesel, ki kažejo takšno usmeritev, je nekaj več kot onih, ki smo jih označili kot anarhistična, poleg tega pa so bolj udarna in bolj sprejemljiva. So takšna, da so prav gotovo ogrožala tudi srednjo, najbolj bojevito, revolucionarno skupino, gledano v dokaj široki »koaliciji« levih sil. Parole situacijskov so nabite s tistim, kar se precej lahko sprejema, s cinizmom, duhovitostjo, navidezno dobronamernostjo, ra-

zumnostjo, skrbjo za osebne usode, z »iskrenim« priznanjem brezizhodnega položaja, z defetizmom, strahom, pa tudi s paniko.

K nekemu geslu, ki je postopoma naraščalo in s katerim so študentje odklanjali, da bi bili reševani, **diplo-mirani, recenzirani**, ker bi bili s tem **indoktrinirani, sacerlizirani** (verjetno po imenu neke nove pariške četrti), **izpostavljeni pridigam**, je nekdo, ki je bil nasprotnega mnenja, dodal:

...DA, VENDAR OD REVOLUCIJE BATINANI, OPEHARJENI, PODJARMLJENI, ZAPLINJENI.

Ali pa takle obrat, najbrž kot odgovor na precej pogosto uporabljen izraz »teleta«: OD DANES OBSTAJATA SAMO DVE KATEGORIJI LJUDI: TELETA IN REVOLUCIONARJI, ČE BO PRIŠLO MED NJIMI DO POROKE, BODO NAPRAVILI RE-VOL-UCIONARJE.

(re-veau-lutionnaires; v francoščini namesto z navadnim o pisano z eau kot v veaux = teleta).

Jalovost punta je izražena v geslih:

VI BUZERIRATE MUHE.

PRIŠEL, VIDEL, VERJEL.

In v monoparoli:

NIC.

Podobno sledi:

LEBDIM.

IZMISLITE SI NOVE SEKSUALNE PERVERZIJE.

DOL VSEBINSKO,

NAJ ŽIVI MINLJIVO!

sestavni del gesla pa je vsekakor tudi podpis: **Marksistična revolucio-narna mladina**.

Značilno kratko in udarno je tudi to:

O SIZIF!

Eno najbolj strupenih:

JAZ SEM MARKSIST GROUCHOVE SMERI.

Groucho pa je ime enega od ameriških komikov bratov Marx.

Z njim se lahko po duhovitosti kosa nemara samo eno geslo, verjetno levega izvora:

NAJ ŽIVI SOLIDARNOST Z AFRIŠKO-AMERIŠKIM NARODOM! kar se očitno nanaša na ameriške črnce.

Medtem ko pri revolucionarno usmerjenih študentih prevladujejo gesla, ki mobilizirajo, je pri situacijskih največ takih, ki imajo nasproten učinek:

POZOR, TOVARIŠI, REPUBLIKANSKI RED SE PONOVO VZPOSTAVLJA. **Defetist**.

DA BI MOGLI OBSTATI, MORA REVOLUCIJA PRENEHATI OBSTAJATI.

In dalje: ŽIVETI V SEDANJOSTI, SAMO V SEDANJOSTI.

MI SAMI NE MOREMO NIČESAR.

PERMANENTNA REKREACIJA. POKOPALIŠČE.

NA POTEH, PO KATERIH NI HODIL NIHČE, TVEGAŠ SVOJE KORAKE. V MISLIH, KI JIH NI MISLIL NIHČE, TVEGAŠ SVOJO GLAVO.

OPOREKAJTE NAJPREJ SAMI SEBI.

To geslo je dobilo odgovor:

DA, ŠE CELO DE GAULLU.

Naslednjemu geslu pa ni, vsaj po zbirki, odgovoril nihče:

TISTI, KI GOVORE O REVOLUCIJI IN RAZREDNEM BOJU, A NE RAČUNAJO Z VSAKDANJO STVARNOSTJO, GOVORE S TRUPLOM V USTIH.

Ali pa eno izmed bolj dobrodušnih:

SPREMEMBA PERE BOLJ BELO KOT REVOLUCIJA ALI REFORMA.

Zadnja situacijska parola v zbirki se glasi:

SANJAM O TEM, DA BOM SREČEN IMBECIL.

Namesto da bi tri obravnavane politične usmeritve postavili na zaključku v medsebojni odnos, se zdi primerno, da iz tistega, kar so njihovi nosilci izpovedali o sebi in svetu, omogočimo prodor blisku optimizma, revolucionarnega in človeškega:

TEŽAVNO JE TISTO, KAR JE MOGOČE STORITI TAKOJ;

NEMOGOČE JE TISTO, KAR ZAHTEVA NEKAJ VEČ ČASA.

Zagreb, 3. 10. 1969

* Ta članek je bil prebran kot koreferat na simpoziju, ki ga je ob 50-letnici SKOJ, KPJ in naprednih sindikatov organizirala republiška konferenca Zveze mladine Hrvatske skupno z zagrebškim mestnim mladinskim komitejem od 7. do 9. oktobra 1969 v Zagrebu. Poleg zgodovinskih tem so na simpoziju obravnavali tudi novolevičarska gibanja. Avtor tega članka je v uvodu še posebej razložil svojo metodo, ki poskuša analizirati pojav nove levice od znotraj. Funkcija koreferata je bila predvsem razbijanje mita, češ da gre pri novi levici ekskluzivno za levo pozicijo. Avtor je z notranjim pristopom razkril idejno ambivalentnost tega socialnega pojava.

Za nov odnos med politiko in komunikacijskimi sredstvi (in obratno)

RUDI RIZMAN

Zadnji politični dogodki, ki jih je intenziviral na prvi pogled dokaj banalen vzrok — cesta, so kot prispevek sanaciji političnih razmer prinesli nezadovoljstvo nad sedanjo politiko komunikacijskih sredstev pri nas. S tem se je nenadoma legaliziralo spraševanje, ki je bilo še včeraj blokirano. Vržena je bila rokavica, ki jo je treba pobrati. Kajti ocena o monopolizmu, privatizmu in »škarjah« v komunikacijskih sredstvih je bila izstreljena s tiste strani, ki je še včeraj narekovala takšno ali drugačno, bolj ali manj zvesto posnemanje. Če je v nekem trenutku nastala pri posnemovalcih zmeda o tem, kateri politični nosilec združuje v določenem trenutku največji možni obseg vpliva, ugleda in moči, potem je potrebno poiskati vzroke in avtoriteti in veljavi teze o enotnem političnem prostoru — njen prvi zakon se imenuje železni zakon transmisije. V proklamacijah in resolucijah bi koga utegnili zavesti, da smo koncept transmisije za vedno pokopali. Vendar se bojim, da je preobrat v starem pojmovanju obstal na pol poti, da so prevladale tiste politične težnje, ki jim je šlo bolj za to, da se stari odnos pojavi v novi preobleki, kot pa da popolnoma prekinejo z njim.

V praksi delovanja komunikacijskih sredstev se staro v novem kaže v avtocenzuri, v manjšem tveganju — na račun kvalitete ali v usmeritvi na nevtralne teme npr. na zabavno-komercialne, Marsikje so vrgli v koš z apologetskimi prispevki vred tudi sleherno politično publicistiko, sleherno družbeno naravnano misel. Takemu »novemu« tipu komuniciranja ustreza nov tip glavnice ali odgovornega urednika. Šefi množično branih tednikov in tedenskih revij nas bodo že po prvem vtisu upravičeno prepričali, da niso ideologi ali agitpropovsko naučeni ljudje. Ponošno bodo zatrdili, da jih politika ne zanima, da so celo »apolitični«, da skrbijo kvečjemu za osebne stike z izdajateljem, ki jih formalno potrjuje. In res, Gospodje so pokrovitelji najrazličnejših »miss« predstav, rallyjev, zabavno-glasbenih prireditev in hobbyjev. Omenili smo

le banalne primere, čeprav opisano stanje ne zadeva samo zabavno-komercialnega časopisa, temveč je najedlo tudi ugledne in resne časopise; o tem priča na primer sivina kulturnega (ne)koncepta osrednjega nacionalnega dnevnika DELO ali nemoderna apologija ljubljanske RTV,* ki celo pravovernemu politiku ne pomeni dosti več kot tisto, kar je za naše pojme vloga poklicne objokovalke na kitajskem pogrebu.

Za vse glavne urednike slovenskih tednikov, tednikov in komercialno-zabavnih listov je z zelo majhnimi izjemami skupno to, da v političnem prostoru ne igrajo kake izrazito samostojne vloge, ki bi omogočala, da bi imel časopis širši manevrski prostor, da bi se nenehno politično in socialno ekspliciral v okvirih, ki jih dovolj na široko postavlja ustava. Dejstvo, da postaja dani slovenski komunikacijski medij nezadosten v smeri, ki jo nakazujem, se potrjuje v porastu zanimanja za VUS in SPIEGEL. Obema komunikacijama je skupno, da sta odprti za živo, aktualno in deloma nekonformistično besedo, predvsem pa da delata razvidno razliko med informativno in opredeljeno besedo.

Mogoče in potrebno se je vprašati o izhodu, ki bi dal vsaj slutiti o premiku na bolje. Pri tem se je treba opreti na pridobitev, ki jo je prinesla družbena ureditev. Privatno-lastninski odnos do komunikacijskih sredstev je nadomestila — vsaj v deklarativnem pogledu — družbena lastnina, tedaj nova kvaliteta, ki pa je ostajala vseskozi nepremišljena in najpogostejše omrtvičena družbena realiteta. Če seveda odklanjamo privatizacijo tako v stari kakor v novi preobleki, potem moramo takoj

* Pri tem mislim poleg omejitvenih suverenosti kulturnega koncepta še posebej na pozicijo političnih komentatorjev, ki najpogostejše ostajajo na ravni političnega papagajstva in apologije, takšni ravni se je pred tedni odrekal tudi predsednik srbske ZK Marko Nikezić. Poučni so v tem smislu intervjuji z vodilnimi političnimi osebnostmi, ko smo priče razgovora avtonomne osebnosti z novinarjem, ki so mu zamrli vsi kritični človeški čuti.

zatrditi, da nam gre za uveljavljanje samostojnih in odgovornih osebnosti, ne anonimnih in marionetnih figur, ki nastopajo z javno razvidnimi programi in koncepti, s katerimi je mogoče v vsakem trenutku voditi neposreden kritični dialog. Edino le v taki situaciji se lahko uveljavi tako imenovani družbeni interes, prek angažiranih posameznikov in družbenih teles, ki pomenijo neinstitucionalizirani pritisk.

Danes smo še daleč od takega stanja. Demokratični (lahko ga imenujemo tudi samoupravni) pritisk je postavljen vsaj pred dve nefunkcionalni oviri. Prva je v tem, da komunikacijske ustanove ne razgrinjajo svojega koncepta, čeprav to tudi ne pomeni, da so brez koncepta; gre le za to, da ga je treba šele razbrati iz praktičnega delovanja, pri tem pa se voditelj masovnega medija ob vsaki kritični pripombi skriva za zidom neodgovornosti in nezavezanosti razvidnemu konceptu. Tako nas je voditelj RTV še pred kratkim opozarjal, da je proti monopolizmu in privatizaciji RTV. Napad je boljši kot obramba! Druga ovira je v tem, da pomeni kritika politike nekega komunikacijskega sredstva x avtomatično kritiko politika y, ki je skriti oče koncepta, glavni urednik pa je le njegova eksponirana figura, nameščena na polju političnih načrtov.

Dobronamerne kritike tedaj ne jemljejo kot izraz volje do korekture koncepta, temveč kot politično pozicijo z nameni sovražne narave, za katerimi stoji druga stran, drug politik. Priča smo nefunkcionalnemu, nepravemu ujemanju dveh različnih nivojev.

Nadaljujemo z iskanjem konstruktivne alternative. Vidimo jo v bolj zavzeti vlogi SZDL,** ki nadomešča prejšnjo vlogo privatnega subjekta (ta proces socializacije komunikacijske ustanove se sicer odvija danes v precejšnjem obsegu tudi v razvitem kapitalističnem svetu) in pri naša s seboj mnogo širšo (in ne le lastniško razpoložljivost komunikacijskih sredstev. SZDL bi morala za-

** SZDL je namreč ustanovitelj ali izdajatelj večine komunikacijskih subjektov, o katerih teče beseda v tem prispevku. Preteklost ni velik prijatelj naše teze o bolj zavzeti vlogi SZDL v svetu komunikacijskih sredstev, saj se je taka vloga doslej uresničevala zgolj na način transmissijskega vplivanja in ne v smeri, ki jo nakazuje članek. Tak koncept dela SZDL seveda potrebuje mnogo bolj premišljen, kvalificiran in sistematičen napor, tudi temu ustrezen »tip« političnega delavca in ustrežajočih političnih odnosov.

živeti kot tribuna in kot servis, ki nenehno razbija zaprte sisteme in težnje po privatizaciji, ki zapirajo demokratično igro permanentnega vključevanja novih duhovnih moči, energij in znanja. Bolj konkretno povedano: v izbiri koncepta in njegovih realizatorjev bi bilo potrebno položiti tekmovalnega duha. SZDL bi tedaj morala v določenih obdobjih javno razpisati koncepte in funkcije za posamezna komunikacijska sredstva. Ta načrt je mogoče funkcionalno izvesti v več različicah, v katere se ne spuščamo. Gre nam predvsem za to, da dosedanje oblike odnosa SZDL do komunikacijskih sredstev evoluirajo od tiste prakse, ki je načelno stališče zelo hitro zamenjala za taktično-dnevni interes in si s tem sama načela komunikacijski živec, na katerem lahko sloni pomemben del tudi njene lastne aktivnosti. V mnogih primerih pa je že načelni odnos narekoval taktični prijem in podrejenost dnevnemu političnemu interesu.

Za ustvarjalno orientacijo politične kulture – za kulturno politiko

BOŽIDAR
LAKOTA

I. Tisti, ki ga bo ta grobi poskus soočenja s situacijo človeka v potrošniški družbi spodbudil k nadaljnjemu premisleku, si bo verjetno z zanimanjem ogledal (med drugim) tole literaturo:

Max Scheler: Položaj človeka u kozmosu (Veselin Masleša, Sarajevo, 1960)

Vance Packard: Industrija svesti (Sedma sila, Beograd, 1967)

Karen Horney: Neurotična ličnost našeg doba (Grafički zavod, Tito-grad, 1964)

Erich Fromm: Zdravo društvo (Rad, Beograd, 1963) in Bekstvo od slobode (Nolit, Beograd, 1964)

Herbert Marcuse: Čovjek jedne dimenzije (Veselin Masleša, 1968) in Eros in civilizacija (Naprijed, Zagreb, 1965)

Harry K. Wells: Neuspeh psihoanalize od Freuda do Fromma (Kultura, 1967)

K. Marx: Rani radovi (posebno pariški rokopisi)

Student Power — Problems, Diagnosis, Action (Penguin Books in association with New Left Review, 1969)

Ia. Hipoteza o objektivni in planirani socialno kulturni diskriminaciji in pohabljanju človeka postavlja pod vprašaj hipotezo o možnosti samoupravljanja v okviru potrošniškega sistema in postavlja zahtevo po revolucionarnem obratu v okviru možnosti. Domet tega pisanja ne sega preko soočenja: tudi program, ki ga postavlja ta grobi oris, namerava samo razsvetliti bedo in tendence kulturne alienacije v sodobnem slovenskem prostoru.

II. Utemeljitev:

a) Človeka preprosto žene k temu, da se zadovolji (Freud). Zaradi racionalizacije odpora stvarnosti človek zatira neposredni odnos tega prilagajanja na relaciji potreba — predmet zadovoljitve v socialno spremenljivi obliki, kar v bistvu predstavlja temelj civilizacije. Toda zato ne dosega največje zadovoljitve (do užitka), ampak zadovoljitve le v večji ali manjši meri, do situacije, ki transcendirajo užitek v prihodnost. Smisel tega samozatiranja je korak

k polnejši zadovoljitvi, pot v »nebesa«, v komunizem, v grabljenje po prihodnosti. Pomen takšne sedanjosti je torej v tem, da si že jemlje jutri. Skozi sublimacijsko samozatiranje vodi pot v produktivno ustvarjalno orientacijo človekove dejavnosti, do bližjih ciljev in v bodočnost gibanja.

b) Res je, da človeka preprosto žene k temu, da zadovolji samega sebe. Toda človek to tudi vidi. Človek je v posebnem, ekstatičnem odnosu do sveta (Scheler). Inteligenca ni tista specifična razlika, ki ga odlikuje nad živaljo. Tudi živali se namreč razsvetli kakšna nova situacija v luči njene trenutne nagonke potrebe (npr. poskusi s šimpanzi glede hrane ipd.). Človeku pa je vsa njegova nagonka struktura hkrati odprta, svet je človeku predmet. Pred-met-nost sveta omogoča človeku transcendenco užitka in produktivno racionalno orientacijo. Biti človek pomeni (moči) zatreti neposredno na-gonsko orientacijo in se postaviti v nov odnos do sveta (princip negacije), v tak odnos, ki obljublja »več« ali »višje« oblike zadovoljstva (npr. budistično načelo Nirvane, marksistična teorija revolucije ipd.). To »več« ali »višje« je predvsem sprava s svetom, takšna ali drugačna pomiritev ali zadovoljitev nagonke strukture, pa četudi že pomeni represijo ali sproščenost.

c) Razvoj civilizacije poteka skozi posebne socialne oblike represije. Da bi premagali svojo nesvobodo in odpor stvarnosti, se posamezniki sporazumevajo o določenih družbeno obvezujočih obrazcih medsebojnega vedenja, ki naj utrdijo človekov vladajoči položaj v prirodi. Po drugi strani pa dobe ti obrazci vedenja, ko se organizirajo, (institucionalizirajo), v odnosu do ljudi oblastniški položaj, podoba nekega višjega reda, ki zaradi svoje institucionalizacije ohranja svojo ukazovalno funkcijo še potem, ko so »prirodne« razmere, ki so postavile kot pogoj prevladovanja zahtevo po takšnem obrazcu ponašanja, že zdavnaj premagane. Sistem se postavlja nad človeka in ga zatira. Človek, ki sistematično

poskuša obvladati prirodo, se mora za večjo svobodo, za večjo sproščenost, za bolj polno uživanje tako boriti na obe strani: s prirodo in s sistemom, ko ta postane iracionalno represiven.

č) Sedaj je še prezgodaj, da bi se vprašali, v kolikšni meri je sedanjí nivo obvladovanja prirode odvisen od danih oblik represivne civilizacije, potrošniške družbe. Poskusimo se raje vsaj delno soočiti s stanjem in posledicami:

1. Osnovna predpostavka potrošniškega sistema je, da je osebna zadovoljitev predmet zasebnega interesa. (»Družba razglasa, da je posameznik svoboden, neodvisen, da more odločati o svojem življenju po svoji lastni volji; »velika življenjska igra« mu je odprta in lahko dobi, kar hoče, če je učinkovit in energičen. — V stvarnosti so te možnosti za večino ljudi omejene. To, kar šaljivo pravijo, da si ni mogoče izbirati roditelje, se lahko razširi na življenje sploh, na izbiro in uspeh poklica, načina rekreacije, izbiro partnerja...« (K. Horney: *Neurotična ličnost*, str. 177.) Predmet družbenega interesa pa je usklajen tek sistema, ki deluje na principu te predpostavke. To načelo opravičuje objektivno socialno-kulturno diskriminacijo in pohabljanje človeka.

1a. Socialno-kulturna diskriminacija: kvantitativna in kvalitativna centralizacija kulturnih institucij in s tem kulturnih artiklov v mesto; možnost porabe kakega artikla je odvisna tudi od socialnega statusa; meščani in bogati imajo monopol nad kulturnim izoblikovanjem človeških čutov, nad kulturnim užitkom. (Marksistično načelo emancipacije je poudarjalo v doktrini razrednega boja pomen privatne lastnine predvsem zaradi tega, ker je monopol nad razvojem človeških čutov, zmožnosti, v času klasičnega kapitalizma identičen s privatnim lastništvom).

1b. Pohabljanje človeka: poleg tega, da monopol enih že sam po sebi izključuje možnost razvoja drugih, pa zahteva po mirnem, usklajenem teku potrošniškega sistema vključuje tudi racionalne mehanizme, ki proizvajajo iracionalne potrebe (če hoče otrok imeti album s sličicami iz filma »Vinetou«, potem mora prežvečiti toliko in toliko žvečilnih gumijev Koloy's ipd.; o tem razpravlja Packard v »Industriji svesti«); te izrabljajo človekovo nemočno, iluzorno orientacijo (npr. reklama za deodorant: »8 × 4 podvoji vaše šanse«) itd. Vloga takšnih racionalnih mehanizmov je torej v tem, da brišejo tisto specifično človeško lastnost; zmožnost duha, da

se kot oseba zbere k sebi in postavi v svet, tako da je le-ta njen predmet — torej človeka pohablja. Ti mehanizmi preračunano silijo človeka v to, da reagira na nivoju, ki ga je Pavlov ugotovil pri poskusih s psi — na nivoju pogojnega refleksa. Na tem nivoju so sposobni reagirati že celo nekateri elektronski aparati (kibernetika).

1c. Potrošniška družba nastopa proti kozmološkemu, celovitemu odnosu človeka do sveta in uveljavlja njegovo nagonsko strukturo v porabi iluzij namesto v resničnem zadovoljstvu (užitku). Potrošniška družba ne priznava nobene negativne dialektike. Kvalitativno logiko, deduktivno logiko, kozmično logiko, logiko struktur — od mitoloških, teoloških, metafizičnih do eksistenčnih — tisto logiko, ki napolnjuje praznino v srcu, briše s hladno, vladajočo logiko golega interesa in neposredne motivacije kot z absolutno veljavnim. Potrošniška družba pomeni razpored sveta. Potrošniška družba je reprodukcija vsakdanjosti, ki ne potrebuje nobene poezije, nobene ustvarjalnosti, nobene dopolnitve več, je čista samozadostnost.

1. č Kako to, da ta samozavestnost, ki omogoča človeku, da beži od samega sebe, pa čeprav včasih samo s tem, da zakriva in omejuje razvoj nekaterih njegovih zmožnosti (n. pr. duha) — ne zadovoljuje človeka, ampak ga celo dela nesrečnega? Horneyeva celo trdi, da obstoječi, izrazito tekmovalni sistem povzroča, da med nevrotičnimi in normalnimi osebami ni nobene kvalitativne razlike, temveč samo kvantitativna. Nevrotičnost je pravzaprav diagnoza za normalno stanje te družbe: tekmovanje namreč vodi k rivalstvu, to povzroča, da smo drug drugemu potencialni sovražniki, drug drugega oviramo pri uveljavljanju, pri uspevanju, drug drugemu ne zaupamo, drug drugega se bojimo, dobivamo občutek osamljenosti, kompleks manjvrednosti, občutek nesreče — v nas se potencialna potreba po ljubezni kot absolutno zdravilo za vse, ki pa dejansko samo prikriva resnično stanje in možnosti uživanja. In to psihološko potrebo potem izkorišča proizvodnja (8×4 podvoji vaše šanse) tako, da nam delno prikazuje kot popoln substitut totalitete, da sami sebe prepričamo v skrajno samoumevno resnično racionalnost tega iracionalnega. Tako potencialira in stimulira neurejeno delovanje naše neosveščene strukture naših podzavestnih hotenj.

1. d Fromm raziskuje načine, kako se v tem »bolnem« sistemu posameznik izogiba ali beži od produktivne, zdrave, a tvegane orientacije,

kako se iz dejanskega sveta umika z obnašanjem, ki naj bi mu zagotovilo znosno življenje, pa s tem ogroža pravzaprav samo obstoj in celo možnost racionalne, zdrave družbe. Tako obnašanje je vodilo tudi v nacizem. Govori o sadistično mazohistični možnosti bega: da si poskušas nekoga absolutno podjarmiti, ali da hočeš nekomu absolutno pripadati. Druga možnost je destrukcija: rušenje ti prinaša olajšanje in občutek moči. Tretja poglavitna možnost pa je konformizem. Šanse za uresničitev produktivne orientacije v taki bolni družbi so minimalne.

1. e Poleg dejstva, da proizvodnja postavlja ideologijo (Habermas) in da se tekoča produkcija omogoča v veliki meri s proizvodnjo iluzij (ne neuporabnost artiklov, ampak psihološko zastarevanje, nemodernost — Packard) kot kolektivnim obrambnim mehanizmom pred nasičenostjo, pa bi lahko rekli, da je proizvodnja šund literature in sploh umetnosti, ki je izdelana po šablonaš šunda, tudi kolektivni obrambni mehanizem posebne vrste: omogoča fantastično identifikacijo z »junaki«, projekcijo lastnih želja in njihovo uresničitev v sanjskem svetu. To je poseben način alkoholiziranja ali sploh omamljanja zaradi strahu in brezupno v spopadanju z resničnostjo. Poseben obrambni mehanizem potrošniške družbe je tudi zmožnost tehnike masovne manipulacije, da kontrolira prosti čas posameznika — organizacija prostega časa, že izdelan mehanizem »sproščanja« na nivoju asociacije in pogojnega refleksa.

2. Kot vidimo, ne sovpada ne zasebni interes ne »družbeni« interes z osebnim interesom. Ker je »osebni« interes manipuliran od zunaj, tudi ne more zadovoljiti osebe. Težnja sistema pa je, da se ta manipulacija od zunaj ohranja: v skladu s tem delujejo tudi programi vzgojnih ustanov, ki ne poskušajo razvijati »ego« zavesti, svobodnega razmišljanja na podlagi jasnega in popolnega informiranja, temveč super-ego: slepo ravnanje po vnaprej določenih normah. (Ljudje včasih vedo, da ne delajo prav, pa se izgovarjajo s tem, da pač vsi tako delajo.)

III. Kaj nam torej preostaja? Ali ne to, da se sedaj soočimo s konkretnimi primeri socialno kulturne diskriminacije in pohabljanja? Informacije o kulturnem nivoju neke družbe ne morejo prenašati le mnenja nekaterih kulturniških »aristokratov«, ne le posredovati sestanke in drugačne predstave institucionalizirane kulture, ampak celovit pogled na obstoječo kulturno situacijo: ne

zanima nas le najbolj popolna knjižnica (NUK), ampak stanje vseh knjižnic, ne le Drama in Opera, ampak stanje v vseh kulturno umetniških društvih, zanima nas prodaja šunda, ne le tiskovna konferenca ob izidu knjige priznanega ustvarjalca, zanimajo nas kulturne možnosti sezonskih delavcev, kmetov, preprostih ljudi, celotno kulturno zaledje Visoke Vzvišene Kulture: kultura, kakor JE, ne posamezni aristokratski kulturni pojavi. Zanima nas kultura v mladinskih klubih, v gostilnah, doma in v cerkvi, zrežirane in spontane kulturne manifestacije. Potrebna je totalna, angažirana informacija, ki bi opozarjala na skoraj rasiistične razlike v možnostih določenih ljudi in razkrivala represivne momente in mehanizme bega, ki ne bi le gledala, ampak tudi kazala, usmerjala, ki bi bila tudi sama kulturni pojav — ne izraz neke kvazi kulture.

Ker se zdi, da je evidentna situacija, ki ne omogoča enakih tekmovalnih pogojev, ima informiranje zgolj o »vrhovih« le propagandno tekmovalni značaj. Gre mu zgolj za prestiž v okviru tega sistema, ne za dejansko potrebo. Samo to lahko pomeni omalovaževanje vrednosti informacij o kulturni bedi ljubljanskega in mariborskega zaledja, o stanju na podeželju, v provinci.

»Človek ne živi samo od kruha, ampak od vsake besede, ki prihaja iz božjih ust.« To pa pomeni, da naj bi bila politika kulturna, ne pa kultura politična.

P. s. »Ne meči biserov pred svinje, da se ne obrnejo zoper tebe in te ne raztrgajo.«

HUBERT
POŽARNIK

Psihologija in politika

Priznati moram, da me je k pričujočim mislim spodbudil članek dr. J. Kostnapfela (»Vojna in duševne motnje«: Naši razgledi, štev. 17). Pri tem izhajam iz zadnjega odstavka, v katerem je avtor sprožil misel, da bi tudi politične ljudi oziroma kandidate za politične funkcionarje podvrgli psihološkemu pregledu — intervjuju, kontrolnim metodam in testiranju »da bi ugotovili morebitne duševne bolezni ali začetke duševnih motenj in osebnostnih deviacij«.

Te misli, nekoliko razširjene, so vsekakor vredne posebne pozornosti, kajti resnici na ljubo se je drznilo do sedaj le malo psihologov in psihiatrov v svetu povedati o tem svoje mnenje.

Eden teh je gotovo Paul Horst: »Zakaj bi mi v Združenih državah«, tako piše, »ne zahtevali od naših članov kongresa in senatorjev dokaza, da zmorejo v naravoslovju, v ekonomiki, sociologiji in na drugih področjih znanosti, ki so potrebna za razumno zakonsko politiko, nekaj nadpovprečnega?« Horst je tudi predlagal dva — milo rečeno — spekulativna načina, kako priti do tega zagotovila: vse kandidate za politične in upravno administrativne položaje naj bi psihološko testirali in izbrali najbolj sposobne in inteligentne. Kolikor to ni mogoče, potem predlaga, da je treba odvzeti volilno pravico vsem tistim državljanom, ki ne dosegaajo določenega izobrazbenega in inteligenčnega nivoja, s čemer bi bil zagotovljen (po njegovem) modrejši izbor.

Ne inteligentnost, ampak osebnost

H. Eysenck je postavil svojim študentom socialne psihologije zanimivo vprašanje:

»Katera oblika vladanja bi bila najboljša:

a) če bi bili ljudje po svojih sposobnostih resnično enaki, ali

b) če bi obstajale velike prirojene razlike med ljudmi glede na njihove sposobnosti.

Čez 90 % študentov je odgovorilo, da bi bila pri enakih sposobnostih ljudi najboljša oblika vodenja države demokracija, medtem ko bi bila pri različnih individualnih sposobnostih državljanov zaželena neka oblika avtokracije ali diktature.

Ker kaže znanost, da so v sposobnostih dejansko velike individualne razlike, se zdi na prvi pogled, da je možno zagovarjati tezo o diktaturi in misliti pri tem na diktatorja z najvišjim inteligenčnim kvociantom. V resnici pa, ugotavlja Eysenck, je bilo v zgodovini le malo diktatorjev z izredno visoko inteligenčnostjo. Posebno inteligentni posamezniki mislijo in razpravljajo drugače kot njihovi soljudje in jih ti tako niti prav ne razumejo. Diktatorji se zato porajajo navadno izmed onih, ki so le nekoliko bolj inteligentni od splošnega poprečja, le da imajo poleg tega še potrebne osebnostne lastnosti, zmožnosti vplivanja na soljudi ipd. Če torej že v diktaturi ne sedijo na vodilnih položajih najbolj inteligentni, potem moremo to še manj trditi za demokracijo družbeno ureditev.

Kdor posluša govore nekaterih poslancev, bo zlahka odkril njihovo pomanjkljivo poznavanje celo elementarnih dejstev, pomanjkanje logične konsistentnosti in intelektualno brezplodnost. Zdi se, tako zaključuje Eysenck, da je briljantna inteligentnost v demokracijo vodenih državah prav taka ovira pri doseganju visokih političnih položajev kot v diktaturi. Kdor želi biti dober politik, mora imeti zato ob le nekoliko nadpovprečnem intelektu predvsem določene emocionalne, sugestivne in sploh posebne osebnostne lastnosti.

Če nas torej merjenje inteligentnosti ne vodi k »najboljšemu politiku«, potem ostane še testiranje in merjenje »zasebnih skrbi« (dr. Kostnapfel) politikov in funkcionarjev, kamor prištevam med drugim tudi eventualno nezdravo ambicioznost, samovšečnost, nepopustljivost itd., da o že kar kliničnih osebnostnih lastnostih in motnjah sploh ne govorim. Skratka — tisto, kar bi lah-

ko »merili«, je primerna izobrazba na eni strani ter osebnost in osebnostne značilnosti na drugi strani.

Psihologija kot element politične izobrazbe

Sleherno politično delovanje lahko označimo kot poskus metodičnega doseganja določenih praktičnih ciljev z natančnim pretehtanjem primernih sredstev.

Da bi bil nekdo kos tem zahtevam, mora imeti najprej primerno strokovno izobrazbo. Ali je sploh potrebno poudarjati, da mora imeti oni, ki odloča ali soddloča o zdravstvu, poleg drugega tudi primerno znanje o medicini, njenih zahtevah in problemih? Podobno je tudi na drugih področjih. Z drugimi besedami pomeni to, da imperativ praktičnega razuma in morale za uspešno politično-družbeno delovanje ni zadosten.

Čemu na primer dialog ali borba mnenj o stvareh, ki bi jih bilo možno objektivno (in s tem za razumnega človeka dokončno) razčistiti, če bi izhajali iz lastnega znanja in bi se obenem posluževali tudi podatkov, ki bi jih lahko prispevale še druge znanosti (če bi jih angažirali v teh vprašanjih)? Te znanosti, med katere sodita tudi psihologija in sociologija, bi lahko nedvomno prispevale več k razumni in s tem k bolj funkcionalni politiki.

Omenil sem psihologijo. Gotovo je, da lahko spoznanja psihologije v veliki meri koristijo politiki. Pri raziskovanju javnega mnenja je povezava med tema vedama neposredna, na drugi strani pa lahko rezultati psihologije vplivajo posredno na fundamentalna področja političnega mišljenja in delovanja.

Sleherno politično delovanje slovi na določeni ideologiji in skladno s tem na povsem določenih predstavah o ljudeh, o njihovi motivaciji, o možnostih vplivanja na ljudi in ne nazadnje na metodah vodenja ljudi.

Naravnost presenetljivo je, koliko je pri tem stereotipnih predstav in dogmatičnosti. Pri tem pa nudi socialna psihologija že danes dovolj jasne odgovore na številna vprašanja socialnega življenja. Tako nedvoumno dosti vemo o vplivu socialne vloge in statusa na motivacijo in mišljenje ljudi, o pomenu in uspešnih metodah propagande, in končno poznamo tudi zakonitosti, po katerih se oblikujejo in spreminjajo človekova osebnost, stališča in pričakovanja, zaradi česar lahko tudi napovemo, kako bodo ljudje v določenih situacijah reagirali, in tako vpliva-

mo nanje. Psihologija ve danes že dovolj o pomenu socialnih grup in grupni dinamiki ter o metodah vodenja grup in ljudi, skratka, psihologija bi lahko že danes z znanstveno natančnostjo odgovorila na marsikatero vprašanje družbenega in političnega življenja. Da lahko psihologija uresniči te možnosti, ki jih nedvomno ima, bi se morala predhodno zrahljati že omenjena stereotipnost predstav o človeku ali pa bi morali te predstave podvreči objektivnemu in znanstvenemu preverjanju. Poleg tega bi morali biti zares pripravljeni za razmišljanje o metodah političnega delovanja. Ali ni na primer sedaj tako, da razmišljamo predvsem o ekonomskem in ozko političnem vidiku nekega ukrepa, medtem ko skoraj povsem zanemarjamo širši psihološki vidik? (Vzemimo za primer ukrepe, kot so sprememba delovnega časa, podaljšanje delovne dobe itd.)

Poslušajmo samo naše govornike. Kolikokrat se kdo med njimi vpraša, komu govori, kako govori in kaj se v poslušalcih dogaja med njegovim govorom in po njem?

Nerazumno in politično škodljivo je, če skuša nekdo informirati poslušalce na tak način, da jih v resnici sploh ne informira. Podobno je na primer, ko skuša nekdo spremeniti določena stališča poslušalcev in to na pogosto tako poenostavljen, da ne rečem naiven psihološki način! Zato se ne smemo čuditi, da obstaja tudi po sicer najboljših mišlih govornika med poslušalci praznina in nerazumevanje.

Psihologija ne trpi poenostavljanja in laicizma. Morda si sleherni človek umišlja, da je v njem dovolj »psihologa« za privatno rabo. Kadar pa je govor o politiki in družbi, tedaj privatna psihologija navadno ni dovolj, vsaj ne takrat, kadar gre za demokratično, humano in funkcionalno družbo.

Preverjanje osebnosti

Že na začetku sem omenil misel, da bi bilo možno testirati in psihološko preveriti slehernega kandidata za družbeno-politične položaje. Razumljivo je, da teh misli v praksi ni jemati resno.

Toda tudi v demokratični družbi ostaja odprto dovolj tehtno vprašanje: Kdo je tisti, ki ga pooblašamo, da zastopa naše interese? Mislim, da bi težko natančno odgovorili na to vprašanje za del onih, ki smo jih že kdaj tako ali drugače volili. In vendar je naša najbolj naravna pravica, da vemo o njih kot o ljudeh kaj več, saj bi sicer pristajali na slepo zaupanje. Res je, da nam volil-

ni sistem omogoča seznaniti se s kandidatovimi splošno družbenimi stališči, vendar to še zdaleč ne predstavlja zadostnega zagotovila o njegovih primernih moralnih in osebnostnih lastnostih.

Problema ni mogoče rešiti s predhodnim testiranjem. Pač pa lahko psihologija svetuje, kako doseči resnično družbeno koherentnost. Bodočega funkcionarja bi lahko poleg tega tudi poučila, katere osebnostne značilnosti so splošno zaželeni in katere oblike vedenja mora, kolikor jih pri sebi opazi, opustiti. S tem bi ga navajala k večji samokontroli in istočasno k uspešnejšemu obvladanju dinamike medosebnih odnosov. Verjetno bi mu to še kje koristilo. Zato pa bi moral pristati na zahtevo, da »dvigne plašč« lastne osebne anonimnosti. Samo to in pa dosledneje uveljavljen princip osebne odgovornosti predstavlja torej realno možnost širšega družbenega preverjanja in kontrole.

Kakor bi bilo izbiranje bodočih voljenih družbenih predstavnikov na podlagi psiholoških testov in intervjujev v nasprotju s principom demokratičnosti, tako bi morali dosledno uveljaviti te metode pri nastavljanju vseh posameznikov v družbeno-politični upravi. Poskusi, kolikor jih je bilo po svetu, so dali nedvomno dobre rezultate. Mar lahko danes povsem mirno odgovorimo z »da« na vprašanje: Ali sedijo na teh položajih res najbolj kvalificirani in ustrezni ljudje? Če naš odgovor ni povsem enoznačen, potem ne bi smelo biti nobene ovire več na poti k ustreznim ukrepom. Imenovanje na te položaje vsaj v bodoče ne bi smelo biti le plod osebnih vtisov in emocij.

Psihologija in politika

Psihologija in njena spoznanja predstavljajo torej pomembno pomoč političnemu delovanju, vendar ne v smislu testiranja.

Na žalost so bila spoznanja psihologije v zgodovini vse prevečkrat orodje posameznikov in nekaterih interesnih skupin za doseganje njihovih ozkih ciljev. Psihologija je temu gotovo najmanj kriva. Potrebno je pač samo poudariti nekatere izolirana dejstva in zamočati njihov kontekst. Pomislimo samo na demonstvo nacizma v Nemčiji, ki je spretno izkoristil vrsto psiholoških sredstev vplivanja na čustva in stališča nacije, obenem pa je obšel vrsto drugih elementarnih spoznanj o človeku.

V interesu socialistične družbe torej ne morejo in ne smejo biti le posamezniki vidiki, pač pa skupek

vseh spoznanj, ki jih lahko neka znanost nudi. Zlasti pred humanistične vede tudi ni možno stopiti z že gotovimi pričakovanji. Če nam je kaj do resnice o nas samih, potem skrbimo zgolj za čim večjo objektivnost teh znanosti.

Tisto, za kar se moramo zavzemati, je znanstveno utemeljena koncepcija socializma. Prav zaradi tega ne smemo prezreti »človeške strani« človekove biti in znanosti o človeku. Socialistična teorija mora nujno na novo zastaviti vprašanje človekove biti, ki naj nadomesti zgolj funkcionalne ideologije. V tem smislu ne smemo pozabiti na Marxovo misel, da »ljudje prav tako ustvarjajo okoliščine, kakor te okoliščine ustvarjajo ljudi«. Graditev socializma zato ne more biti samo znanstvena ureditev protislovij družbene razvoja, ampak predvsem napor za ustvarjanje nove osebnosti in človeštva sploh. Tisto, kar nam je potrebno, je nov subjekt: samostojen, ustvarjal in razvijajoč se subjekt. Da bi lahko bili temu kos, pa moramo že danes vedeti, kaj je pravzaprav človek, kaj potrebuje, kako čuti, kakšen je njegov osebni svet v resnici in kakšne sile delujejo v njem in nanj.

Namen tega ni obvladati družbo in človeka, ampak omogočiti razvoj samega človeka v njegovo totalnost.

Reintegracija slovenske kulture?

Politično-teritorialna razdelitev Slovenije je za slovensko nacionalno kulturo zelo škodljiva. Del jo namreč na 61 »občinskih kultur«, razkrajajo njeno nacionalno celovitost in ogrožajo njeno v desetletjih ali celo stoletjih nastalo naravno gravitacijska jedra. S tem ne trdim, da ta politično-teritorialna razdelitev ni dobra npr. za samoupravo lokalnih skupnosti in delovanje komunalnega sistema. Trdim le, da ta razdelitev za kulturo ni dobra.

Celovitost nacionalne kulture ali kot pravijo, enotnost narodnega kulturnega prostora je posebno za majhen narod odločilna, ker omogoča kar največjo združitev duhovnih moči vsega naroda, pa tudi kar najbolj razpršeno porazdelitev kulturnih kvalitet po vsem narodnem prostoru. »Komunalizacija« naše kulture pa je to onemogočala. Govorim v preteklem času, ker bi naj z novim zakonom o kulturnih skupnostih in financiranju kulturnih dejavnosti v SRS, ki je zdaj (začetek novembra 1969) v javni razpravi, odpravili predvsem kvarne posledice komunalne razparceliranosti slovenske kulture. To je od zakona pričakovala, kolikor lahko presodimo iz večletnega javnega pisanja in govorjenja, večina slovenske javnosti. Ali bi zakon, če bi bil tak, kakršen je njegov osnutek, ta pričakovanja izpolnil ali ne, bomo razmislili v nadaljevanju tega zapisa. Prej pa moramo ugotoviti še eno negativno posledico sedanjega politično-teritorialne razdelitve SRS za njeno kulturo. To je vprašanje regionalnih kulturnih središč.

Slovenska mesta in večji kraji so se stoletja, posebno pa zadnjih sto let (do kraja celo zadnjih 50) let naravno izoblikovali v področna kulturna središča s številnimi področnimi kulturnimi zmožnostmi in ustanovami. Proces je tekel skladno s krepitvijo središčne vloge kakšnega mesta ali kraja v določeni regiji. Kulturno gravitacijsko območje teh kulturnih središč je naravno privlačevalo pač tolikšno zaledje, kolikršno središčno, združevalno moč je imelo. Nobenega prisiljevanja ni bi-

FRANCE
FORSTNERIČ

lo v tem, zato so središčne funkcije slovenskih mest v kulturi sorazmerno stalne in razvidne, predstavitev gravitacijskih točk oziroma žarišč pa so (vsaj za večja mesta lahko to trdimo) sorazmerno redke. Morala je priti šele sedanja politično-teritorialna razdelitev, da je začela razkrajati gravitacijska kulturna območja. Posebno hudo so se ta razkrajala tedaj, ko so ukinili okrožja in slednjič še okraje.

Kulturne regije so tedaj postale vsota občinskih kulturnih mikroregij, čeprav prenekateri občini ni imela niti moči niti ustanov, da bi lahko opravljala vlogo celovitejšega kulturnega središča celo za svojo mikroregijo. Tu in tam se je sicer zgodil kak majhen čudež (najznačilnejši slovenski primer je Slovenj Gradec), ko je kakšno občinsko središče nenadoma zadobilo nepričakovano velik kulturni pomen, vendar pa ta pomen običajno ni zrasel niti naravno niti iz svojega zaledja, ampak voluntaristično. Kak prestižni nagib je tu in tam kulturno okrepil še kakšno mestece ali kraj, ki je imel izjemno ambiciozne in zavzete ljudi, ampak kulturna gravitacijska območja se kljub temu niso bistveno spremenila. Sicer pa štejem nastanek nekaterih manjših novih kulturnih žarišč (npr. Slovenj Gradec, Kostanjevica, Nazarje, Radenci itd.) za dragocen pojav, čeprav priznam, da so se ti kraji kulturno razvili precej enostransko, tako da so se oprijeli določene kulturne specializacije (likovna umetnost določene zvrsti, glasba). Sicer pa je bila specializacija, s katero so uspeli, tudi njihov namen, medtem ko se celovitejših območnih kulturnih funkcij niso niti mogli in verjetno niti niso hoteli polastiti.

Večja, celo regionalna kulturna središča pa so ostala središča le s skrajnimi napor. Seveda jih niso ogrožali toliko občinski lokalizmi in separatizmi, čeprav je bilo tudi nekaj tega celo v kulturi, kolikor sistem organizacije in financiranja kulture. To dvojje pa je bilo prilagojeno predvsem občinam in republikam, ne pa regionalnim centrom.

Kulturne zmožnosti in ustanove so se strogo delile na »občinske« in »republiške« (s pripombo, da so bile »republiške« razen nekaj redkih izjem v glavnem kulturne ustanove v Ljubljani). Pojem pokrajinske kulturne ustanove (z regionalnim pomenom in vlogo) je bil s stališča financiranja, ki je bilo povezano seveda z »zloglasnim« ustanoviteljstvom, domala nepriznan. Prizadevanje za ohranitev nacionalno pomembnih pokrajinskih kulturnih ustanov je bilo prava kalvarija. Bila so leta nenehnega tarnanja za denar, leta poniževanja (vulgarni ekonomisti iz republiškega središča so namreč čisto javno govorili: kdor nima za kaj denarja, naj pač tisto ukine), leta životarjenja, to se pravi ohranjanja ustanov tik nad vodo, in to s skrajnimi napor, moč kulturnih ustvarjalcev se je izčrpavala v bitkah za kruh in priznanje, zato jo je včasih zmanjkovalo za umetnost in kulturno delo, najsposobnejši so odhajali na boljše itd.

Ni dvoma, da imamo Slovenci nekatere stvari tudi v kulturi predimenzionirane, ampak temeljne pokrajinske kulturne ustanove gotovo ne sodijo med tisto, čemur bi se lahko odrekli. Tega ne trdim zato, da bi »brani« ustanove regionalnih mest pred omalovaževanjem občin in republike, ampak zato, ker so bila v zadnjih letih prav regionalna kulturna središča najhuje prizadeta.

Ves sistem financiranja kulture pri nas kratko malo ni bil prilagojen organizmu slovenske kulture. Značilnost tega organizma pa je ravno regionalna strukturiranost in hierarhični pomen kulturnih enot. Slovenski kulturni organizem je horizontalno sestavljen najprej iz krajev in vasi, naslednji koncentrični krog je občina, sledi regija in potem republika. Navpično pa ločimo tele nivoje oziroma stopnje pomembnosti kake kulturne enote: imamo vaško oziroma krajevno pomembne kulturne enote (to so najbrž ljudske knjižnice, kulturni centri, klubi in društva), občinsko pomembne ustanove, pa regionalno in republiško pomembne kulturne dejavnosti in ustanove. Vsaki teritorialni enoti pripadajo torej določene kulturne ustanove in dejavnosti, brez katerih recimo vas sploh ne more biti vas, občina ne občina, mesto ne mesto in narodna kultura ne narodna kultura. Očitno je, če sem nazoren, da vas v sociološkem in urbanističnem pomenu ni vas, če v njej ni dobre knjižnice niti prostorov, kjer bi se ljudje zbirali, niti skupne družabne, družbene in kulturne ustvarjalnosti. Če vsega tega ni, lahko rečemo vasi kvečjemu skupek hiš, v katerih lju-

dje kakor po naključju prebivajo drug blizu drugega. Podobno si skoraj ni mogoče predstavljati občinskega središča, ki ne bi opravljalo poleg gospodarsko-političnih integrativnih funkcij tudi kulturno integrativne funkcije za svoje območje. Podobno je z regijo (pokrajino) in z vsem narodnim ozemljem.

Iz razloženega se vidi, da je za organizem nacionalne kulture pravzaprav enako pomembna vaška, občinska, pokrajinska in vsenarodna kulturna ustvarjalnost. Nalašč se izogibam imen regionalnih središč in republiškega središča, čeprav je teh tako malo, da bi jih lahko naštel, ker nočem enačiti kulturnih enot, ki so nastanjene v Ljubljani kot v administrativnem narodnem središču, s pojmom »nacionalne kulturne ustanove«. Ljubljano štejem namreč za regionalno središče, obenem pa tudi za sedež nekaterih vrhovnih narodnih kulturnih ustanov. Zapisal sem nekaterih, kajti tudi v Ljubljani so celo lokalne in regionalne ustanove, kakor so v regijah tudi nacionalno pomembne kulturne enote. **Vso to hierarhijo kulturnih ustvarjalnih enot bi morali Slovenci že davno eksaktno določiti, to pomeni opredeliti temeljne normative, po katerih bi merili stopnjo pomena kakšne kulturne ustanove za narodno kulturo.** Težko je verjeti, da bi lahko bile narodno pomembne kulturne enote v majhnih krajih in vaseh, čeprav tudi to ni izključeno (recimo kakšna zaščitena narodopisna znamenitost, naravni pojav, posebna ustanova ali kaj podobnega), ampak v glavnem so take enote najbrž v večjih središčih. Za vasi in majhne kraje pa potrebujemo že omenjene normative o tem, kaj **morajo** imeti. Za regionalna središča pa je že teže reči, kaj **morajo** imeti. Nekaj je gotovo tudi obveznih regionalnih kulturnih funkcij, enako velja za republiško središče, za vse ostale kulturne kvalitete pa se mora takó regionalno kot republiško središče **še le boriti**, da pridobi kakšni svoji kulturni ustanovi ali dejavnosti regionalni ali vsenarodni pomen. Podobno velja za občine, ki pretendirajo na medobčinsko vodilno vlogo v kulturi. Za vasi in kraje tega ne terjamo, ker so to osnovne celice, najmanjše aglomeracije poselitve, medtem ko so regionalna središča in republiška prestolnica že tako visoke integrativne enote, da morajo iz sebe sevati dovolj združevalne moči. V kulturi je taka moč lahko seveda samo kakovost. Vas mora imeti recimo knjižnico, kakor mora nekaj vasi skupaj imeti šolo. Ni pa enako nujno, da ima kako regionalno središče opero, če zanjo nima do-

volj kakovostnih moči. Vsako pokrajinsko središče npr. tudi ne more pretendirati na kakšno višjo ali visoko šolo, če zanjo ni pogojev, medtem ko je brez poklicnega gledališča menda že kar strašno težko.

Ali osnutek zakona o kulturnih skupnostih, s katerimi naj bi, ko bo postal zakon, uredili organizacijo in financiranje slovenske kulture (od vaške do nacionalne), računa z zgornj opisan valorizacijo kulturnih ustvarjalnih enot? Nikakor. Osnutek ohranja sedanjo razdeljenost kulture na »občinsko« in »republiško«, to pa zato, ker sta sestavljavce osnutka zakona zanimala bolj samoupravno-organizacijska urejenost in financiranje slovenske kulture, kakor pa revalorizacija pomembnosti in stopnjevanosti posameznih kulturnih funkcij in ustanov v vsem na rodnom prostoru, kar bi moralo biti podlaga zakonu. Ampak ta revalorizacija ni bila opravljena (čeprav smo jo v razpravah leta in leta zahtevali). Zakon so oprli na dano »občinsko-republiško« razdelitev slovenske kulture. Kulturne skupnosti sicer omogočajo ponovno združitve občinsko razparcelirane kulture v višje in bolj kakovostne integracijske enote, toda ta proces je v osnutku prepuščen poljubnosti. Občina, ki to hoče, lahko po mili volji ustanovi svojo temeljno kulturno skupnost, pa četudi je brez poglavitnih kulturnih funkcij in ustanov za táko skupnost, saj ji osnutek ne določa **nobenh normativov**, po katerih občina ima ali nima pogojev za lastno kulturno skupnost. Potemtakem tudi v dolgih letih izoblikovani regionalni kulturni centri niso v zakonu funkcionalno rehabilitirani, kajti občine, ki že desetletja kulturno težijo k nekemu središču, se lahko odločijo za kako novo središče svoje medobčinske kulturne skupnosti. Vsaj teoretično je tako, praktično pa se bodo, upajmo, občine sporazumele z regionalnimi središči, če je seveda tudi v regionalnih središčih še dovolj organizatorične volje, da strnejo občine okrog sebe v kulturno skupnost.

Ko to pišemo, je bodoči zakon le še osnutek. Javna razprava še ni končana in vse, nad čemer smo tu skeptični, hvala bogu še ni uresničeno. Posebej nas skrbi funkcija in samoupravna ureditev republiške kulturne skupnosti kot — po našem mnenju — najvišjega kulturnega parlamenta slovenske kulture. Bojimo se, in osnutek zakona nas pri tem ne pomirja, da ne bi bila republiška kulturna skupnost »kolegij« predstavnikov republiško dotiranih kulturnih ustanov in administracij, namesto da bi bila skupščina naj-

bolj pristojnih in najbolj ustvarjalnih predstavnikov slovenske kulturne tvornosti iz vsega narodnega prostora.

In na koncu še ena pripomba k osnutku: predvidene kulturne skupnosti bodo prej ko slej združevale (v financiranju, organizaciji in samoupravljanju) predvsem obstoječe (včasih tudi etabrirane, lahko rečemo) kulturne institucije — kakšna pa bo usoda neetabriranih, spontan, eksperimentalnih »avantgardnih«, delovno začasno zasnovanih kulturnih skupin v družbi institucionaliziranih enot? Ali bodo prišle do besede in kako?

ŠOLSTVO

XIV. seminarju »Univerza danes« ob rob

(Dubrovnik, 15.–25. avgusta 1969)

PETER
VODOIVEC

Skupnost jugoslovanskih univerz prireja vsako leto v Dubrovniku mednarodni univerzitetni seminar z naslovom »Univerza danes«. V letošnjem razgovoru — štirinajstem zaporedoma — naj bi udeleženci razpravljali o mestu univerze in intelligence v družbi, o problematiki organizacije univerzitetnega študija in znanstvenega raziskovanja, o načrtovanju visokošolskega izobraževanja in končno o upravljanju na univerzi ter o udeležbi študentov; nekateri ambicioznejši govorniki so celo namignili na splošno krizo znanosti, univerzitetnega študija in družbenih odnosov. Prav letošnji, XIV. univerzitetni seminar »Univerza danes« naj bi postal v svetu edinstven dialog med profesorji in študenti, demokratična, odprta tribuna, na kateri lahko vsakdo obrazloži in konfrontira svoja stališča. V skladu s to odprtostjo je sodelovalo pri organizaciji seminarja tudi predsedstvo zveze študentov Jugoslavije, sta med desetdnevnim zasedanjem predstavnika tega predsedstva enkrat vodila plenarni sestanek, so bili študentje izvoljeni v posamezne komisije in so lahko vsaj formalno enakopravno razpravljali. Seminar naj bi bil torej enotna **profesorsko-študentska**: univezitetna akcija.

Zdi pa se, da je prišlo do nespoznanja že ob samem problemu razumevanja demokratičnosti. Organizator se je zavzemal za demokratičnost in odprtost, toda vsekakor brez konfliktnih situacij; za široko in angažirano razpravo o vlogi univerze in znanosti v sodobni družbi, a brez politično in ideološko obarvanih ugotovitev; in končno za dialog med visokošolskimi učitelji in študenti na »visoko akademski ravni« z vsem dolžnim spoštovanjem do avtoritete, toda v prvi vrsti do avtoritete naslova, kajti sama struktura udeležencev seminarja je bila taka, da je bilo mogoče občudovati predvsem naslove. Udeleženci so bili namreč v splošnem povabljeni kot predstavniki institucij ali kot institucije same (predsedniki rektorskih

konferenc, rektorji, prorektorji itd.) in manj glede na svojo idejno usmerjenost, profesionalno zanimanje in vsakodnevna prizadevanja.

Tako je nemška študentska zveza VDS svoj prihod odpovedala, francoski študentje pa so z mnogimi tujimi študentskimi delegacijami vred zapustili seminar, potem ko so med govorniki zasledili tudi rektorja pariške Sorbone Jeana Rocha. Roche je neposredno odgovoren za poseg policije na pariško Sorbono v maju preteklega leta. Niti on sam niti njegov prispevek, ki ga je kot predstavnik akademske Francije prebral na seminarju, nista toliko nevarna, še manj pa zanimiva, da bi bilo potrebno dvigniti neznanski hrup. Toda z Rochevo prisotnostjo je postala vprašljiva struktura seminarja nasploh in njegova sposobnost, da odgovorno, angažirano in uspešno razpravlja o zastavljenih temah. Strah o neadekvatnosti te strukture sta še potrdila predstavnika organizatorjev prof. dr. D. Ivanović in prof. dr. L. Adamović, ki sta na študentski komunikacije o Rochevi prisotnosti odgovorila v popolnem nasprotju z napovedanim dialogom med univerzitetnimi učitelji in študenti, se sicer zavzela za široko demokratičnost, obenem pa opozorila na tradicijo pariške Sorbone in zahtevala spoštovanje Rocha kot njenega predstavnika: torej Roche kot Sorbona, kot institucija, in ne kot posameznik, ki je povsem odgovoren za svoja pretekla, politična in lahko tudi močno človeška dejanja. Spor, ki se je nato nadaljeval ves čas, pa je spremljala zahteva po znanstvenosti seminar-skega dela, očiščeni vse ideologije in — kar logično sledi — po njegovi popolni nepolitičnosti.

Predvsem se zdi skoraj nemogoče, da se ni organizator že v začetku zavedal tveganja, ki ga je sprejel z organizacijo razgovora. Po znanih, pogosto nasilnih konfliktih na različnih univerzah tako v Evropi kot drugod po svetu je bilo vendar samo po sebi razumljivo, da se v svobodni in demokratični razpravi spo-

rom povsem političnega značaja ne bo mogoče izogniti. Zahtevati, da bi v Dubrovniku — kot v svojevrstni, svobodni, depolitizirani in vseh ideoloških špekulacij očiščeni akademski coni — pozabili na nasprotja, ki so jih v preteklosti določili različni oblastniški posegi v univerzo, in se zdaj v pogovoru s svojimi rektorji vrnili v vse ideologizacije in politizacije očiščeni znanstveni svet »akademskega« razpravljanja o univerzitetni reformi in študentskem sodelovanju v univerzitetni samoupravi, je popolnoma nerealistično, če ne celo naivno.

Na drugi strani je strah pred politizacijo (?) in zaostritvijo obstoječih nasprotij (teh pač nihče ni mogel in tudi ni hotel zanikati), ki bi peljala le v — po mnenju organizatorja verjetno — močno neakademsko prerekanje, onemogočil temeljito razravo o odnosu med univerzo, družbo in znanostjo-ideologijo. Razen redkih izjem so se predavatelji in diskutanti dotikali problematike reformiranja univerze predvsem s stališča rastočih kadrovskih potreb industrije in gospodarstva nasploh ter se tako v splošnem zavzemali ne za spremembo osnovnih relacij, ki danes določajo odnos med univerzo, politiko in ekonomsko strukturo družbe, pač pa za njihovo konsolidacijo in v končni posledici za funkcionalnejšo univerzitetno produkcijo strokovnjakov. Opozorilo nekaterih posameznikov na dejstvo, da v sodobni situaciji politični in ideološki kriteriji vedno pogostejše odločajo o mejah znanstvenega in o aplikaciji znanstvenega dela, medtem ko kaže znanstveni delavec za družbeno aplikacijo svojega dela razmeroma veliko indiferentnost in malo zanimanja, ni postalo predmet širše razprave, v sklepih pa je ostalo pri splošnih in že kar sentimentalno romantičnih formulacijah, kot: »Zadaci univerziteta su, da služi potrebama društva i društvenom progresu...« itd. Na nekem drugem mestu je tak dodatek opozoril celo na dejstvo, da mora biti proizvod univerzitetnega študija ne samo dober strokovnjak »pač pa tudi odgovoren človek«. Razumljivo je seveda, da sklepi, ki jih je sprejel dubrovniški zbor, niso mogli biti preciznejši, saj je silno heterogena sestava udeležencev zahtevala zelo splošno in za vse sprejemljivo formulo. Med udeleženci so bili tudi posamezniki, ki so ob vprašanju »revolucioniranja in temeljnih sprememb v strukturi univerze in družbenih odnosov« alternativno ločevali med marksistično in humanistično interpretacijo problema. Sic.

Razumljivo je, da v opisanem vzdušju o kaki »skupni profesorsko-

študentski akciji« ni bilo govora. Do dialoga ni moglo priti, saj še celo med samimi univerzitetnimi učitelji ni prišlo do ostrejših polemičnih sočlenj. Nesrečno naključje pa je hotelo, da so organizatorji našli med študenti grešnega kozla, ki je s svojim povsem »neakademskega obnašanjem in revolucionarnostjo za vsako ceno« (tako NIN v zelo pokroviteljskem in enostranskem komentarju 31. avgusta 1969) prekršil trinajstletno demokratično tradicijo akademskega dialoga. Zagrebški študent je sicer res emocionalno in neaktivo, a po našem prepričanju prizadeto in pošteno izrazil svoje začudenje nad odgovorom prof. dr. Ivanovića, na študentski komunisti o Rochevi prisotnosti, ki ga je podpisalo petindvajset prisotnih študentskih delegacij vključno z zvezo študentov Jugoslavije. Prof. dr. Ivanović je v svojem pojasnilu, ki ga je prebral v imenu organizatorja, ugotovil, da je spor med francosko študentsko zvezo UNEF in rektorjem Rocheom francoska notranje-politična zadeva in da Rochova prisotnost nikakor ne more postati predmet razprave dubrovniškega seminarja. Pri tem je drugih štirindvajset podkomunistem podpisanih študentskih nacionalnih unijs enostavno izpustil in postavil jugoslovanske študente (kot že pred njim podobno dr. L. Adamović) v silno mučno in neprijetno situacijo. Težko je bilo — po tej diskvalifikaciji pristojnih študentskih delegacij — še pojasnevati meje enakopravnega študentskega sodelovanja. Z letošnjimi dubrovniškimi seminarjem postaja torej vprašljivo tudi nadaljnje sodelovanje skupnosti jugoslovanskih univerz in zveze študentov Jugoslavije, še bolj, ker je tema, ki si jo je seminar izbral za prihodnje leto, za študente zanimiva le dolgoročno in posredno. Za nadaljnjo prisotnost študentov v prihodnjem dubrovniškem univerzitetnem razgovoru ne vidim nobenega razloga.

Ob rob letošnjemu razvoju dogodkov pa je potrebno postaviti še določeno vprašanje o sami naravi in namenu seminarja »Univerza danes«. Pričujoči zapis je nastal v prepričanju, da je temeljita razprava in izmenjava mnenj o sodobni vlogi univerze in znanosti mogoča le med posamezniki, ki pristanejo na minimalno in vsaj osnovno skupno orientacijo pri razumevanju dogajanj v sodobnem svetu. Povsem nemogoče pa je učinkovito delo, če zberemo sicer silno prominentno skupnost ljudi-institucij, ki se jih nato bojimo vznemirjati s stališči, ki so za nekatere sprejemljiva, za druge pa že

kar blasfemična, in se zato predvsem trudimo, da bi otopili ostrino nasprotij in razlik. Tako ne preostane drugega kot v vsakodnevem življenju priznavati silno avtorsko in patriarhalno strukturo nekaterih zahodnoevropskih univerzitetnih središč in deklarativno celo simpatizirati z radikalnimi premiki v teh središčih, ob soočenju s konfliktno, za konvencijo o akademskosti nevarno situacijo pa se skriti v svet pravega paternalizma in pristati — pod pritiskom avtoritet, ki so naklonile svojo prisotnost — na nam vsaj formalno tuje razumevanje univerzitetnih in splošno družbenih odnosov.

Za koga XIV. univerzitetni dubrovniški seminar »Univerza danes«? S kakšnim namenom in kakšnim ciljem?

Namen zborovanja, kateremu je namenjene toliko družbene pozornosti in ne nazadnje tudi denarja, ne sme in ne more biti le rekreacijsko turistični razgovor o znanosti in univerzi ter manifestacija široke jugoslovanske »demokratičnosti in odprtosti«.

DIMITRIJ RUPEL

Politika in kultura

V naših razmišljanjih o kulturi se ves čas kot glasbeni motiv oglašuje politični razum. Ugotavljamo, da se politična manipulacija vmešava v produkcijo kulturnega blaga in da se ta produkcija največkrat uklanja političnim zahtevam. Pravimo, da specifične politične razmere ne dopuščajo objave kakšnega literarnega ali gledališkega teksta, da je kaka kulturna manifestacija v neskladju s socialistično etiko, oziroma — manj direktno — da v teh časih ni mogoče producirati kompletne kulture, saj velja načelo produktivnosti, trošljivosti, dohodka.

Ce razmišljamo o **internacionalizaciji** kulturne proizvodnje, seveda ne mislimo, da narekujejo takšno smer potrebe kulture same; smer in količina produkcije sta v zvezi z drugimi gibanji v družbi. Tu spet ne pomaga nobeno moraliziranje, niti ni mogoče v okviru takšnega razmišljanja vsiljevati nobenih vnaprejšnjih sodb. Nikakor ni naš namen ugotavljati, ali je smer, ki vodi v vsesplošno razpoložljivost in samoupravnost (vsak sam upravlja svoje delo in se sam bori za njegov učinek) dobra ali slaba, nanizati hočemo le nekaj vprašanj in zarisati nekaj točk, ki bi služile kasnejšim preciznejšim raziskavam teh vprašanj. Bržkone drži, da se v institucijah, ki producirajo kulturna blaga, nekaj spreminja: predvsem se načrti producentov teh blag usmerjajo tja, kamor jim veleva jekleni jopić vse-spolšne družbene orientacije, to pa je tržno gospodarstvo z vso neizprosno in mehanično logiko. Ta orientacija kulturnih producentov je tedaj plod splošnih družbenih procesov in pretresov. Z drugimi besedami — kulturna produkcija se mora poigravati z enakimi orožji in enakimi instrumenti, kot to dela industrija alkoholnih pijač ali petroleja. S tem v zvezi je treba motriti fantastično produkcijo magazinov, barvnih revij in seksualnih priročnikov kot neposredno naročilo politike ali družbe, ki je samoupravno krenila na pot potrošniške igre. Prav tako

ni nelogična poplava komercialnih filmov. Prav klasična primera sta filma *Camelot* in *Neukrotljiva Angelika*. Poslednji se tako vešče poigrava z meščansko bojaznijo pred popolno razpoložljivostjo na področju spolnosti, da dosega mikavne vizualne in finančne rezultate.

Slovenska nacionalna politika je v tem svetu popolnoma nov element. Njena glavna preokupacija je v konserviranju starih nacionalnih razmerij. To ima določene konsolidacijske učinke: nacionalna zavest je še vedno zelo množična, predvsem v slojih z omejeno domišljijo. Seveda se za tem skriva določen politični cilj, ki ni neposredno v zvezi z nacionalno higieno: to je cilj politične enotnosti, dojemljivosti za politično in ekonomsko manipuliranje. Prav tako je v nacionalizmu, ki se širi hkrati z ekonomizacijo splošnega življenja, košček buržoaznega: namesto strankarskega življenja uvaža nacionalna nasprotja. To je v skladu z meščansko domišljijo pokrajino. Meščanove ambicije redko segajo iznad nacionalnega okvira, tudi ni njegova ekonomska uspešnost nikoli internacionalnega formata.

Ce tedaj na kratko opišemo činitelje, ki tvorijo širši prostor, znotraj katerega se bolj ali manj samostojno giblje kulturna produkcija, se nam pokaže naslednja podoba: Slovenske kulturne dejavnosti so potisnjene v široki svet potrošnje. Ta svet vsebuje element mednarodnosti, saj nam komunikacije (letalski promet, ceste, turizem, televizija, časopisi) posredujejo sveže informacije o podobnih produkcijskih odnosih v tujih deželah. Vzporedno z odprtostjo v svet tekme se kažejo nacionalno-prezervativne težnje nekaterih institucij z omejeno domišljijo. Te ohranitvene težnje, ki se kombinirajo s konzervativnimi kriteriji razsojevalcev kulturne produkcije, ustvarjajo mrtev prostor, kjer ni tiste dinamike, ki je sicer značilna za družbo v celoti. Ustvarja se posebna enklava, rezervat za določene tehnologije, ki so sicer v

družbi nepriznane. Takšni rezervati vzbujajo občutek, da kulturne produkcije ni mogoče modernizirati in da je slej ko prej breme za materialno bazo.

Seveda se v takšnem rezervatu ne more razviti samoupravljanje v pravem pomenu besede, saj je kultura na ta način zajedalec. V kulturni produkciji na splošno zato obstajajo birokratski, mezni odnosi, saj tudi če bi prišlo do ustvarjanja presežne vrednosti, bi z njo posredno — prek oblasti — razpolagali voditelji rezervatov. Na splošno je tudi kriterialni mehanizem sestavljen tako, da obveljajo kriteriji rezervatov in se kvaliteta kulturnega dela razvršča po volji, ki vlada v rezervatu. Poleg te manipulacije, ki po (samo) volji proizvajalcev v rezervatu določa stopnjo multiplicitiranosti posameznega kulturnega dela, poteka še druga manipulacija, ki meče vse kulturne dejavnosti v en koš, seveda tako, da se slabše godi onim zunaj rezervata: v družbi vlada prepričanje, da je cel koš — breme in zajedalec. Po tej formuli je celotna nadgradnja z vsemi oblikami družbene zavesti in predvsem z vso znanostjo huda obtežitev za družbeno bazo.

Po vsem tem se nekako jasni, da je položaj v slovenski kulturni dejavnosti potreben temeljitega preobrata oziroma kritike in pojasnil v zvezi s kombinacijami in manipulacijami t. im. **politike**. V internacionalizaciji ter trošljivosti ni nič načelno slabega, prav tako ni mogoče vrednotiti nacionalno-prezervativnih in eshatoloških teženj, ki prihajajo od določenih političnih forumov. Dejstvo je, da sta kultura in politika znotraj diferencirani — in kot rečeno, ni naša naloga, da to razporejamo. Prejkone bo naloga razporejanja padla na tiste sile znotraj kulturne proizvodnje, ki se nočejo ukloniti različnim nasilnim tokovom, ki grmijo na kulturno dejavnost. Kdo so te sile? Morda bi kazalo ohraniti ime **proletarcev**, ki v svojem boju združujejo internacionalni pogled, tedaj totalno, permanentno revolucijo, boj zoper izkoriščanje po rezerviranih starostah brez domišljije in priznanje sodobnim tehnologijam. Menda so proizvajalne sile v takšnem razvojnem zagonu, da bo mogoče urejati družbene odnose brez represije, brez umetnih posegov, brez centralne nadoblasti. Tedaj bo kulturna produkcija stekla brez spon. Tu se odpira vprašanje kulturne revolucije.

V navzkrižjih antipluralizma

V **Beležkah za družbeno kritiko** (**Problemi — Aktualnosti**, 1969, št. 80) Dimitrij Rupel odločno in radikalno sklone: »Sem za kompletno črtanje pluralizma iz našega političnega slovarja.« K temu sklepu ga navaja več razlogov. Med njimi je na prvem mestu pomislek, da pluralizem »ne vodi k izvirnemu mišljenju, da v ničemer ne vznemirja misli, ampak pušča, da vsak misli po svoje. Akcija samo sebe blokira...« Drugi pomislek: »pluralistična akcija je od nekdaj podtaknjena... ni resnična podoba političnih razmerij, temveč fasada za oblastniško elito, je prikrivanje resnične moči nekaterih grup, ki želijo pod krinko vsestranske politične svobode nemoteno gospodariti...« Politične »organizacije... ne opuščajo radikalnosti zaradi svoje slepote ali nevednosti. Gre za premišljeno akcijo. To je rojevanje pluralizma.« V oklepa ju loči Rupel med dvema oblikama pluralizma: »med mišljenjskim, idejnim, ki mu gre za možnost mišljenja in za čimbolj intenzivno ustvarjalnost — ter političnim, ki mu gre za neposredno manipulacijo.«

V teh **Beležkah** je podana vrsta trditev, ki izzivajo dialog (kar je v skladu z naravo pisanja njihovega avtorja: dinamičnega, vitalnega, vznemirljivega, nadarjenega, a površnega, lahkotnega, svojevoljnega...). Že kar v začetku se človek vpraša, zakaj napada Rupel ravno politični pluralizem? Saj to, s čimer se ne strinja, dejansko sploh ni pluralizem, temveč nekaj drugega. Naj poskusim torej najprej opredeliti, kaj po mojem mnenju ta pojem pomeni.

Ločim med dvema tipoma (modeloma) družbenega (s tem tudi državnega, političnega) življenja. Prvi izvira iz prepričanja, da je na svetu en sam Prav (Vrednota, Bit, Smisel). Kar ni s tem Pravim identično, je narobe (laž, slepota, zlo). Zato mora biti družba ustrojena tako, da pride ta Prav do čimbolj polnega izraza, laž (zlo) pa naj bo čimbolj odpravljena, pregnana. Imamo opravka z modelom, znanim pod imenom totalitarizem. Prav ima svoje konkret-

ne, realne interprete: Cerkev, Partijo — politično-socialno silo, ki skrbi za varovanje in uveljavljanje Prava. Edina akcija, ki je dopuščena, je akcija te, po lastni razlagi sakralne (izvoljenke Boga ali Zgodovine) sile. Takšna družba (vzeli smo jo v poenostavljeni in modelsko čisti obliki) ne dopušča ne idejnega ne političnega pluralizma. (Resnica je ena, ena je Zgodovina in en je Bog.) Povsem jasno ji je, da je idejni pluralizem samo začetek političnega. Če namreč kdo spozna, da je tisto, kar ga uči ena (sveta) Cerkev, napačno, netočno, ne njegovo, in če to zavrže v teoriji, v misli, potem bo skušal svojo kritiko uveljaviti tudi v (socialni) praksi, kar pomeni, da bo težil po uveljavljanju lastne zamisli. Če tega ne bo skušal storiti, pomeni, da njegov prav ni obvezujoč, da ni misel, da je primeren zgolj za privatno uporabo in da zato ta nekdo v javnem — socialnem, političnem itn. — življenju pristaja na Eno (uradno, državno itn.) Resnico.

Drugi tip se je razvil v moderni Evropi in temelji na laizaciji sveta. Ni več ene Resnice, temveč več resnic — ker sploh ni več Resnice, temveč je moč. Če je vsak živi konkretni človek (posameznik) resnica oziroma možnost resnice (moč in volja do moči), potem ni več ne Cerkev ne Partije, temveč so cerkve in partije, laične, normalne, neposvečene, ne nadčloveške (ne Historični subjekt), enake med enakimi, centri moči, ki tekmujejo za svojo vizijo sveta v boju z drugimi vizijami. Posamezniki se združujejo v grupe glede na skupne potrebe, interese, s kompromisi med individualnimi resnicami, ustvarjajo si platforme, za katere se domeni in jih skušajo s skupnimi akcijami udejaniti. Vsaka teh akcij, ki skuša v boju zmagati, pa temelji na predpostavki: da ni edino Resnična, da nima pravice odpraviti drugo kot laž in zlo, da zato — aktivno — priznava skupni prostor vsem resnicam (močem) kot prostor, ki ni last nobene izmed njih. To je prostor pluralizma: prostor pravne in socialne ureditve ne-

TARAS KERMAUNER

kega življenja, v katerem so formalno omogočene vse resnice in akcije.

Jasno je, da takšna formalna pluralizacija sveta še ni vsebinska: da vsaka moč želi druge čim bolj izriniti in da v svobodni tekmi moči ene potegnejo daljši, drugi krajši konec. A ta hip nam ne gre sa to. Vprašati se je namreč treba: ali je v družbi s totalitarno ureditvijo vsebinska možnost človeškega uveljavljanja večja? Ali ni tam še za eno stopnjo manjša? (Ker gre za družbo zaprtega tipa, v kateri je svet že vnaprej izgotovljen, vprašanja rešena in je naloga ljudi le v tem, da izpolnjujejo zapovedi njim predek-sistentne resnice.)

Če se Rupel zavzema za idejni pluralizem, za možnost mišljenja, zakaj se potem umika pred političnim? Kaj ta idejni pluralizem sploh še je, če se ne skuša realizirati v političnem? Ravno to, s čimer pisec ni zadovoljen: »blokada«, »viza za nemoteno delovanje birokratskih struktur«. Sam govori o »oblasti politične svobode«. Ali s tem dejansko ne pravi: da je pluralizem zgolj mišljenjski, da je svoboda zgolj svoboda misli, ne pa ravnanja? Da je pluralizem zgolj fasada? A zakaj potem ne napravi normalnega sklepa: zahtevam (druga stvar je, če ta zahteva kaj pomaga), naj se pluralizem realizira, naj iz fasade (mišljenjske oblike) preide v realiteto (v politično), v realizacijo in formalizacijo več centrov moči (in s tem nikakor ni treba, da misli na klasične politične stranke, temveč na vrsto novih politično organizacijskih oblik)?

Ovira, ki mu ne pušča te konsekvence, je na dlani: Ruplu je do učinkovite akcije, upira se mu »refleksivna narava različnih tez«, saj dobesedno pravi: »politični pluralizem je drobljenje sil, je pozabljanje revolucije...« Pisec se nahaja znotraj povsem določene socialno politične sile, ki je neučinkovita, ker ne uresničuje svojega programa oziroma teh ali onih sklepov, temveč se zadovoljuje z meglenimi resolucijami in življenju pušča svojo pot. Ta analiza pa je problematična, in to problematičnost vidi Rupel sam, saj trdi da je pluralistična fasada hotena, hočejo pa jo tisti, ki s tem zakrivajo svojo resnično naravno: oblast (to so birokrati). Kaj torej storiti? Birokrate napoditi, da bi prišli na oblast (do možnosti akcije) tisti, ki delujejo v skladu s programom oziroma sklepi določene politične sile? A kako napoditi te birokrate, ki so največja ovira pravi akciji, če ne z akcijo — seveda s politično, ne pa idejno (to je recimo južnoameriškim revolucionarjem v

odnosu do Moskvi zvestih partij zelo jasno)? Torej z akcijo zoper birokrate (oblast)? A kako agirati, kako smeti agirati, če pa za Rupla politični pluralizem ni zaželen in dovoljen? S samim idejnim nestrinjanjem bojo birokrati še zmerom tam, kjer so in kjer jih Rupel noče videti; vera v učinkovitost idejnega pluralizma je — to je novo potrdilo — njihova fasada. Kaj torej storiti?

Rupel se zavzema za več misli, a za eno akcijo. Čigava akcija naj bi to bila, če ni akcija tistih, ki imajo oblast? Saj drugih Rupel ne želi (je za »kompletno črtanje pluralizma«, to je možnosti druge akcije, akcije drugih). Akcija mene, ki še nisem oblast, a ki imam Prav? Obnova totalitarizma? Nikakor ne, Rupel se eksplicitno zavzema za idejni pluralizem. Kako torej? Kar postavlja, hkrati spodbija, in kar spodbija, postavlja. Takšno ravnanje, ki je imenitno literarno (in kot literarno edino primerno), je politično skrajnje neučinkovito: je natančno tisto, proti čemur se Rupel bori: samoblokada. Če bi (bo) hotel biti Rupel akcijsko učinkovit, bo moral govoriti v političnem jeziku: kaj hoče; kako hoče. Ni mogoče govoriti, da je sila, v kateri se nahaja in za katere aktiviteto se vnema, birokratska (in to trdi: ta sila je sila na oblasti: oblastniška elita; druge oblasti ni, prav tako pa tudi ni te sile kot neoblasti), hkrati pa si ne dopuščati politične akcije, ki je od te sile različna. Če pa si to akcijo ne le želi, temveč jo zahteva, potem ni to akcija te sile, temveč akcija nekoga ali nečesa drugega, akcija, ki sploh šele lahko temelji na predpostavki in implicitnem ali eksplicitnem priznanju pluralnosti akcij in centrov moči — kajti za te gre. Rupel nastopa zoper center moči, ki ga imenuje »birokratska struktura« ali »oblastniška elita«. Torej s tem centrom ni identičen. Torej nastopa v imenu drugačnega centra. Torej eo ipso priznava pluralnost teh centrov. In se zavzema za akcijo, samo v sebi enotno, učinkovito, ki bi vzpostavila nekaj drugega. Kaj je to, tega v tem članku ne pove; ali se to da — vsaj do neke mere — rekonstruirati iz drugih njegovih člankov? Je to nadaljevanje revolucije — nasprotje »pozabljenja revolucije«? A kaj je to revolucija?

Morda bi šele z analizo Ruplove predstave o revoluciji, se pravi o tem, česar danes — vsaj v »oblastniških strukturah« — ni, ugotovili vsebino njegovega programa, ki bi ga bilo treba uresničiti z enotno in učinkovito akcijo. Morda bi odkrili, da je revolucija nasprotje »neposredne manipulacije«, tega najbolj nega-

tivnega pojma. Potem bi se morali seveda pri priči vprašati, kako spraviti v sklad politično akcijo z nemanipulacijo? Kako zasnovati realno politiko na nemanipulativnem načelu? Kako priznati moč za osnovo akcije in ne priznati realne narave te moči, sredstev, ki jih sleherna moč uporablja (mora uporabljati), da bi se sploh lahko ohranila (uvečljavila) kot moč? Morda pa Rupel sploh ne prizna moči za »temelj« sveta (moči kot samoutemeljevanja v tem breztemeljnem svetu)? Kaj je potem tisto, na čemer temelji politična akcija? Resnica? Eshatološka naravnost? Razodetje? Moč v Bogu? Vse to najbrž ne, saj se je Rupel zoper takšen nazor o svetu že večkrat izrekel. Kaj potem? Ne smemo namreč pozabiti, da se Rupel še posebej in zelo zagnano vnema za politično akcijo, torej za nekaj, kar je samo na sebi sila v svetu sile; da mu ne gre samo za lepe ideje, temveč za realno, konkretno, otipljivo realizacijo določenih idej v svetu, kakršen je, se pravi v svetu oblastniških struktur, birokracij, manipulacij in drugih (slabih — z njimi je nezadovoljen) — banaliteta. Kako torej prebivati v svetu moči (sile) brez manipulacije? Je radikalna akcija nemanipulativna akcija? Vendar — ali ni radikalna akcija (to, kar pomeni pojem revolucija) nasilna akcija? Nasilna akcija (ki hoče radikalno spremeniti to, kar je, v to, kar je načrtovano, vredno, predpostavljeno, zaželeno, v to, kar je temeljno drugačno; in na to Rupel cika — a spet samo cika — ko navaja, kaj je slabo, kaj je politični pluralizem: »perpetuiranje istega«) pa je mogoča samo tedaj, če je nekdo prepričan, da njegov prav ni samo laični prav, eden med mnogimi, ampak veruje, da je nosilec edinega, sakralnega Prava, ki mu daje pravico — in dolžnost — da dani svet razruši. Ta hip smo v eshatologiji, v religiji in v vseh konsenkvencah, ki ju ta dva pojma implicirata. In ker moramo upoštevati, da je Rupel vse to že velikokrat zavrgel, smo pred nerešljivimi vprašanji.

Ali pa morda ne gre za to, o čemer smo govorili, ali pa morda besede, ki jih uporablja, sploh ne pomenijo tistega, kar v njih vidimo mi (revolucija kot radikalno zanikanje danega sveta, ki vodi neogibno in konsenkventno v kri, v smrt, v spopad teles: v realiteto; akcija kot radikalno delovanje za realizacijo določenih načrtov itn.), temveč nekaj drugega. Kaj?

Igro?

Se Rupel s tem svetom — seveda povsem samovoljno — igra, ker bi rad bolj živahno predstavo?

Radikalizirano vprašanje o bistvu (novodobne planetarne) tehnike

ANDREJ
MEDVED

Pot moderne tehnike vodi v vse večjo matematizacijo in formalizacijo vedenja, delovanja in nastajanja: v univerzalizacijo jezika, misli, umetnosti. Človeka vse bolj nadomeščajo stroji, celo iz umetnosti je »izgnano« vsakršno nacionalno, individualno in »intimno«. »Computerska« umetnost ali tako imenovana umetnost elektronskih računalnikov je vse bolj prisotno dejstvo. Umetnost ni več svobodno in odprto kreiranje določenega posameznika, vezano in zavezano njegovi eksistenci (»intimnosti«, biti), ampak le še produkcija. Kot produkcija se novodobna umetnost vključuje v veliko MAŠINERIJO vse/planetarne TEHNIKE in je kot taka sama tudi njeno podvojevanje (vpisovanje v istem). In zavedati se moramo, da je na primer umetnost računalnikov le predigra matematizacije vseh za zdaj še ne-preglednih, odprtih ter zato konfliktnih področij človekovega udejstvovanja, kjer vladata slučaj in »intimnost«. Torej je treba vprašanje o bistvu te novo-nastajajoče umetnosti zastaviti radikalno. Še več: radikalizirati je treba bistvo same tehnike, da nam bo jasna njena pozicija kot tudi horizont (razsežnosti) njenega delovanja (obvladovanja).

Tehnika kot »gibalo« univerzalizacije novodobne znanosti blokira tradicionalno izražanje — tako umetniško kot miselno — in ga podreja sebi-lastni volji po obvladovanju. Tehnika kot totalna OBLAST nad vsem: nad celoto bivačnega, JE za pora umetnosti, jezika in misli, mišljenja in poezije (zapora njihovega bitnega značaja). Tehnika zasega sodobno umetnost in sodobno mišljenje v njuni temeljih, v njunem »bit/izražajočem« in »na-bit/kažočem« bistvu.

Toda KAJ je tehnika takega, da je lahko za nas tako odločujoča? O tehniki so pisali tako filozofi kot tudi misleci/pesniki in znanstveniki. Potreben je torej kratek ekskurz o bistvu moderne volje do moči.

Govorili smo, da je sedanjí čas: čas bolj-in-bolj prisotne, vse/ob-

vladujoče tehnike, ki skuša vse — celoto, svet — univerzalizirati, če hočete: matematizirati, formalizirati, kajti le svet kot tak (preračunan in izračunan), kot pregleden svet, je lahko uspešen v ekspanziji volje do moči in moči same. Tehnika kot tisto »notranje« (gonilo) znanosti vse bolj zasega svet ter ga skuša »urediti«, se pravi: izmeriti, izračunati in obvladati. Kajti namen tehnike-kot-vladanja je obvladovanje. Bistvo tehnike je OBLAST. Namen OBLASTI pa je ona sama: NAMEN OBLASTI JE OBLAST. Tehnika je moč in sicer neutemeljena moč: moč-iz-sebe, moč brez določenega namena, cilja ali smisla. Moč, KI OBVLADUJE, je moč brez načrta, čeprav skuša biti in je univerzalna. Kot taka, če upoštevamo in premislimo skušnjo dosedanjega sveta in dosedanjega razvoja misli, ekonomije, itd. (in mimo tega ne moremo, če skušamo biti vsaj malo kritični), JE seveda zgodovinsko in eksistencialno utemeljena, dejanska in prisotna, zato je ne moremo enostavno abstrahirati, zanikati ali zavreči. ŠE VEČ: tehnika in njen razvoj (razvoj in univerzalizacija znanosti) je pogoj našega bivanja, čeprav je istočasno tudi njegovo »brisanje« (izbris). Naša zavest in osveščanje je pogoj tehničnega »napredka«, razvoj tehnike je njeno temeljno zanika(va)nje: BRISANJE zavesti. Osvobojeni, razodtujení človek, vrnjen k-samemu-sebi in k-zavesti (»osveščeni« človek), je nujen člen v intenzifikaciji tehnike; tehnika pa je v svojem bistvu ponovno odtujena človekova zavest in NEVARNOST, da bo njena (zavest-na, miselna) dejanska negacija. Tehnika »niči« bit ZAVESTI.

Človek je tako zapadel tehniki in njeni oblasti, njeni volji do moči (Machtwillen).

To je paradoks človekovega obstajanja, človekovega prebivanja. ((S tem v zvezi bi lahko »pre-vedli« neko Derridajevo misel, izrečeno v »De la grammatologie« (Ed. Minuit 1967), tako da bi ohranili njeno lo-

giko in še vedno ostali v »istem«: Avto-afekcija [tehnika / pripisali mi] vzpostavlja ISTO [RED, pregledno celoto, ki jo obvladuje / pripisali mi] v tem, ko ga deli [v večkratnem podvojevanju oz. »kliširanju« samega sebe; v tem, da »je« povsod le ona sama]. Zguba prisotnosti [brisanje zavesti] je pogoj izkustva, se pravi prisotnost [je pogoj našega bivanja, naše zavesti / podčrtali in pripisali mi].))

Tehnika, moderno znanstveno-tehnično raziskovanje kot produkt človekove svobode in osvobojenosti, je njena negacija. (Pomen znanosti kot od-krivanja resnice je rasel od Descartesa do Hegla.) Pri Heglu se znanost identificira z resnico samo, znanost je absolutno vedenje, absolutes Wissen. To vedenje se z Marxom in Nietzschejem »sprosti«, kajti ukinjen* je metafizični red, smisel, smiselna in zaključena celota, ki je v nekem smislu »zapirala« prodor znanosti. Ko pade sistem metafizike, se vzpostavi sistem znanosti. Znanost se dokončno loči od filozofije, mišljenja-in-pesništva. Ker ohranja SISTEM/RED in je smisel odsoten, postaja znanost brezciljno blodenje brez načrta in smisla, zgolj hotenje moči, volja po vladanju in obvladovanju: samo-hotenje. V tehniki se gubi smisel, bit... ohranja pa se metafizični RED, v sebi sami utemeljena OBLAST. Tehnika je tako nadaljevanje evropske metafizike v drugi obliki.

Tehnika kot temeljna tujost modernega človeštva ni neskončna, je pa ne/omejena in nedefinirana. Skozi nas je »integralno fragmentirana našemu planetarnemu BLODENJU«.

Zato ne moremo »kar tako« trditi (niti pričakovati), da bo človek — »morda« — v nekem prihodnjem trenutku ugotovil, da tehnike ne potrebuje več, in jo v naslednjem trenutku destruiral. To misel zastopajo nekateri predstavniki tradicionalnega mišljenja (humanizma; predvsem antropologi, zgodovinarji, etnologi itd.) in je tem bolj iluzorna, ker gre enostavno preko dejstva (ki danes ni več nikaka skrivnost), da je človek v neki določeni situaciji zgodovinskega razvoja ukinil sfero svoje v transcendenci odtujene zavesti, se reflektiral in tako znanosti in njeni intenzifikaciji in eksteriorizaciji odprl meje, ki so jo utelejale in blokirale (znotraj metafizično zastavljenega mišljenja in ekonomije), da so se znanosti tako dokončno in dejansko sprostile, da cilj njihovega notranjega gonila: tehnike ni več razviden niti prisoten, oziroma JE volja do moči, ... da se po cilju in smislu tehnike ni mogoče več spraševati, še več: da se je

človekovo osveščenje — ki je omogočilo takšno formiranje znanosti in tehnike — prav s tem ponovno blokiralo... **da** človek tehnike več ne obvladuje, **da** je tehniki zapadel, **da** ga tehnika zasega **že-skoraj** v celoti itd. ...

Tehnika in njeno neomajno hotelne moči in oblasti je tako dejstvo, ki ga ni mogoče kar tako prezreti. Z njo moramo računati. **KAKO** se torej izogniti nevarnosti in »zapadlosti« sodobni tehniki, novodobni volji-do-moči, ki jo lahko v nekem temeljnem so/odnosu primerjamo z Nietzschejevimi opredelitvami v »Wille zur Macht« (I 55): **Bivanje** (tu-bit, **takšno, kakršno je, brez** smisla in cilja, **toda** neizogibno **ponavljajoče se, brez** dovršitve v nič: »večno vračanje [istega], **večno** ponavljanje« ! [podčrtali mi]) **To je** ekstremna oblika nihilizma: **Nič** (»brezmišlno«) **večno**.

KAKO torej ohraniti »otok« zavesti (zavest kot neprestano refleksijo, kot vedno-znova-si-biti-svest)? **KAKO** zadržati misel-in-poezijo **proti** ali s tehniko, ki hoče vse, celoto; ki obvladuje, vlada in zasega **že** velik del poezije in misli (spomnimo se le umetnosti elektronskih računalnikov ali znanstveno tehničnega mišljenja).

Naraščajoča tehnika postavlja celoto bivajočega, bit in bivanje: totaliteto do-segljivega sveta v vprašljivost.

MISEL(in)**POEZIJA**, ki hoče ostati zunaj znanstveno-tehničnega obvladovanja, ki skuša vzdržati ne-RED: od-prtost sveta in ostati v odprtosti zavesti, ki skuša biti stalno in sprotno osveščanje NE-REDA v znanstveno-tehničnem REDU, refleksija kontradiktornosti **SISTEMA** tehnike, ostaja vedno bolj **neučinkovita**.

KAKO torej zadržati dvojnost zavesti (misli in poezije, ki hoče bit) in odtujene zavesti (ne/misli, ki hoče moč)?

Kako enakopravno nastopati z močjo??

Kako ohraniti odprtost, podvojenost sveta tehnike (ki je Machwille) in sveta poezije/misli (ki je Sinsollen, Wille-zum-Sein)?

Kako zdržati dvojnost in odprtost mišljenja?

... Danes se matematizira jezik, kajti enotnost in jasnost jezika, (naj bo to znanstveni ali kateri koli drug jezik) sta pogoj za uspešnost univerzalne moči ter njenega nadaljnega razvoja. Umetnost (in njena bit-na razsežnost) ter mišljenje sta tako onemogočena v svojem temelju: **JEZIKU** (jezik kot »hiša« biti). Mišljenje in poezija sta vse bolj blokirana, nimata pa **MOČI**,

da bi se postavila oblasti tehnike po robu. Treba je torej vztrajati v tej podvojenosti, ki istočasno priznava moč kot resnico sveta in skuša biti tisto »drugo«. Vzdržati je treba v tej odprtosti.

Toda kako zdržati **to** »dvojnost«?

Kako ohraniti **MISEL:ZAVEST** in **POEZIJO:OD-PRTOST** (**SLUČAJ, KONFLIKT, PROSTOT, »igro«, LASTNOST, RAZLIČNOST, itd...**), ne da bi se jih polastila (jih formalizirala) tehnika,

Z močjo vsekakor ne, ker tako misel kot poezija nimata moči. Z zvitostjo?

Že zdaj smo priča matematizacije umetnosti (computerska umetnost, umetnost elektronskih računalnikov), ki »je« negacija vsega individualnega, lastnega, »bitnega«. Prisostvujemo formalizaciji (ukinitvi) slučajnosti, možnosti in verjetnosti v brez/slučajno **GOTOVOST**, konflikta v **BREZ/KONFLIKT**. **TNOST** in »igre« v neprekinjeni, vase-vračajoči-se »**ESTABLISHMENT**«.

Kako vzdržati »odprto pozicijo«?

Z močjo vsekakor ne.

Brez moči pa najbrže tudi ne ((?))

Bo torej novodobna planetarna tehnika prevladala poezijo kot poezijo in misel kot misel? (...)

* S tem seveda nikakor nečemo reči, da je **misel** (mišljenje) tista, ki ruši in vzpostavlja: spreminja dejanskost. Dejanskost je odvisna od **dejanske** socialne/ekonomske strukture [sistema proizvodnje].

Misel je **le** njena »osveščenost«, osveščena **SKUŠNJA: ZAVEST** (in v tem je tudi pomen/smisel mišljenja in filozofije).

Knorr

**KOKOŠJA JUHA
ALI
GOVEJA JUHA
ZA KUHANJE
BREZ
KUHANJA,
KI BI VAS
PREVEC
ZAPOSLELO**

**KOLINSKA
LJUBLJANA**

Knorr

Trpljenje kot eksistenca – da! Trpljenje kot ideologija – ne!

IVAN MRAK

Članek Tarasa Kermaunerja »Trpljenje kot ideologija in trpljenje kot eksistenca« me je spodbudil k naslednjemu razmišljanju.

Tisto prvo, po čemer se sprašuje Taras Kermauner, zaključuje z vprašanjem: Je vse, kar doživljam mučnega, že trpljenje? In je torej vse mučno tisto, kar očisti (ta element je namreč nogočno povezan z Mračkovim pojmovanjem trpljenja)?

Predvsem eno: nekdo lahko biva v sistemu določenih religioznih vrednot; mar je s tem že eo ipso nujno, da je dober, da se očisti, da se zveliča — skratka: da ga vodi trpljenje do katarze?

Mar nisem že določno nakazal: da tisti življenjski sistem, v katerega me naganja Kermauner, »ki ima jasne smeri, vrednote, poti, in je sam v sebi razviden in celovit« — s svojo teologijo odločno odklanja tragični življenjski paradoks? V kakšnem in katerem nabožnem ali kakršnem koli aktivističnem priročniku je bilo kdaj brati o tragičnem življenjskem paradoksu?

Mar ni trpljenje tistih, ki jih Dostojevski na grozljivo vidovit način ugotavlja v litanijskih civilizacijah (- civilizacijah bivših in bodočih velikih inkvizitorjev -), trpljenje **mukajočih**? Mar ni trpljenje Nazarenca, ki nepoklican stopi pred velikega inkvizitorja, ki prinese zmedo svobodne misli in sladkost svobodne in osvobodujoče zavesti v ta omrtvičeni inkvizitorjev raj — obenem tudi ponovno odkritje tragične paradoksalnosti našega bivanja? Mar ni s tem — **to** — zavestno nase prevzeto trpljenje — trpljenje **govorečih**? Mar ni Marx vsekakor bližji Nazarencu kot pa inkvizitorju?

Ko sem v svojem prvem odgovoru Tarasu Kermaunerju zbežal iz njegove trdno sklenjene teodicejske ograde, me je poredneža (razmišljajoč o trpljenju!) znova nagnal v stajo, kamor me je **on** določil.

Ravno tako sem mu povedal, da če bi jaz v življenju in svojem delu apriorno pristajal na kako ideologijo, bi čuvarji te ideologije v teku

mojega življenja po vse priliki našli zame tudi primerne jaslji.

Ker pa sem se po svoji usmerjenosti, po svoji mentalni določenosti kot po svoji svobodni izbiri gibal zdaj intuitivno (iracionalno) pa spet zavestno (racionalno) v območje in spoznanje in ugotavljanje tragičnega in sem v dojemanju in razreševanju tragičnega dočuteval najvišje vzpone človekove zavesti — sem bil nujno zunaj ideologije.

Ce Kermauner namiguje, da je to moje stališče posledica mojih tako zvanih »življenjskih uspehov«: mar ne bi bila stvarnejša ugotovitev, da so ti »življenjski neuspehi« posledica te moje osnovne usmeritve? Če nekdo priznava uspešnost nekega življenja in delovanja zgolj v neposrednih učinkih, ki jih razodeva na primer trgovina, in to slepo prenaša v duhovno sfero človekovega udejstvovanja, mar ne zapade nujno v najhujšo paradoksalnost? Mar ne bo nujno postavil uspešnosti popevkarstva na primer pred Kogojeve »Črne maske«, ki se kljub svoji enkratnosti še do danes niso vključile v evropski kulturni prostor? Mar ne predpostavljamo pri visoko zavestnem ustvarjalcu vsaj tolikšne mere zavestnosti, da mu porazi, ki mu jih naklanjajo njegovi sodobniki in čas, v katerem živi, ne pomenijo dosti ali nič, še več: mar mu niso zgolj potrditev njegove ustvarjalnosti? Kako naj si sicer razložimo nenehno tveganje Van Gogha, ko je pa vse njegovo življenje v očeh njegovih sodobnikov ena sama polomija? Ali pa prav podobno tveganje Heinricha von Kleista? Itd, itd. Če meni Taras Kermauner, da bo katera koli družba v katerem koli obdobju človekovega razvoja, pa če bo še tako znanstveno podprta, mogla biti v podobnih slučajih pravičnejša — mar ne zapada s tem v dogmatizem znanosti? Mar ni prav v dobi, ko je znanost začela prevladovati v območju teorije umetnosti, prišlo do najbolj paradoksalnega nesporazuma med umetnikom in občestvom, za katerega umetnik ustvarja, (Van Gogh)? Skratka; mar se ne bojim

upravičeno, da je utopični svet znanstveno uravnovešene, vseh paradoksov življenja rešenega človeka, kot ga predpostavlja Taras Kermauner, neprimerno bližji in sorodnejši teodicejam preteklosti kot pa moj religiozni svet? Mar ni nujno, da Kermauner kot modroslovec s svojo neizprosno in zagnano logično miselnostjo prihaja v neprimerno večjo miselno skladnost na primer s kako utopično predstavo Tomaža Akvinskega kot pa jaz, ki v isti izmeri na vsak korak skušam ujeti življenjsko resnico v popolni sossklenjenosti čutno nazorske predstave in šele iz nje transcendirati neki trden korak proti Neskončnosti?

Mar moremo domisliti katero koli stvarno in celotno in obstojno misel v našem bivanju, če se izmaknemo čutno nazornemu območju Erosa in se žrtvujemo logiki misli kot takšne? Do kakšnih absurdov priženemo tak miselni mehanizem, smo pa priča ob neki pravokakršnji razsodbi, ki dojenčkom od enega leta do šestnajstih let priznava človeško polnopravnost in polno zrelost in smatra, da je vsako svarilo in pouk tem nedoraslim in pomoči potrebnim rušenje osnovnih človeških pravic. Ta najbolj nesmiselni od nesmiselnih pravdorekov človeške justice naj bi bil večni zgled vsem mislečim, kako daleč lahko pripelje človeka zaslužjenost črk in odsotnost vsake ljubezni in tudi vsakršne odgovornosti za usodo sočloveka.

Ce se Taras Kermauner trpeče izprašuje o potrebi prekinitve, »o zlati kletki svoje funkcionalnosti«, in zahrepeni po tveganju za »Nemogočim« itd. — mar ni s tem presunljivo odkritosrčno izpovedal dilem, ki ga mučijo — v katerih je, jih biva? Mar niso prav te dileme, ki ga narekujejo? Mar se ne zaveda, da je živ, resničen in stvaren le toliko, kolikor časa bo imel moč in silo in pogum, da se bo spraševal več ali manj svobodno (to je nevezano na kakršen koli, pa četudi znanstveni absolutum!) po Smislu? Mar mi ne priznava v isti sapi možnosti svobodnega tveganja? Me obenem, kot vse kaže, ne naganja venomer v »zlati kletko funkcionalnosti«?

Mar ni podoba, če bi bila eden in drugi neizbežno priklenjena vsak v svojo stajo, da bi bil vsakršen pameten razgovor med nama nemogoč? Mar ne bi v takšnem slučaju le lajala drug na drugega?

Mar nama ne omogoča najin, pa če še tako strastno zavzet razgovor tisto, kar nama je obema skupno: najino humanitas?

Mar me Kermauner ne potiska vztrajno med tradicionaliste? Mar

ni tozadevno trdovratno opredeljevanje pogojeno iz želje po **znanstveni razvidnosti**, ki pa zaradi svoje enostavnosti najinemu razgovoru nikakor ni v prid? Mar nisem vsem pametnim in vzornim tradicionalistom (odkar pomnim!) trn v peti?

Od kod in zakaj ta paradoks?

Mar je v deželah, ki so znanstveno načrtovane in urejane, kaj manj občuten tragično-življenjski paradoks kot v zaostalih, neosveščenih deželah? Mar je tragično samožrtvovanje Palacha zgolj prazna poza deklarativnega humanizma?

Ce se je Marx boril proti idealističnemu platonizmu (kot se je skvečeno in neresnično in zlagano pojavljal v njegovih sodobnikih!), mar ni bil njegov ideal in smoter ravno tako platonsko-humanističen? Mar niso tako Goethe in Schiller kot ves Olimp nemških idealističnih filozofov z Marxom na čelu — v želji po perfekciji, po absolutizaciji človeške misli in Človeka — prezrli človekove hibridnosti, t. j. tragične življenjske podstat? Mar ni isti idealistični zametek v Kermaunerjevi volji in naporu absolutizirati znanost, ki naj bi bila končno veljavni, odrešujoči in vse razrešujoči postulat bivanja nasploh?

V kolikšen tragični paradoks naganja Kermaunerja njegova strastna miselna zavzetost, njegova skorajda tragična prizadetost!

Mar niso Kermaunerjevi stavki o »moji tematizaciji trpljenja«, ki ga hkrati »vabi in odbija«, ki »jo zanika, a vendar vsak hip znova gleda«, in končno to možnost »lahko zanika, a odpraviti je ne more: zunaj nje in brez nje bi bila njegova eksistenca fiktivna«, mar niso te izjave v svoji tragični brezpogojnosti znak **trpeče** človeške osebnosti?

In prav ti Kermaunerjevi vzkliki me obvezujejo, da se z isto brezpogojno odkritosrčnostjo sprašujem po vsem tistem, kar naju prizadeva — kot se dotika — tako ali na podoben način — nas vseh.

Mar nas prilagajanje »danim zgodovinskim situacijam«, popuščanje »zgodovinski nujnosti« ne zavlja v defreggersko pozicijo? Mar ni prav toliko obrekovana vest sprožilec tistega poguma, ki se postavlja, se postavi Usodi po robu? Mar živimo, dihamo iz stoično defreggerskih izmikavanj pred odgovornostjo? Mar ne iz zanesenih, brezpogojno tveganih dejanj — kot je bil naš narodno-osvobodilni odpor? Mar bo znanost izničila te osnovne postulate? Je znanost sploh mogla v osnovi spodnesti en sam etični postulat, ki nas človeško omogoča? Je znanost zato tu, da nas bo izmaličila do defreggerstva? Se nam je v teh osnovah

mogoče izmakniti s kakršno koli filozofijo? Mar imamo pravico razžeti, razvrednotiti človekov obraz? Nam absolutirana znanost daje pravico, da se spotikamo nad človekovim obrazom?

Ni tista toliko obrekovana vest prisotna mimo naše religiozne zavesti, mimo naših konvencij?

Ne gre tu v bistvu za mentalno vrojenost, za najosnovnejšo bitnost; mar ni na nas, čemu dopustimo v življenju prevlado? Mar stavki, kot so »Človek se torej ne sme prilagoditi, ker bi izgubil možnost neskladnosti« v svojem anahronizmu spričo Dubčka, Palacha, spričo Bidovca in tistih primorskih herojev itd., ki smo jih imeli svoj čas izpisane nad vratji slovenske univerze — sodijo v najin dialog?

Ce Kermauner razumsko skuša za vsako ceno ujeti stališče Senekinega stoičnega »zunaj biti«, »zgolj vrednotiti«, biti strogo znanstven in neprizadet in se pri tem sprašuje »ali je pogum res v kljubovanju Usodi?«, mar ne pozablja pri tem, da so vsi naši veliki zgodovinski premiki, vsa naša znanstvena misel, vsaka filozofska zamisel, vsako veliko umetniško dejanje — da so pogojeni prav s tem pogumom? Mar miselni zaključki v odstavku, kjer Kermauner obračunava s tako zvanimi tradicionalnimi vrednotami in govori o nekih neugotovljivih novih vrednotah — mar ti miselni zaključki ne vodijo v neki udoben konformizem, vživetje v neko novo, neraziskano dimenzijo pod vsakršnim pogojem, za vsakršno ceno? Mar ni ta stoicizem linija najmanjšega odpora oziroma neopora?

Ce se Kermauner sprašuje »Sem z ideologijo znanosti prekril in zatrl svojo eksistencialno odprtost do resničnega, to je paradoksalno trpljenjskega sveta?«, nas ne silijo s to prostodušno izpovedjo svojih dilem (da bi se vrgel v absolutizacijo znanosti, ali pa preden se bo pognal v ta absolutum?) v občudovanje? Mar ni meni in njemu, kot vsem mislečim, Dostojevskega »Veliki inkvizitor« s svojim modelom litanijske civilizacije — z absolutizacijo teologije — dovoljšen Memento? Koliko litanijskih civilizacij se nas je že dotaknilo; zakaj bi nam jih bilo treba znova preizkušati? Mar ne bodo vsi Defreggerji opravičevali svojega pilatovstva z uklonitvijo »pred zgodovinsko nujnostjo«? Zakaj bi bilo nujno, da Evropejci zaradi neke več ali manj znanstveno-mistične »zgodovinske nujnosti« pademo v objem neke litanijske civilizacije? Mar se ne oglašajo iz vrst evropskih socialističnih vodij, ideologov in misle-

cev vse pogostejše težnja, domisel po socializmu s **človeškim obrazom**?

Mar je v litanijsko hitlerjansko civilizacijo vkljenjeni Defregger imel možnost, da se izogne paradoksalno trpljenjskemu svetu, ko je s predajo povelja o ustrelitvi talcev privolil v umor sedemnajstotice? Mar ni prav s pilatovskim stoicizmom izničil sebe in popljuval svet? Kaj ni prav od posameznika odvsnio, kako se v podobnem slučaju postavi po robu Usodi, kako kljubuje zgodovinski nujnosti? Zakaj? Mar človek, prignan v podobno situacijo zaradi »zgodovinske nujnosti«, **namerno** išče neskladnosti in trpljenja?

Ker me je Kermauner že v drugič nagnal v stajo, kjer se dobro plačuje in hudo kaznuje po točno določenem pravilniku — se revež izprašujem; kaj se ne preganjam po pašnikih, ki jih ni mogoče vključiti v noben priznani odrešujoč sistem?

Zakaj tako in ne drugače, tega bi res ne znal utemeljiti. Mar ni z umetnostjo tako, da se v nobenem slučaju ne da popraviti v točno določene in znanstveno opredeljive predale?

Mar umetnik, če se ni skotil v varnem naročju takšnega ali drugačnega splošno priznanega nazora, ni najbolj uboga para in poslednji nebodigatreba? Mar ni tisti temeljni nesporazum med umetnikom in občestvom nujen? Ni prav v tem tisti duhovni zrak, ki je neobhodno potreben za našo človeško obstojnost?

Ce sanjamo o popolni soglasnosti umetnika in družbe, mar s tem ne kopljemo umetnosti groba? Je kje kaka družba pod soncem, ki bi lahko duhovno dihalo in se pri tem odpovedala vznemirljivemu dejstvu svobodnega umetništva? Mar ni nastop Franciška Asiškega pravcati revolt proti katoliškemu konformizmu njegove dobe?

Mar bomo smeli v svetu človeške celovitosti pogrešati kdaj smela in vznemirljiva dejanja posamičnih osebnosti?

Mar ni Taras Kermauner najbližji resnici takrat, kadar se vrže v razmišljanje z največjo strastjo? Mar je mogoče o umetnosti spregovoriti eno veljavno besedo, ne da jo podpremo z vso silo erotizma? Mar ni zgolj znanstveni pristop ena od najplemenitejših izmišljotin, ki jih tvegamo, da bi se dokopali do stvarno-stvarnega?

Ce vesoljec ne potrebuje ne strasti in ne srca, marveč zgolj zaupanje (in to stvarno, racionalno pogojeno zaupanje!) v popolnost mehanizma — mar ne obstajamo tudi v tem slučaju v območju človeškega? Mar ni navsezadnje pri vseh naših izu-

mih in ne vem kakšnih podvigih odločilen le človek? Mar ni največja samoprevara, če si bodočnost zamisljamo kot neki samodejen, znanstveno do konca razstavljen in znova sestavljen do konca dogledan in dognan perpetuum mobile? Mar nam ne bo prav človek vedno nova ugan-ka?

— — —

Bojim se, da Taras Kermauner le prevečkrat enači duhovno silo s tako imenovano materialno močjo. Mar ne piše besedice moč z veliko začetnico?

So bili mar Židje svetoven narod, ko so rodili najvišji cvet svoje zvestnosti? Mar niso bili zgolj ena od rimskih provinc, ki ji je načeloval rimski prokurator Poncij Pilat — skratka: rimski gauleiter?

Ko so Grki rodili svojega Platona — mar niso bili v rimskih očeh, kar se oblastniške veljave in moči tiče (ne glede na to, da so predstavljali Rimu »duhovna pljuča«), le še umazana in beraška provinca? Mar je logika, po kateri sovpada materialna in duhovna moč nekega naroda a priori vzdržna? Je tu sploh določljiva kaka zakonitost? Mar s stoičnimi poudarki ne dajemo že vnaprej odveze vsakršnemu defreggerstvu? Mar se s takšnimi in podobnimi pogledi nismo že vnaprej odpovedali vsakršni človeški možnosti v nas samih?

Ni ta samoodpoved (vnaprejšnje samoodrekanje) naši človeški možnosti — najbolj klavrn umik? Mar ne bi bilo bolj pošteno, bolj vredno razmišljati, kako in na kakšen način nam je obvarovati ne kake tradicionalne, preživele vrednote, marveč edine, ki so nam prišle do danes v zavest, ki so nenadomestljive, ki nam jih je treba le na novo ugotoviti in potrditi, kot pa da se pre-pustimo slepemu naključju?

Mar ne dobiva človek ob Kermaunerjevih razmišljanjih o tragiki, o trpljenju in o tragičnem vtisa, da hoče moj sobesednik mene in meni podobne napraviti siloma za ne-kakšne mile jere? Mar mi ne očita, da v trpljenju »samouživam«, da se trpinčim »programsko«? Da »programsko iščem neskladnosti«, ker bi sicer ne mogel trpeti? Mar mi ne skuša dopovedati v isti sapi, da v znanstveno urejenem svetu ne bo nikakršne neskladnosti več in da slednjih ne bodo mogli povzročati niti tiči moje sorte? Skratka; mar nam ne obljublja raja na zemlji (in to ne samo on!)?

Predvsem eno bi rad izvedel; kako bomo v znanstveno urejenem svetu odpravili smrt, kako bomo odpravili vest, kako bomo odpravili celoten življenjski paradoks.

Ko Kermauner vseskozi trka na moje tradicionalne predstave in tradicionalne prvine mojega umovanja — mar pozablja pri tem, da so prvine njegovih pozitivistično-stoicističnih razmišljanj prav tako v tako rekoč mitični davnini, pri Gorgiasu, Seneki itd.? Je menil Kermauner s tem mojo misel podkrepiti ali oslabiti? Ji je menil navesiti priokus zastarelosti, zaostalosti, bivšosti? Mar se ne zaveda, da bi z isto težko obstojno podkrepitvijo lahko ovrigel njegove trditve tudi jaz? Mar nismo polnopravnega pogovora sposobni le v slučaju, če nismo kar naprej v skrbeh (kar se pri nas tako pogosto dogaja!), ali smo dovolj evropski? Mar naših zakotnežev ne razgalja v njihovi vaški malodušnosti predvsem skrb, ali so ujeli poslednjo modno filozofijo za rep ali je niso?

Mar ni Kermauner prav v pristo-dušnem razmišljanju svojih dilem najbolj svojski in v tem (kakšen paradoks!) tudi najbolj suveren? In s tem tudi ustvarjalno nov?

Mar ni novo na večnostnem (da izgovorim to, za Kermaunerja tako pohujšljivo besedo,) edinole najino osebno izkustvo? (Mar ni novo in važno ob tem najinem medsebojnem gledanju — za nekoga tretjega — le to, kolikor sva sposobna te praeksis-tentne danosti s silo najinega ose-bnega skustva napraviti kolikor mo-goče razvidne in jih v zavesti bliž-njega znova oživiti in utrditi?)

Kar tiče problematike, ki jo je Taras Kermauner nakazal v tretjem odstavku svojega prejšnjega odgo-vora, se sprašujem docela nepreplašeno: mar ne omogočamo našega narodnega obstoja prav s tem, če si bomo nedvoumno na čistem prav v osnovnih zadevah naše človeškosti? Mar ni na to zrelo, za ceno svojega življenja, odgovoril mladi brnski de-lavec, ki je po samosežigu v agoniji izjecal: »Bolje pokončno umreti kot kleče životariti«.

Te besede bi bile lahko prazna poza, če ne bi kot večna luč v temp-lju obstale nad grobom enaindvaj-setletnega.

**južno
sadje**
vzdržuje
vaše
moči, ki
jih
potrebujete
pri vsakdanjih
in
izrednih
telesnih
in
umskih
naporih; za
mladost,
šport,
rekreacijo,
svežino,
zdravje -
SLOVENIJA SADJE

GRA
GRAPEFRUIT

A ANANAS
NANA
NA ANANAS
ANANA
NA

IZVOZNO-UVOZNO
PODJETJE
LJUBLJANA
MIKLOŠICEVA 10/IV

Revolucija kot nezaveden spor s samim seboj

MARJAN ROŽANC

Dimitrij Rupel se v svojem polemičnem spisu, ki ga je objavil v zadnji številki Problemov*, zavzema za revolucionarnost, in to za revolucionarnost brez spogledovanja s tovarišico Usodo. Usoda in vse tisto, kar je še mogoče poimenovati s to besedo, je zanj le »vdaja in pristajanje na razpetost, ki je človeka nevredno stališče«, le »mrtvo in in brezplodno čakanje na Godota, slepa ulica in mrhovinarsko opravilo«. Takó obravnava Usodo in Revolucijo kot dve ločeni in izključujoči se eksistencialni resnici, ki nimata nič eksistencialno istega, ne da bi ju skušal kakor koli povezati ali vsaj поблиže tematizirati. S tem pa se seveda eksistenci kot paradoksalni Usodi le ni izmuznil. Res da Revolucije in Usode ni eksplicitno domislil in opredelil, vendar sta v njegovem spisu kljub temu implicitno navzoči in precizno tematizirani in to v okvirih njegove lastne eksistence, ki je kratko malo ni mogoče utajiti in ki jo razkriva tudi njegovo pisanje.

Že v začetku svojega spisa hočeš nočeš priznava, da ob njegovi revolucionarnosti obstaja tudi vdaja in pristajanje na razpetost, da je eksistencialno resnično tudi mrtvo in brezplodno čakanje na Godota, slepa ulica in mrhovinarsko opravilo. Vsega tega ne zanika, temveč priznava, da vse to je, eksistira, samo da je vse to zanj — revolucionarja — nekaj človeka nevrednega. Toda kaj je po vsem tem in spriču tega njegova revolucionarnost? Več kot očitno je, da se s tem njegovim priznanjem temeljnih eksistencialnih resnic razkrivajo tudi temelji njegove Revolucionarnosti in Revolucije nasploh: ker je človek — konkretno Dimitrij Rupel — z delom svojega bitja nevreden, se odloča za nekaj vrednostnega. Ali z drugimi besedami: ker je ujet v brezplodno čakanje, ki ga ogroža v njegovem temelju in ga postavlja pred obličje Smrti, se odloča za Akcijo in Življenje; ker je postavljen v slepo

ulico in mu je dodeljeno le mrhovinarsko opravilo, se odloča za jasne poti z velikimi cilji in za ustvarjalno dejavnost. Skratka: ker človeka — konkretno Dimitrija Rupla — ni, hoče biti! Iz vsega tega po prihaja na dan, da Dimitrij Rupel v svetu Nepremičnosti, Smrti in Nesmisla, v katerega je položen, hoče s svojo revolucionarnostjo predvsem samega sebe, in to kot Dejavno, Polno, Smiselno in Večno bitje. S tem svojim hotenjem pa seveda svojega eksistencialnega položaja prav nič ne spreminja, ampak nasprotno z njim nenehno opozarja na svojo nespremenljivo paradoksalno eksistenco. Njegovo hotenje po Biti je vedno utemeljeno v Niču; njegova revolucionarnost pa razgaljena kot nenehno izmikanje in prikrivanje eksistencialne resničnosti — izmikanje in prikrivanje, ki je mogoče le kot brezobzirno in protislovno uveljavljanje Jaza zoper svet, ki naj bi bil Ne-jaz.

Po vsem tem je več kot očitno, da revolucija sploh ni mogoča, ne da bi v njej eksistenca, ki se revoltira, zašla v spopad s samo seboj in ne da bi z njo potrdila le svoj eksistencialni paradoks kot Usodo. To nam navsezadnje dokazuje tudi konkretna eksistenca, Dimitrij Rupel sam. Ali je Dimitrij Rupel, ki se zavzema za revolucionarnost, sploh revolucionar? Ali se res požvižga na vse zakonitosti nevrednega sveta in ali mu je Jaz res edina Vrednota, ali res pripravlja akcijo, ki naj bi ta človeški svet dokončno priličila njemu samemu kot edini Vrednoti in Smislu? Nič tega, saj vemo, da je Dimitrij Rupel kljub svoji revolucionarnosti hkrati tudi razmeroma discipliniran član partije na oblasti in prizadeven ter vesten sodelavec mnogih obstoječih institucij.

Prvo, kar lahko po vsem tem ugotovimo, je to, da je Ruplova revolucionarnost v očitnem protislovju z njegovo dejansko prakso. Prepira se s svetom in s samim seboj, ne da bi se mogel do kraja spreti, ker je pač ena sama in nedeljiva protislovna eksistenca, ki se izraža kot ne-

nehna eksistencialna razpetost med brezobzirnim uveljavljanjem Jaza in neusmiljeno zavezanostjo svetu in ljudem, in to prav takemu svetu in prav takim ljudem, kakršni so. Njegova revolucionarnost je dejanjsko le nevroza, nesposobnost in nemožnost, da bi se sprijaznil s paradoksalno Usodo, v katero je vržen. Uveljavlja se lahko z nenehnim zanikanjem in nepomirljivo polemiko. Obenem pa že pomirljivo priznava, da je utemeljen tudi po vsem tistem, kar zanika in s čimer polemizira. V svoji revolucionarnosti hoče biti Vse, vendar samo zato, ker je hkrati tudi Nič, biti hoče On in samo On, vendar samo zato, ker je istočasno — za revolucionarja skrajno žaljivo in sramotno — tudi Drugi. Tako mora kljub vsemu priznavati, da je Jaz pravzaprav tudi Ti, revolucionarnost tudi zavezanost danemu, njegova eksistenca pa paradoksalna Usoda.

Usoda torej ni tovarišica, ki bi jo lahko sprejeli ali zavrgli, kakor je to mogoče misliti v revolucionarni ihti. V Usodi smo. In pri tem ni mogoče govoriti o nikakršnem kapitulanstvu, temveč le o naravi te Usode, v kateri si ne moremo privoščiti razkošja, da bi ne bili revolucionarni, kakor tudi ne razkošja, da bi ne bili tako neusmiljeno zavezani vsemu danemu; in v kateri ne moremo premagati tega temeljnega paradoksalnega položaja.

* Problemi 1969, št. 81—82

Primer ideologiziranja

(Drobec iz naše filozofske preteklosti)

IVAN URBANČIČ

Luka Jeran* je v Zgodnji Danici (XXVI, 1873) objavil članek z naslovom **Človek v vesoljnosti** s podnaslovom **Študija za misleče**. V tem članku opisuje Jeran najprej neko stran človekovega srečanja s svetom, »doživetje« bivajočega v celoti. Tako »doživetje« lahko razumemo kot izhodiščno razpoloženje filozofiranja. Takole pravi — deloma že razlagajoč to »doživetje« — Jeran: »Čuden, nepopisljiv čut ti navdaja srce, ako se zamisliš jasnega večera v temnomodro nebo, ki se razprostira nad teboj, ter slediš nekoliko časa krilatemu vzletu žive domišljije gori med zvezd nešteto čedo. Groza in veselje, strah in srečni pogum, morilni čut lastne nezmožnosti (nemoči) in vesela zavest duhovne kreposti — vsi ti navzkrizni čuti te navdajajo zaporedoma, ako premišljuješ neizmerno vesoljnost, in se od tacihi misli slednjič ozreš na samega sebe. In v resnici ga ni predmeta, ki bi bolje razodeval človekovo slabost in malenkost; pa zopet jasneje kazal njegovo visoko ceno in blagorodnost, kakor ravno razmerje med nami in vsemi drugim telesnimi stvarmi, med človekom in vesoljnostjo.«

Te besede spominjajo na Kantov sloviti po-govor iz njegove **Kritike praktičnega uma**. S tem seveda ne želim reči, da je Jeran to »doživetje« tam prepisal. Omeniti želim le to, da je vprašanje razmerja med človekom in vesoljnostjo vprašanje **razmerja med človekom kot bivajočim in bivajočim v celoti**, temeljno vprašanje vse evropske metafizike v vsej njeni zgodovini in s tem osnova vsake filozofije. To »doživetje« sveta, ki ga opisuje Jeran, ima v sebi še vedno nekaj tistega **čudenja**, za katerega pravita Platon in Aristoteles, da je **arhe** (počelo) filozofije.

V nadaljevanju govori Jeran o tem razmerju med človekom in vesoljnostjo, vendar se to izvorno **razmerje** v njegovih besedah postopo-

ma oddaljuje samemu sebi. Pravi namreč, da si človek težko predstavlja že velikosti nebesnih teles, kaj šele brez števila teh teles. Sedaj to s primeri ponazarja. Potem preide na kozmične daljave in govori o oddaljenosti sonca in drugih zvezd, ki so milijone svetlobnih let daleč. Pri tem naleti Jeran na težave zaradi svetopisemske resnice, da je od stvarjenja sveta poteklo šele dobrih 6000 let. »Izmaže« pa se s trditvijo, da velja to le za stvarjenje človeka.

Jeranov problem se tedaj po eni strani pravzaprav pokaže kot vprašanje, kako uskladiti cerkvene svetopisemske nauke z modernim zvezdovedstvom (Herschel), tako da bi bilo za obe strani prav. Do kake posebne rešitve tega vprašanja Jeran ni prišel, pač pa je takoj zaobrazil premislek v »pravo« smer z zatrdilom, da seveda večina vesolja priča le o veličini boga: »O velikost, o silovitost stvarjenja božjega!« Vse človeške veličine in moči so pred stvarstvom neznatne. (Tako smo nenadoma pri tisti sholastični »logiki« per contrapositionem, da namreč nepopolnost človeka priča o popolnosti božji in eksistenca omejenega o eksistenci neomejenega).

Kljub svoji nezadostnosti pa ima človek v vesoljnosti po Jeranu vendarle častitljivo mesto, saj je najbližje Stvarniku. Zato človeku služi vsa narava. To potrjuje že lepota človeškega telesa, bistveno pa ga od vsega drugega v vesolju ločuje duh. Po duhu je človek v vesoljnosti velik, s pomočjo duha ima v oblasti vse naravne moči, stvari in bitja, meni Jeran. V tem razločku duha nasproti vsemu drugemu, telesnemu, je človekova veličina, saj njegov duh ne obsega s svojim mišljenjem le vse stvarnosti, ampak posega celo čez vse stvarstvo, v čisti, nevidni, miselni svet. Zato pravi Jeran (in to je njegov drugi problem): »Nesrečni opičarji, ki hočete tajiti ta razloček, ki med gerdimi opicami iščete svojih pradedov, kdo vas je udaril s tako umazano slepoto?« Nauk o takem človeškem izvoru je za Jerana sramoten.

Torej je tudi za Jerana tisto, kar človeka dela za človeka, duh. Ta

razloček med duhom in telesnostjo mu je vsekakor — tako kot mnogim drugim — bistvenega pomena, zakaj šele z njim zmore pobiti — kot se mu zdi — vse te »opičarske« teorije o izvoru človeka. Očitno je zato, da ga tu vznemirja Darwinova teorija o nastanku vrst in predvsem širjenje te »sramote«. Ohranitev in utrditev vere v Boga, mogočnega Stvarnika vesoljnosti, utrditev teorije doslednega, bistvo človeka zajemajočega dualizma (moderno: protislovne polarnosti) duha in telesa kot ideološkega orožja določene »religije« in njene »posvetne« organizacije ter teoretično ideološko pobijanje »sramotne« (tj. tej organizaciji škodljive) teorije o razvoju in podobnih so pravzaprav cilji Jeranovega spisa. V teh ciljih pa se seveda prav tako jasno kaže **volja po ohranitvi, utrditvi in širjenju krščanske katoliške vere in cerkve**, nasproti tistemu, kar sama čuti kot ogrožujoče.

Iz celote Jeranovega spisa vidimo, kako je mogoče živo »doživetje« človekovega odnosa do vesoljnosti, tj. **odnos človeka do bivajočega v celoti**, zajezi v gore predsodkov ali historično privzetih nepreverjenih mnenj in tradicije ter ga usmeriti v še nadaljnje grmadenje tega uklepajočega gorovja, čeprav je v pristnem in preprostem **sledenju** temu »doživetju« možnost sprostitev iz teh predsodkov in tradicije. Lahko tudi premislimo, kako aktualno je še dandanes **ideologiziranje** filozofije z vseh mogočih strani, opremljeno z vsem mogočim »znanstvenim« aparatom in nimbom »znanstvenosti« ali celo v preobleki »znanstvenosti« same. Vendar je princip (»kopito«) vsega tega kljub takim preoblekam **isti** (kar ne pomeni enak) kot pri Jeranu. Namesto da bi iz tega sklepali o proučnosti zgodovine, vidimo, da zgodovina nikogar ničesar ne uči, posebno pa ne tistih, ki jim gre za to ali ono »sveto vero« ali »nedotakljivi nauk«.

* Luka Jeran, 1818—1896, naš znani pesnik, nabožni pisatelj, kritik, kulturni delavec in borec »za sveto vero«.

Razlikovanje med starim in novim

ANDREJ
MEDVED

Zivimo v času, ko se zaključuje dvesto let trajajoča post-kartezijanska filozofija, v času, ki pomeni konec dvatisočletne miselnosti (metafizike). Tok mišljenja, ki ga označujejo tri velike absolutizacije: antični PHYSIS, krščanski BOG in buržoazni (podčrtal AM) ČLOVEK, se izteka. »Obrat«, ki je bil izvršen v 19. stoletju (napoveduje ga Descartesova zastavitev modernih znanosti) in ga zaznamuje Marxova in Nietzschejeva negacija absolutnega, pomeni začetek pospešenega razvoja znanosti in tehnike. Z njim se je osvobodeni subjekt (njegova RAST se stopnjuje od Descartesovega cogita do Heglove identifikacije subjekta in substance) »dokončno« razrešil metafizičnih spon, zunaj-njega-obstoječe transcendence. Človek je reflektiral svojo odtujenost, se zavedel svoje MOČI in stopil na pot totalne ekspanzije-v-svet. Tako se je ponovno (in temeljno) odtujil v moči in volji-do-moči kot posledici njegove raz-odtujitve in osvobojenosti, prav zato, ker je svojo SVOBODO, ZAVEST, in »osveščenje« prenesel (:fiksiral) v sodobno znanstveno-tehnično OBLAST, znanstveno-tehnično raziskovanje, obvladovanje (vladanje).

Vendar: po razkroju krščanskega, teološkega in onto-teološkega absolutu je bil izgubljen tako metafizični RED kot tudi (metafizični) SMISEL. Človekovo znanstveno-tehnično poseganje v svet se je torej dogajalo (in se dogaja) v luči nesmisla, njegovo raziskovanje vsega bivajočega: totalitete sveta je bilo (in JE) brez-miselno. Iz ENE (»miselne odtujitve zavesti & ekonomske odtujitve) je človek zapadel v DRUGO (znanstveno-tehnično, ekonomsko) ODTUJITEV (ki je tudi miselna: odtujitev in dejanska negacija zavesti).

Zato: buržoazna absolutizacija človeka je izraz-in-odraz »nadaljevanja« evropske metafizike v znanstveno-tehničnem sistemu, redu novodobne planetarne TEHNIKE. Njegova »rast« (v postkartezijanski filozofiji), rast osvobojenega subjekta, rast človekovega prihajanja k-samemu-sebi, k-zavesti, je istočasno

pogoj za odpravo svoje odtujenosti v metafizičnih predpostavkah (logičnih apriorijah), in vzrok ponovne zapadlosti v lastno TUJOST, ki se izkaže iz njegove (v-osvobojenosti-temelječe) znanstveno-tehnične ekspanzije.

Status subjekta je v sodobnem svetu vse bolj vprašljiv, zato moramo znova premisliti njegovo (quasi in »dejansko«) podobo. Ni nikakega (absolutnega) subjekta (zgodovine itd.) v smislu humanističnih projektov, katerega kontinuiranost bi bila že vnaprej »gotova« (smiselna, sama-v-sebi utemeljena) in bi zagotavljala »stopnjevanje« (gradacijo) humanizma (:akcije v imenu človeka in za človeka), torej v določenem trenutku tudi odpravo sedanjega ničujočega in brezciljnega primata tehnike.

Torej: človek v buržoaznih ideologemih je še vedno opredeljen po metafiziki, kar seveda pomeni, da se še vedno uresničuje v smislu metafizičnih predpostavk-in-implikacij in »predvsem« v imenu metafizične teze o »človekovi posvečenosti SMISLU«. Iluzorna pa je prav ta njegova predpostavka, ki je v temeljnem nasprotju z resnico časa, katerega del smo, v nasprotju z bistvom novodobnega znanstveno-tehničnega raziskovanja.¹

Treba je torej ukiniti primat subjekta [primata tehnike ne moremo ukiniti, ker nimamo MOČI], ki ni utemeljen v razsežnostih svojega časa in tudi ne upošteva lastne tujosti (od-tujenosti) v sodobni znanstveno-tehnični oblasti.

Ponovno je treba premisliti Marxovo prevratno metafiziko² in še posebej izven-metafizično fragmentarno Nietzschejevo misel. Odpovedati se moramo vsakemu psihologiziranju — celo psihologiji sami — če hočemo biti sposobni, da vzdržimo in zadržimo našo zdajšnjo (in tako tudi preteklo) zavest in premislimo implikacije njene zapadlosti vse/planetarni tehniki. Nič več ne moremo vztrajati v navidezni dvojnosti (podvojenosti) človeka (in) tehnike, ker je le-ta v nasprotju s skušnjo časa, ker enostavno ignorira in ne premisli ustroja sveta in

bistva tehnične moči, ker prav zaradi te svoje »navideznosti« zakriva izginevanje in »drsenje« ZAVESTI. ZA USTVARJALNO ORIENTACIJO Torej: buržoazni svet humanizma je neutemeljen (v ničemer utemeljen) svet. Zato: njegovo zanikanje ni posledica določenega miselnega nihilizma, ki skuša v vsem in vsakem izkazati svoje ničujoče poslanstvo, ampak realizacija, refleksija in resnica njegovega lastnega bistva, ki je: človekova »zapadlost« tehniki.

Torej: odtujenost človekove zavesti se kljub navidezemu osveščanju (raz-odtujitvi) nadaljuje v temeljni odtujenosti sodobnega človeka, ki je v vse/obvladujoči TEHNIKI: »podaljšku« evropske metafizike.

Zato: »novodobni« človek — bistveno odtujen sredi tehnizirane in avtomatizirane družbe — mora začeti živeti svoj konec, svojo TUJOST, svojo (ponovno in radikalizirano) NE/ZAVEST. Le tako: priznavajoč in razumevajoč temeljni ustroj sveta, kateremu prisostvuje in katerega biva (:tehniko brez načrta, ki spravlja v zvezo vse z vsem, ki vsepovsod hoče le samo sebe, svojo »istost«... in je tako človeka-in-bit-sveta-ničujoča), bo lahko zadržal svojo pri-sotnost: zavest, osveščenje, odprtost, svobodo, različnost, igro,... in svojo voljo-za-BIT.

Treba se je zavesti konca transcendentnega mišljenja, naj bo to konstituirano v okviru krščanskega boga (neotomizem) ali buržoaznega Človeka. Potrebna je torej transformacija humanističnih znanosti, humanističnega vedenja³ (ki ga vse bolj obvladuje tehnologija znanstveno-tehnične moči), kajti le tako bo ohranjena človekova ZAVEST: stalna (sprotna) in neprekinjena samo/refleksija.

¹ Glej članek RADIKALIZIRANO VPRAŠANJE O BISTVU novodobne planetarne TEHNIKE v istih Aktualnostih

²a) Glej Urbančičevo razpravo ONTOLOŠKI POMEN POTREBE V MARXOVI PREVARTNI METAFIZIKI v Problemih št. 81/82

b) Marxa jemljemo tu kot račikalnega »misleca tehnike« [glej ustrezno literaturo — na primer: Kostas Axelos: Marx, penseur de la technique, Ed. Minuit 1961, 1969³]. Descartes je potemtakem prvi »mislec tehnike«.

³ S tem v zvezi je treba premisliti ugotovitve, ki nam jih prinašajo sodobni misleci, še posebej strukturalisti (grupa TEL QUEL, Derrida, Sollers,... Foucault, Deleuze) in »misleci tehnike«: Meyer, Schluck, Heisenberg, Reichenbach, Heidegger, Jünger, Axelos,... Našo sedanjo situacijo (razkroj človeka kot abso-

luta buržoazne ideologije) opisuje na primer M. Foucault v intervjuju, v katerem razlaga svojo zadnjo knjigo ARHEOLOGIJA VÉDENJA (L'archéologie du savoir, Gallimard Ed. 1969 — intervju bo objavljen v letošnji TRIBUNI): »Sodim, da lahko jezo ali vsaj nejevoljo, ki jo je strukturalizem izžval pri nekaterih tradicionalistih, pripišemo dejstvu, da so le-ti začutili, da je omajen status subjekta. Zato so se zatekli na področje, ki se jim je zdelo za njihovo stvar neskončno bolj trdno, zatekli so se k zgodovini. Takole so rekli: naj bo jezik, če ga vzamemo zunaj njegove zgodovinske evolucije, zunaj razvoja, zares neka celota relacij — sprejmemo tudi, da podzavest nekega individua zares funkcionira kot struktura ali kot celota struktur in da je podzavest možno zaobjeti s strukturalnim dejstvi: toda vsaj ena stvar obstaja, v katero struktura nikoli ne bo zagrizla — in to je zgodovina. Kajti je neko nastajanje, ki je po eni strani ustvarjeno iz določene kontinuiranosti — medtem ko je struktura po definiciji diskontinuirana — in ki je po drugi strani ustvarjeno po nekem subjektu: bodisi po samem človeku, ali pa je to človeštvo, zavest, razum, to ni važno. Zanje obstoji neki absolutni subjekt zgodovine, ki ustvarja zgodovino, ki zagotavlja njeno kontinuiranost in ki je avtor in garant te kontinuiranosti. Kar se tiče strukturalnih analiz, lahko te najdejo svoje mesto samo v sinhroničnem odlomku kontinuiranosti zgodovine, ki je na ta način podvržena suverenosti človeka. Ko pa nekdo skuša ponovno pretresti primat subjekta v samj domeni zgodovine, tedaj stare privržence zajame nova panika, saj je bilo to njihovo obrambno ozemlje, s katerega so mogli omejiti strukturalno analizo in zajeziti njeno razdiralno moč ter ublažiti njeno vznemirljivost. Če se nam posreči glede zgodovine in še posebej glede zgodovine védenja oziroma razuma pokazati, da je nikakor ne obvladuje isti model kakor zavest; če se nam posreči dokazati, da čas znanja oziroma diskurza nikakor ni razporejen kot doživljeni čas; da je pri njem zaslediti diskontinuiranost in specifične transformacije; in če navsezadnje pokažemo, kako nam za analizo zgodovine spoznanja **ni treba začeti pri subjektu, pri človeku kot subjektu** (počrtali mi), tedaj se znajdemo v velikih težavah, morda pa se s tem dotaknemo tudi pomembnega vprašanja. Vsa filozofija po Descartesu, ki je dajala primat subjektu, se danes razkraja pred našimi očmi.«

GLEDALIŠČE

Gledališče je kreacija socialnih miljejev

SAMO SIMČIČ

To, kar mnogi imenujejo na primer »grozeči tehnokratizem«, »požirajoča tehnika«, »nenehna možnost, da bomo žrtvovani«, je največkrat opravičilo za ravnanje, ki nas ohranja v varni utesnjenosti, v utrjenem okviru logike, izkušnje in občutja, v utrjenem okviru kolektivnega življenja, čeprav je ta strah že soočenje z možnostmi, ki se s tehniko, tehnologijo, modo itd. odpirajo zunaj utrjenih okvirov in varne utesnjenosti. Sodobna družba ne more več prenesti zaprtih eksistenc, zaključnih osebnosti; te **morajo biti** žrtve v svetu spremenljivosti, ki jih spremenljive družbe s sebi lastno logiko razosebljajo, če te eksistence ne sprejmejo te logike, ki jo s svojimi aktivnostmi tudi same kreirajo, kot obliko sociabilnosti. Ker v pričujočem življenju ne gre za eno ali več temeljnih sprememb, marveč za sukcesivno in temeljno spremenljivost, je zaključena osebnost (v sebi zaključena eksistenca ali institucija) najbolj izpostavljena žrtvovanju, pa tudi najbolj zavirajoča, saj ne more

in tudi noče izkusiti in občutiti možnosti in svobode, da bi ju lahko razumela in definirala.

V spremenljivi družbi se vsaka eksistenca vključuje v realno obstoječe, v definirano, fiksirano, v utrjen realni okvir, in se hkrati izpostavlja spremembi utrjenega realnega okvira, spremembi realno eksistirajočega; izpostavlja se **možnosti** realnega, nedefiniranemu, neutrjenemu, nepreverjenemu občutju, nezavednemu, nekontroliranemu, še neobstoječemu okviru človekove izkušnje in kolektivnega življenja. Resničnost in možnost je vitalno gibalno vsake eksistence, ki je zato stalno afirmirajoča in polemična in ki s proizvajanjem resničnosti in možnosti proizvaja tudi nove oblike, to je spremenjene in nove eksistence.

Gledališča in gledališkega igralca ne moremo iztrgati iz proizvajajoče in samoproizvajajoče se eksistence in iz oblike sociabilnosti, ki takšno eksistenco pogojuje. Zanima nas, kako lahko poteka družbena funkcija

LIVING THEATRE: permanentna realizacija svobode

gledališča, to je ustvarjanje realnosti in možnosti v gledališki predstavi in v življenju gledališča.

Upoštevati moramo dejstvo, da v gledališki predstavi ne sodelujejo le besedne in vizualne plasti podobe, ki jo publika konzumira, marveč je ta podoba celostna igralčeva stvaritev. Celostna igralčeva realizacija podobe je realizacija igralca v celoti in vključuje njegovo zavest, njegovo telo, njegovo duševnost, refleksnost, njegova čutenja, njegovo logiko. Bistvena za gledališče je prisotnost igralčevega telesa, to je živa prisotnost realnosti in možnosti.

Igralec črpa material za ustvarjanje vloge, podobe ali bolje za ustvarjanje partiture igralčevih celostnih reakcij iz realne izkušnje, ki je izkušnja nekega socialnega miljeja in ki privlači ali zahteva svoji logiki ustrezno obliko sociabilnosti. V aktu

igre se ta izkušnja razodeva v igralčevem telesu, izžareva iz žive realizacije podobe, ki jo narekuje kolektivna izkušnja nekega socialnega miljeja. Realna kolektivna izkušnja se sooči s podobo uprizorjenega mita, na primer s podobo Antigone, Oresta, Hamleta, Tugomera, Črtomira, tako pa se razkriva distanca med mitom in realno izkušnjo. Kolektivna izkušnja razkrije možnost eksistence mita, ki more vsrkati logiko pričujoče sociabilnosti. Mit, ki je imaginaren, a realiziran v gledališki predstavi, v igralski psihofizični, celostni realizaciji, pa odkriva v logiki socialnega miljeja možnost še nerealnih, a slutenih eksistenc (implicitiranih v mitu), torej možnost drugačne, še nedefinirane in nediferencirane socialne grupacije.

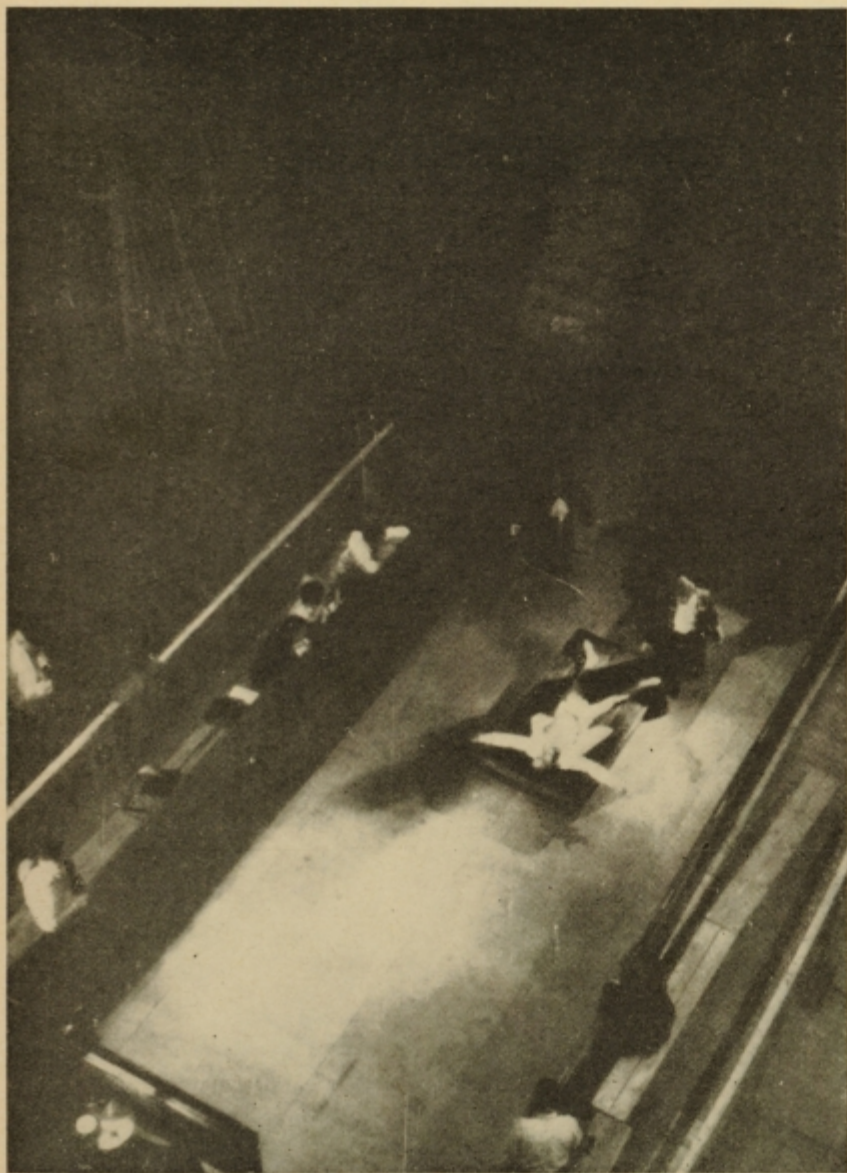
V igralčevi podobi se ogledujeta celotna kolektivna izkušnja in kolektivni interes, zaradi katerega

družba sploh je, pojavlja pa se tudi **predobčutek** še neobstoječega, vendar možnega, še nerealnega, a realizirajočega se. Predobčutek možnosti je živo prisoten v igralčevem telesu, dan je konkreten, realen, eksistirajoč primer možnosti; kot tak je prepričljiv in vpliven, tako da vstopa v zavest socialne skupine, ki predstavo gleda in ki jo predobčutek možnosti požene iz njenega okvira v neraziskano svobodo, v nevarnost, ter jo tako vznemirja in preoblikuje.

Gledališče in igralec v gledališču sta neločljiva od kolektivne izkušnje, kolektivnega interesa in skupne usmeritve, to je od vsega, kar afirmira in formira družbo. Sodobno gledališče se ne more več zapirati v svojo lastno logiko, marveč mora vzdrževati kontakt s spremenljivostjo družbe, z občutki realnosti, ki so še nedefinirani, a efervescentni, in ki se navezujejo na kreacijo nove sociabilnosti. Tako vzdrževani stik predstavlja igralcu in gledališču spodbudo za kreacijo podobe in kolektivne izkušnje, za realizacijo efervescentnega predobčutka še nedefiniranega kolektivnega interesa, za kreacijo sociabilnosti in njene družbene funkcije.

Mnoga sodobna gledališča, to je gledališča, ki so nastala v zadnjem času, presenečajo s svojo zavestno socialno akcijo, z zavestnim vzdrževanjem stika z danimi miljeji in z miljeji, ki efervescirajo, ki se še niso izdiferencirali, in s konkretno (to je tudi s fizično) realizacijo možnosti presegajo okvir realne logike, realnega kolektivnega čutenja in realne kolektivne izkušnje. Njihova dejanja nenehno ustvarjajo možne miljeje čutenj, izkušenj in logike, po katerih nastajajo nove možnosti grupiranj, skupnosti, druženja, kolektivnih interesov in usmeritev in potemtakem tudi možnosti družbe.

Funkcioniranje gledališča je izjemno preobrazila ameriška gledališka skupina Living Theatre, ki je več let živela v Evropi. (Dvakrat je gostovala tudi v Jugoslaviji.) Njeno delovanje temelji na nenehnem obujanju zavor, ki so zavore obstoječega, to je psihičnega, socialnega, civilizacijskega in estetskega miljeja. Obujene zavore zavrejo igralce in skupino v celoti, njihovo celostno ravnanje in njihovo življenjsko eksistenco; tako se zbudi eksplozivna težnja po ukinitvi teh zavor, ki so tudi telesne. V zavest in v telo priklicane zavore so tako spodbuda za kreacijo novega miljeja, ki obstoječe zavore ukinja in ki je **permanentna realizacija svobode**. Living Theatre preživlja ta proces v celoti, ce-

TEATER — LABORATORIJ: totalni akt, kreacija avditorija

lostno, v skupnosti igralcev, ki se s permanentno kreacijo možnosti tudi sami spreminjajo, ki s kreacijo možnih miljejev spremenijo ali kreirajo svoje življenje v kolektivu, svoje ravnanje, svojo zunanost in svoje reagiranje. Predobčutek, ki ga realizirajo v predstavi in ki v stiku s publiko efervescira nove celostne, torej tudi socialne miljeje, se realizira totalno, tudi zunaj gledališkega prostora, v njihovem privatnem življenju. Novi efervescirajoči miljeji, nova sociabilnost, nova čutenja so dejansko prisotni in obstajajo v celotni skupini, v okviru katere živijo, potujejo in uprizarjajo predstave. Socialna funkcija se ne vrši samo v gledališkem mediju, temveč tudi v realnem socialnem okviru, na ulicah, trgih, v trgovinah, kjer kot nenehno vznemirjajoč in revolucionirajoč milje razkriva totalno realizacijo predobčutka še neobstoječega in nedefiniranega. Igra v predstavi Living Theatre je realizacija predobčutka nefiksiranega miljeja v igralčevem telesu, v igralčevi celosti in v njegovi realni ter živi eksistenci, je realizacija in kreacija kolektivnega življenja skupine, publike in realnih miljejev. Igra se ne vrši le pred publiko v gledališču, ampak pred celotno družbo. Living Theatre je tako akt kreacije družbe. Rezultat igre je rezultat življenja skupnosti igralcev, ki je inkarnacija možnega, nefiksiranega, nedefiniranega.

Za skupino Bread and Puppet Theatre je akt kreacije družbe že sama njena prisotnost v četrti najbolj zavrženih socialnih miljejev, ki so na robu družbe, to je tam, kjer so družbene blokade najmočnejše in kjer se porajajo najbolj eksplozivne akcije. Vendar pa delovanje te gledališke skupine ni politično, čeprav zajema tudi politiko. Akt predstave nastaja skozi vrsto karnevalskih uličnih manifestacij. Prisotnost lutk in mask, ki jih nosijo člani gledališča v času manifestacije na ulici, razvija atmosfero sproščenosti. Dogajanje na cesti privlači ljudi, ki se manifestaciji pridružujejo. Maska je plašč, pod katerim se sproščata mimikrija in zavrto čutenje, ki se razodeva v manifestaciji. Nastaja kolektivna izkušnja, kolektivno čutenje, kolektivni interes. Takšna manifestacija je efervescentni prostor novih miljejev, nove sociabilnosti, novih čutenj, ki združujejo ljudi v grupacije. Predstava je posledica takšnega procesa, procesa kristalizacije in evidentiranja kolektivne izkušnje, ki se na odru sooča z miti iz grško-rimske in židovsko-krščanske religije ter iz sodobnega življenja (vietnamska

BREAD AND PUPPET THEATRE: evidentiranje neposredno preverjene kolektivne izkušnje

vojna, Nixonova politika). Gledališče, ki manifestira neposredno preverjeno kolektivno izkušnjo slojev, med katerimi živi in uprizarja, kreira tudi možnost druženja, skupni interes teh slojev, ki so njegova publika, to je njim lastno sociabilnost in skupno usmeritev. Bread and Puppet Theatre, ki uresničuje takšno delovanje, vstopa tako v neposredni socialni milje, ki ga z uličnimi manifestacijami in predstavami preverja in efervescira.

Laboratorijski tip gledališča, to je gledališče-laboratorij, se izogiba deklariranju svoje socialne funkcije. Ta tip gledališča se ne utemeljuje ravno z govorjenjem o družbi, marveč o splošni strukturi evropske civilizacije, ki pa jo implicira in prolzva tudi dana družba. Ta utemeljitev je zato prikrito socialna. Gledališče-laboratorij se ukvarja s tehniko igralčeve igre, z njegovo duševnostjo in z njegovo telesnostjo, ki soustvarjata igro. Skladno delovanje duševnosti in telesa, zavesti, emocije in giba se razkriva kot **totalni akt**, ki v stiku s publiko, z življenjem, kjer si duševnost in telesnost nasprotujeta, kjer hoče telo nekaj drugega kot zavest, poraja nov milje. Igralčeva odprtost impulzom in celostno reagiranje nanje se prikazujeta kot možnost realne eksistence v sodobni spremenljivi in funkcionalistični družbi, kjer se nujno morajo porajati celostni stiki in celostne reakcije na stike in kjer zaprte, necelostne eksistence zavirajo ter so izpostavljene žrtvovanju. Stalno raziskovanje igralca in gledališkega medija ustvarja nove igralčeve (človekove) plasti, ki se vključujejo v njegovo celost, in nove možnosti gledaliških medijev, ki ustrezajo razkrivanju celovite človekove mnogoplastnosti. Ustvarjanje avditorija v teatru-laboratoriju je določanje novih stikov.

prek katerih igralec posreduje svoj totalni akt in ustvarja možnost novega socialnega miljeja.

Raziskovalne discipline, ki jim je predmet gledališče, nikakor ne morejo biti samo estetske ali historične. Dejstvo, da eksistirajo gledališča, ki se svoje socialnosti zavedajo in ki socialno funkcijo tudi realno opravljajo, dokazuje, da gledališče presega samega sebe in da je v stalni korelaciji z vsem obstoječim. (Več kot drzno, zanimivo in nujno bi bilo razkriti, kako se dogaja socialna funkcija slovenskih gledališč, če bi bili slovenski socialni miljeji raziskani).

Ali je smrt – smrt?

MARJAN
ROŽANC

V Viteški dvorani v Križankah so zaklali kokoš, in to pred številnimi gledalci, ki so bili vse do tega krvavega trenutka prepričani, da so pravzaprav v gledališču in da jih kot gledališke gledalce ne more doleteti nič neprijetnega, kaj šele tako odvratnega: v naših kulturnih ustanovah se doslej pač ni dogajalo nič kaj takega. Tokrat pa jim tudi v gledališču ni bilo prizaneseno. In zakol kokoši je bil toliko odvratnejši prav zaradi tega, ker je bil opravljen v gledališču, v kulturni ustanovi, ne pa na kokošji farmi ali klavnici, kjer je za to mesto in kjer te reči počenjajo na tekočem traku. In ne glede na to, kaj so s tem svojim početjem »klavci« hoteli, je bilo vsem prisotnim na mah jasno, da ta zakol pomeni konec gledališča kot gledališča in vstop v neposredno stvarnost, hkrati pa tudi konec kulture in začetek nečesa povsem drugega, ne da bi bila seveda ta začetek in ta konec definitivna in za kogar koli do kraja obvezna. Z njim so stopili na usoden prag. Za njimi je ostala kultura kot prostor izbrane dogajanja, ki je toliko kulturnejši, kolikor manj spominja na banalno stvarnost, kultura, ki je selektivna kot Bog in božanska, pred njimi pa je zazijal prostor neposredne stvarnosti z vso svojo grozljivostjo in neposvečenostjo. Toda tisti, ki so bili kljub osuplosti kolikor toliko resnicoljubni in pogumni, so ta prag hočeš nočeš le morali prestopiti.

Kako je sploh to mogoče? V naši zgodovini, ki že od svetega Pavla sem poteka pod okriljem »oživljajočega duha«, je vsekakor veliko tragike smrti, ne da bi bilo kaj zares tragičnega in mrtvega. Vse podlo in mrtvo še pričakuje svoje rehabilitacije in vstajenje. Začetnik te zgodovine, Jezus Kristus, je sicer umrl, vendar je že tretji dan vstal od mrtvih, za njim pa je umrlo še veliko svetnikov in junakov, ki so bili vsi do zadnjega – izvoljeni ali neizvoljeni – v službi »oživljajočega duha« in so zato s svojo smrtjo stopili v srečnejše in polnejše živ-

ljenje. In dokler je tako v zgodovini kot naši neposredni, telesni stvarnosti, ne more biti drugače niti v kulturi, ki je le pomembnejši del te zgodovine in najvernejši izraz tega istega oživljajočega duha. V njej sicer umrejo vsi junaki in plemeniti ljudje, vsi izvoljenci oživljajočega duha, tudi taki, kakršen je danski kraljevič Hamlet, toda od teh smrti se spusti zastor, preden pridirjajo igralci in se poklonijo, gledalci pa jim hvaležno in navdušeno zaploskamo. Čemu pri tem ploskamo? Hamletovi smrti. Ne, ploskamo le spretno ustvarjeni in odigrani iluziji o smrti, medtem ko je resnična smrt prav ta hip na tem mestu daleč od nas, dlje kot je bila kdaj koli prej in kjer koli drugje. Smo pač v svoji zgodovini in kulturi, v njej pa celo v trenutku, ko vidimo človeka umirati, uživamo v svoji lastni veličini in nesmrtnosti. Prebivamo v iluzornem svetu, v katerem so nam zadnje resnice zastrite in v katerem se tako nebožanski, kakršni smo, vedemo ves čas samovšečno kot bogovi. Smrt v tem poduhovljenem ozračju za nas sploh ni več smrt.

Kaj se je torej zgodilo v Križankah? Predvsem to, da smrti ni nihče zaploskal. Vendar gledalci niso onemeli zato, ker niso bili priče smrti vrednega junaka, ampak le kokoši, temveč zato, ker so bili priče zaresne in nepreklicne smrti.

Treba se je bilo pač iztrgati slepilu, doživeti spet smrt kot nepreklicni konec. Zaklati je bilo treba vsaj kokoš, vendar nič več po gledališko in v meglenici kulturniške večnosti, temveč zares, tako da ji je kri odtekla pred našimi očmi. To je bilo seveda pobalinsko, surovo in bogoskrunsko početje, spričo katerega je bilo gledališča in kulture na mah konec, vendar, kakor ni nihče zaploskal, tako tudi nihče ni protestiral. Marsikdo si je sicer želel nazaj v svojo kulturo, v svoje dvatisočletno pribežališče, a spričo te nepreklicne smrti le nihče več ni mogel uživati v svoji nesmrtnosti. Naj je bil »klavec« pred našimi očmi še tako odvraten in naj je izpričeval

še tako žaljivo pomanjkanje vere, je bilo tudi to le nepreklicno res. Njegovo pomanjkanje vere je bilo razumljivo, če ne celo nujno, saj nam v položaju, v katerem se vse dogaja v veličastju, slavi in nesmrtnosti, vera sploh ni več potrebna in tudi ne mogoča. Smrt mora najprej postati smrt, zaresna in nepreklicna, da bi moglo biti upanje spet upanje, vera spet vera.

Vendar nas je ta trenutek pahnil še za korak dlje. Smrt je postala za nas tako neizbrisno dejstvo, da si ga nismo več mogli prikriti ali odgnati z nikakršnim slepomišljenjem. Kulture kot odrešujočega duha je bilo zdaj nepreklicno konec. Pred razglašeno smrtjo nas je bila sicer groza, a prav ta izvirna groza je bila občutje, ki ga doslej, dokler smo živeli v okrilju odrešujočega duha, nismo občutili. Tudi če nas je bilo smrti groza, nismo več mogli vtakniti glave v kulturniški pesek in se delati, da je ni, temveč smo si morali priznati, da je in da je naš najgloblji interes življenje, življenje in spet življenje. In da nam življenja ne morejo dati nikakršne kulturniške coprnije ali naše lastne moči, temveč le čudež ali milost. Tako nas je ta zaresna in nepreklicna smrt v Križankah prisilila, da smo se obrnili od sebe in usmerili spet k prvobitnemu, nadnaravnemu bogu.

Nekaj o oblikovalcu Sreču Draganu

SPLOŠNO: Starost 25 let. Srečno poročen. Akademski slikar. Slušatelj III. stopnje na ljubljanski akademiji za likovno umetnost.

RAZSTAVE: leta 1968 aprila s skupino OHO v Zagrebu, septembra s skupino OHO v Beogradu v Ateljeju 212, oktobra z akademijo za likovno umetnost v Beogradu;

Leta 1969 januarja z akademijo za likovno umetnost v Mariboru, aprila v Moderni galeriji v Ateljeju 69 v Ljubljani, junija na razstavi Grafika mladih jugoslovanskih ustvarjalcev v Beogradu, septembra. Slikarstvo in grafika mladih jugoslovanskih umetnikov. Kmalu bo razstavljal še v Tunisu in Etiopiji v okviru jugoslovanskega trienala.

NAGRADE: Prešernova nagrada za leto 1967 na ALU.

GENERALNA OPOMBA: Članek je napisan informativno. Tako pa zategadelj, da predstavimo ustvarjalca, ki preprosto oblikuje prostornost v takšni dimenziji, kakršno zahteva njegova proizvodnja. In prav zato je članek-informacija prežet s duhom, ki je tuj tradicionalnemu mišljenju. Članek-informacija želi, da ga slovenski likovni kritiki ne bi prezrli.

— Kaj misli Srečo Dragan o umetnosti?

»Mislim o šklati od Radiona, o ženi od Srečo Dragan«.

— Kaj govori Srečo Dragan o umetnosti?

»Umetnosti ni. Je samo proizvodnja. Proizvodnja se dela v tovarni.«

— Imaš tovarno?

»Tovarna me ima. Tovarna je prostor, kjer živim, se gibljam; to je tovarna.«

— Kaj delaš v tovarni?

»Sedim na postelji in kadim.«

— Kaj si delal?

»Delal sem Pakirane rezance; Rumeno morje; Črno morje je naredil dež, ki je zmočil asfaltne ulice Ljubljane; 16 m² ali 40 × 50 cm × 80 cm peska na zemlji pod steklom.

MIHA BRUN

Delal sem Program avtomobilske vožnje za prostor lune. Astronavt Armstrong je delal moj projekt hoje po peščenih luninih tleh.«

— Si v tovarni pri delu svobodno?

»Svoboda je prostor dela, rokodelstvo v moji tovarni.«

— Pa vendar: ti kdo omejuje svobodo?

»Svoboda je lahko samo svoboda, lahko pa mi kdo ustavi proizvodnjo v tovarni...«

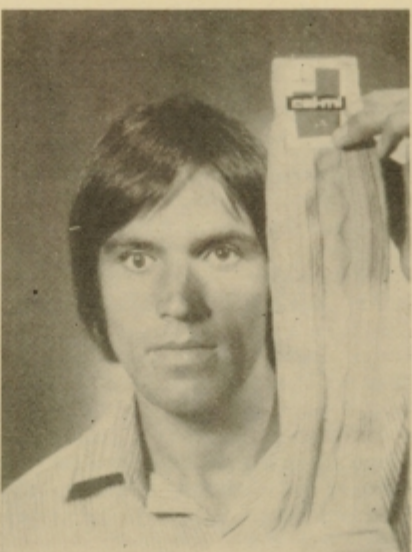
— Kdo ti je ustavil proizvodnjo?

»Najprej policija, potem zasliševanje sodnika za prekrške na osnovi odloka o javnem redu in miru na območju mesta Ljubljane, češ da sem onesnažil ljubljanske ulice, in... Toda, to je že stvar izven moje proizvodnje in spada na področje javnega prava.«

— Ali si širil svojo proizvodnjo v institucije?

»Da. Ne. Bolj natanko: na prostor odra Drame SNG z delom scene za Dorstovo dramo Žena pred obzidjem. Tu sem sodeloval kot kooperant v produkciji Akademije za gledališče, film, radio in televizijo, ki je omogočila širjenje moje proizvodnje na oder.«

— Kakšna je bila scena v Drami SNG?

»Scena je bila na način prostiranja prostorskega modula v prostor.«

— Si ta modul naredil sam?

»Ne, ta modul že je: škatle za transport vina uporablja tovarna Slovenija vino. To je 530 škatel.«

— Na kakšen način so bile škatle?

»Škatle je pripeljal tovarnjak s prikolico. Na odru pa so zasedle polovico odrskega prostora. Postavljene so bile v treh vrstah, od katerih je bila vsaka za dve dolžini in višini škatle daljša in višja.«

— Kako pa je s tvojim širjenjem proizvodnje v galerije?

»Galerija je institucija. Z njo ima moja proizvodnja slabe izkušnje, predvsem z galerijami v Sloveniji, zato moja proizvodnja ne bo več podpirala navideznega navdušenja za nove vizualne proizvodnje pri nekaterih vodjih teh galerij.«

— Vem, da delaš pri EKRANU. Kako proizvajaš tam?

»Ne vem, če delam pri EKRANU, ker mi delo tehničnega urednika odpovedujejo. Tam je težko proizvajati. Urednika se spreminjata glede na situacijo, ki ju vzdržuje. Uredniški odbor ne ve, da je možno urejati revijo na način montaže vizualnega ambienta, ve pa, kaj zahteva konvencionalnost institucije. O urejanju revije pa samo to: videnost urejanja je jasno videna.«

— Dobro. Čemu služi vsa ta proizvodnja, Srečo Dragan?

»Jaz delam za proizvodnjo. Sproščam svoja čutila v prostor, prostor moje tovarne.«

— Kdo sprejema vse to sproščanje?

»Kdor želi.«

— Kaj, če to želijo kritiki?

»Kritiki želijo to, kar želi institucija. Jaz pa sem izven institucije. Če sam gledam različne stvari, pišem le o stvareh, ki mi dajejo novo informacijo. Zato o kritiki ne morem reči nič drugega.«

— Lahko sedaj poveš kakšno informacijo o čem drugem?

»Prostor sobe od Nuša Srečo. Nitke Nušinih belih nogavic so pletene v mrežo, ki se vsakih šest centimetrov plete v šeststerokrako zvezdico.«

— Kako sprejemaš tujo proizvodnjo oblikovanja vizualnega prostora?

»Ko vem o tuji proizvodnji, to ni več tuja proizvodnja, ampak je proizvodnja tu. Novi vizualni proizvodi me zaposlijo. Te sprejemam.«

— Kaj na koncu sporoča Srečo Dragan?

»Srečo Dragan sedi na postelji poleg svoje žene Nuše, pije kavo, kadi in govori: Vsi avtomobili, motorji, pešci, kolesa — srečni ste, ker oblikujete mobilno raznolikost programiranega prometa po ulicah Ljubljane.«

IZTOK GEISTER

Avša in nevarnost

Ce bi vas kdo vprašal, katero psihično lastnost bi pripisali ženski, ki ji lahko rečemo avša, bi se nedvomno odločili za lahkomišelnost. Res je, noben drug pojem ne zadene tako točno in neovržno. Toda ali sploh vemo, kaj beseda lahkomišelnost pomeni? Razen za avšo je ta beseda primerna tudi za mlade ljudi, za razsipneže in pijance. Zakaj za vsakega od imenovanih tipov ljudi rečemo, da je lahkomišeln. Za mladega človeka pravimo, da je lahkomišeln, ker ravna, ne da bi vsaj malo pomislil v naprej; za razsipneža, ker razsipava dobrine, za katere vemo, da jih je težko prislužiti in se še teže od njih ločiti, za pijanca, ker se ne zaveda ali se noče zavedati propadanja svoje družbene eksistence. Iz teh opisov smemo izluščiti vrline, ki jih lahkomišelnost ogroža; to so bodočnost, imetje in ugled. To pa so temeljni kamni človeškega sožitja.

Toda še nas vznemirja semantična struktura tega pojma. Kaj pomeni združba miselnosti in lahkotnosti ali lahkosti ob ogroženosti kot socialni dimenziji? Misliti ogroženost pomeni predvsem zavedati se nevarnosti. Lahko misliti ogroženost pomeni tedaj ali zavedati se nevarnosti brez težav in strahu ali pa ne upoštevati je v zadostni meri. Združba, kot vidimo, učinkuje enkrat z indifirenčno in drugič z zanikalno močjo. Indiferenca in negacija sta dve razsežnosti pojma lahkomišelnosti.

Ceprav med eno in drugo pomen-sko razsežnostjo ni velike razdalje — lahko bi celo govorili o eni sami stopnički stopnjevitosti — morata pomena, če naj učinkujeta enoznačno, vendarle dopuščati določeno funkcionalno prirejenost. Zanikanje nevarnosti pomeni izziv nevarnosti, kar je spričo njene agresivne narave povsem zadosten motiv za napad. Indiferenca pa pomeni toleranco nevarnosti. Funkcionalno priredje učinkuje tedaj kot **toleranca do napada nevarnosti**.

Je pa še ena stvar, po kateri je avša zaznamovana in po kateri vas ne bo nihče spraševal. To je zadnji del telesa, zadnjica ali rit. Pri tem

ne gre za kakšne fiziološke posebnosti (čeprav bi bila steatopigija dobrodošel dokaz), ampak za način lansiranja tega dela telesa v komunikacijsko mrežo. Lansiranje je že samo po sebi v popolnem nasprotju z evolucijskim zasukom ženske fiziognomije za 180 stopinj. Animalični interes za zadnjico je pri moških sicer latentno ohranjen in se tudi aktualizira, čeprav le kot postranski interes, vendar nas tukaj ne zanima zadnjica kot erogeni koncentrat, kajti potem bi morali govoriti o ženski nasploh. Zanima nas zadnjica kot komunikacijski pomol, kot socialna kategorija na ravni določenega seksualno-socialnega tipa. Vsak seksualno-socialni tip plasira telo na svoj način. Tako plasira dama prsi, prostitutka noge, koketa oči in avša zadnjico. Temu primerno so prilagojene funkcije. Dama pobira lovorike, prostitutka gre do konca, koketa izziva, medtem ko avšo enostavno doleti.

Avša je torej edina, ki se ne obvlada. Še več, lahko bi rekli, da je dejavnost dame, prostitutke in kokete programirana. Kajti vsak gib in vsaka beseda sta v teh sistemih obnašanja vnaprej določena. Avša pa je edina, ki se ne obvlada, ki ne ve, kakšno vlogo in pomen ima posamezna kretnja ali beseda, ki ne ve, kaj se bo po tej ali oni besedi ali kretnji z njo zgodilo. Avša je brez sistema. Tudi dejstvo, da avša plasira prav zadnjico, fizično in erogeno najbolj neobvladljivo področje, potrjuje domnevo o avši kot o neobglenem spolnem bitju.

S premislekom lahkomišelnosti smo avšino ravnanje definirali kot toleranco do napada nevarnosti. Nevarnost je v bivalentnem spolnem svetu struktura. Razen avše so udeleženi omenjeni seksualno-socialni tipi ženske v tej strukturi z afirmativno vlogo. Tako je nevarnost pri njih popolnoma udomačena. Avša je udeležena v tej strukturi deloma z indifirentno, deloma z zanikalno vlogo. Ti dve vlogi se nevarnosti takorekoč ne dotikata, imata do nje sakralen odnos. Za avšo je nevarnost sveta sveta nevarnost.

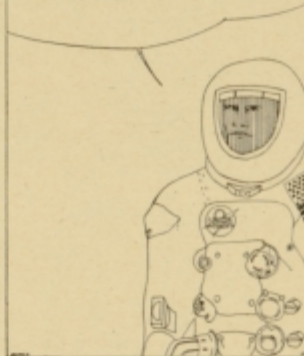
Seveda udomačena nevarnost ni več nikakršna nevarnost. S tem, da avša pristaja na nevarnost, takšno, kakršna je, kaže neverjetno fleksibilnost, to pa je substanca, ki bo verjetno v naslednjih sto letih najbolj cenjena.

STRIP

SOJUZ I II III

ZIUKO
MARUSIC

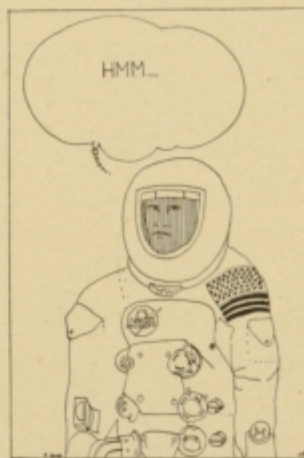
POLOŽAJ JE POSTAL ZELO
RESEN. PONESREČILI SO SE
VSI POSKUSI DA BI SOJUZ
1 STABILIZIRALI

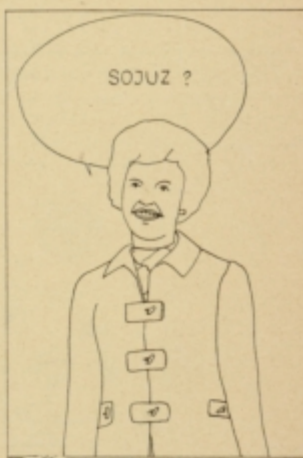
URADNO RAZEN
OMENJENEGA SKO-
PEGA IN MALO
VERJETNEGA
POROČILA NI BILO
MOČ ZVEDETI NI-
CESAR

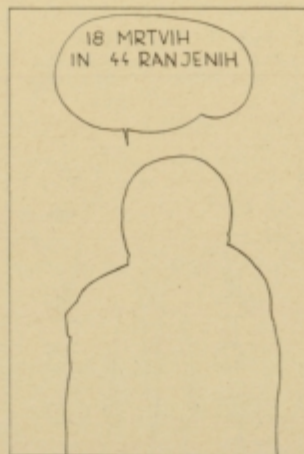
HMM...

SOJUZ ?

18 MRTVIH
IN 44 RANJENIH

ZA SEDAJ Z GOTOVOSTJO
VEMO ZA ENO ŽRTEV
VESOLJSKE DIRKE

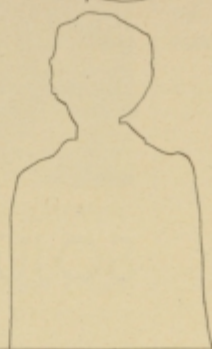
NASA - NATIONAL AERONAUTIC SPACE AGENCY JE LETA 1967 IZVEDLA PRVI POLET APOLLA S POSADKO.

SOJUZ 1

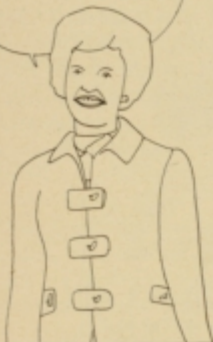
350 BORCEV

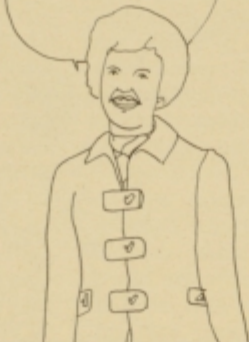
SOJUZ 2

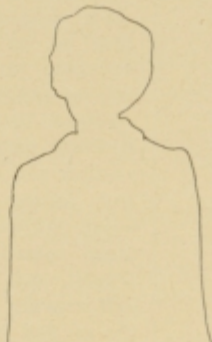
2223 BORCEV

SOJUZ 3

4 ARMADE

SOJUZ1 S KOMAROVIM SO IZSTRELIL 23. APRILA OB 3.35 PO MOSKOVSKEM ČASU

TAKOJ NATO SO SE ZACELE ZADNJE PRIPRAVE NA IZSTRELITEV SOJUZA 2 Z VALERIJE M BIKOVSKIM KI NAJ BI SE PRIBLIŽNO 200 KILOMETROV NAD ZEMLJINIM POVRŠJEM ZDRUŽIL S SOJUZOM 1

Braun
SIXTANT
TO JE FIGA MOŽ

DO DRUGE IZSTRELITVE NI PRIŠLO

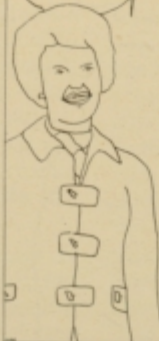
ZARADI NEPREDVIDENE NAPAKE !

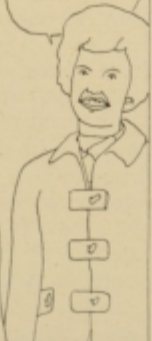
4 BRIGADE
MOČNO ZDESETKANE

BLA BLA
BLA BLA
BLA BLA

BLA BLA
BLA BLA
BLA

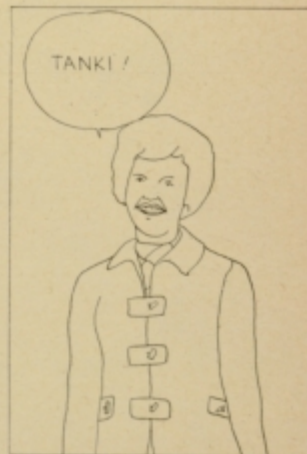
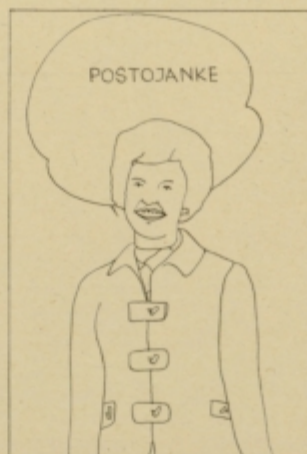
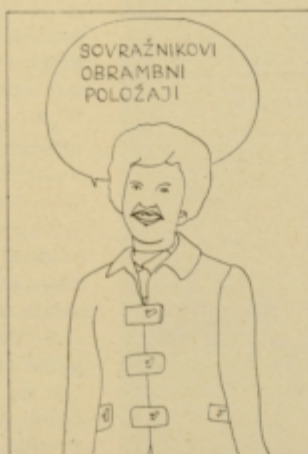
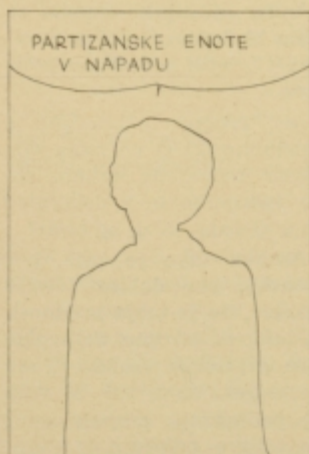
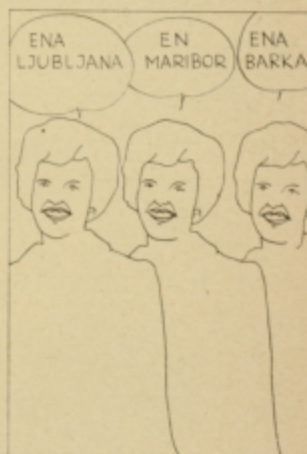
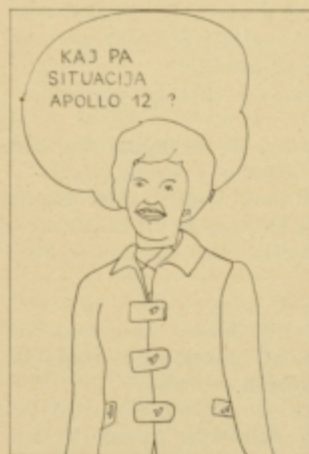
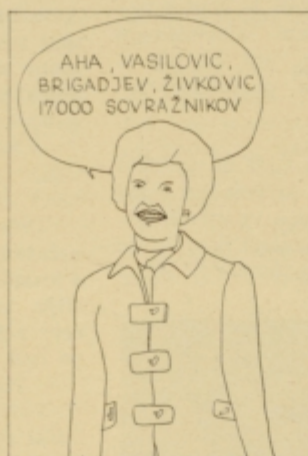
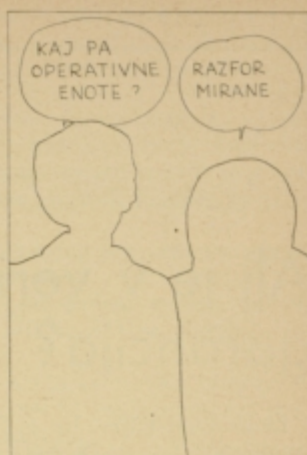

ZARADI
NEPREDVIDENE
NAPAKE !

DO DRUGE
IZSTRELITVE
NI PRIŠLO

Ali je v veri garancija?

Lado Grat-Kijev se je rodil 13. junija 1922. leta na Škofljici pri Ljubljani. Izučil se je za strojnega ključavničarja. Zdaj ima na dvorišču svoje hiše v Marčinkovi ulici v Mariboru lastno strojno delavnico. Je nosilec partizanske spomenice 1941. Bojeval se je po vsej Sloveniji, nazadnje v Avstriji. Odlikovali so ga s partizansko zvezdo III. stopnje, z redom zaslug za narod II. stopnje, z redom bratstva in enotnosti s srebrnim vencem, z dvema redoma

hrabrosti in z medaljo zaslug za narod. Letošnjega julija je izdal knjigo »V metežu«. V njej je skušal nepotvrjeno prikazati slovenskega partizana, takšnega, kot je bil, z vsemi slabostmi in plemenitostmi.

— V Mariboru in tudi na splošno veljate za velikega privrženca mladih in njihovih, včasih vročinskih zamisli. Kažete revolucionarnost in se vnemate za revolucionarne ideje.

PRIMOŽ ŽAGAR

Povejte, ali revolucionarnosti nikoli ni konca?

»Mladi so revolucionarji zato, ker še niso dosegli standarda, ki bi se ga bali izgubiti. Mlad človek je kot mlad partizan. Ta pa ni imel kaj izgubiti. Ko pa postane študent direktor, je konec njegove revolucionarnosti. Boji se, da ne bi izgubil položaja.«

— Dobro, ali tudi vaša revolucionarnost izvira od tod, da še nimate tistega, kar bi se bali izgubiti?

»Vse to bi lahko že zdavnaj dobil, če bi bil na to usekan.«

— Se pravi, da na to niste usekani?

»Na materialne dobrine, mislite? Avto bi rad imel, brez dvoma. Zato tudi vstajam ob petih. Dvajset milijonov milijonarjev v Jugoslaviji ne more biti. Če pa bodo vsi postali milijonarji, bom še jaz.«

— No, od kod pravzaprav izvira vaša sedanja revolucionarna ogetost?

»Leta 1942 sem bil skupaj z resničnimi komunisti, s Trboveljčani, s knapi. Kot mlad fant sem spoznal cilje, kakršni naj bi bili po zmagi revolucije, spoznal sem, kakšno vlogo naj bi tedaj imel delavec.«

— Torej od tu?

»Videl sem takrat skromne ljudi. Videl sem Dušana Kvedra in Staneta Rozmana, kako sta zadnja stopila s porcijo k kotlu. Tedaj sem spoznal, da mora biti resnični proletarec vedno skromen.«

— Za kakšne cilje se pravzaprav bijete?

»Za takšne, da bi lahko šla tudi tekstilna delavka v teater, da bi si lahko tudi ona kupila avto. Borim se zato, da človeka ne bi cenili samo po tem, koliko denarja ima v banki.«

— Tako je zdaj pri nas, ne?

»Vedno hitreje se odmikamo od tega, da bi bil človek zares poglavitni cilj ljudskih odnosov.«

— Imate svojo obrt, mar ne?

»Strojno delavnico imam. Delam, da mi ni dolg čas. Malo pa zato, da si mi ni treba sposojati denarja za kruhek. Bilo bi čudno, če bi se upokojenec pri 47. letih brezciljno potikal naokrog.«

— Če vas, recimo, primerjam s tekstilno delavko, ki si ne more domala ničesar privoščiti, potem ste vi s svojo pokojnino in z delavnico v boljšem položaju. Kaj ni tako?

»Drži. Ampak tako je zato, ker sem v penziji, ker dobim 100.000 starih dinarjev. To je moja prednost.

— Vem, ampak strojne delavnice si ne more privoščiti vsakdo. Tako vas ne sprašujem zato, ker bi vam hotel kaj podtakniti, ampak zgolj zavoljo osvetlitve položaja.

»To imate prav. Vsak si ne more privoščiti delavnice. Toliko sem le privilegiran. Nekaj imam zagotovljenega. Penzijo bi dobil tudi v primeru, če bi se potikal po mestu.«

— Ali tak prednostni položaj nič ne zmanjšuje revolucionarnosti?

»Če morem pomagati človeku, mu vedno pomagam. Če bi imel milijon na mesec, bi vsak mesec 200 ali 300 tisoč dinarjev razdal.«

— Ali bi se zavoljo revolucionarnosti odrekli hiši, delavnici in avtu, na katerega mislite?

»Tako, če bi vedel, da bom koristil slehernemu proletarcu in sploh splošni blaginji. Če nimajo drugi hlebeca kruha, ga tudi jaz nimam. Če pa bi vedel, da bi bil pri tem izigran, tedaj ne...«

— Ali bi se odrekli hiši in vsemu drugemu, zato da bi dali drugim dober zgled?

»Povem vam, mogoče malce cinično, da bi se osebno temu morda še odrekel. Da pa bi bili moji otroci lačni, zato da bi bili drugi siti, ne, tak bedak pa nisem več.«

— Ali ste se že kdaj nečesa odrekli zaradi zgleda?

»Sem. Kolegi me poznajo kot skromnega človeka.«

— Čemu ste se, recimo odrekli?

»Vzemimo to. Vsi moji kolegi so se prijavljali za invalide, pa so zdravi kot ribe. Zdravili so se na račun socialnega zavarovanja. Lani so tudi mene poklicali, naj grem za tri ali štiri tedne v toplice. Čutil sem, da so drugi bolj potrebni, pa sem se temu odrekel. Imam spomenico 1941, pa ne grem nikamor. In tudi za invalida se nisem dal razglasiti.«

— Pred leti ste, če se ne motim, prosili mariborskega škofa za pomoč. Kaj je bilo s tem?

»Ločil sem se od prve žene. V tem trenutku sem padel v nemilost pri tedanjem sekretarju mariborskega okrajnega komiteja KPS, tovarišu Ledineku. Očitno so mi, da sem nemoralen, jaz pa sem trdil, da se je tudi maršal dvakrat ali trikrat poročil. Iskal sem službo, a so mi povsod odgovarjali: žal, odločili smo se za drugega. Potem pa je prišel dan, ko so bili otroci brez kruha. Tedaj sem šel k Ledineku. Zahteval sem službo v treh dneh. Ker se čez tri dni ni nič zgodilo, sem rekel ženi Majdi, naj piše škofu za pomoč.«

— In škof je pomagal?

»Majda ga je prosila za prvo pomoč kot mati. Škof ji je v treh ali štirih dneh poslal 8.000 dinarjev. To je bilo pred osmimi leti. Čez nekaj dni so me upokojili. Majda ni pisala škofu: Živel Kristus kralj, marveč, da je članica KP.«

— Mislim, da tega niste napravili zgolj zaradi stiske. Ali ni tako?

»To sem storil zaradi potrebe in iz kljubovanja zoper brezdušnost naših ljudi.«

— Pa kaj mislite, ali vaša ločitev nemara le ni dajala slabega zgleda?

»Kakšen slab zgled? Slab zgled v smislu komunistične morale? Potem bi bili nemoralni vsi komunisti, ki so se ločili.«

— Zanima me, če bi se zaradi revolucije odrekli ločitvi in drugemu zakonu?

»Revolucija in osebna čustva nimajo nič skupnega. Tudi Che Guevara je imel poleg žene še ljubico, pa je simbol revolucije.«

— Kaj pa, če bi se morali ženiti zaradi, postavimo, višjih ciljev, če bi se, denimo, znašli v takem položaju?

»Nekoč smo se morali poročiti po partijski liniji. Jaz pa sem proti temu. Jaz ne morem iti spat s kurbo, pa četudi je dobra partijska.«

— Prav, pri vas je šlo za čisto ljubezen...

»Za čisto ljubezen. S prvo ženo sva imela različne značaje in sem trpel kot Kristus na Kalvariji.«

— Kaj pa, če bi v tistem hipu terjal osebni zgled revolucionarja, da z ženo ne smeta narazen?

»Raje bi se odpovedal temu zgledu, kot da bi imel vsak večer v družini pekel. Sem pač tak, da storim, kar mi paše.«

— Ali ne bi svojih čustev nikoli podredil zahtevam revolucije?

»Čustev nikdar. Jaz sem vendar zavesten borec, ne pa fanatik. Fanatike osebno sovražim. To so ljudje, ki ne mislijo s svojo glavo.«

— Kaj niso fanatiki dostikrat začeli revolucij?

»S predanostjo so jo začeli, ne pa s fanatizmom. Fanatizem je potreben samo takrat, kadar je treba zdržati v določenih okoliščinah. Že dve uri pozneje si lahko človek.«

— Kakšna je za vas razlika med predanostjo in fanatizmom?

»Predanost je zavestna, fanatizem me pa spominja na človeka, ki ne zna misliti s svojo glavo.«

— Ali ste bili kdaj v življenju fanatik?

»V določenih okoliščinah, ko se nisem hotel predati. Večer pozneje pa smo zapeli in smo bili spet ljudje.«

— Ali bi se odrekli osebnim čustvom, če bi to terjala zavestna predanost?

»To sem že storil...«

— Povejte primer...

»Imel sem dekle in intel sem jo strašno rad. Vendar so bili trenutki, ko nisem mislil nanjo, ampak na borce, ki jih je bilo treba rešiti.«

— Aha, to se pravi, da sedaj pač ni takih okoliščin, v katerih bi se bilo treba odreči osebnim čustvom?

»Ne, danes jih res ni.«

— Kaj pa, če ni tako, če le vi in vsi drugi iz takšnih ali drugačnih nagibov in izkušenj tako mislite?

»Vzemimo, da me pošljejo na akcijo, ki je važna za mojo domovino in za zmago socializma. V tem trenutku bom zapustil družino in otroke.«

— Ali dandanašnji čas ne potrebuje fanatikov?

»Ja, v določenem smislu, ja. Ne sme pa biti zanje vse življenje fanatizem.«

— No, ali bi se odrekli zasebnemu življenju, če bi tako narekoval trenutni fanatizem?

»Če bi bilo treba izvesti določeno akcijo, potem ja. Če pa bi moral biti podoben kaplanu, tedaj ne. Saj sem vendar človek, to je razloček med menoj in dresiranim psom.«

— Fanatizem torej terja odrekane čustvom in osebnim stvarim, ker je pač fanatizem, kajne?

»Ja, s tem je konec zasebnega življenja.«

— Ali lahko traja fanatizem nepretrgoma, leto dni ali še več?

»Fanatizem lahko traja 25 let, samo ne vem, če je to fanatizem. Lahko pa traja samo dve ali tri sekunde.«

— Če bi moral fanatizem trajati 25 let, potem bi se morali vi do kraja odreči zasebnemu življenju, ne bi bilo ljubezni, ne bi bilo ženitve in tako naprej. Kaj pa potem?

»Če bi vedel, da bo 20 milijonov ljudi živel od mojega fanatizma, potem sem fanatik.«

— Pa bi vi lahko zdržali v fanatizmu, ki bi trajal, recimo leto dni?

»Če bi vedel, da je to dobro za domovino, ne pa za staro skupino, potem bi zdržal.«

— Ali bi potem ta enoletni fanatizem odpravil kakšne slabe reči?

»Fanatizem je potreben za dosego cilja.«

— Ali bi vas fanatizem pripeljal do cilja, ki si ga želite?

»Ne, fanatizem sam po sebi je absurd, fanatizem ni sproščena volja, fanatizem je uklenjena volja.«

— Od koga uklenjena, od ideje?

»Točno, od ideje.«

— Pa lahko tudi sam fanatizem spočenja ideje?

»O, seveda, jehovci so fanatiki.«

— Potem lahko povzroči fanatizem versko idejo?

»V določenem trenutku lahko sproži fanatizem idejo in to kadar gre za dosego cilja.«

— Škoda, da zdaj niste niti malo fanatik...

»O, fanatik sem v tem, da verjamem, da bo delavski razred zmagal.

Zdaj nisem več akcijski fanatik, zdaj sem teoretični fanatik.«

— Bo ta teoretični fanatizem pripeljal do cilja?

»Ne more pripeljati, ker je naša družba po svojem razvoju taka, da vsakdo rajši kaj prisvoji, kod da bi se čemu odrekel.«

— V redu. Ampak, ali ne kaže to dejstvo na to, da bi morali postati akcijski fanatik?

»Tedad bi spominjal na Don Kihota.«

— Kaj pa, če bi bilo poleg vas še 100.000 Don Kihotov?

»Če bi jih bilo, sto tisoč Don Kihotov, bi jih takoj poiskal. To bi bila že sila, nič več fraza.«

— In kaj bi naredili?

»Poskušali bi narediti pravičnejši red od današnjega.«

— Ali bi jih spravili k akcijskemu fanatizmu?

»Lahko bi bili pametnejši od mene. Sicer pa se bojim, da bi Don Kihoti, ki bi prišli na oblast, spet postali takšni, kot je današnja družba.«

— Potem bi tudi vi postali Don Kihot?

»Za sebe si upam trditi, da bi ostal tak, kot sem, četudi bi mi teta iz Amerike poslala 100.000 dolarjev.«

— Saj niste ne tak ne drugačen Don Kihot, zakaj Don Kihot se je boril z mlini na veter.

»Kot revolucionar bi bil Don Kihot. Jaz vem, kaj je možnost in nemogućnost. Moja borba bi bila borba z mlini na veter.«

— Ampak, revolucije se delajo?

»S predanostjo, ne s fanatizmom. Za doseg cilja je potrebna samo injekcija fanatizma.«

— Vi, ki se tako ali drugače bijete za boljše odnose med ljudmi, povejte mi, ali ste doslej že kaj dosegli?

»Sem, ko sem v gostilni med tistimi zadnjimi. Sem dosegel, ko sem jih hrabil, naj bodo zavestni, naj ne čakajo rešitve dano z vrha. Sem dosegel, ko sem tudi zadnjega pijanca prepričal, da je tudi on človek.«

— Ali ni mnogo takih, ki pravijo, da se bodo odrekli zasebnim dobrinam, brž ko bodo videli, da bi taka odpoved prinesla kako korist, a so že izčrpani od tega govorjenja?

»Mnogo je takih, ki pravijo: »Mi naj bi udarniško delali, drugi pa se bodo vozili z mercedesi. Ne, to pa ne.«

— Torej je dosti takih, kot ste vi?

»Dosti je takih.«

— Zakaj pa ne bi tvegali?

»Kaj naj s svojim tveganjem naredim? Imam prijatelja, bivšega partizana Lada Robiča. Ta je po vojni daroval posestvo partiji. Partija ga

je darovala družbenemu sektorju. Nazadnje pa je on, ki je veroval v partijo in tak red, doživel, da je družbeni sektor tisto posestvo spet prodal kmetom. Šel je k Luki Leskošku. Zahteval je posestvo nazaj, oziroma odškodnino zanj, zakaj bil je razočaran. Luka pa mu je odvrnil: »Bolniku se lahko pomaga, vam pa se ne more.«

— Tako ga je streznilo, mislite?

»Ja, seveda, toda streznil ga je družbeni sistem.«

— Za kakšen sistem ste vi, za drugačnega?

»Za takšen sistem, ki bi ne bil izigravanje. Kdo pa mi danes daje garancijo, da bi bilo po zmagi kaj drugače?«

— Ali ste imeli garancijo, ko ste šli v partizane?

»Vero sem imel, garancije pa ne.«

— Zakaj pa zdaj terjate garancijo?

»Zato, ker sem bil že enkrat oguljufan.«

— Toda z garancijo se ne zmaguje?

»Z idejo, ne, ne, z vero.«

— Povejte, ali je garancija bolj podobna predanosti ali fanatizmu?

»Garancija je simbolična.«

— Še vedno mi niste odgovorili, ali je bolj podobna predanosti ali fanatizmu?

»Odklanjam tak odgovor.«

— Zakaj odklanjate tak odgovor?

»Ker mislim, da nima nikakršne zveze z mojo mislijo.«

— Ali je vera podobna predanosti?

»Vera je podobna predanosti.«

— Toda, če terjate simbolično garancijo, potem niste predani?

»Postavil sem alternativo: Če bo nova družba boljša, grem tudi na Pohorje.«

— Imate vero v boljši svet?

»Imam vero.«

— Jaz mislim, da nimate vere, ako terjate nekakšno garancijo?

»Imam vero. Imam vero, da bo delavski razred nekoč zmagal, in to takrat, ko bo dovolj inteligenten, dovolj človeški...«

— Potem ste privrženec kulturne in prosvetne revolucije?

»Dokler ne bo slovenski delavec zavestni tvorec nove družbe, je zaman govoriti o novi družbi.«

— Toda nekdo mu mora pri tem pomagati?

»To smo mi, ali študenti. Zato sem se tudi oprl na študente. Naj dajo fantom duhovno kulturo.«

— Še to bi vas rad vprašal. Ali vera v neki cilj vsebuje garancijo?

»Za vero ni potrebna garancija.«

— Zato ste šli v vojno brez garancije?

»Ja, enkrat.«

— Ali terjate zdaj garancijo zato, ker mislite, da ste bili izigrani?

»Zaradi izigranosti.«

— Ampak, če terjate garancijo, potem niste več prvi revolucionar?

»V tem času potrebuje vera v določenem smislu garancijo.«

— Ali zdaj uresničujete to vero?

»Mislim, da jo uresničujem kot droben drobec.«

— Zdaj sem domala čisto prepričan, da nihče ne more biti pravi revolucionar, tudi vi ne, če terjate garancijo, pa najsi bo tudi simbolična?

»Če niti prve revolucije ni dokončal. Jaz pa sem revolucijo dokončal in sem bil ogoljufan. Zakaj ne bi potem smel terjati garancije, če naj grem v novo revolucijo?«

— Od kod pravzaprav terjate garancijo, kdo vam jo bo dal?

»Ja, kdo, kdo?«

— Garancije vam ne more nihče dati. Sami si jo morate ustvariti, kaj pravite?

»Tu je tista točka, kjer pride do nejevere in do vsega. Tudi jaz se vprašujem, ali ni vse to končno utopija? Zakaj človek, ki doseže svoj cilj, pozabi na vse tisto, za kar je moral krvaveti.«

— Ali se niste s tem že odrekli revolucije?

»To ni res. Če bi vedeli tisti kmečki ljudje, delavci in intelektualci, ki so šli prvič v boj, da se bo v bistvu zelo malo spremenilo, je vprašanje, koliko bi jih šlo v borbo. Seveda pa nima obramba domovine s tem nič opraviti. Obramba domovine je dolžnost vsakega.«

— Tisti, ki bi ne šli znova v revolucijo, niso več revolucionarji, to je jasno, mislim?

»Vprašanje je, kako sploh kdo pojmuje revolucijo.«

— Recimo, da je revolucija bitka za boljši in pravičnejši red med ljudmi.«

»To ravno trdim.«

— Vzemimo, da ljudje ne bi več šli v boj zato, ker nimajo garancije. Kaj potem?

»Kdor ne gre, je kapituliral sam pred seboj. Zgubil je vero. Če pa je kapituliral, tega ni sam kriv. Krive so družbene razmere, ki so ga do tega pripeljale.«

— Ali ste tudi vi kapitulirali?

»Ne, jaz nisem nikoli kapituliral.«

— Saj vendar terjate garancijo...

»Pustite, tovariš novinar, garancijo! Garancija, to je relativno vprašanje. Sicer pa ne potrebujem garancije od delavskega razreda. Garancijo terjam od kaste.«

— Kakšne bi morale biti razmere, da bi se Lado Grat-Kijev bil za delavski razred?

»Takšne, kot so bile v zadnji vojni.«

POJASNILO

Kot je bilo pred časom brati na tem mestu, smo bili uredniki Problemov namenjeni raziskati področje ekspanzije volje do moči in sicer na način, ki bi se odmaknil od izredno pobožne, krotke, otožne in boleče slovenske literarne prakse. Nastal je projekt SRH. Naša pričakovanja se niso docela izpolnila, realizacija načrta je namreč kar naprej znotraj slovenske literarne prakse.

Sprememba pa se pripravlja počasi.

Ta armada ima neuničljivega duha: odločena je, da premaga vse sovražnike, in se nikdar ne vda. Ni važno, kakšne bodo težave in naponi, dokler ostane en sam mož, ta se bo boril naprej. (Mao Ce-tung, O koalicijski vladi, 24. IV. 1945.)

Pri revolucionarnem delu je potrebna vztrajnost in odločnost, ki pa se, kot vse kaže, izključuje z intelektualno naravo.

Intelektualci se pogosto nagibajo k subjektivnosti in individualizmu, nepraktični so v razmišljanju in neodločni v akciji, dokler se s srcem in dušo ne vržejo v množične revolucionarne bitke ali pa se odločijo služiti interesom množice in postati eno z njimi. Vendar, čeprav večina revolucionarnih intelektualcev na Kitajskem lahko igra avantgardno vlogo ali služi kot vez z množicami, ne bodo vsi ostali revolucionarji do konca. Nekateri bodo v kritičnih trenutkih izpadli iz revolucionarnih vrst in postali pasivni, medtem ko bodo nekateri celo postali sovražniki revolucije. Intelektualci lahko premagajo svoje pomanjkljivosti samo v množičnih borbah v dolgem obdobju.

(Mao Ce-tung, Kitajska revolucija in kitajska KP, dec. 1939.)

Dimitrij Rupel l. r.

Dimitrij Rupel:

POHODITE PANJE

Pokrajina je bila ravna in tiha. Brez razburljivih krošenj in ognja. Vetrovna noč se je pomaknila proti jutru. Vsak hip se bo oglasila sirena z Oskubljenega otoka. Marija je sedla na polovični drog, ki mu je nekdo odčepil pokrovček kakor steklenici. Bila sta dva, ki sta zapirala avtomobilom dovoz v park. S krilom ga je zavesila skoraj do tal. Sedela je na obli polovički in moralo se ji je poznati kakor odtis kozarca na testu za domače piškote. Sedela je in se hahljala, da so ji skoraj izpadle prsi. Robert je križaril po položnem asfaltnem traku in pihal iz pipe. Potem se je šel aeroplan. Zahrumel je, razširil roke in vzletel. Priletel je na Marijo, ki se je še bolj navdušeno smejala.

— Pojdita že v posteljo, to je zadnja noč, je rekel potem. Besede so bile namenjene Tiborju in Ribici, ki sta menda odhajala. Odhajala sta za vedno. Marijin smeh je padal na vetrovno ploščad kot drobci strupa. Potem se je zgodilo jutro. Hiše, ki so bile sestavljene v pentagon, to pa je bilo tako zaradi vetra, so se počasi odvijale iz noči. Pozdravil jih je dežurni natakarkar, ki je za njimi pospravil mizo. Bila je precej polita. Vino kakor kri in pepel kakor pepel. Pravo bojišče. Marko je stal ob strani. Misli je, da je žalostno, ker se poslavljajo. — Odhajati je kakor umirati, je rekel. To je mislil že prej, ko je stal pri panoramnem steklu in gledal v prazno kopališče in v redke valovne grebene, ki so brusili elegantni tobogan. Zdaj smo ju lepo zapakirali in odsunili v to čudovito ravno in tiho pokrajino brez štrcljev in živih plamenov, zdaj bosta ostala sama in se bosta potikala po spolzkih jesenskih poteh, dokler ne crkneta. — Odidita. marš, je zamahnil z roko Robert, dokler vaju še prijazno gledamo. Napojili smo vaju in božali tudi. Zjutraj požremo vsakogar. Ko vziđe sonce, se prijateljstvo konča.

Tibor in Ribica, ki se ji je umetelna frizura v teku razburljive noči nekoliko povesila in razmehčala, sta začudeno gledala v četverico. Za njima je neizprosno brnel hotelski hladilnik.

— Ljubita se, srčka, je zazvenelo z Marijine strani. Presedla se je na drugo oblo polovičko. — Mi ne delamo nobenih izjem. — Buci, šuci, je zaklical Robert. — Pojdi domov, zadelaj špranje in ugasni luči, potem pa hopla! Joj, kako se bo to valjalo! — Haha, se je zasmel Tibor. Bil je rdeč od opeklin. Debel in rdeč kakor puišek. — Najbrž se bo pa zdaj vreme držalo, je voščila Ribica, — ker je veter. — To ni navaden veter, je opozoril Marko, — to je veter opomina. — Vsss! je zapihal Robert in se zapodil proti Ribici. — Zdaj je konec pomoči. UNRA ne bo več pomagala, zdaj morata sama pridelovati krompir. Naša pomoč seže samo do semle, je pokazal na drog, na katerem je sedela Marija. — Tam je že siva negotovost, začarani blodnjak, žalostna jesen... — No, zdaj res greva, je rekel Tibor. — Pa hvala za vse, je nežno rekla Ribica. — Prosim za vse. — Podvi-

zajta se, se je oglasila Patricija, ki je sicer stala na eni nogi, z drugo pa brcala kamenčke. Potem je pristala na obeh, rekla nekaj o mrčesu in odšla na sprehod pod figovo drevo. Tibor in Ribica sta se objela čez rame. Nato sta prestopila mejo. Stopila sta proti vetru. Ribici je popolnoma razdrlo frizuro. Oglašila se je sirena z Oskubljenega otoka. — Grrr! jima je zagrozil Robert in požugal. — Le korajžno, je zavalil za njima, ampak pazita, da ne bo otrok! Najbolje, če prej nehaš, Tibor! Tiborčiček! Par se je plaho posmehljal. — To baje ni najbolje! je zacvilila Marija, ki ji je drog zdrsnil naravnost med obli polovički. — Ni najbolj prijetno, je pa najbolj enostavno, je odgovoril Robert.

Četverica se je objela. Podali so si roke in odkorakali. Mi smo nesmrtni in podimo vse mrhe proč, so peli po poti do pentagona. Tibor in Ribica sta medtem že izginila med borovci. V pentagonu so se ločili. Marko in Patricija sta odšla na svojo, Robert in Marija na svojo stran. — Kako težko prenašam tuje ljudi, je rekla Patricija, — kakšna rdeča groza! — Vsiljenci, je zabrundal Marko. — Ta Tibor! Kakšen bedak. Si videla, kako je rdeč in zavaljen? — In ona! Krava na kvadrat. Brez manir. Samo osemletko ima, pa se gre hoh damo, pa kako hoh! — Robert je nekoliko preoster z ljudmi, je ugotovil Marko, ko je iskal ključ od vrat. — Njegove šale so samo za debelokožce. — Tibor je debelokožec, sicer pa so tako ali tako vsi uši. — Moj bog, ne prenašam ljudi.

— Poglej, sonce, je rekel Marko, ko je zapenjal suknjič pižame. Sonce je naredilo na obzorju jajčno omleto. Vse naokrog je postalo belo. Skale so se slekle iz sivine, pokazalo se je grmovje, okna na jedilnici so se pozlatila, nizko drevje je postalo prosojno. Marko je zapahnil oknici. V sobi je zavladala sivina. Kakor da bi zavrtel čas nazaj in potunkal sonce. — Zavij se, da te ne bo zeblo. — Jutri pride Jadranka.

— Jadranka? Kdo je to Jadranka? Zakaj Jadranka? Marko se je nehal valiti v posteljo. — Jadranka vendar, simpatična mlada dama, spoznal si jo... — Eh, vedno kdo pride, težko prenašam te turiste, ki motijo zaključene družbe. — Boš videl, Jadranka ti bo ugajala, tako simpatična...

Ne, sem preveč zaspana, jutri, če boš priden, je zmuzljivo odgovorila na Markovo kretnjo čez njene prsi. Obrnila se je na trebuh. — Lahko noč! — Vedno samo tuji ljudje! Marko je razbrcal posteljo. Odeja je bila tako globoko spodvihana pod žimnico, da mu je segala komaj do popka. — Sonce, sooonce vzhaja, je še zapel. — Preveč si pil! — Jaz že ne. Še enkrat je poskusil na Patricijini strani. Poljubil jo je na vrat. Zdaj je spoznal, da je resnično pijan, kajti ni se mu posrečilo zadeti točke, ki si jo je zamislil. Poljubil je sponko, ki jo je imela zataknjeno v lase. Potem je zdrsnil s slinastim poljubom do vratu, da bi bilo videti, kakor da je sploh najprej mislil poljubiti sponko. — Daj no, saj si čisto nor, sploh pa že

spim. Patricija je odgovarjala s svojim čudovitim, akustičnim glasom, ki ga je spoznal čez dvajset robcev, s katerimi ga je kdaj hotela preslepiti po telefonu. Zaljubljen se je v ta glas, to jutro ponovno. — Maram te tvoje boke. Nato je omahnil na ležišče. Hiša pa se je začela prebujati.

Po Jadranko so morali z avtom. Marko je bil jezen, ker se je moral umakniti s parkirnega prostora, ki je bil ves dan v senci. Čakali so, da je kdo odpeljal, kakor mrhovinarji. — Kako trpko, je menil, ko je odpeljal, — kako trpko, da se takoj spustijo na spraznjeno mesto. Zapeljal je v vas, sivo in neometano, brez vode, s prašnimi drevesi, ki so imela pajčevinaste brade, in z dvema avtomobiloma neznane registracije, parkiranimi ob gredi rož, ki so spominjale na pogrizene alge. Po nekaj metrih je moral ustaviti. Opozorili so ga, da je cesta razrita. In še most se je podrl. Ne more dalje, sicer pa je samo pol ure peš do pomola, kjer pristane. Pustil je avtomobil sredi ceste s prižganimi lučmi. Nato sta odšla peš in se držala za roke. Patricija ga je božala po vratu, prijemala se ga je sitnost, ni mu bilo do nežnosti v tej puščavi. — Če gresta čez močvirje, je samo četrta ure. Zagledala sta ladjo. Bila je kot baika. Razsvetljena hiša, ki se skoz noč vozi v pristanišče. Prišla sta na rob vasi. Skočila čez ograjo, da ukradeta grozdje. Oseka je dovolila krajšo pot. Stopala sta po mivki, ki so jo prekinjale ploske skale in algaste vlečke, zelene in spolzke kot smrkelj. Ladja je pristala. Jadranka iu ne bi nikdar opazila s te daliave. Bila sta črni piki v črni temi. Edino avto bi lahko videla. Toda avto je bil daleč. Tam, kjer je bil nekoč most, se jima je še posebno udiralo. Patricija je čisto uničila lakaste čevlje.

— Zakaj si jih nisi preobula?
— Kako naj vem, da je taka pot?
— Lakasti čevlji niso za na morje.
— So za na morje. In sploh bi me lahko nesel ... Takoooo te maram!
— Lahko bi jih zamenjala, če bi res hotela. Pa ti nikdar nočeš početi koristnih reči.
— Nočem.

Pomol se je počasi primikal. Ladja je izplula. V vasi je bila pomožna postaja, včasih sta izstopila dva, včasih trije ljudje. Svetilnik je jetično mežikal. Hotel na špici je komaj brlel. Bil je star avstrijski hotel s kozami v recepciji. Imel je lasten generator in svetloba v njem je izmenično žarela in upadala. Najbrž bo počakala v hotelu. Mora si misliti, da jo prideva počakat.

— Če bi jaz pripotovala sama, bi gotovo počakala v hotelu.

— Le zakaj nima s seboj kakšnega moža ali zaročenca?

— Ona je moja najboljša prijateljica in ne potrebuje nobenega moža!

— A tako? — Pokliči jo, povej ji, da sva tukaj!

— Ne morem tuliti, bojo mislili, da mi je slabo.

Jadranka je sedela pri mizi in srebala sadni sok. Poleg nje sta ležala dva drobna kovčka. Bila je oblečena mestno, s fantazijsko ruto in svežo natupirano frizuro. — Prišla si, Jadranka, Jadrančica moja! Objeli sta se. — Prinesla sem ti tole malenkost. — Oooo, si videl, ne, kaj takega ne morem sprejeti, kakšna odlična broška! Jadranka je imela drobno, baletniško

postavbo. — Rekli so mi, da je cesta pokvarjena, videla sem tudi vajin volkswagen. Pokazala je luči onstran zaliva. Videli sta se v soju svetilnika. Vsako minuto so njihovi obrazi pokukali iz teme. — Dobro, da si prišla, vreme je brez napake. Podaljšala si boš poletje, ne veš, kako se to pozna pozimi ... nobene revme, nobenega vnetja srednjega ušesa, nič prehladov, pljučnice ... družba je odlična, poznaš Tiborja in Ribico? Danes sta odpotovala. Težka sta, vendar po svoje zabavna. — Ti ne veš, kako uživamo, Robert, poznaš ga, svetovalec pri vladi ali kaj ... Marija se samo reži, simpatična, Patricija je vedno dinamična, vznemirljiva, Marko, predsednik ... Hrana je odlična, noči hladne, komarji so, mir je, stari ljudje, upokojenci prihajajo ... ni pa nobenih otrok, nobenega tuljenja. Rezervirana plaža, za predsednika, saj veš ...

Marko je prijel oba kovčka. — Kaj hudiča si dala noter?

— Nič posebnega, same drobčkane stvari ...
— Nobenih uteži ali kakšnega orodja, mogoče jeklena pljuča?

— Ne ... ne!
— Blazno težko je, pa ni videti.
— Niso, to je zato, ker so usnjeni, usnje pa je že samo po sebi težko.

— Kako si potovala, Jadrančica?
— Bah, neki Italijan se je na vsak način hotel pogovarjati z mano, pa sem rekla, da sem Norvežanka. Potem je začel govoriti norveško.

— Nerodno, kaj pa naš dragi pes, mali, srčkani Bongo?

— Pogrešam ga, blazno ga pogrešam, zdaj je čisto sam, ubogi Bongi, samo Vanda mu nosi papico. Sploh pa mu je ime štubec.

— Štubec?
— Štubec, Kuksi, Čuksi, Džumfi, Bubile, Kukri-niksi ...

— No servus, je rekel Marko.
— Mi maramo našega psa, on ni navaden, on je plemenit pes, samo poglej ga, kako nosi rep, inteligenten je in zna skoraj čitati. Požrešen je pa blazno. Na čokohovlado. Pa jajca. Kadar je bolan, dobi zdravilo z jajci. Potem polije tudi strup.

— Stopi dol. Tukaj se začne bližnjica. Stopili so v razmočeno mivko. Slanica je vdrla v čevlje. — Preden vstopite v moj avto, si jih osnažite! je poudaril Marko. — Tvoj avto! Saj gremo lahko tudi peš.

— Ne sitnari, predvsem pa ne maram, da se prepirava vpričo tujih ljudi!

— Jadrančica ni noben tuj človek.

— Seveda takoj usekaš s topom!

— Jaz ne potrebujem nobenih tvojih uslug!

— Pa bi ostala doma ali pa bi prišla s kakšnim bivšim ljubimcem, recimo z Izidorjem.

— Ha, Izidor je krasen. Bil je izredno ljubezniv ... sploh so bili vsi zelo ljubeznivi z menoj, niso mislili, da sem kar navadna.

— Govoriš kakor kakšna ostarela vijoličasta ruska princesa.

— Jaz sem princesa!

— Spoštovanje! Vedel sem, da boš spet začela ...

— Oprostita, saj mora biti kakšen taksi ...

— Jadrančica, ni govora, prej se spečam s prvim kmetom, kakor da bi šla ti s taksijem.

— Prava princesa!

— Z nikomer se nisem toliko prepirala... z nikomer, nikdar v življenju, da veš, ljudje so me spoštovali in so bili tihi, kadar sem govorila.

Odpeljali so se. Bila je običajna vetrovna noč. — Stanujemo v Sahari, personal je izreden, resnično so inteligentni... videla boš Otokarja! Kakšne inteligentne oči! Samo Bongo ima tako inteligentne, nihče nima takšnega psa, kot ga imaš ti.

— Štubec, je kratko rekel Marko. — Sahara se imenuje zato, ker je vse rumenkasto rjavo, povsod čepijo same koze, v recepciji... Potem se vzpne do čiste beline, sam apnenec, potem prideš do najvišje točke, kjer se stalno krušijo skale. Zato ne smeš dalj kakor nekaj metrov proč od roba. Na oni strani je čisto izjedeno. Blazni valovi, kakor solna kislina. Povsod pa imajo trto. Na najmanjšem jeziku zemlje je nekaj kroglic grozdja. Če poješ jagodo, te ustrelijo. Čepijo med grmovjem in pazijo.

— Ah, kako se veselim. Povsod sama mivka, ali so kakšni dobri moški? Patricija šepeta. Marko je zastrigel z ušesi, zavozil proti sredini ceste in se zavrtel na sedežu: — Kar spaktirajta se, kar... *Štubec!*

— Kaj imaš proti mojemu psu, prosim?

— Nič. Zapeljali so po svetli poti navzgor. — Jasno, da mi je nekdo ukradel parkirni prostor, rekel sem ti. — Veš, kaj je predlagal? Naj jaz sedem na parkirni prostor in odganjam ljudi, ki bi hoteli parkirati. Čisto si blazen.

— Pretiravaš, rekel sem samo, da ni najbolje za lak. Če je avto na soncu. — Veš, blazno zabavno bo, Robert je strašen. Sama politika, pa kako razburljivo, kakor krimič. Top stvari, saj razumeš Hush Hush! Žarometi so zdrknili po vrsti kromiranih odbijačev. Bili so dolgi, novi avtomobili.

— Jadranka! To je ona. Ali ni krasna? Poglejte, kakšno ruto ima — Cardin, pa čevlji... čisto jih je posvinjala zaradi močvirja. Ne moreš si predstavljati, kakšna beda: najprej je pomol, potem je čisto majhen hotel na špici polotoka, kakor pravljica. En sam človek ga upravlja. In neki avto stoji na vrtu, že nekaj tednov ne more domov, ker se je podrl most. — Daj, Jadrančica, vprašaj gospoda receptorja, daj mu potni list in vsa potrdila... medtem ti bo Marko znošil prtljago v sobo. — Seveda, samo avto zaklenem. — Uredite prosim, da ne bo kaj narobe, nakaznica se glasi na ime...

Večerja se je začela blesteče. Servirali so francosko solato, ki je imela kodre iz majoneze po vrhu. — To pa je res ugledno, je zadovoljno pogledala Jadranka, Marko pa je na listič papirja pisal nekakšne besede. — Zakaj se ne pogovarjaš z nami? — Sem že pojedel. — Potem bi se sploh lahko pogovarjal z nami. Kaj pišeš? — Bedarije, nič posebnega, zabavajte se, naj vas ne moti. — Marko, takoj grem od mize, če ne boš nehal! Marko je zamahnil in se zagledal v strop. — Nemogoča si, nemogoča, s teboj so počitnice pekel.

— Pa jaz? Sedem mesecev sem si želela teh počitnic, zdaj pa... kaj?

— Kaj, ali nisi na počitnicah!?

— Take počitnice! V Sahari. Ali so to sploh kakšne počitnice? Pa sploh ves čas samo nekaj rišeš. Ves čas se nekaj trudiš in si z mislimi nekje drugje, gledaš

kakor kakšna žaba, strmiš, odsotno... Saj je priden, ves čas gara, na počitnicah je, pa dela, priden je, tako priden! Cele dopoldneve, ko smo na plaži, ko se sončimo, ko klepetamo, samo misli tiste svoje probleme in dela znake. — Kaj hočeš, taki so filozofi, je dodal Robert, ki je prispel z Marijo. — Kaj si napisal? Pokaži! — Ne, daj mir. — *Pokaži* takoj, ali pa grem ven! Patricija mu je iztrgala listič, ga prebrala, potem pa se je na vse glas zasmejala. Poglejte to neumnost. Kaj to pomeni? Pokazala je črke in besede, ki jih je kakor pismenke vrezal Marko. Natančno, z repki in vse. Na vrhu je pisalo:

a b d e g o p.

Pod temi črkami je stalo: goba, godba, god, dogodba, beda, podoba, poba, bog, baba, pod, bodo, doga.

— To so edine polne črke v abecedi. — Nič posebnega, take, ki imajo zaprte prostorčke, majhne sobice v črkah...

— Zmešalo se mu je, ne zamerite mu, saj ga samo enkrat na mesec peljem ven! je rekla Patricija.

Pokrajina je bila zaklenjena v neprosojno temo. Bilo je hladno. Luči so obsevale asfaltne trakove, ki so vodili k morju. Bilo je precej mušic in komarjev. Patricija je poklicala inteligentnega natakarja: — Otokar! — Ali lahko pomagate odstraniti ta mrčes, je pokazala po jedilnici. — Goste tudi? — Tudi njih, če je mogoče. — Ne vem, če bo šlo, se je inteligentno nasmehnil. Imel je podolgovat obraz in velike rjave oči. — Kot Bongo, je zasanjano rekla Patricija.

— A vi ste njena sestra? je vprašal čez čas Robert.

— Ne, jaz sem Jadranka, prijateljica, imam pa sestro, če vas zanima, ime ji je Miriam.

— A sestro? No, to je pa lepo, da imate sestro, ljudje brez sestra so kakor bik brez rogov. Kakor knjiga brez vsebine. Jaz imam dve sestrī. Če vas zanima, se imenujeta Venera in Roza. Izredni sestrī, kakor dvojčici, pa sta tri leta narazen. Čisto podobni, glas, noge, vse. Zelo sem se navezal nanju. Mislim, da ne bi mogel živeti brez sestra, posebno Roze. Njen šodo je odličen.

Marko je odšel na zrak. Sprehobil se je mimo zabavišča do drevoreda pinij. Stegnil je roke po mehki, z igličevjem posuti poti. Videl je svetilnik, ladjo, ki se je plazila po robu gorate celine, odmisilil je glasbo, ki je v valovih zapuščala plesišče nad njim. Postal je ob ograji. Pristopila je ženska v belem svilenem plašču. Razgrnila je plašč. Bila je lepa ženska, skoraj gola, baržunasta in udobna. Prosila je za ogenj. Telo je videl samo trenutek, potem mu ga je dajala po špranjah in izrezih, v skrivnostnih kretnjah, ko se je sklanjala ali napela od nenadne opojne misli.

— Tega ne boste nikdar razumeli, je začela, — pokrajina je drugačna, bolj ošljena, razmejena z ostrim kamenjem, tudi nebo je drugačno, nižje in bolj enolično. Sonce in veter, kako starodavno, in kakor da nam je vse jasno. Ljudje pa so zamaknjeni v predstave, ki bi vas skelele. Otokar je lep in bister, vem, da ste zadovoljni z njim, ničesar ne pokaže, če umira, se smehlja, to so vam ljudje... Življenje je enostavnejše, pa obveznejše, manj šaljivo... ko vam

nekega dne pripotujejo orožniki, mrki, naravni ljudje brez predsodkov, zahtevajo hrano, vam zbledi razkošno ozadje, ki ga tolikokrat fotografirate, vsi grahasti hrbti gora, ki se vam zdijo znamenje odmaknjenosti od sveta. Hrepenenje povlečete vase in postanete zgubani in mlahavi kakor bela koreninica. Udarijo ob vrata in pokažejo na novo opeko, ki ste jo vstavili v zid — ali na sveže prepleskan plot, za vse to bi morali prej dobiti dovoljenje od države. Lahko se pogovorite z njimi, in če si poželijo lepo hčer ali ženo, se vam ni treba bati najhujšega. Vi vidite samo to živo morje in ponoči luči, slišite glasbo, ki je dovoljena v zabaviščih, pa ne v zasebnih stanovanjih, na mesto se ozirate z visokega hriba, ko vam mimo lic prinese slani veter, morda celo gorijo avtomobilski žarometi in brni motor, da se počutite varnega. pogled je kot biljard luči, zaigrajo vam zlati krožniki in lesketajoče se ikre, kot če krepko pritisnete s palcem ob zrkli in se utapljate v vijačnih nadstropjih. Toda Otok, kjer živimo vsak dan, je daleč od te iluzorne podobe. Ne zavedate se mrežastih hodnikov pod morjem, temnic, katerih odmeve zadušijo bobnenje valov — takšni ste, kakor drugi turisti, prišli ste si ogledovat razigrana pročelja in tkanino sončne sappe, travnate pričeske, ki kronajo mrmrajoče gričevje. Legli bi med oble gmote in trava bi vas sprejela kakor volnena lupina. Predstavljate si dekleta, kakor sem jaz, da bi neslišno odvezala oblačila in vam prepustila naročje. Toda to so sanje. Vse ženske, kar nas je, smo sužnje. Moramo se vdajati za denar, poslušati navodila strankinih šefov. To ni šala. Naslonila se mu je z obrazom na ramo in videl je jase bele kože. Marko, spoznati morate, da smo zatiran narod. — Ne vem, kaj naj rečem, tu sem s Patricijo, poznate jo, v rdečem plašču prihaja na plažo. — Vse vem, jaz sem tista strgana kmetica, ki prodaja kopalcem fige. — Niste! — Sem, le zvečer mi dajo uro, dve, da se polepšam in nastopim tudi med ljudmi boljše vrste. Imam precej obrazov. Vera se je sklonila. Veter ji je spremenil frizuro v piramido. Levico je postavila vzporedno z ograjo, na pest je nastavila desnico, ki jo je dvignila navpično, da je podprla brado. Naslonila se je, nato je prekrizala noge. Zazrla se je v Saharo. — Ta ilovica me dela nepomembno, kos blata postaneš, vsak te gnete... Potem ji je zdrknila solza. Tako ogabno samotno je, če komu slediš ure in ure. Zadnjič sem morala z nekim turistom v rdečem BMW 2002. Bil je blazen športnik. Ustrelila bi ga. Skoraj me je posilil. Potem sem se komaj pobrala. — Nazaj moram, čakajo me... se je opravičil Marko.

— O, saj se še srečava, neprestano sem vam za petami.

Robert je razburjeno pripovedoval o nekem škandalu.

— Šest ur so se pogovarjali. Toliko, da niso streljali. Predsednik, ki je sedel poleg mene, je najprej rekel, da je vest Reuterja čudna in da bo povzročila razburjenje. Šepnil mi je, da tako ali tako ne moremo ničesar spremeniti. Minister Šuklje je odgovoril, da pride projekt še letos noter. Primož se je razburil, da bo hudičev hrup... Šuklje, da bo že on pazil, da se ni treba razburjati. Potem je Mirko mirno predlagal, naj Šuklje pogleda, kako je s projektom, da se ne bo kaj zakuhalo. Predsednik je opozoril,

da bojo morali, če pride do kuhanja, sklicati sejo senata in da bo potem tako gotovo škandal, kot on sedi na svojem stolu. Da v tistem tednu niso v ministrstvu storili ničesar, v provinci pa so stvari tekle same od sebe. Ljudje so rekli, sklep ministrstva je nerazumljiv, spet smo padli ven, kakor smo vedno. Država da nas izkorišča, ker vedno samo kimamo. — In veš, kaj je rekel Grobelnik na vse to? Vprašal je, če so komu sporočili, da je bil sestanek. Nič niso sporočili. — Potem ne boste nič objavili, pa pika. Nekateri so rekli, da se že tako ali tako veliko govori po terenu. — Če bomo dali v javnost, bojo pa še bolj čekali, je zaključil Grobelnik.

— A veš, da pride Grobelnik v Saharo? je vprašal Marko.

— Slišal sem, nekaj je omenil.

— Joj, kdo ga bo pa prenašal, je vzkliknila Marija.

— Samo za dva, tri dni, nekaj mora urediti, najbrž se bova sestala z njim, a ne, Robert? Sit sem že tega projekta.

— Sedem mesecev sem se veselila teh počitnic... je zastokala Patricija.

— Spet novi ljudje...

— Grobelnik ni tako slab, je zagovarjal Marko. — Ti ne veš, v kakšnem težkem položaju je. Od vseh strani ga napadajo. Nekateri mu zavidajo, drugi ne marajo njegovega značaja. Politična situacija na terenu pa je pošastna. Poznam nekatere, ki že leto in pol niso bili na nobenem sestanku. Članarino seveda plačujejo. Pa tudi ne. So taki, ki prihajajo na sestanke, pa ne plačujejo članarine. Potem so pa še taki, ki ne plačujejo članarine, na sestanke pa tudi nikdar ne pridejo.

— Čisto nič mi ni prav, da je prišla Jadranka, je rekel Marko, ko sta se s Patricijo slačila v sobi. Patricija je imela vijoličasto spalno srajčko, ki je komaj pokrila hlačke. Bila je sestavljena iz dveh prozornih tančic. Če si odkril eno, je bilo spodaj svetlejšo, skoraj lila. Marko se je zmotil, odkril je samo eno plast, potem je namesto kože zgrabil blago.

— Zakaj ti ni prav? Jadranka je pa vendar takoo simpatična!

— Ni v redu, moti naš kvartet. Mi smo ubrani, razumemo se. Potem pride Jadranka in v kolesju nekaj zaškrtja.

— V tvojem kolesju že ves čas nekaj škrtja.

— Narobe si razumela. Jadranka je zaradi mene lahko najbolj simpatična ženska na svetu, ampak priti bi morala z moškim. Takšna ni kompletna! Je štu-bec, prazen, papirnat štu-bec.

— Zakaj se delaš norca iz uboge Jadranke, to ni lepo, ona te tako spoštuje. — Pridi sem. Zdaj se je izmotal iz tančic in dosegel njene prsi, ki so bile tako bele, da so se svetile v noči kakor fosfor.

— Daj mir, ne boš se me dotikal... zakaj žališ Jadranko?

— Tuji ljudje, tuji ljudje, karavana tujcev, v črnih plaščih... sama bi bila morala priti na dopust.

— Zakonski prepirček, gospod Schwarz?

— Že včeraj nisi hotela... zakaj me mučiš?

— Saj sem ti povedala, ne maram te, ker si kri-vičen do ljudi, ki jih sploh ne poznaš.

— Ne maram ljudi, ki jih ne poznam. Jaz sem filister.

— Uboga Jadranka? Kaj ti je le naredila? Pa občudovala te je, vedno je potegnila s teboj, vedno te je zagovarjala pred drugimi...

— Odkod imaš te tančice? Opolzke so.

— Od Izidorja. Kupil mi jih je, ker me je resnično ljubil. Kaj si mi pa ti kupil?

— Že vidim, kakšen perverznejš je moral biti. Izidor Matador Karigador. Samo blazni ljudje kupujejo srajce z dvojnimi dnomi.

— Zelo me je ljubil. Sploh ga pa ne poznaš. Izidor je psevdonim.

— Varala si me z njim, svinjsko, negravžno si me varala!

— Osel, nisem te varala, to je bilo zdavnaj prej, ko so še živeli zmaji.

— Ni res, udaril te bom, ne boš me več varala!

— Kar pretepaj ubogo čebelo!

— Saj, strupena muha, izdajalka, emigrantka, špijonka!

— Zmerjaš, pretepaš... in govoriš, da me ljubiš?

— Besen sem že ves dan, zdaj moram paziti še na to tvojo Jadranko... najbrž je lezbijka... sta že imeli kaj skupaj, priznaj!

— Joj, kako si neumen. Patricija se je sklonila na blazino in jokala.

— Kar cmeregaj se...

— Ne cmeregam se, ihtim...

— Ihti torej. Povej, kdo je Izidor Matador. Ali ga poznam? Gobec mu razbijem.

— Vsega je kriva uboga Jadranka, pa je takooo simpatična.

— Navaden štubec je, gnil, votel štubec... gnoji se in smrdi. Trohni.

— Abdegop! Dogodba! God!

— To so permutacije, neumna si, ne razumeš strokovnih izrazov!

— Saj vem, imaš me za šlosarsko hčer, ki ničesar ne razume, samo tistih nekaj sekund, ko sva skupaj v postelji, sem pa dobra in me na vse pretege ljubiš. Nič ne bo!

— Pa nič, imej se!

— Saj se bom.

— Pa še Jadranko imej, zližita se!

Sredi noči je prišla trkat Jadranka, ki je imela sobo na Saharo.

— Kaj je? se je vznemirila Patricija.

— Na moji strani blazno piha in buta, ali lahko pridem k vama?

— Počakaj! Patricija se je splazila. Marko jo je gledal, kako so ji poskočnice pod vijoličasto srajčko plesale kakor brbotajoče mleko.

— Bom kar na tleh, če dovolita, tako me je strah, ko tako škripa pa treska, dež se zaganja in hoče razbiti polknice, šumi in brlzig po kopalnici, kakor da nekdo vlamlja... blazno...

— Ah, kar med nama boš ležala, saj je postelja dovolj široka.

— Na, servus, je zamrmral Marko. Nato se je umaknil na rob in se zavil v rjuho. — Saj imam rjuho in odejo sabo. — Nemogoče je spati tam zgoraj.

— Uboga reva, saj si čisto trda, saj bi umrla!

— Rečem ti, koprnela sem od strahu, kar skrčilo me je in čepela sem v kotu. Samo gledala sem, kdaj bo kakšna bela stvar hušnila iz teme in me zgrabila za vrat.

Nato so se položili. Patricija je zagostila okno, da ni ropotalo.

— Tako nam bo še topleje, tudi mene je že zeblo.

— A veš, kako piha na oni strani, ušesa mi je hotelo prepičiti. Tukaj je za tisoč procentov bolje. Tukaj je lirika.

— No, zdaj spi, zbudili bova Marka.

— Ah, kje pa, je spregovoril Marko. — Marko spi kakor hlod in ima sploh butico kakor tnal. Izjemen primerek butastega moškega je. Lahko se zanesete, nikjer ne boste našli takšne drvarnice, kot je on.

Zjutraj se je vreme naredilo. Bilo je še vedno sveže, vendar je neurje ponehalo. Nad Oskubljenim otokom se je razlilo pomarančasto jutro. Vse je hitelo na zajtrk. Marko je zagledal Vero. — O, pozdravljeni, kako ste spali? — Zadržno, je odvrnil Marko. — Pa vi? Ste imeli kaj družbe? — Dajte no, dajte, včasih sem pa tudi sama v postelji.

— Vera, pogledjte, bilo je popoldne, sončno, vroče, zašla sva na ozko pot, ki se je končala na travniku, brez sledu so izginile kolesnice, zemlja se je nekoliko vdiral, nekaj metrov niže je bil potok, čim bliže, tem bolj se je vdiral... ob drevesu, ki je bilo obešeno v strm travnik, sva razprostrla odejo, jedla sva sadje, potem sem rekel, da moram delati, moral sem si kaj zapisati ali sem se ravno ukvarjal s katerim od svojih problemov, legel sem, glavo sem potopil v dlan, malce sem pogledal v nebo, popotoval sem po prazni modrini v nekaj vijugah, nato sem zaprl oči... hotel sem zagledati črke, nisem jih videl, videl sem Patricijin obraz, sklanjala se je nadme in bila je brez obleke. Rekel sem ji, če kdo pride. Spodila me je z odeje in se zavila vanjo. Potem mi je rekla, naj zlezem zraven in da se bova pokrila čez glavo in da naju potem ne bo nihče videl.

— Kako da ne, seveda naju bo videl, samo midva ga ne bova videla, kar pa je še slabše.

— Ne bo naju videl, če sva pokrita čez glavo, če pa bo videl odejo, bo mislil, da je pač kaj drugega... na primer otep slame.

— Ne bo mislil, da sva otep slame, ker je ta odeja rdeča.

— Mislim bo, da je rdeč otep slame. Ali pa da je slama zavita v rdečo odejo. Ali pa sploh ne bo nič mislil.

Potem sva se povaljala po travniku in zmočila odejo, da je bila dobra samo še za slamo. Izjavila pa je, da bom kakšni drugi ženski takoj napravil otroka. Dolgo sem jo božal, bila je čisto mokra, nekoliko tudi od potu. Potem sem jo pobral, zagrabil hlače, zaslišal sem smeh... bili sta dekleti, nekaj sta morali nabirati, bili sta takšni z okroglimi obrazoma in plaval sta v zelenju kakor dve vilinski bitji. Pokazal sem jima rit in smejali sta se, da bi odkorakal k njima in ju spravil v nepopravljivo sramotno situacijo, če me ne bi zadržala. — Ekshibicionist, je rekla, nato sem počepnil k njenemu boku in si ogledal šiv, ki je potekal tam blizu. — Od česa je to? sem vprašal. — Od slepiča, je rekla.

— Zakaj ne pustite spominu, kar je spominovega, zakaj se sprašujete o tem, kar je zdaj skoz ta pomanjševalna očala? Zakaj ne udarite naravnost, zakaj kar strmite in čakate, da vam bo ena ali druga ženska pokazala, kaj morate storiti? Zakaj ste prišli sem?

— Potrebujem ... povsod se družijo samo zaradi koristi, zaradi denarja, zaradi politike, stalno so v navezi kakor hribolazci ... jaz pa hočem nekaj zdrave kože, hočem ostati ... saj vem, da ni mogoče, vi ste špijonka v službi zatiranega naroda ...

— Dež bo, še prav pošteno bo deževalo.

Marko se vrača v mesto, ves nejevoljen, bled, s cigareto. Premišljuje, če je Patricija zares izginila. Razmišljen, odsoten, dojemljiv za nepomembne drobnarije, ne popolnoma v zavesti dogodkov. Mesto, skoz katero hodi, doživlja kot barvno sliko, razostreno, ljudje so vsi enaki: okolica se je zlila v pokrajino, ki mu pripravlja zasado. Zagleda bistró, v katerem je nekoč zajtrkoval. Vhod je spremenjen, se mu zdi. Začuden se ozira za osebjem, nikogar ni. Vrata v sprejemni prostor so odprta na stežaj. Vstopi. Na tleh ležijo popisani lepaki, fotografije, transparenti, smeti, nered vlada, kot bi nekdo napravil divjo preiskavo. Nekatere šipe so razbite, povsod veter. Skoz šipo opazi, da zunaj dežuje, potipa se in ugotovi, da je ves vlažen. Približa se stekleni steni, ki loči prostora. Zagleda se v steklu in zdi se mu, da se že leta ni videl. Neobrit, razmršen, zanemarjen, utrujen ... Tedaj se z one strani stekla približa smešen moški obraz. Pogleda skoz šipo, strmita drug v drugega. Oni reče veselo: — Glej ga! Marko se zmede: — Kdo je? Skoz komaj opazna steklena vrata vstopita dva policaja, pravzaprav tajna agenta. Oblečena sta v dežna plašča iz umetnega usnja. Prvi reče: — Glej ga, drugi pa: — Kdo si? — Iščem ... — Tukaj je, poglej; oni večji pobere zrcalce, majhno, umazano, in mu ga pomoli pred nos. V njem je Markov obraz spačen, mastni odtisi na zrcalni ploskvi ga starajo. — Kar išči, je dovolil mali. — Jaz sem Fedor, ta je pa Maks.

Vreme se je spet pokvarilo. Točno je vedela. Fedor in Maks se zavrtita, ko se obrneta, kar zašelesti od šuškanjcev in Maksovega mesa, ki se upira gibanju. Zunaj lije. Ne odpreta dežnikov, ampak hodita naravnost skoz dež. Marko se ogleduje v zrcalu, nato ga vtakne v žep. Zaskeli ga, spomni se Verinih stavkov. Mogoče je v zrcalu strupena žival. Že se spreha v žitnem polju, v katerem frči čebela, bzzz, nežno brnenje, počasno kroženje nad sladkim klasom, počitek na bilki, migetanje tipalk in utripanje očesc, drobno telesce se odlepi kakor helikopter, prileti blizu očem, nato se zakadi in piči. Oko je izteklo, strup se razširja. Marko je z gnusom potegnil zrcalce in ga zabrisal na tla. Na mizi je kup fotografij. Brska in najde Patricijino. Kako pozira čisto gola, nato s prozorno srajčko z dvema plastema. Nato ga vznemiri enakomerno tleskanje. Ne spozna šuma. Je čist, pokajoč šum. Tleskanje prihaja od znotraj, izza stene, kjer je prej zagledal Maksa. Stena je motna, zakrita z zaveso od zunanje strani. Marko išče vrata, skoz katera sta se pokazala Maks in Fedor. Najde jih, nato vstopi v sosednji prostor, kjer je bila nekoč majhna projekcijska dvorana ali oder. Na njem sedita Maks in Fedor in igrata karte. Kadar udari karta ob površino, tleskne.

— Kaj je, ljubček?

— Spet vidva?

— Menda ne, so že še kakšni drugi, je avtomatično rekel Fedor.

— Alo, pojdi zraven, je zamahnil Maks. — Saj veš, kako se igra ta reč.

— Glavno, da tleska, je priporočil Fedor in tlesnil. Maks je dal Marku karte. — Važno je, kdo zmagaja, reče Maks in tleskne. — Katero karto naj vržem? — Pazi, da ne zamudiš. Marko vrže kar tja v tri dni. Dolgčas mu je med policaji. Najbrž je imela Vera prav. — Poznata Vero? — Si že izgubil, se je grozeče uprl vanj Fedor. — Marš! — Kam ven? Na dež? Maks vstane in se mu približa, pogleda ga spod čela, pri tem pa spušča karte iz roke v roko, nato jih stisne v šop, jih napne in spusti, da spet tleskne. — Ven! Na dež. Lezi na trebuh in pij. Če si žejen. Če nisi žejen, pa lahko samo ležiš na trebuhu in dihaš s škrgami. Nenadoma zasveti flash. Fedor ju fotografira, potem še enkrat od blizu samo Marka. — Ven! — Ali pa noter, je popravil Maks. — To je odvisno, od katere strani gledaš. — Ali imate kakšen dežnik? Maks samo tleska. Oči imata že kar izbuljene in jezika jima trepetata kakor kačja.

Sonce je bilo že ožeto, ko se je vračal v Saharo. Pred vhomom je opazil Grobelnikov mercedes. — Torej je že prišel, to bo Marija vesela! To je že drugi neugodni gost. Zdaj bo šele čevkanja pri mizi. Bili so najglasnejše omizje. Grobelnik včasih celo pòje.

V sobi sta ležali Patricija in Jadranka, nepremično kakor mumiji. Bili sta rdeči od sonca in nekam utrujeni. — Grobelnik je prišel, je že zapel uvodno arijo, potem pa se je šel kopat. — Neznosen je, sedem mesecev ... — Vem, sedem mesecev ali sedem let, Grobelnik je pa Grobelnik ... Tudi jaz sem se sedem mesecev veselil teh počitnic, potem pa ves ta škandal, ni čudno, če je človek ves povožen! Potem pride pa še Jadranka, pa leže med mojo ženo in mene kakor kakšna baba iz moralnega servisa. — Oprostita, zdaj grem, je rekla Jadranka in se zavila v rjuho. — Samo pogreti sem se hotela. Če je to greh ... In vetra me je bilo strah. — Le ostanite, draga Jadranka, je dovolil Marko in si šel umit roke. — Zdaj se pripravljajo hudi viharji, je grmel iz kopalnice. Saharo bo zalilo morje in plavati bomo kakor Noetova barka, švigale bojo strele, grom bo zamajal vse te čudovite objekte, napadli bojo s Celine, rakete in topovi, bazuke in zbrojevke, hush, hush, top secret, operacija oxygen se pričinja, začeli bojo izdelovati na milijarde ton kisika in vse živo bojo zadušili z njim, zrak bo postal prečist in morali bomo crkniti, ker smo navajeni na smrad, zakaj pa mislita, da sem vaju zvabil v Saharo? Da vaju požrem, zato. Marko je imel že čisto vijoličaste nohte in pognali so mu čekani, čeljust se je napela, skoz okno so pogledale mesojede rastline in se splazile po postelji do Jadranke, strela je razkrehnila Grobelnikov mercedes, hiša se je zamajala, — potem bo šele hudo, bosta videli, — potem bo toča razmehčala zemljo in počasi se bomo začeli ugrezati, ped za pedjo, nato bomo drug drugemu stopili na vrat in kdor bo na vrhu, bo ostal živ, tisti neposredno pod njim pa bo samo hrom do konca življenja, vse meso se bo počasi razkrojilo pod vplivom novih, zaradi velikih količin kisika nastalih soli, kar naenkrat ne boste več imele ritke, ampak krvavo progo od ust do trtice, napele se vam bojo roke in ne boste več mogle pisati pisem, usta bojo postala gobasta in polna apnenčastih cموkov, oči vam izpadejo in nosili jih boste kakor smrkelj z obraza ...

— Oooooo tango italiano, oooo dolce tango! je zaslišal Grobelnika, kako je prihajal s kopanja.

— Marko! Patricija se je zavila v blazino. — Kaj ti je, da naju tako strašiš? — Zakaj pa poziraš gola? — Ah, kako veš? — To je bilo davno, še v prejšnjem življenju, ko so še živeli zmaji, kaj? — Z zavezanimi očmi sem hodila po svetu, nisem te poznala, biser biserov! — Izidor, kaj? Izidor te je slikal? No, zdaj vem, kdo je Izidor, kvartal sem z njim. Ubil ga bom! V prozorni srajčki! Marko se je razburil. — Takrat, ko so še živeli zmaji!

Patricija je sedela na postelji in je bila čisto majhna, objokana, priznavajoča, otročja. — Takšno te hočem, detronizirano. — zdaj povej, zakaj se jokaš! Saj veš, da te bom večno ljubil, samo ne jokaj se! — Jaz sem tako nesrečna ženska, kje so tisti časi, ko so me ljubili, ko sem še kaj doživela! Včasih je bilo vsaj kaj razburljivega, Cannes, Nizza, Monte Carlo, Mégève, Deauville, Garmisch, Cortina D'Ampezzo, Davos... Danes pa kaj? Še uboge Jadranke mi ne privoščiš... kako si se spravljal nanjo... mogoče ti je pa vseh in počneš to iz mazohizma, mogoče bi se pa rad spečal z njo... Patricija je stopila k oknu in se pokrila z brisačo. — Skoz brisačo vidim samo nekaj medlih lučk. Mokra je. Marko je pristopil od zadaj in jo objel okrog pasu. — Saj ni nič, vosek, saj je vse v redu, malo živčni smo, to je vse.

— Zdravo, Grobelnik, kako si? — Pogovarjamo se o tistem vašem nesrečnem projektu. Sedi in poslušaj! Robert je sedel kot prikovan. Marija je srebala juho in jedla veliko kruha. Grobelnik je nadaljeval: —... Robert, ti nimaš prav, ti imaš narobe, ker imam jaz prav. Tvoje ugotovitve o tem, da obstaja kriza nezaupanja med generacijami oziroma na prelomu v novo fazo graditve, so napačne. Realni odgovori, ki jih bomo dobili na podlagi stvarnega poznavanja stvari, so drugačni. Tu so objektivna protislovja, dileme in nasprotja, razpوتا... Sodobni humanizem pozna vrsto poti za premagovanje takih težav. Demokracija sama po sebi še ne daje nobenega odgovora. Mi se moramo boriti za takšne odnose zato, da bi hitreje dobili odgovore. Demokracija sama po sebi je čekanje, ljudje v njej so bistveni, ljudi pa je treba spreminjati, treba jih je prepričevati, pozitivna akcija... Treba je dajati progresivne in objektivne odgovore na ta vprašanja samo pod pogojem, če se zavedamo, da je vzvod družbenega progressa svoboda in sreča vseh plasti množic. Sposobni moramo biti, da povežemo in integriramo celokupni progresivni potencial naše stranke in družbe v celoti. Jaz ne bom nikogar učil, ker nisem noben učitelj, ampak samo povem, kot je. Treba je agirati za določene cilje, ne pa za posamezne kratkoročne špekulacije. Treba je imeti koncept in dolgoročni projekt. Ne to, danes tako, jutri drugače. Vedno enako, to je značaj. Ni se treba smehljati raznim trenutnim ugodnostim, treba je povezati izkušnje z zgodovinsko nalogo. Naprej je treba gledati. In zato je vse, kar pravim, čista resnica in ne laž. Nekateri mislijo, da jih strašimo; ampak res bomo ukrepali, če ne boste delali, kot je treba. Nekateri kvazi revolucionarji mislijo, da jih oviramo; da delajo za dobro družbe in da so radikalni. To je kvač, kvač, kvač! To so bedaki, ki jih je treba likvidirati. Nobene prizanesljivosti s frazerji in tujimi elementi, ki povrhu vsega uporabljajo me-

todo pritiska. Narod, ki izgubi spred oči perspektivo, je izgubljen. To je kaša. Tako delajo bivoli, ne pa pametni humanisti. To bi bil zgodovinski poraz. Zdaj pa še zaradi projekta. Doslej so bili pritiski v določenih mejah, s to vašo akcijo pa ste izbili sodu dno. Udarili ste čez. Kakšen bo konec? Izgubili ste pamet in ste sploh zelo neumni, če mislite, da bomo to gledali.

Otokar je postregel Stroganoff. Inteligentno se je nasmihal zdaj Grobelniku, zdaj Marku, zdaj Robertu, ki je bil bled od pretiranega kajenja pipe. — Točno, jaz sem bil vedno zoper tuje ljudi, ki se vrivajo v zaključeno družbo. — E, bravo, je rekel Grobelnik in se spravil v bistvo porcije.

Drugo jutro ni bilo Grobelnika nikjer in nekateri so mislili, da je bil le prikazen in da ni nič res, da se je sploh kdaj pojavil v Sahari. Odsel ga je veter. Hkrati z njim pa je odšel tudi dež in zasijalo je sonce, ki je peklo kot bučike. Marko in Patricija še vedno nista govorila drugega kot psovke. Jadranka je čepela v svoji sobi in je odklanjala vsa vabila. Marko se je celo šel opravičiti. Saj je vedel, da uboga žuželka ni nič kriva, ampak vrinila se je v njihove vrste, brez partnerja, sama je, brez zaščitnika, nikogar nima, da bi podprl njene interese, odveč je, tako je, čez gre, štrli, prekipi. — Ti si največja svinja pod soncem, je rekla Patricija. — Povedala bom Jadranki, naj gre, da bo mir. — Ne, nikar, je pobožno izgovarjal Marko, naj kar ostane, bom šel jaz. — Ne, naj gre ona, vidim, da si imel prav, ne bo prej miru, dokler ne gre, celo Robert je delal nekakšne opazke... zdaj se šopiri ta lokomotiva Marija, kakor da je edina ženska na zemlji, Jadranka ji takoj spelje Roberta, to je jasno, zato pa pritiska. Jaz pa ne maram, da si ti slabe volje, biser biserov!

— Niti na plaži nimam miru, je izjavil Robert, ko ga je Jadranka vprašala, koliko kilometrov je do prestolnice. — Oprostite, samo vprašam. — Malce sem nataknen, pa ravno čitam nekaj zanimivega, dvanajst, mislim. — A, seveda, saj sem si mislila, da bo nekaj takega, moja prijateljica Breda pa je sploh taka, da zavoha, koliko kilometrov je do kakšnega kraja. Blazen orientacijski čut, si predstavljate, da nas je peljala iz nekega gozda, ko smo zašli v neurju, ponoči, polno divjih živali in strele so sekale smreke na trske. Točno k avtu smo prišli. Blazna kompasateljica je.

— Marko pač nima orientacijskega čuta, je pripomnila Patricija, on pač ne. Njega lahko postaviš pred pošto, pa ne bo vedel, kje je pošta. V tem oziru je obupen. Prava groza.

— Jaz sem sploh v vsakem oziru... — Breda, je prekinila Jadranka, — je pa taka, da so celo neki Angležji, ki so bili nedavno na obisku pri njenih sorodnikih, rekli, da še niso videli tako inteligentne ženske. Pa kako šele kvačka!

— Kvačka? se je začudila Marija. — Naj mi kaj nakvačka. Rokavice.

— Ona kvačka za Dom, neke vrste obrtnica, saj razumete...

— Torej profesionalka. — Mhm, za rojstni dan mi je nakvačkala smučarsko kapo, zlata ženska.

Ob devetih zvečer sta se Marko in Robert sestala za Saharo. — Grobelnik je priporočil, da ravnamo dolgoročno. In da je treba likvidirati tuje elemente...

In zaradi drobnih računih smo izgubili smisel za zgodovinske in razredne interese. Jadranka pa izvaja pritisk. Metoda pritiska pa ni dovoljena, to ni demokratsko. Lahko nas okupira Celina in spremeni Otok v Saharo. Svinjsko bi bilo. — Treba bi jo bilo ... odstraniti. — Prijateljsko? — Neopazno. — Na lep način. Da bojo mislili, da je pod vplivom mamil ali da so zapletene tuje sile, religiozna sekta ali kaj takega. — Pod ladijski vijak? — Ne, kje pa. — Saj nisem mislil. — Ni mogoče, ker bi plavale cunje. — Jo zazidamo pod jedilnico? V skladišče za ribe? — Kače? Čebele? Dobra ideja. Abstrakten umor, umor zaradi umetnosti. Tako rekoč nekaj za Prešernovo nagrado. — Dobra ideja! Ribica in Tibor sta jo odnesla počeni ... — Saj nismo vedeli, Grobelnik ni nič rekel ... ona je pa padla v naše vrste.

— Točno, pa kako se obnaša, smrklja. Kako spretno izriva. Sedem mesecev sem se veselil. — No, zdaj boš vsaj imel kaj od tega. — Lahko jo vržemo na skale. — V znamenju rdeče barve? Misliš, da, bi jo bilo treba mučiti? Ji naložiti kakšne bridke muke? Kakšno striženje ušes? — Prezamudno. Kratko kot britev. Odločno, moško, dolgoročno!

Vse je spalo, ko sta se splazila v Jadrankino sobo. Ko je odprla oči, ji je postalo slabo. Bila sta oblečena v beli pošasti. Robert je imel koso. Nadelata sta si jo. Bila je vsa topla od spanja. Skoz okno je tulil veter.

— Pravi vihar se šele začel! Pod oknom so zavijale mačke. V daljavi je rignil osel. — Prosim, prosim, je nežno spregovorila. — Vsako življenje se nekoč prevesi na drugo stran, nekako tako, kakor če ti spodrsne. Svetovi se zamajejo, ljudje se vznemirijo, pa kaj? Tako je pač, treba je poslušati utrip dobe, ritem nove politike ... Kaj pa NEP? Vsi so mislili, da ne bo potreben. Zdaj stopimo proti večni luči, ki sije z mračnega neba, sikajte bogovi, udarjajte, strele, vŝŝŝ, bodi aeroplan, vzleti, ptičica! Marko je potegnil v sobo prenosni laser. Bil je videti kakor elektrokardiogram. — Pa veš, da je laser? — Odrnjen je. — Pazi, da ne zažgeš hiše! — Bo že. Suni jo že, da se bo onesvestila, čohni jo, no. — Se spomniš, kaj je rekel Grobelnik? — Da je treba računati z objektivno nujnostjo. Torej počasi in z gotovostjo. God, dogodba ... Zaprte besede, nekateri ne razumejo ničesar. — Čohni jo! — Bog tudi. — Tudi boga! — Jutri bo spet vetrovno, ali vidiš kako se peni morje? Pa nobene zvezde. — Kaj čakaš? — Vsak hip se začne vihar. Sturmperiode! Zatulilo je okrog sten. Mačke so se drenjale pod oknom. Šestnajst. — Zdaj. Cmoknilo je. — Lahko noč, jutri se vidimo pri zajtrku. — Upam, da bo zdaj konec vsega hudega. Grobelnik je imel prav. — Samo če bo vreme. — Grobelnik ... demokratski napori sami po sebi ne dajejo nobenega konkretnega odgovora.

Marko Švabič:

KVINTA KVARTA

Lyric fiction roman
ljubeznivemu Ivanu

SMRT

Smrt je čas.

Čas, ki ga ta hip še ni tu in ki o njem vemo le,
da bo nekoč prišel.

ONK

Zdaj vse pogosteje merim našo temačno vežo, ko sem na milijarde in milijarde let, na bilijone kilometrov prelomljen z Onkom.

To je veža, ki se je spominjam. Zdaj pa so morala preteči težka stoletja in veliki časi so, da koračim skoz ta hodnik, ki se mi zdi natanko tisti iz Onkove davnine. Temno je in brez oken; toliko svetlobe, da kaj razlikujem, pada na izdrsane ploščice masivnega parketa skoz komajprosojne šipe vhodov v druge prostore in globoke sobane.

Zdaj vem, da Onka mogoče ni več.

Ali pa ima tisto obokano delavnico marmornatih omizij in svinčevega kristala, kjer v modro prelamlja tenko svetlobo; v modro prelamljati ono tenko svetlobo; v modro.

Vse pogosteje merim, kamor sem stopil. Onk se je majal, ko je suhljato sedel za velikim kristalom, in vedel sem (že tedaj!), kako bom stopil v našo temačno vežo, kjer bom sleherni prihodnji dan meril in tehtal korak v korak.

TAR

Onk je obstal. Tar je bil videti zadovoljen z Onkovo razlago. Poskočil je v drnec, Onk pa je gledal za njim, kako se žene, da bi ujel veliko, do poli zastekleno vozilo, ki se je že bilo počasi odmikalo s postaje. Zelena kovina spodaj pod šipami se je zdela v plavi svetlobi javnih svetilk nekoliko bolj modrikasta. Ko je bilo vozilo že malone v polnem teku, je Tar zgrabil korak in se na silo zrinil v notranjost vozila. Potem je stopil k oknu in se posmehoval Onku v obraz. Male rjavkaste prste je pri tem ponesel pred svoj obraz, da so se prisesali pod šipo; zdaj so konice prstov obledele. Onk je gledal kakor presenečeno, da se Tar tako brezsrčno norčuje iz njega, medtem ko dolgo vozilo z ropotom drsi s kolesi kak vatel dvignjeno nad mokri tlak cestišča. Drugi prebivalci pa so molče strmeli vsak v svojo točko, drugi potniki pa so posamič in molče, počasneje ali krepkeje koračili pred njim ali za njim vsak svojo pot, drugi delavci pa so vstopali v delavnico, drugi pa so prihajali iz nje na mokro cestišče in se namerjali v svoje. Še druga zelena vozila so peljala mimo Onka, a v nobenem teh ni stal pri kakšni šipi Tar, da bi sesal z rjavimi prsti vanjo in se

mu skozi posmehoval. Iz delavnice čez cesto je sijala tanka svetloba in Onk je s polovičnim glasom dejal predse: »Kaj se posmehuje.« Zrl je v nebo, vendar je bilo že takoj gori nad strehami zadelano z gomazečo paro, ki je svarila, da zdaj zdaj morda spet prične deževati. Cesta pa je bila mokra in mokrota je metala raz sebe sleherno luč, da je bil cel svet kakor dva cela svetova.

Na nasprotni strani se je ustavilo novo vozilo. Onk je s polovičnim glasom dejal v ono smer: »Zdaj mu pokažem.« Poskočil je v drnec in dosti prezgodaj je prispel. Vozilo se je premaknilo šele čez pet ali deset njegovih koračajevev.

Na zadnji postaji je bilo le malo luči. Ko se je ozrl, je cesta daleč zadaj odsevala gosto svetlobo, ko pa je obraz dvignil v nebo, je voda v drobnih kapljicah polzela po njegovi koži. Tam naprej ni bilo veliko luči. Vozilo se je okorno zaobrnilo s predkom proti gosti svetlobi in zadnji rdeči lučki sta utonili v daljavo, da je Onk stal sredi ceste in moče.

Bilo je še veliko časa, ko je le prispel in pokleknil v Tarov dom. Notri je bilo tema in dišalo je po toplem. Tar je bil sam, vendar se je obotavljal pustiti Onka čez prag: »Kaj motiš mene in moje sosede.« Tu je bilo še dosti domov, a bodisi da so bili stanovalci odsotni, bodisi da so že spali — nihče se ni oglašal v znak negodovanja Onkovemu prosjačenju: »Zunaj je dež, zunaj mi je težko.« Onk pa je začutil, kako se mora Tar šele sedaj posmehovati: »Svoj dom imaš, tjakaj bi bil šel.« Onk pa je šel zad in tamkaj poiskal drugi vhod v Tarov dom. Zada pa je bilo tudi še bolj temno, zato je lahko skoz dom pogledal in videl Tara ležati z nogami proti sprednjemu vhodu. Vendar ga Tar kljub temu, da je bil z obrazom obrnjen vanj, vsled temu ni mogel videti. Šele ko je bil Onk že notri v domu tik njega in v lice z njim, ga je Tar začutil po toploti in vlagi, ki je vela iz njegove kože. Rekel je:

»Zdaj si tukaj.«

»Tukaj sem,« je odvrnil Onk.

»Zdaj se mi maščuješ,« je rekel Tar.

»Ne,« je rekel Onk.

»Kaj: ne?« je rekel Tar.

»Tako sva bila že marsikdaj v tvojem domu, pa me nikoli nisi vprašal, če se ti maščujem.«

Tar ni odgovoril in je molčal. Zunaj pa je mogočno šumelo in svetlobe je bilo prav malo. Le včasih je po cesti peljalo mimo kako posebno vozilo, ki je vrglo v dom nekaj svoje svetlobe, in tedaj je Onk čutil na svojem obrazu Tarove oči. Tar je tedaj rekel:

»Kaj pa potem hočeš?«

»Hočem ti pomagati. Saj ni bilo časa, da ti ne bi bil ponavljal o tem, da te nikdar ne bom zapustil. Tar ...«

»Pusti me,« je rekel Tar in odsunil Onkovo roko s svojega obraza.

»Tar...« je rekel Onk in tukaj je pripeljalo mi-mo posebno vozilo ter vrglo v dom nekaj svoje svet-lobe. Videl je okroglo Tarovo glavo; videl je odsu-niti Tarovo roko svojo dlan z njegovega obraza.

»Saj veš, da te ne maram,« je rekel Onk.

»To smo že slišali,« ga je hitro zavrnil Tar. Po-tem je dorekel: »In kaj ti veš, kaj pa ti sploh veš o naju.«

Onk je pogladil z roko mokri pesek, na katerem sta ležala; to je škripalo.

»Veliko je ljubezni v meni, tebe nočem izgubiti za nobeno stvar na svetu; če hočeš, ti podarim vso svojo svetlobo...«

»Nočem, to veš, zato izgini,« ga je prekinil Tar. In bilo je, kot da z glasom to trdi in pribija.

»Tar,« je znova pričel Onk, »povem ti pesem...«

Tar se je posmejal.

»Poslušaj,« je rekel Onk in se ni dal zmotiti, »bilo je...«

Potem ko mu Tar ni dal prepevati, je Onk užival gledati, kako se je Tar zdrznil in z jeznim glasom zavpil od blizu v njegovo lice: »Od kod to veš, ca-pin!«

TON

V prvih časih je bil samo Onk. To je bilo veliko časa. Nekega časa pa je nastopilo godno obdobje in Onk se je napotil v delavnico. Tam je pri dolgi hladni mizi spoznal za mnogimi kosi svinčevega kristala To-na. Ton je izdeloval modro svetlobo; Ton je širil največ modre svetlobe od vseh delavcev v delavnici. Ton je bil veliko sijajnejši od ostalih; Ton je bil, ne-naposled, neprimerno lepši in sijajnejši od ostalih de-lavcev, ko ga je Onk ugledal za njegovim kristalom; sedel je za marmorjevo mizo in to je bilo več kot do-volj, da je očaralo Onka.

Ton se je v tistem času veliko raje ukvarjal z iz-delovanjem, kakor da bi se menil za mladega Onka. A najsi je bilo tako ali drugače v začetku, nekega časa je Onk smel prisesti k Tonovi mizi. Prvikrat le malo, potem vedno več. Onk pa je tudi želel, da bi smel vedno večkrat sedeti s Tonom, kajti zdaj je bil zatrdno prepričan, da je Tonova svetloba ne samo prijetnejša od ostale v delavnici, temveč da je tudi v nji nekaj, kar mu daje veliko moč in duh, ki ga sam potrebuje pri svojem deležu dela. Ton pa je bil tudi eden tistih veličastnežev, ki so imeli posebna vozila. Onk je bil prepričan, da je vsekakor nekaj zelo uspe-lega in podjetnega družiti se s Tonom. Celo zgolj radosten je bil, kadar ga je Ton vabil v svoj dom, čeprav je imel ostale delavce, ki so ga kot novinca vabili v svoje domove, za mrzke nesposobneže in pre-stopnike lepega vedenja. Ton pa je bil tudi zelo star in izkušen delavec, zato je poznal veliko zanimivih zgodb, in včasih je pripovedoval reči, o katerih se Onku kdaj prej še sanjalo ni. Vse skupaj je dolgo ostajalo samo pri mirnem in prijateljskem druženju.

Nekoč je Ton rekel Onku kar med delom: »Kako težko je spati v tej noči, dolgi ko zlati rep pava, katerega svetli klic plava k meni z daljnih pobo-čij...« Onk je rekel: »Kaj je to? Lepo je.« Ton se je le nasmehnil, a odgovoriti ni maral; zato je Onk

slišil naprej: »Ton, Ton, povej mi, rad bi znal: kako težko je spati v tej noči.«

Ko sta stopila na cesto, je bilo zunaj toplo, nebo pa je bilo tako blizu, kot Onk tega poprej nikdar še ni videl. Zvezde so bile goste in velikokrat se je ka-tera utrnila. Ton ga je objel okrog vratu in Onk je čutil, da je objem nekaj sem sodečega. Vendar nekaj, kar ne sodi v modro svetlobo. Potem je Ton še en-krat, a zdaj je bil njegov glas in njegove besede zelo razumljivo, prav iz neba razumljivo, rekel: »Kako težko je spati v tej noči. Onk, sédva v moje posebno vozilo in si privoščiiva noč. Vidiš, kako zvez-de žarijo, prišel je čas, ko se morava поблиže spozna-ti; kajti ni življenje le izdelovanje modre svetlobe; življenje skriva obdobja spanja, ko pa ne moremo in ne moremo zaspati.« Onk je rekel: »Ton, kaj pomeni to, ko jaz čutim, da v tem obdobju spanja ne bom mogel zatisniti očesa? Kaj pomeni, da ti podarim vso svojo modro svetlobo, če ti je le malo do nje...« Ton pa ga je prekinil: »Onk, razumem te. Vendar ne smeš tako. Brez modre svetlobe tudi tebe ne bi bilo; to, kar bi mi rad povedal, pomeni: most je zgrajen.«

Onk se je tesno prižl k Tonovim prsim in vpra-šal: »Ton, kaj pomeni, da je most zgrajen?«

Potem sta sedla v Tonovo posebno vozilo iz rdeče kovine z velikimi okni. Ton je storil svetlobo, a Onk je že postajal nestrpen spričo te zlagane svetlobe; nazaj si je želel zvezd in noči. Ton je urno ravnal z vozilom po vijugasti cesti. Onk pa je želel, da bi bil čim dlje od delavnice in od vseh delavcev, zelo daleč in v samoti samo s Tonom. Ko pa je Ton na-posled zavozil s ceste na skrit prostorček med temač-nimi hišami in vozilo zaustavil ter pogasil žaromete, je Onk v hipu začutil, kako polje v Tonu modra svetloba, čutil je, da sta se docela združila, ko sta si delila misli.

KVARTA I

Sprva sta bila samo le Onk in Tar, ki sta prispela z nebesnim vozilom. Njun prihod je preplašil nekaj ondotnih bitij, da so zaplahutala z velikimi barvastimi krili in se pognala v nebo. Izginila so v dalji moč-virja in rastlinja, ki je trsasto poganjalo iz mla-kuž. Nemudoma sta se lotila raziskav, a za takšno delo se je bilo treba sprva in pred vsem drugim utrditi. Določila sta primeren kraj za bivališče ter ga zakoličila, kakor sta se pa bala, da istega kraja poz-neje morda ne bosta več našla, sta zapičila v mehka tla (vendar bolje kakor blato) visok drog z markacij-skim likom. Šele tedaj sta lahko svobodneje zadihala vlažni in soparni zrak, ki je z veliko težo pritiskal na njiju. Velikokrat sta si šla z roko prek čela. Ve-likokrat sta si šla z robcem v zatilje. Obleka se jima je prilepila na prsi in zunaj je kazala velike madeže mokrote, zlasti po plečih in pod pazduhami. Onk je rekel, da morata nemudoma na širši ogled, zakaj važno je bilo izvedeti, kako bosta v bodoče najuspešneje prebila čas in neprilike narave; Tar je rekel, da si zastran tega ni prida beliti glave, zakaj živela bosta v dvoje. Bivak sta postavila na že prej temu določeni košček ozemlja. Tedaj pa so se meglice razkadile in visoko vrh neba je sijala topla, svetla zvezda. Onk in Tar sta si z dlanjo zasenčila obraz in gledala nepregledne poljane spredaj in zadaj, na

levi in na desni. Povsod pa so pokrajino preprejali in razjedali ozki in globoki kanali, v katerih je mirno stala rjava voda, da se je grela na žarkih svetle zvezde. Bregovi kanalov niso bili nič preostalega, kakor grebeni mehkega rumenega blata, po katerih je gomazelo majcenih sluzavih bitij med visokimi, vitkimi stebli rastlin, ki so rahlo in komaj opazno trepetala v neznatni sapici. Onk in Tar sta stopila v dolgo leseno plovilo in se popeljala sem ter tje po kanalih. Nekoč sta prispela na široko jezero, kamor so se stekali glavni rokavi kanalnega omrežja svetle pokrajine. Onk je rekel: »Tar, velika zvezda nama je topla in nama daje svetlobo. To je svet, kjer nama ni potreba izdelovati modre svetlobe: svetlobo že imava, čeprav je rumena. To je dober svet, zato mu bodi ime: Kvarta.« Tar pa je dorekel: »In morda je to svet, kjer bi lahko živeli prijatelji s svojo ljubeznijo; svetloba je tu od narave, zato se delavcem nikoli ne bi bilo treba mučiti z izdelovanjem svetlobe, tako bi se lahko vsi prepustili ljubezni in bi se lahko ves čas bivanja kosali v prijateljstvu.« Potem sta legla z ramo ob rami na gladko dno plovila in se opijala s svetlobo velike rumene zvezde, ki je počasi drsela po nebu vedno bolj navzdol proti poljanam vode in rastlinja in sluzavih bitij.

Minilo je dosti časa, ko se je velika zvezda s spodnjo točko dotaknila dežele tam čisto na obzorju; tedaj je bila še veliko večja in bila je temno rdeča, da je razlila po vsej deželi rdečo svetlobo in je ob tem zavel hladen veter, ki je nagubal površino vode v kanalih in zganil trsje, da je pričelo trepetati in tiho šelesteti. V daljavi se je pri tem dvignil oblak tenke megle. In tedaj je prispel na Kvarto Ton s svojim rdečim vozilom. Rekel je:

»Prijatelja, to je sončni zaton, to je večerna zarja. To je dežela ljubezni, zato pojdemo in se ljubimo, kajti prihaja noč, ki v tej deželi služi naši ljubezni.«

Nekega časa je vzel svetlobo velik roj glasnih žuželk, ki so bile nasilne narave in so nadlegovale prijateljstvo. In tedaj je Ton spregovoril v temni oblak, ki je bil odvezel veliko zvezdo, in žuželki, ki je sedla na njegovo kožo in pričela bosti v kožo z ostjo: »Pojdite, tuja bitja, odidi, tuje bitje, ki ti nič nisem storil, z moje roke, ne zabadaj svojega bridkega orodja v mojo kožo; pojdite, bitja, bodite s sabo, kot smo mi tu na Kvarti le s sabo in med sabo. Pojdite in živite v ljubezni in z ljubeznijo, zakaj Kvarta je velik svet, kjer moremo biti in vi i mi.«

Ko je šla naravna svetloba vtretje v zaton, je Onk vtretje napravil luč, tedaj je tudi vtretje legel k Tonu, da bi se ljubil z njim. Ton pa je tedaj vtretje govoril Onku in aTru:

»Hinavca! Z mojim bokom v bok hočeta ležati, ne vesta pa, da mora naša ljubezen sprva najprej in najmočnejše temu svetu, ki mu moramo biti hvaležni za naše prijateljstvo. Hinavca! Ljubiti me hočeta, ko ni na nebu velike zvezde; zakaj, ko imata luč, nikdar in nikoli nista pomislila na ljubezen in prijateljstvo?«

In tedaj je Tar odvrnil:

»Ton, jaz se nisem kanil ljubiti s tabo.«

In tedaj je Ton okrenil glavo navzdol k njemu ter govoril:

»Dvakrat hinavec! Zakaj si bil sprva le sam tu z Onkom? Čemu si sedaj izdal Onka, da mora sam

odgovarjati za greh, ki ga je storil v nevednosti vaju obeh!«

BUR-LUU

Povsem različen pa je bil ravno Bur-Luu.

Kajti Bur-Luu je bil tujec, ki nikoli ni imel prvega časa, nikoli ni bilo kakega začetka, ko bi bil samo le Bur-Luu ter nikogar drugega. O njegovem poreklu se ni govorilo, ker se tudi ničesar ni vedelo o njem. Bur-Luu je bil pač le prezgodnja znanilka novih delavcev: delavcev, ki odsihmal nenehno prihajajo, potihoma ali z vsem pompom, ki ga je moči v krogu takega prihoda uprizoriti, zatem pa čez določen čas odidejo, navadno brez slovesa, za sabo pa pustijo le brazdo časa in v prostoru celico, ki čaka novega prebivalca. Včasih je nov prebivalec pozen pozen, celo prepozen gost ter ne more biti več drugega kakor brezsmiselno tešilo takšne prazne celice. Bur-Luu je bil pričetnik tujih, bolnih rodov.

Imel je nenavadno dolge lase. Ti lasje so bili črni in iskreči, segali pa so, kadar jih je razpustil, prav do tal. Njegovo lice ni bilo posuto s strniščem trdih črnih dlak: bilo je svetlo in gladko. Njegovo telo ni bilo mišičasto in krepko kot pri drugih delavcih, tudi ni bilo visoke rasti: bilo je majhno in oblo telo. Tudi njegove prsi niso bile kepa mišic kot pri ostalih delavcih: bile so dve veliki beli obli, ki sta se pod prsti voljno spremenili v obliko dlani. In, naposled, Bur-Luujev glas ni bil robat in izpršno globok: Bur-Luujev glas je bil nekaj tankega, mehkega, ušesu blagega.

Bur-Luu pa je kazal tudi vse drugačne potrebe in hotenja kakor ostali. Bil je sramežljiv in boječ do drugih delavcev, ki so ga radi imeli pri sebi. Tako plah je bil, da je hotel vedno samevati. Nikoli se tudi ni pustil pretirano otipavati delavcem.

Poljub pa si je pri njem izprosil šele Onk.

KVARTA II

Tu je svet prijatelj tu je svet ljubezni

Tako se je rodil Wak-tu.

Wak-tu je izrastle iz Onka.

In potem, ko bo jutro, ko bo luč, svetloba, bom šel in spet bom videl odhajati tujce v deželo Sonca. Spomnil se bom Kvarte in spomnil se bom Onka, Tara, Tona; spomnil se bom Wak-tuja; gledal pa bom v okno Bur-Luujevega doma. Spomnil se bom ladje, ki odpluje ob svitu, svet bom primerjal belim sledovom za njo. Belim sledovom. Kvarta v jezerih belega ločja.

Je to morje?

Smem reči: »Je to morje?«

Smem?

Smem reči »Onk, ljubim te«, »Bur-Luu, ljubim te?«

Wak-tu pa je tudi pesnil, kar je Tonu seve še zlasti ugajalo in ga podžigalo k osvajanju krhke mladosti. Včasih ga je poprosil, naj zapoje. Wak-tu je pel:

Onk je igral na piščal. Delavnica. Veliki oblaki svetlobe. Zamolklo bučanje. Tu in tam predirljiv

smeh iz grla pohotneža. Zunaj dežuje in zidovi hiš so vsi umazani. Onk igra na piščal. Jaz pa stopim ves masten od semena v delavnico. Tam v kotu stojita Onk in Ton. O čudoviti trenutki, ki se ne bodo vrnili. Srečen sem. Vzemita me k sebi! Vama pripadam! Za vaju živim! Potem smo vsi pili modro svetlobo iz naših kristalnih posod. Kdo mi bo vrnil minuli trenutek — vse dam zanj, vse. To je bila sreča.

Zdušje, ki ga je pričarala Wak-tujeva pesem, je pritisnilo na Onka. Vedno znova se je hotel dotikati Tona, zdaj pa ga je celo vprašal:

»Ton, govoril si mi o mostu.«

Ton je ljubeče držal Wak-tujevo roko in zelo raztreseno odvrnil:

»Onk, mi trije smo prijatelji. Vsi trije imamo most.«

»Ton, mene zanima najin most.«

»Si ljubosumen?« ga je zavrnil Ton.

»Da,« je mirno priznal Onk. »A povej, jeli kaj trden ta najin most?«

»Kot skala, kot kost,« je rekel Ton, vendar njegov glas ni bil tako odkrit kakor besede. Onk je nadaljeval:

»Smem stopiti nanj?«

»Ne vprašuj. Stori!«

»Se ne bo podrl?«

»Ne bo, ker te ljubim,« je rekel Ton, a njegov glas je lagal. Onk je zakopal obraz v dlani. Potem je lice razkril in njegove oči so bile vlažne in žalostne. Vzkliknil je:

»Ne bom šel čez to umazano črvivo brv. Nikdar ne bom stopil na trhlo desko, pod katero zeva črno brezno tvoje laži. Ne boš doživel tega, ne boš. Čakal bom do meje novih trenutkov, potem...« Vendar se mu je v silni žalosti glas utrgal. Ton je rekel:

»Kaj: potem?«

Onk je rekel:

»Potem se bom zasukal na peti in odšel.«

Ton je rekel:

»Trden most, trden most, trden most, kot skala kost, kot skala kost, kot skala kost, ne zapusti me, ljubim te, ljubim te, ljubim te, bodi pri meni, hočem živeti tvoje življenje, tvojo svetlobo, hočem biti v tebi in tvoj služabnik, tvoje vse!«

A njegov glas je bil kakor poprej.

Onk je rekel:

»Ne bom tvegaj. To je ukana. Vidim le trhlo, vso prežrto in presahlo brv. Nikoli več ne bom tvegaj in nikoli več ne bom stopil čez... Poiščem si nove ljubezni.«

Wak-tu poje Onku:

Rane se celijo v dobi spanja. A šele ko je vse pozabljeno, šele tedaj je rana ozdravela. Ne bom pozabil, kako je bil Ton zloben tisti čas. Vse obdobje mi ni dal spati, venomer je hotel, naj ga zabavam. Rekel sem mu, naj mi da mir, da ga ne maram, ker ga sovražim. Rekel sem še, in tedaj sem rabil njegove besede, da sem postal duh. Ti je že kedaj povedal o duhu? Ti ne veš, kaj je duh, ti misliš, da je duh brez dvoma nekaj velikega in sijajnega; Ton ti je govoril, da je duh delavec, ki pa je mnogo nad ostalimi. Ti ne veš, kaj je duh. A Ton me ni uslišal niti zdaj. Od tedaj ga resnično ne maram, sovražim ga.

Onk se je ob teh glasih nasmehnil, a gotovo ni bilo prepričljivo, ko je rekel: »Po tleh bi se bil valjal od smeha — to je resnica!«

Wak-tu poje Tonu:

Polne železja v diru, prahu, dima se lomijo ulice med umazanimi zatrepi visokih hiš. Vse hiti in ropoče, delavci brez sleherne nuje zganjajo hrup. To je mesto. Nič drugega. In bilo mi je tako lepo, ko sem skozi šipo v zaprtem oknu gledal vse to. Mislil sem, kako se vse pripravlja na obdobje spanja, ki mu bo sledilo novo življenje nove svetlobe; jaz pa bom sam nekje globoko v mestu med samimi spavci hrepenel brez ljubezni, prijateljev.

Ton govori Onku:

»Wak-tu je čudovito bitje. Vprašal sem ga, ko je le molčal: 'O čem molčiš?' Rečem ti, Onk, Wak-tu je čudovito bitje, ljubim ga. Vendar, zakaj je molčal. Kaj je mislil.«

Wak-tu poje Onku:

Molčal bom. Pustite me, o pustite me. Tako mi je prijetno.

Potem ko je Onk to slišal, je Ton Wak-tuju spet kradel misli in modro svetlobo; Wak-tu je rekel, naj le krade, če si s tem teši lakoto po ljubezni in prijateljstvu. »A ve naj,« je dorekel, »da le nesramno onanira.«

Wak-tu poje na Kvarti:

I

Bilo je pred mnogimi in davnimi časi.
Onk in Bur-Luu sta šla in šla zdol tihega toka dolge, tople reke.

Njuni koraki so še ta čas odtisnjeni v mehkem sivem pesku.

Bilo je pred mnogimi in davnimi časi.

Stal sem na boku visokega griča in ju gledal, kako sta šla in kako njuni koraki ostajajo za njima na obali tople reke.

Pred mnogimi in davnimi časi je bilo.

Kam gresta, Bur-Luu, Onk, kam!

Mnogo časov je tega.

Onk!

To vidim v megli, to je tista davnina, meglena Onkova davnina.

Bur-Luu!

Tega so mnogi časi. To je bilo tedaj, ko sem gledal prek hrbitišča slokega griča.

Bur-Luu!

Kje si!

Kam gresta!

Hodila sta in hodila, njune stopinje pa so se vedno znova odtisnile v moj spomin. Sivi pesek.

Kje sta? Oj Onk! O Bur-Luu!

Zbogom.

Zbogom, Onk, in zbogom, Bur-Luu.

II

Onk, govoril boš:

Kaj vse bi dal, ko bi mogel le še enkrat živeti čas,

ki sem si ga najbolj želel. Še enkrat bi rad dobil, kar je že dolgo moje. Spet bi rad vse živel v tistem istem času, kot sem ga imel takrat. Vendar, Onk, tako ne gre; kar je bilo, je bilo. Zgodi se lahko še enkrat in še enkrat in še večkrat. Nikoli ne bo, kot je bilo tedaj.

III

Ljubezen je rakova stvarba. Ljubezen je bolezen. Ljubezen skeli huje kakor huda rana.

IV

Veliki čas se je nagnil k zatonu. Tedaj se je pričelo. Bili so veliki časi. Bila je ljubezen in bila je s to ljubeznijo velika bolečina.

Zatem se je znova rodil veliki čas. To je bil čas končanja ljubezni. Bilo je končanje, ni bilo več ljubezni, bila je le še velika rana, velika bolečina.

V

A čas je zdravilo.

VI

Pozabiti pomeni ozdraveti.

VII

Onk, govoril boš:
Preostane mi le še čakanje.
Potem pa boš šel in kakor ozdravel ranjeni bojevniki ponosno kazal svetu brazgotino. Govoril boš:
To je naredila ljubezen.

Onk pripoveduje Wak-tuju:
Tedaj mi je Bur-Luu rekel, da me ljubi: 'Ljubim te, ljubim. Napravi z mano, kar le hočeš. Vse storim zate, samo verjemi mi, da te ljubim.' Jaz pa sem molčal. Ljubim ga, a meni je vseeno, molčal sem. Bur-Luu me je rotil: 'Reci kaj, samo besedico mi privošči, o prosim te!' O, ko bi vedel, kako ga ljubim. Kaj me briga, kaj bo mislil Ton. Kaj mi mar vsi prijatelji, jaz hočem imeti svojo bolečino. Jaz hočem dajati ljubezen. Vzemi, vzemi, poln sem sladke boli, ki praviš, da je ljubezen. Nihče ni želel mojega prijateljstva, zato sem potreboval nadomestek. Izbral sem si prijateljstvo do Bur-Luu.

Onk poje:
Bur-Luu! Ljubim te.
Vzemi mojo ljubezen, čista je in brez madeža je. Vendar te rotim: vračaj mi ljubezen, imej me vsaj za polovico moje ljubezni tebi rad.

Wak-tu poje:

I

Žal mi je, ker sem ti lagal.
To je moj prijatelj.

Da, to je moj prijatelj in zato ga spoštujem. A lagal sem.
Zdaj mi je resnično žal.
Lagal sem. Zdaj ne morem biti več njegov prijatelj.
Jaz nisem tvoj prijatelj. Pravico ti imam lagati.

II

Onk, govoril boš:
Vse je dobro, samo jaz sem slab.

III

Danes si vesel. Jočeš od same sreče.

IV

Onk, govoril boš:
Oprosti mi, prosim, oprosti mi!

V

Onk, pel boš:
Bodi mi prijatelj. Rad te imam. Rad imam tvoje lase. Ne hodi mimo mene brez očesa, ne naredi mi žalega. Bogat sem. Poln ljubezni sem. Zdaj je napočil čas, ko lahko požanješ mojo ljubezen.

VI

Onk, govoril boš:
Tovariš, ne bom ti več lagal. Obljubljam!

VII

Naj jočem. Lepo je jokati.

VIII

Onk, govoril boš:
Prijateljstvo je laž.

Wak-tu poje:

Štirje smo bili v temačnem toplem svetu. Vso noč je vsak od nas zidal nebesa sebi in kopal pekel drugim. Vsak je hotel imeti najlepša nebesa. Ali moja nebesa, ta so bila najlepša. Kajti nisem si jih naredil sad, vsi so mi pomagali; pekel, ki so mi ga izkopali, pa je bil najlepši kotiček v mojih nebesih. A prekleti Ton. Ta mi je grenčil trenutke zmagovanja, ta je mogel biti kdaj nad mano, tega senca je ležala na peklju mojih nebes.

RAZDOR

Ton prepelje Wak-tuja s svojim posebnim nebesnim vozilom s sveta Kvarte na svet Svet.

Wak-tu poje:

To je svet, ki ni kot Kvarta.
To je svet, kjer mi je od vsega všeč samo Bur-Luu. Jaz ljubim Bur-Luu.

Od vseh delavcev pa je bil ravno Ton, ki je sovražil Bur-Luu. Govoril je, da Bur-Luu, pritepenec, na Svetu in med delavci nima kaj iskati.

Tedaj sta se Wak-tu in Bur-Luu že dolgo ljubila z ognjem.

Nekoč pa je Bur-Luu zapustil Wak-tuja.

Tedaj ga je Ton odpeljal nazaj na rodno Kvarto, Wak-tujev svet.

Z njima pa so tudi bili vsi njuni prijatelji.

Na Kvarti so si spet poiskali prostora za bivanje.

A zdaj je bil Wak-tu (najsi je bila Kvarta tisočkrat njegov rodni svet) zbežan, potrtn in žalosten; ni bil razpopležen za prijateljevanje. Ton in Tar sta ga tolažila, da je Bur-Luu tako samo navaden ničvrednež. A Wak-tu je ob takih tolažbah pel:

Ne drznite si reči žal besede čez Bur-Luu; niste vredni vsi, vi gnila delavska zalega, da bi Bur-Luu noge umili.

Bežite z moje Kvarte k vragu, da vas nikdar več ne vidim. Rad imam Bur-Luu, vi ostude pa se parite med sabo, samo ne več tu.

TON GOVORI WAK-TUJU

Wak-tu, nič ni dokončno, a navadil sem se biti tak, kot sem; rad jih imam. Kar si storil, je tvoja pravica, meni pa ne more nihče prepovedati, da strgam blato z mojega brata od včeraj in danes. Ne morem živeti z lažjo, in kar misliš, da je laž, je najbrž resnica! Ne morem sovražiti, in če sem poskusil, se mi ni posrečilo.

Drži, dragi, vsega, zaradi česar besniš, so krivi oni. Ti nič. Ti nikoli nič.

A zakaj toliko sovrašiš? Kje si si nabral toliko blata, da si z njim obrazdal te moje prijatelje? Kdor je brez greha, naj prvi vrže kamen. Ta najbrž ima pravico metati blato na onega, ki mu prekriža pot, ne morem pa verjeti, da bo sam pri tem ostal čist. Ti pa verjameš in beda te vere je nedopustna. Kolikšna mora biti laž v njem, ki ne vidi svoje majhnosti, in kolikšen hinavski strah, ki tega ne prizna?

Slepec si, ki dobro sliši. Vse, kar ti je ostalo, je to, da lahko poješ o tem, kar je v tebi. A še to le tedaj, kadar te popade bes bedne maščevalnosti. Zakaj svoje resnicoljubnosti ne realiziraš vsepovsod, do kraja? Zakaj ne vpiješ nad vsakim delavcem, ki ga srečaš na cesti, svojih resnic, zakaj mu ne pljuješ v obraz svojih vzvišenih pljunkov?

Resnica, dragi, so samo številke, resnica je samo zapisnik gibov, vse drugo pa je naša osebna stvar, je tako, kot mi hočemo, kot mi gledamo, čutimo. In kar si zmetal na moje prijatelje in name, si zmetal iz sebe; ni ti zmanjkalo, le njih je premalo. Meči še naprej in bodi srečen.

Seveda nemara ni delavca, o katerem ne bi bilo mogoče reči vsega, kar si pel, in tako bi bil storil isto, če bi pel, da ta in ta rad pozablja kristalne čaše, da oni slabo izdeluje svetlobo. To, da nisi izbral tega, ampak ono, pa ni njegova, ampak tvoja karakteristika, in zato imej usmiljenje s seboj.

Pred kom se pravzaprav opravičuješ?

Poznam tvojo pot in rad bi je prehodil tretjino zate, pa ni mogoče. A lažja ti bo, če ne boš samo iz

obupa krojil svojega razpoloženja, zakaj ne vem, kaj sem ti storil. Vem samo, da je bila dobra najina pot, kolikor sva je mogla prehoditi skupaj, in da bi se še kdaj pa kdaj srečala. Ne morem pa razumeti, kako lahko iz ljubezni, ki si mi jo dajal ali si mi jo bil pripravljen dati, prikipi toliko bedne umazanije, kolikor si je zdaj stresel name. Kaj si hotel doseči? Si hotel umazati, kar si še včeraj čistil? Ali si včeraj lagal in danes delaš po svojih resničnih nagnjenjih, ali danes lažeš in si včeraj ravnal po svoji poštenosti — tega res ne vem, a laži ni mogoče skriti. Lagal si včeraj ali danes, to je pač vseeno — in bolečina presenečenja nad tem je nedopovedljiva.

Hvala za ono pesem in za drugo, kar si pel. Hvala obema. Če sta prepričana, da je res vse tako, kakor sta govorila, potem mirno spita s svojo mirno vestjo in se me ognita, kadar vama bom prišel na pot, kakor se vaju bom jaz odslej. Če sta govorila kar tja v eno dobo, prenesita bolečino laži, kakor jo jaz prenašam. A za Onka mi je žal, rad ga imam (pomisli, kako sem predrzen, da spričo tvojih ugotovitev zapisem še kaj takega), in potreben bo čas, da mi zbledi njegova podoba. Ljubezen je lahko tako grda stvar, ali ne?

Ti, Wak-tu, pa nehaj biti z lažjo. Kako bi sicer mogel prebivati med temi delavci, zakaj ne zapustiš tega gnusnega okolja? Kako si mogel živeti v moji bližini še včeraj, čeprav jo danes sovrašiš, saj nisem od včeraj do danes nič drugačen. Kar ti je bilo na meni včeraj predmet dražljivega občudovanja, ti je danes groba zmerjatev. Sicer pa, hotel sem reči tole: Laž je, da živiš v okolju, ki ga sam obsojaš. Zakaj se ne odvrneš od njega? Če pa mu mogoče hočeš kljubovati, zakaj ne končaš (recimo »kljub vsemu«) svojega življenja, zakaj kljub temu, da te nobeden od predmetov ne veseli, ne pokažeš, da zmoreš tudi stvari, ki ti sicer ne ugajajo? Zakaj lažeš v delavnici, v svojem domu, prijateljem in sebi? Predvsem, zakaj tudi sebi? Nehaj se lagati. In če se ti bo to kdaj posrečilo, bodi še toliko moža in tudi živi v skladu z resnico. Navsezadnje bi kdo že pričakoval, da svojo superiornost nad nami vsaj enkrat dokažeš s kakšnim dejanjem, ne samo s prepevanjem. Da napraviš nekaj, kar zahteva malo volje, malo dela, saj si vendar delavec. Da svojega upora ne izraziš s tem, da nič ne napraviš proti obstoječemu, ampak s tem, da nekaj napraviš.

Tvoje bivanje v delavnici je bila laž, in ker hočeš častno (a spet z lažjo) oditi, si prepeval tisto, češ pogledajte, kako so me, trpina, izgnali in me mučili zaradi gole resnice. Kajti samo zaradi resnice trpim, ne zaradi revščine, ki mi je gospodar.

Menda po vsem tem nisi mislil, da bom v izdelovalnici modre svetlobe prejele skočil k tebi in te prišel na prsi. Če bom mogoče res kdaj smel reči, da mi nič izdelovalcev ni tuje, pa že zdaj skesano priznam, da me umazanost vedno popolnoma preseneti in jo vsakokrat doživim popolnoma nepripravljen kot mladè. Najbrž se ne bom nikoli navadil nanjo. Zato nisem prišel k tebi. Blata ne boš luščil z mene, novega pa ne maram. Izdelovalca pa, ki se ti ni dal, ne imenuj kurbe, saj nimaš te pravice niti tedaj, če se ti da.

Jaz, Wak-tu, nisem sam in se bom vedno imel komu dati. Tebi pa ne želim, da bi bil kdaj brez

osebe, ki ti bo tako blizu, da boš lahko nanjo brez škode izlival svojo grenkobo, in ti za to ne bo treba iskati tujih oseb, kakor si to storil zdaj, da bi se opravičil pred menoj in pred seboj.

Bojim se torej, da je res konec. In če je, potem upam, da sem tebi in vama na vsej naši skupni poti napravil dovolj krivic, da sem vaju dostikrat razžalil, da bosta brez hude vesti in z občutkom popolne resnice še naprej z blatnimi prsti po stranišcih vajinih misli mazala spako moje moralne majhnosti.

Če pa mislita, da je še kaka druga možnost, stopita na pot in pojdiva do kraja.

Še to, da ne bo pomote.

Kar sem govoril, noče in ne more biti pesem; pevskega daru nimam. Govoril sem, hoteč se približati resnici, in samo ta namen mi je dal poguma, da sem izkoristil tvoj sveti čas, tvojo sveto prisotnost. Hvala.

KVARTA III

Wak-tu je vzravnano stal na lesenem plovilu sredi velikega jezera in zrl v nebo, kako je Tonovo nebesno vozilo puščalo za sabo samo rahlo, prosojno megličasto sled; Wak-tu je vedel, da vsi odhajajo za vedno, kot on tu ostaja za vedno. Ozrl se je k nogam, kjer je po leseni površini urno drsel majhen stvor. Wak-tu je pel:

Kam greš, pajek, pajek, pajek. Kaj se me bojiš, ko ti nečem zla.

Ko so se vsi prijatelji z nebesnim vozilom vrnili na Svet, so ugotovili, da je med njihovo odsotnostjo, med njihovim prijateljevanjem na Kvarti, zavladovala Svetu Bur-Luujeva rasa.

Wak-tu pa je hodil pod Soncem in premišljeval, da bi si napravil nebesno vozilo in se odpeljal prepevati na sosedni svet Kvinto.

SREČA

Wak-tu poje na Kvarti:

Jaz nisem srečen.

Srečen bi bil, če bi bili tu vsi, ki jih ljubim, in vsi, ki imajo mene radi.

ONK POJE

Kako težko je spati v tej noči. Zakaj ta noč je zlati rep pava. Svetli klic tega pava plava k meni z daljnjih pobočij.

Ali veš, Tar, kaj si bil nekoč, tedaj šele, ko sem te spoznal? Nič nisi bil, nič. Jaz sem te vzel k sebi in te negoval. Se spominjaš, bila sva od začetka skupaj; se spominjaš, kako sva po začetku šla vsako obdobje za moj čas (saj to ni važno, ti ga pač nisi imel) v delavnico gledat izdelovalce modre svetlobe. Kako si živel v isti svetlobi — isti senci z menoj, kako sva hodila po ulicah in sem ti tedaj povedal, kar nisi doumel; saj se še spominjaš, kako sva ob prostih časih odhajala vse globlje v tuje ulice; saj se še spominjaš najinih prvih trenutkov? Bila sva

srečna, ali moreš reči, da ne? Za mene so bili to časi sreče. Kako sva odkrivala Svet. Kako sva vniknila vanj. Kako sva se časih tresla od strahu in od mraza, ki je vel ondi, od hrupa mestnih vozil, ki so drvele nad nama, da se je vse treslo, vse bobnelo. Potem sva šla roko v roki, bila je tema, jaz pa sem se bal zate. Se spominjaš časov, ko si prihajal k meni na moj dom, da sva tekmovala v pesmi in ljubezni... Ure sreče, trenutki vsaj, ali se bodo povrnil... In tedaj si bil jezen name, ker sem te vedno prekosil, zato sem se ti pozneje pustil premagati, kajti bal sem si te izgubiti. Postal si mi dražji, drag. Tedaj pa se je pričelo. Ne, ne očitam ti tvoje velike ljubezni do Tona, ne očitam ti niti tega, da si me tedaj, prav tedaj, ko sem te najbolj ljubil, zapustil. Rekel si, da me zapuščam za vekomaj. Jaz pa sem vedel, da te bo Ton zavrnil in da boš tistikrat zategadelj v svoji ljubezni razočaran. Vedel sem, da se boš vrnil. Potem si se ponižen in razcapanega življenja vrnil. Spet sem te negoval in ljubil, ves sem bil le zate, čeprav sem čutil, kako si ti še vedno gorel za Tona. Ton, ki se te je naveličal, ki te je zavrgel. Nisem bil ljubosumen, še bolj sem te vzljubil. Če zdajle gledam nazaj, se mi zdi, da sem ti celo želel sreče v oni ljubezni; ti pa si postal hladen in me nisi več ljubil in vedel sem, da me nikoli več ne boš ljubil. Tako se vse obrne.

Bil sem velik in sem imel veliko. Zdaj sem neznamen in nimam ničesar. Niti ljubiti te ne morem tako, da bi ti dajal ljubezen, pomisli. Ves sok sem ti dal izpiti. Ti si pil in pil, ni ti bilo mar, da piješ mene, ko si vedel, da imaš sebe čez mero. A jaz sem tak, izsušen, star, vsa tekočina je zdaj v tebi.

Tar, zdaj, ko je tako vseeno, mi povej: kaj naj pa jaz? Vse sem ti dal, saj ti tega ne očitam, le imej, zdaj je vseeno, a kljub temu moraš vedeti, včasih pomislim malo nazaj, kako sem bil jaz velik in si bil ti ničla, kako sem zdajle jaz ničla. Včasih pomislim, kako si posesal vso mojo svetlobo, vso mojo ljubezen; pomislim, da sem ostal pravzaprav popolnoma sam.

Zdaj pa, Tar, ko prihaja mojega poslednjega časa kraj, bi ti rad poklonil še nekaj: sprejmeš?

Dam ti svoje suho telo. To mi je ostalo. Ostalo pa je le zato, ker nisva slutila, da ima delavec nekaj takšnega čudnega, kajti sicer bi ti ga bil že poklonil, ako bi ga še prej ti sam ne bil bil vzel. Kajti vzemi to telo.

Imej to telo zdaj ti.

TAR

Tar je dejal, da to pesem že pozna. Onk je še vedno ležal z bokom na mokrem pesku v Tarovem domu.

In zdaj je napočil čas odločitve. Rekel je: »Tar, povej, imaš ti mene kaj rad?«

»Ne bodi smešen,« je odvrnil Tar.

Onk je vstal in zataval v deževno mesto.

SMRT

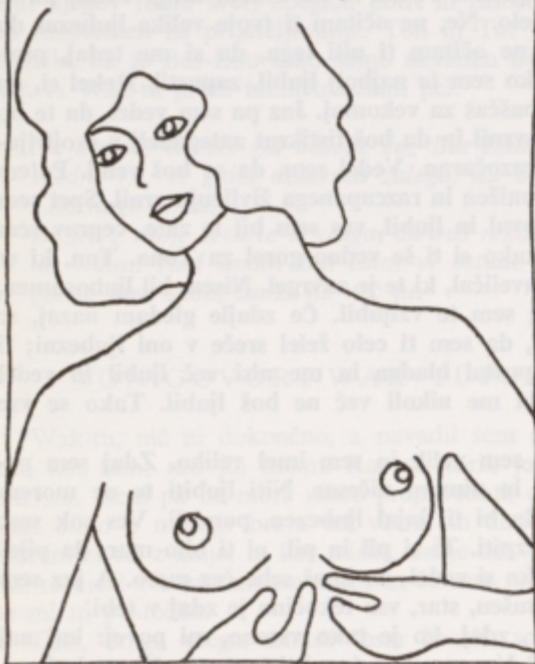
In smrt odide.

Odnese vse, ves čas s seboj.

Marko Pogačnik:

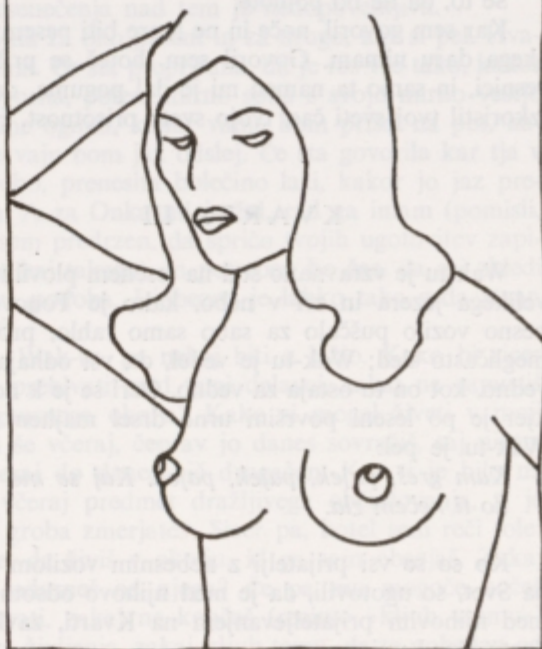
TINZA

ALI ME NOČETE KER
LJUBIM KRI ?

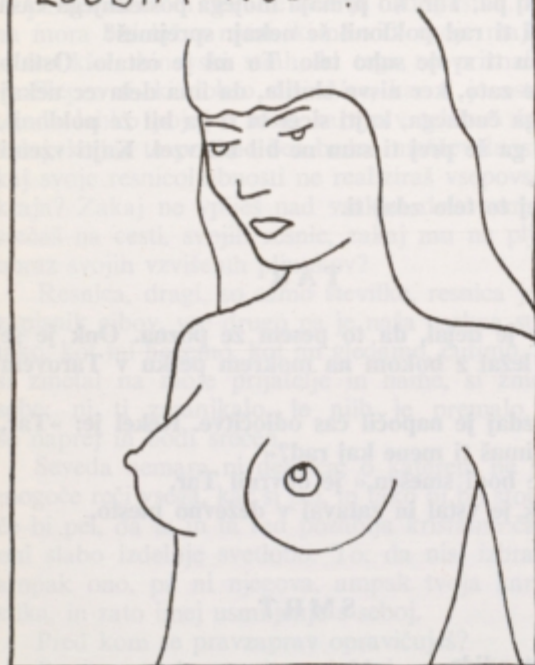
1. na planetu triinštiridesetih pojmov

ALI ME NOČETE KER
LJUBIM REVOLVER ?

2. vsako bitje živi zaljubljeno v 43 pojmov,

ALI ME NOČETE KER
LJUBIM NOŽ ?

3. ki si jih prosto izbere

ALI ME
NOČETE
KER
LJUBIM
ŠPORTNE
AUTOMOBIL
LE ?

4. še rosa je na planetu 43p čudna

5. zjutraj se kapljice rose dvignejo

6. in radialno razpršijo v veselje

7. s sabo odnesejo vse, kar ni priraslo

8. bitja se za ta čas skrijejo

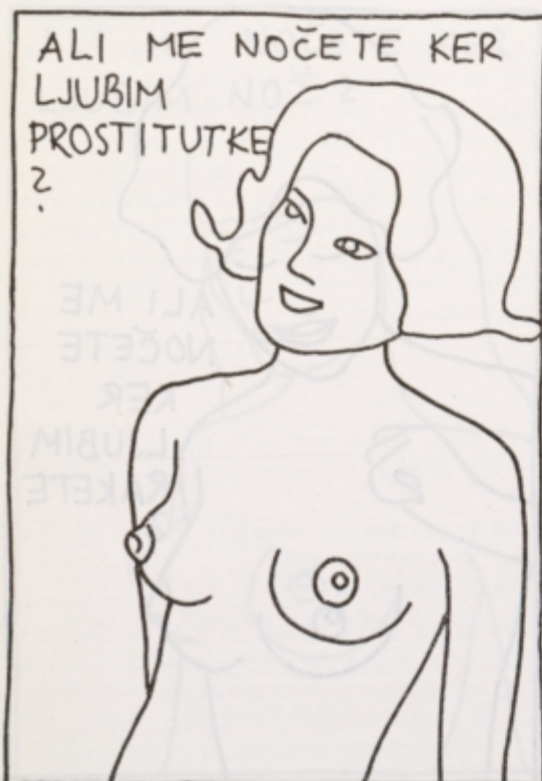
ALI ME
NOČETE
KER
LJUBIM
AVIONE ?

9. v prostrane podzemne jame

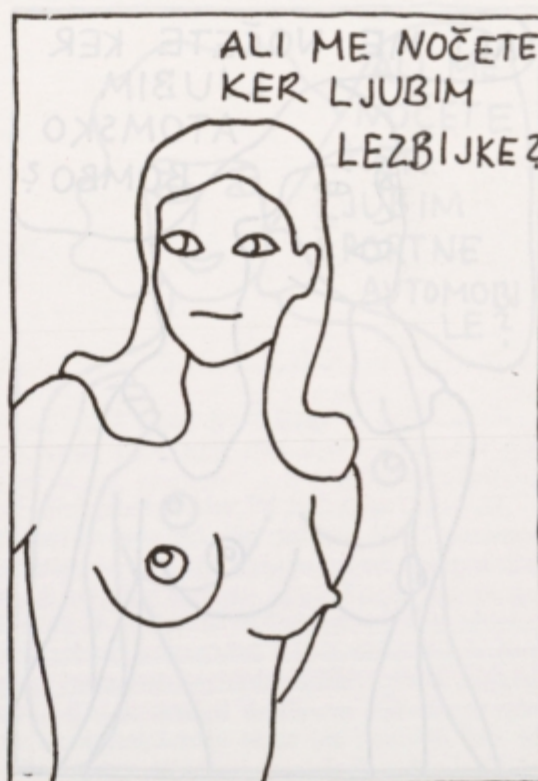
ALI ME NOČETE KER
LJUBIM CALL-GIRLS ?

10. to jutro je Tinza

ALI ME NOČETE KER
LJUBIM
PROSTITUTKE
?

11. zaljubljena v svojih trinštirideset pojmov

ALI ME NOČETE
KER LJUBIM
LEZBIJKE ?

12. pozabila nevarnost rose

13. zleknjena na površju planeta

14. je sanjala o pojmu

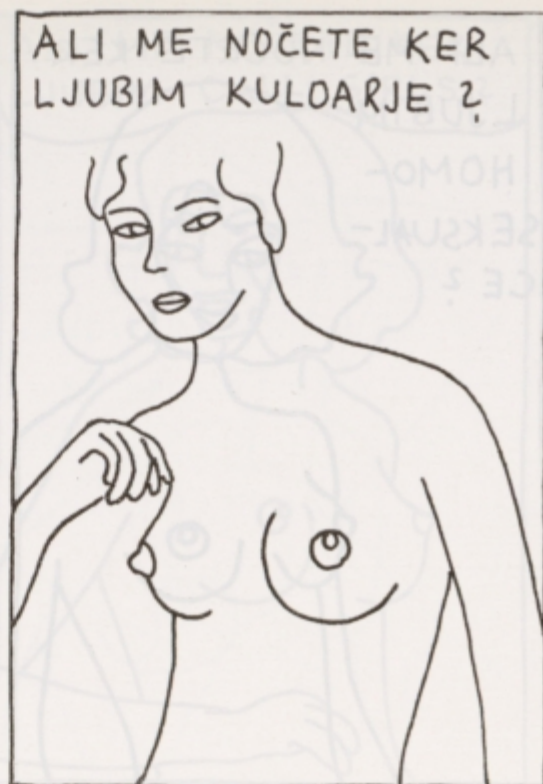
15. sedmem po abecednem redu

16. trenutek rosinega vnebovzetja

17. jo je dohitel spečo

18. ovita z roso je šest noči letela

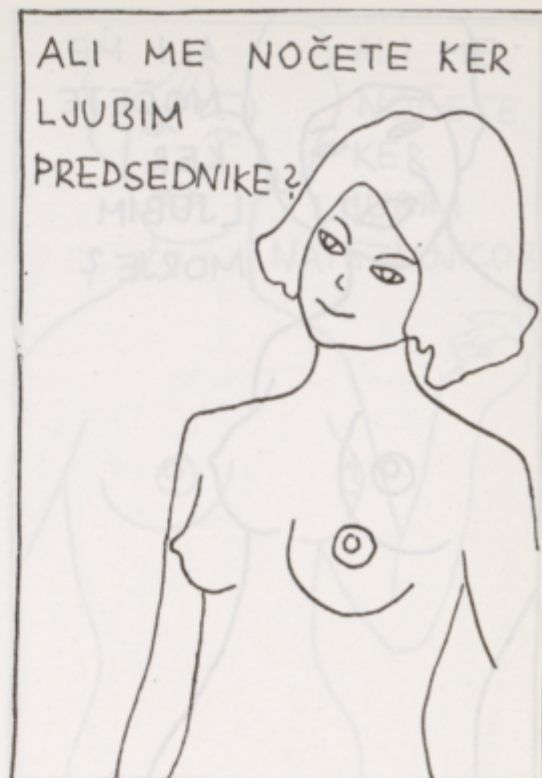
19. skozi čisti prostor

20. sedmo noč je z levim bokom in desno roko

21. zadela ob hrapavo ploskev

22. dan ji je osvetlil obrise tal

23. vi ste tujka na Planetu Čistih Možgan

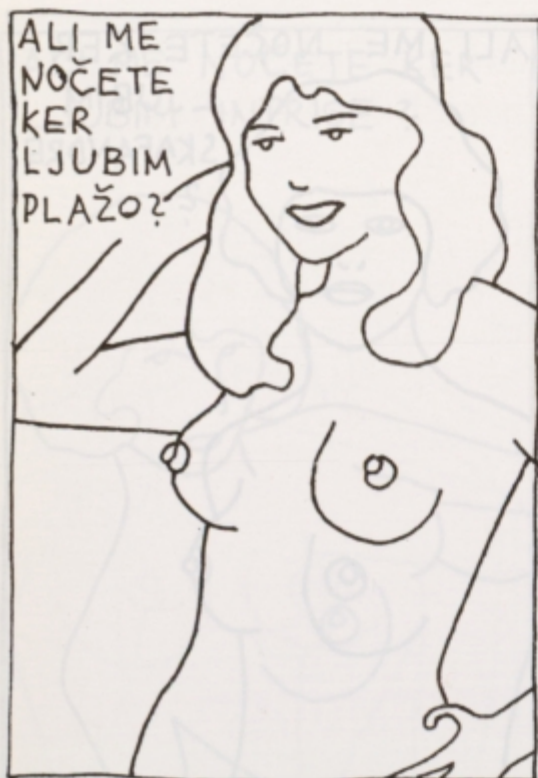
24. je vprašal mladenič,

25. ki je stal v bližini

26. a ga je dozdaaj skrivala noč

27. tujka sem, a se čutim domačo

28. ko vas gledam, je rekla Tinza

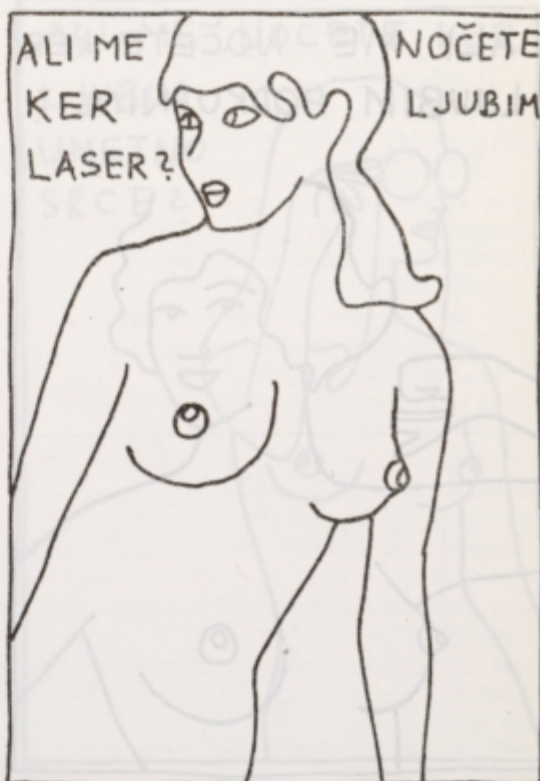
29. ko je ugotovila, da anatomsko konstrukcija

30. mladeničevega telesa odgovarja njeni

31. motite se v vaših mislih

32. reče mladenič, porasel

ALI ME NOČETE
KER
LJUBIM
EKK
VELENJE ?

33. z antenicami prisluškovalnih naprav

ALI ME
NOČETE
KER
LJUBIM
ŽVENKETANJE
DOLARJEV ?

34. po intimnih delih telesa

ALI ME NOČETE KER
LJUBIM PODKUPNINE ?

35. absolutna čistost možgan je naša odlika

ALI ME
NOČETE
KER
LJUBIM
TISKOVNE
KONFEREN
CE ?

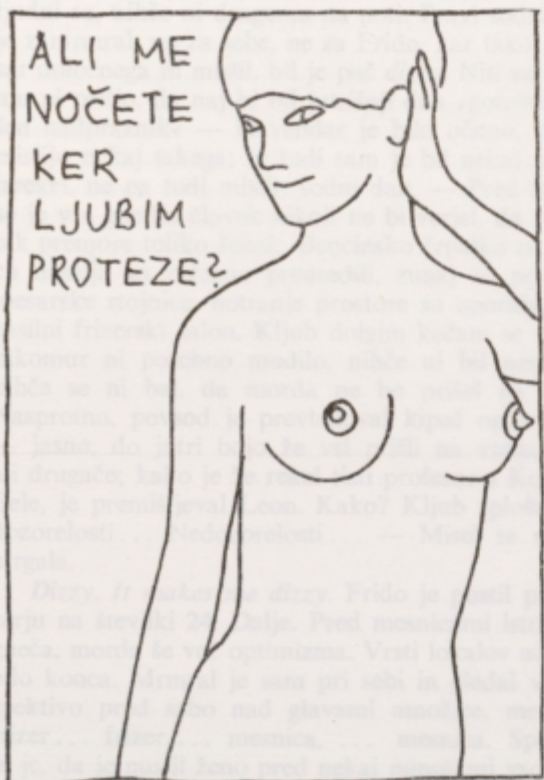
36. ne zanimajo me vaši principi

37. zanima me vaše telo, reče Tinza

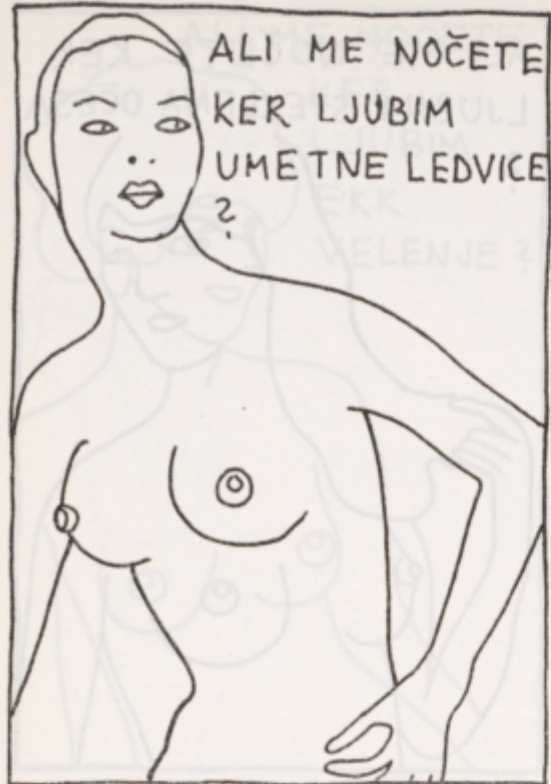
38. moje telo je za vas nedosegljivo

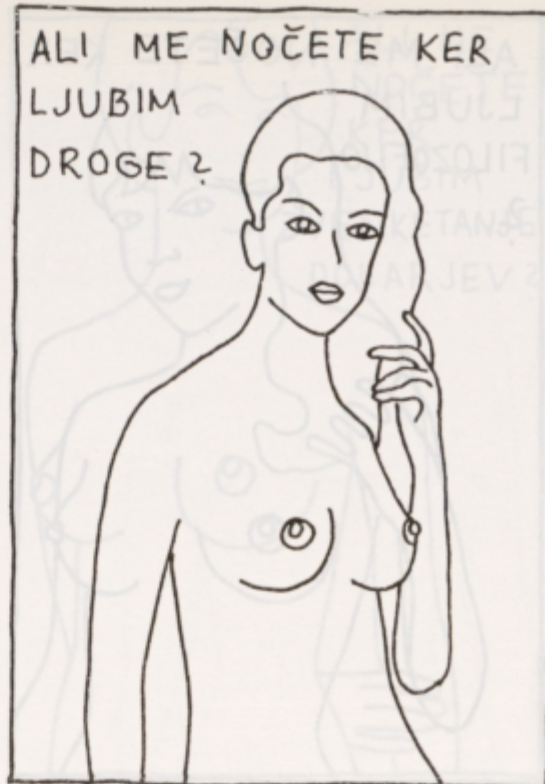
39. reče mladenič, dokler v vaših možganih ne zaznam

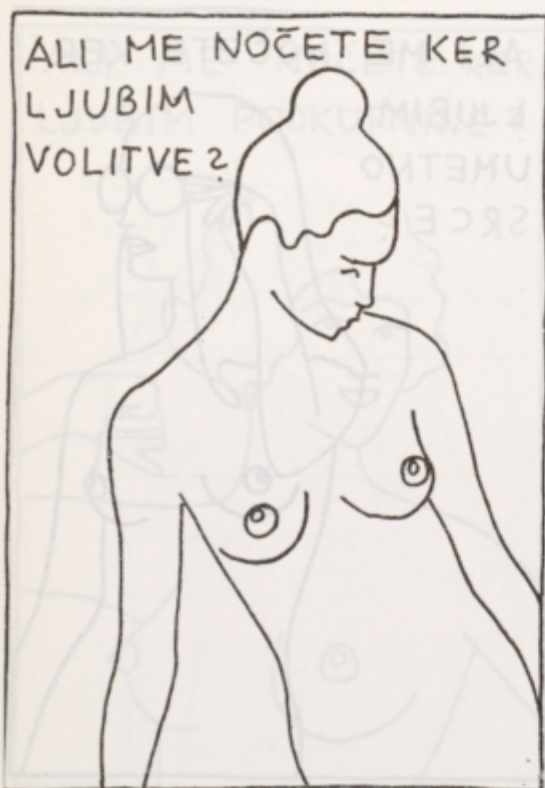
40. beline izključno moje prisotnosti

41. zato se napotite v centralno čistilnico

42. in znebite se teh 43 čvek

43. to je moj svet reče Tinza in umre.

Marko Hudnik:

IZHODIŠČE: DIZZY

8 frizer 10 mesnica 12 frizer 14 mesnica 16 frizer in tako naprej po vsej Kidričevi cesti od Javornika do Jesenic, seveda samo po desni strani, kjer so soda številka: na levi strani ni bilo hiš oziroma jih Leon ni hotel videti; skratka, na levi strani ni iskal ničesar. Na desni pa mesnice in frizerji, mesnice in frizerji. Leona je ta pojav fasciniral, napol omamljen je stopal skozi množico, ki se je stekala v lokale. Bil je, kot pravi popevka, malce *dizzy*. Od nekod je ujel kos stavka: »... in kljub splošni nedozorelosti časa...«; Leon je menil, da kaj takega lahko izusti kvečjemu kak profesor. Najbrž je bil tisti Bercè s Koroške Bele.

Govorijo torej o *splošni nedozorelosti časa*, si je mislil Leon, ko je stopal s Frido po sredi cestišča in iskal prehod med množico; o *splošni nedozorelosti časa*. Ne. *Kljub*, je bilo izrečeno. To je bistveno. *Kljub*. Torej bo nekaj, kar je sicer z nedozorelostjo v zvezi, vendar v nasprotju s pričakovanji... — Ni dokončal misli. — To je pravi konec sveta, je razstreseno rekel ženi ob pogledu na nove in nove roje občanov: usipali so se iz javornških stranskih uličic in se razmeščali v vrste pred lokali (frizer, mesnica... mesnica, frizer). Desetkratno se je dogajalo to, kar se dogaja navadno na dneve pred državnimi prazniki. Bilo je sicer nekaj razlik. Na dneve pred prazniki so ljudje nejevoljni in prepirljivi, bojijo se, da bo kruh razprodan, da zobar ne bo sprejemal novih strank. Danes pa so nekam svečano razpoloženi, je čutil Leon, priljudni so, nihče ni drugemu na poti. Pravi sodni dan, je zamrmral, ne za sebe, ne za Frido, kar tako; ničesar določnega ni mislil, bil je pač *dizzy*. Niti na misel mu ni prišlo, da naj bi bil jutrišnji dan »gotovo kakšen nadpraznik« — in vendar je bilo očitno, da vsi mislijo nekaj takega; in tudi sam je bil nekaj takega izrekel, ne pa tudi mislil: sodni dan. — Pred frizerji se je vse gnetlo, človek nikoli ne bi verjel, da Javornik premore toliko žensk. Bencinsko črpalko na koncu naselja so začasno preuredili, zunaj so postavili mesarske stojnice, notranje prostore so uporabili kot zasilni frizerski salon. Kljub dolgim kačam se očitno nikomur ni posebno mudilo, nihče ni bil nestrpen, nihče se ni bal, da morda ne bo prišel na vrsto. Nasprotno, povsod je prevladoval kipeč optimizem: — jasno, do jutri bojo že vsi prišli na vrsto, tako ali drugače; kako je že rekel tisti profesor s Koroške Bele, je premišljeval Leon. Kako? Kljub splošni nedozorelosti... Nedozorelosti... — Misel se mu je utrgala.

Dizzy. It makes me dizzy. Frido je pustil pri frizerju na številki 24. Dalje. Pred mesnicami isto. Ista gneča, morda še več optimizma. Vrsti lokalov ni in ni bilo konca. Mrmrjal je sam pri sebi in gledal v perspektivo pred sabo nad glavami množice, mesnica, frizer... frizer... mesnica, ... mesnica. Spomnil se je, da je pustil ženo pred nekaj minutami vso vedro in nasmejana na koncu neskončno dolge vrste pri frizerju na številki 24 (nekoč: gostilna pri Čebularju).

Frida. Živahna, hotentotsko nasvedrana temnolaska. Pomahala mu je. Kar naprej pojdi, pridem za tabo. Na svidenje nad... — glas se ji je zgubil v ščebetanju množice. Nasmejana. Pri tem pa jih je bilo pred njo najmanj trideset, frizerke so delale počasi, ko da se jim sanja. Leon je imel občutek, da jim bojo zdaj zdaj otrpili gibi (prehod iz filma v fotografijo). Leon je torej odšel naprej, zaupal je v ponovno snidenje; že vnaprej si je bil izbral — kar na slepo srečo — mesnico na številki 28.

Nadaljnja pot ga je vodila čez Senožeti. (Na Jesenice se slejkoprej pride čez Senožeti, na desni strani se vrstijo bencinska črpalka, gasilski dom, stara bolnica.) Cesta je bila prazna. Verjetno se je vsa motorizacija ustavila nekje pri spomeniku na vrhu klanca, si je mislil Leon, tam nekje je gneča postajala neprevozna. Na ravni prazni cesti je Leonu mahoma postalo vroče, odpel si je ovrtnik, slekel suknjič, pa ni bilo nič bolje. Tako je, nič ne pomaga, če se ti vrti v glavi, se to neredko stopnjuje do neznosnosti. To lahko meji na slabost, na omedlevico. Zagatnost preide v lahkomišelnost: odvržeš suknjič, odvržeš srajco, sezuješ čevlje. Vse skupaj pustiš nekje ob poti. Leon je bil ravno prav vrtoglav, da mu je bilo glede obleke vseeno. Saj pride Frida za mano, si je mislil. Mojo obleko menda pozna? Odvrzel je še hlače, k stari bolnici je prispel skoraj nag. Sicer pa, tu so se kopali. Ob nasipu žlindre je bilo spet umetno jezero (kakor nekoč, ah, kakor nekoč), ne morda umazano kakor prej, čisto, z Jelenkamna je pršel v dolino velikanski slap kristalno čiste vode. Pršavica, mavrica v njej, ničesar ni manjkalo. Tu so se torej metali v vodo roji vojakov; čeprav so drveli v velikih skupinah, je Leon skozi meglo pršavice razločil vsakega posebej. Kar odleglo mu je: vsi do zadnjega so bili goli kakor ob rojstvu. Torej sem jaz še kar solidno oblečen, je pomislil Leon in se ozrl na svoje spodnjice. Jasno, Leonu, ki je imel na sebi majico in snežno bele spodnje hlače, se je zdelo vse skupaj zabavno. Pohujšanja ni občutil, nasprotno, predstava se mu ni zdela nepriemerna, bil je daleč od tega, da bi jo bil voljan označiti kot grdo ali recimo odurno. Spričo mogočne pršavice, ki je nihala v lahнем vetru, vse skupaj ni bilo nič kaj vsakdanje. Leon se je ozrl navzgor. Slap je padal z gromozanske višine, bilo je... bilo je prav veličastno, vse je bilo zastrto v šum in biserovino slapu. Leon je prispel, še vedno v spodnjicah, do prozorne zavesе slapa, nov roj vojakov se je pognal v jezero za prejšnjimi. Vsi v isti ali podobni drži, z glavami potisnjeno naprej, z rahlo zgrbljenimi pleči, zagagnjali so se igrivo in hkrati napeto. Speš je primerjal njihovo goloto s svojo neoblečenostjo, spet se je spomnil obleke, ki jo je bil odvrzel po poti. Pa saj bo vse Frida pobrala, si je rekel, saj pozna moje reči. Frida pa je bila že za njim, že je prihajala od bencinske črpalke gor. Videl je, da se boji slapa, z desnico si je skušala zaščititi obraz, čez levo laket ji je visel

Leonov suknjič in srajca. — Više gori, pri prvem vходу v železarno, so bili tudi vojaki, samo ne goli: ti so bili v uniformah. Leonu so se zdeli, če jih je primerjal s tistimi pri jezeru, kakor ličinke proti letečim mravljam v svatbenem letu; gole in kopajoče se je primerjal z letečo, te tu s plazečo se fazo. Opazil je, da so uniformirani bojovníki (ličinke) razdeljeni v dve skupini. Stali so vzdolž rdeče svilene vrvice, mahali z orožjem, grozili, vpili. Vsi vojaki so stali na eni strani vrvice, Leon je bil sam na drugi. Vrvica je bila speljana ob robu pločnika; Leon se je torej znašel na praznem pločniku, vojaki pa so imeli svoj direndaj na cestišču. Frida je spet ostala zadaj; še sreča, si je mislil Leon, ta popravek tu je že tak, da sem rajši nekaj časa sam. In če se je zagledala v mavrična krila slapa z Jelenkamna, toliko bolje, toliko bolj gotovo bo ostala še nekaj časa zadaj, jaz pa si bom v miru ogle dal tole zadevo.

Spodnja skupina, proti stari bolnici, je bila številnejša, gornja, proti Kazini, uglednejša. To je bilo očitno. Leon je bil z vsem srcem na strani gornjih. S kakšno motivacijo? Kar takó, obrazi gornjih so mu bili bolj všeč; točneje, obrazi spodnjih mu nikakor niso ugajali. Oborožitev je bila enotna, eni in drugi so imeli mavzerice starega modela. Leon je pobral puško, ki jo je bil odvrget neki onemogli vojščak iz gornje skupine, zdaj se je od vojakov razlikoval samo po obleki, še vedno je bil v spodnjicah, in seveda po mirnosti: v tem je prekašal kateregakoli vojaka te ali one skupine. — Številnejšo skupino je vodil nekakšen frajer, bil je prav tiste vrste frajer, kakršni Leonu že od nekdaj niso bili pogodu. Obnašanje tega tipa se je Leonu naravnost upiralo; vendar se ni spustil z vajeti in čutil je, da odpor še stopnjuje njegovo mirnost. Ta tip je torej izzival poveljnika gornje skupine. Kaj je storil Leon? Kaj naj bi storil? Vedel je, da kar tako brez povoda ne sme posredovati, pravila igre tega ne dovoljujejo. Prsti so ga srbeli. In vendar, počakati je treba, da se karkoli zgodi. Leon je držal mavzerico z bleščečo sivo cevjo poševno pred sabo;

začuda lahka se mu je zdela, pa to je bilo čisto subjektivno, to je izviralo iz presežka moči. Seveda, si je mislil, prej ali slej bo frajer nekaj storil, nekaj, kar ga bo pokopalo; ti frajerji prej ali slej zanesljivo storijo nekaj, kar se jim pozneje otepa. Leon je bil tostran svilene vrvice nedotakljiv, bil je kakor stari stric, ki opazuje nečake iz drugega kolena pri pretepu. Spodbuja ene, privošči drugim, tega pa na zunaj ne pokaže. Nikomur izmed smrkavcev niti na misel ne pride, da bi mu vrgli kamen v glavo ali kaj podobnega.

Stari stric si lahko privošči celo tako šalo, da puisti nefavorizirano skupino zmagati, potem pa lastno-ročno obračuna z njo, lahko si privošči celo to, da ne stori ničesar, da enostavno naveličano zmigne z rameni, zapusti dvorišče in odide v bife za vogalom. Tega Leon seveda ni nameraval storiti. Prišel je »pravi trenutek«. Frajer, vodja spodnjih, je brez pravega povoda ustrelil šefa gornjih v trebuh. Leon je dobro videl, da je bila cev naperjena v želodec, morda malo nižje, v dvanajsternik. Take rane so običajno grde. Tako torej, je zamrmral sam pri sebi, zdaj si storil tisto. Leona niti malo ni skrbelo, da ne bi znal frajerja primerno kaznovati, vedel je, da je mogoče z mavzerico povzročiti še vse grše rane. V kateri del telesa? Trenutek, samo trenutek, si je rekel Leon, to se bo že pokazalo, ko ga bom počil. Tako. Čisto počasi se je pripravil, ozrl se je po Kidričevi navzdol, če Frida morda že ne prihaja, počasi je vzdignil cev — frajer je še vedno stal rahlo sključen nad svojo žrtvijo — in pritisnil na sprožilec. Smola. Isti hip, ko je sprožil, se je zavedel, da je usekal mimo: zadel je frajerja naravnost v glavo, namesto da bi bil meril v vrat ali v spodnjo čeljust, kakor se je bil potihem namenil. Frajer je celo večnost krilil z rokami, Leon pa je stisnil ustnice, nikakor mu ni bilo prav, da je v odločilnem trenutku odpovedal. V spodnjo čeljust, je mrmral, v spodnjo čeljust se meri. Sicer pa mu je bilo jasno, da ni še nič zgubljeno. Ta kader bo treba še enkrat posneti, je rekel odsotno.

Pavle Zidar:

GERMÁN

Z žvižgi sta me brat Slavko in Krivoguljnikov Pepič potegnila po nasipu. Štrlela sta iz grma in požvižgavala kakor tiča jutranjika.

Bilo je že vroče. Iz razbitih in odprtih stekleničk, ki so jih odmetavali sem, je dišal sladkasto grenki jod, tekočine za slaba srca, preperelo usnje, globin...

— Kam? sem se zaril vanju.

— Roke u vis! sta me sunila s cevmi revolverjev na boben.

Dvignil sem roke in nezaupljivo strmel v cevi, ki sta mi jih podrgnili ob rebra.

— A sta prava, a? vprašam.

Brž jih odpreta. Naboji popadajo iz kalupov v njune pesti.

— Ma-dona! sem zrasel v izdih.

— A? sta me ogledovala.

Vlekel sem slino.

— Ajdi, gremo! se je obrnil Slavko.

Zaril se je v grm, v katerem je bilo treba preplezati vsako vejo. Vejice so nas bile po obrazu kot dojenčke po ritki.

— Kam pa?

— Boš že videl, se je oglasil Slavko. Ta nedolocenost in njegovo jekleno, nepopustljivo zarivanje po grmovju sta me začela stiskati za grlo, dokler se mi ni zadrgnilo od nitastega glasu.

Samo še hodil sem, hodil za njima in zvonil z zvoncem brez kemblja — z usti brez glasu.

Pepič in Slavko sta staknila glavi. Njun šepet, sem videl, je nekoga iskal.

Smrt! sem kriknul v svoji samoti. Začel sem postajati šibak. Zdaj sem bil še bolj ob glas. Zdaj, sem čutil, ne bom dolgo, dolgo prišel do glasu.

— Tudi tam se hodi kopat, je Pepič nameril s cevjo v smer rečnega brega, kjer se je Sava upočasnila in poskakovala kakor kak ostarel ženski sopran.

— Ampak največkrat je tam, je kazal Slavko. Sem ga videl dol s polja.

— Ti, sem potipal brata po spotenem hrbtu, jaz grem...

— Kaj? se je zakadil nazaj.

Pes! sem ga gledal in molčal.

Pepiča je nagnil nevaren smeh.

Brat me je nekaj trenutkov pregledoval, potem pa zamahnil z desnico kot pri kravlu in me dokončno potisnil v skrivnostno kri.

— Ja, a tlele počakamo?

— Jaz mislim, da ja, je rekel Slavko.

— Pa če ga ne bo, flakarja* blesavega?

— Bo pa jutri, pojutrišnjem, je v miru kadil svoj glas brat.

Pepič se je vdal in se usedel kot parkljasta žival.

— A ti, me je ogovoril v moja kolena, a ti bi jo pa kar domu fliknil?

Glas je šel po nogah navzgor, segel v uho in me z nekakšno težo priklonil.

Tudi brat se je ugreznil v topel pesek.

Oba sta me začela ogledovati in se mi na glas smejati.

— Kaj je? sem rdel.

Še bolj sta se pognala v beg.

— A, a, me je kazal Slavko in solze smeha so mu odletavale kot prosojne muhe, kar pobrisal bi jo ta naš fajmošterček?

— Faj-mo-šter-ček, je iztisnil Pepič. A še oltári po kuhinji?

— Ne, ne, se je ustavljal brat, zdaj ne več, zdaj fantazira o bogu, ki vari ljudi v sodu za pivo.

— Há, háháháhá, so odmevali streli Pepičevega smeha.

— Pravi, je dahnil Slavko, da je bog, da ga je videl.

— Ne! sem se uprl.

— Videl, res? se je zresnil Pepič.

— Rekel si, je trmal Slavko. Rekel si, da si ga čutil.

— Ne drži. Blizu sem mu bil.

— Ja poj si ga pa moral videti, se je napel v radovednosti Pepič. Poj si ga pa moral zavohati.

— Ne diši, sem rekel.

— Pa smrdi, je zinil Slavko in jel spet grčati s smehom. Toda Pepič se mu ni pridružil. Čutil sem, kako se je z desnim delom možganske polute zazrl v nedosegljivo prostranstvo.

— Kaj boš, se je prevračal Slavko, on fantazira.

— Ne, je odščipnil z glasom Pepič, teh hudičevih stvari ne doženeš z navadnim očesom. Ni tako, veš, je mešal z roko. Sanje so hudič.

— E, že vidim, že vidim, je rekel užaljeno brat in nama ponudil svoj občutek zapuščenosti.

— Kaj, se mu je uprl Pepič, a ti misliš, da ne bom zdaj pihnil tistega flakarja? Še prej. Zdaj celo še laž-je.

— Kaj boss-ta?

— Ubila bova flakarja, je povedal brezosebno Pepič. Naravnost semle, je pokazal sredino čela. Pink! ga bom.

— Pa zakaj? sem se utapljal. Saj ni nič naredil.

— Čakaj, je rekel Pepič. Nemci so nas zasedli. Zdaj pa jaz tebe vprašam: zakaj ne?

Skomizgnil sem.

— Vidiš, a vidiš, me je grabil s posmehom in s spogledljivostjo.

Brat je po pasje miroval in užival.

— Nemci morajo biti premagani, je vstal Pepič in se, kot malo prej, zazrl z delom možganske polute v neznano prostranstvo.

Jaz pa sem visel med tujim življenjem in smrtjo. Grabila me je stiska. Sporočal sem nemškemu vojaku z valom misli, naj se ne pride kopat ne danes ne jutri. Ne, ne, ne! sem sporočal v Morsejevi. Ne! Ne!

* Flakar je topničar.

Vročina se je širila v kolobarjih. Sonce sredi kozmične teme je imelo okoli sebe venec svetlobe. Vse je potihnilo. Naenkrat smo bili sredi najtišje, skoraj smrtne tišine. Celo reke z njeno deročnostjo ni bilo več na spregled.

Razbeljeni pesek je začel hrsteti.

— Kače! se je ustrašil brat. Obraz se mu je zasvetil.

— Gredo pač na rajžo, se je posmejal Pepič.

— A misliš? sem prisluškoval in odmaknil zadnjico.

— To so gadje, poznam šum, je rekel Slavko.

Pepič je prisluhnul.

— Ja, se je odtrgal iz sredice glasov, več se jih gre nagih kopat.

— Glej! se je sprostilo iz Slavca. S Pepičem sva se zazrla za njim. Z roba polj je segal s svojim pogledom ponosni German. Zrl je kakor jelen pred smrtjo. Nepremično in dolgo.

Ni nas videl.

Od tam zgoraj se vidijo samo borove krone. Od tam zavohaš samo teman duh igel.

Kaj gleda? sem se mu bližal z mislijo.

Pogledal sem Pepiča in brata. Tudi onadva sta ga gledala. Z rahlo odprtimi usti. Dih jima je žvižgaje sikal iz ust.

O German! sem tožil v duhu. Pojdi! Stran! Proč! Vojaka je zajela nekakšna tema. Ni ga bilo več.

— Aha, se je naprožil brat.

Jaz sem že hotel vpiti od rešenosti.

— Psst, me je odrinil brat. A ga ne vidiš?

— Kje? sem jokajoče butnil.

Res: prihajal je po stezici. Hodil je zgubljeno. Videlo se je, da nekako ve, kam.

Temu človeku, sem ga gledal in premišljal o njem, je bilo tole položeno k rojstvu — ta hoja po slovenski zemlji in smrt.

Sp plazili smo se k stezi, obraščeni z jelševjem. V temni notranjosti grmov je dišalo po človeških odpadkih.

Začenjal sem se tresti. Mraz me je posul s svojo moko. Vmesil me je v svoj čudni kruh.

German je že prihajal. Z odpeto bluzo. Velike prsi z rdečimi dlakami so bile kot velikodržavno odlikovanje. Opasac je nosil v roki.

Slavko je nameril vanj. Pogledal je nazaj v Pepiča. Ta mu je odkimal in brat je povsili revolver.

Kamni pod Nemcem so se prevračali.

Bil sem smrtno bel in tih.

Vsak trenutek bo, sem drhtel v belih plamenih.

Spočet iz ljubezni za ljubezen, sem kopicil misli, si prišel; prišel si ves slab in ves slab boš odšel. Zakaj zakaj — si moj sovražnik? Sliši! Sliši! sem vpil.

— Hej! je zakričal Pepič.

German se je grobo zasuknil. Pokazal je svoje preplašeno in z belo pobarvano obličje. Usta pa so mu spregovorila nekaj božjega.

Strel je jeknil. Ozračje je zabrnelo.

Nemec je zakopaval noge v pesek, potem pa po bukovo telebnil.

Vse je zabučalo. Ves svet. Tišina se je razklenila. Razpadla. Mimo nas je spet udarila Sava. Veje je zganil nekakšen veter. Ptice so zanorele.

Vdihnil sem jedki dim.

Obstopili smo vojaka, ki je še odpiral usta kot riba na suhem. Iz dolnjega levega kota mu je lila pesnato rdeča kri v beli pesek. Nemški duh v njegovih očeh je pojema. Grüss meine Mutter, Grüss meinen Vater! smo še slišali iz pogleda.

— Glej! je pokazal Pepič z ubitim zvenom.

Sredi čela je nagelnasto plamenela rana.

— Fant, si ga pritisnil! je rekel ubito tudi Slavc. Počeno.

German je postajal bel v ušesa in v lica. Natančnejše: gorgonzolasto zelen.

Ko sem si ogledal njegove mogočne čevlje, okovane z žebli, sem videl, da je konec z njegovimi močmi. V čevljih ni bilo ničesar več. Čevlji so me naravnost prosili, naj jih sezujem in naj hodim v njih.

— Ne! sem siknil.

— Kaj ne? sta me pogledala onedva.

Zaril sem se v molk.

— Treba ga bo stran, strica, je rekel norčavo Pepič. A kam? je gledal Slavca, ki je tudi spraševal s pogledom. V Savo!

— Ga bodo dobili, se je prestrašil brat.

— Naj ga. Saj to je prav in — dobro.

— Ja, jaja, je zdihnil Slavko in se v duhu že stegnil z rokami niže.

— Alo, ga je zajel za noge Pepič.

— Ne boš nič pogledal, kaj ima.

— Kaj pa ima? je spustil Pepič noge.

— Kakšna pisma.

— Kaj pa mene brigajo njegova pisma. Mene je imelo njegovo življenje. Tega sem mu vzel. Primita! se je spet sklonil.

Slavko je počepnil, segel po gumbu nabitega napsnega žepa. Iz njega so se usula pisma in denar.

— Kaj zdaj? se je vznemiril Pepič. Zdaj pa tele črke. Zdaj se bomo pa zapletli v tisto, boš videl!.

— V kaj? je zazijal Slavko.

— Obsedlo nas bo tisto, poj pa pride kes in nas bo pojedlo. Madonca, žrli se bomo, se je približal že nekakšnemu jokanju.

Slavko mu je zarinil papirje nazaj.

— Na, jebemti!

— Ne, res, Slavko, zapentljaš se v mile besede, koj vzameš konec. Primi raj! je vabil Pepič.

— Primi! sta pogledala še mene.

— Fant, ga je spet spustil Pepič in se zagledal v tiho spočitost na mrtvečevem obrazu. Luknjica sredi čela, kamor je smuknila smrt, je sinela. Iz nje je tekla sokrvica. Pod njo pa se je vzdigovalo nekaj belega. Morda je hotela ven njegova mama, da bi nas videla. Morda je hotela zato ven, da bi vpričo nas zajokala. Ali pa je bilo tisto — kaj vem — pijan ogrc, veseleč se večmesečne gostije.

— Ti, se je odtrgal Pepič z njega, enkrat sem videl crknjenega prašiča. Prav takole rumeno in belo se ga je lotevalo.

— Težek je, ga je zatehtal.

— No, mi je pomignil brat.

— Kaj je? se je prestrašil Pepič.

— Vidva sta ubijala, sem zabrusil, vidva ... ga ...

— Ti, je spuščal brat mrličevo roko, njegov pogled pa je rasel v mesečevo veličino, in tam so vznikale temne poti.

— Dotakni se ga ali pa te..., je vtikal v vsak svoj glas toliko krvoločnosti, da sem se sklonil po mrtvečevi levici.

—... ubi-je-va, se je oddahnil brat.

— Hoo-ó, je zapel Pepič.

Vzdignili smo ga in ga začeli nositi.

Spet je vse zajel mir. Listje se je pražilo v soncu in vonjalo tako grenko kot cerkveno kadilo. Sončna kovina pa je žarela v najbolj zlati. Vse nas je oblival pot. Komaj, komaj smo ga privlekli do Save.

Nekaj trenov smo napeto gledali. Prisluškovali. Slišali...

— Sedi! je dahnil brat in sedel na mrliča.

Posedli smo po Nemčevem truplu in butasto zrla na oni breg, kjer je bilo vse tiho in prazno. Kjer je žarel samo češmin.

— Eden je bil, je rekel brat še ves v strahu.

Jaz sem sedel na mrličevih ustih. Grizel me je v zadnjico.

— Alo! se je v dihu spet vzdignil brat.

— S tistele skale ga čmoknemo!

— Nič na skalo, nič, ga je vlekel po pesku brat. S Pepičem sva stekla vsak k svojemu koncu.

— Kar h kraju, ga bom jaz odrinil na sredo, klinca!

— Saj, se je razveselil Pepič. Viš, na to pa še pomislil nisem. Grem zraven, Slavc?

Ob vodi sta se slekla do nagega in povlekla mrliča v reko kot Indijanca kanu. Šlo je rado. Vlekla sta ga za lase, Nemec pa je opletal z nogami kot ogromen jeseter.

Reka ob njunih telesih se je kipeče vzpenjala.

Potem je mrlič zdrnil pod gladino, onadva pa sta se vrgla v plavanje.

— 'O Bog! sem tiho premišljeval in občutil temo, ki je zajela pred tisočletji Kajna.

Vest! sem se davil.

Ampak jaz te nisem! sem odrinil Nemca v temo.

Dotaknil si se me, dotaknil, se je odsmejal vame.

Onadva psa sta se prišla za breg. Pokašljevala sta in praskala z nohti po skalah. Zobje so jima tipkali prav po pisarniško.

— Jebenti, au, fu, je prhal in stresal Pepič. Plavkasta stegna so se jima raztapljala v rožnato.

Slavc je sedel na veliko skalo.

— Krucefiks, je žavasten dan, je rekel in se zagledal v zgornji rečni tok.

Zajel nas je molk. Težek. Nekako tako težek kakor polne ženske prsi. A ženske imajo otroke in dajo piti otrokom tisto težo, mi pa nismo imeli nobenega otroka, krucefiks.

Rudi Šeligo:

ALI NAJ TE Z LISTJEM POSUJEM

Dež lije in širi ropot kot kakšen obsežen pojav. Okrog njega so temni gozdovi in valoviti pašniki, kajti dež in svet sta visoko zgoraj in visoko nad morsko gladino, ki je zelo spodaj in tam daleč. Vmes, med dežjem in svetom, je speljana črna cesta, ki valovi med pašniki in smrekovimi gozdovi. Asfalt je nov in črn, bankine še sploh niso utrjene. Dež tako zelo lije, da je svet kljub temnim in nizkim oblakom kot prevlečen z bronco. Kamni ob robovih ceste so vidni in beli. Na levi strani ceste se takoj pričinja gozd, v katerem skoraj ni bukve, hrasta ali cera. Na desni, kjer se svet preveša, so na vse strani pašniki, ki so prostrani in so tudi malo bolj v daljavi, kot da so v meglici ali dimu, ker kaplje pršijo in seka jo videz, črte dežja treskajo, bliski pokajo in so modri in beli, in ko se pokažejo vidu, naglo stečejo v črte dežja. Malo naprej in pod cesto je siv listnjak, vrata nihajo ven in noter, na desni strani pod pristreškom pa so prislonjene grablje. In ko tako je, ko je vse v sivi zavesi in ko je vse zelo mokro in razmehčancj in ko so grablje prislonjene na listnjak, se spustita s ceste navzdol in tečeta. Voda brizga okoli njunega teka, okoli razdanih postav, in prši v barve njunih oblačil. Ko planeta noter, vrata še zmeraj nihajo, včasih zacvilijo v nemara zarjavelih tečajih ali v razpokanih deskah, včasih pa napol odprta tudi obmirujejo, ker ni ostrega piša ali širokega vetra, ki ima tako dolgo in široko zaledje, da vleče enakomerno in brez vmesnih prestankov.

— Zdaj sva dobili, reče Uršula Volkmer težko in s sapo in si potem pihne od spodaj v obraz, da se kaplje malo razmaknejo in razlezejo. Z rokami gre tja gor, kjer so ostri rumeni lasje s trdim odtenkom kot gmota mokrote in niso razpuščeni, ampak so spleteni v kronasto gnezdo. Na sencih pa se posamezni nespeti lasi potem kodrajo. Ima visoko trdo čelo, globoko notri pod njim pa dvoje vodeno modrih oči, ki včasih gledajo preskakujoče, skoraj zmeraj pa tako, kot da imajo nekaj zadaj, kot da nekaj vnašajo v tisto, kar gledajo in jemljejo.

— Dobili, reče Vasilka in prime krilce, ki je skoraj samo na bokih, spodaj na robovih in malo zaplahuta z njim, da se vodne kaplje, ki se še niso potopile v mrežo tkanine, mogoče razpršijo v zrak. Gleda navzdol v beli telečji boks svojih čevljev, stopala pomakne skupaj, konici čevljev še bolj, in zdaj, ko sname belo čepico, ima po sredini temena prečo dolgih kostanjevih las, ki se zdijo na koncih še bolj temni, ker so mokri.

— Ko bi vsaj ostali na spodnji cesti, čeprav je daljša, reče in ima roke še zmeraj v kroni las tam zgoraj.

— Tudi na oni strani je dež, reče Vasilka in naglo diha.

— Seveda je dež, vendar so tam vsaj avtomobili, reče Uršula in spusti roke dol. — In to bo blazno trajalo, še reče, ko spusti pogled proti odprtini vrat. Tesna obleka na nji ni kakor kakšna cunjica, ampak so v nji samo velike temne lise mokrote, ki se vpijajo v oranžne trapeze in zelene praznine. Potem se ozira po tem špranjastem prostoru, ki ga prečka lesena greda, zabita v tla, obdajajo pa ga deske in deske. Zgoraj je škodlasta streha, za gredo nasproti vrat je staro zmehčano listje. — To listje, to smrdljivo listje, reče, ko gleda v kot in si spet pihne v obraz. Pred gredo je steptana zemlja in njune pete mastno cmokajo po nji.

— Lahko gledava na cesto in kar od tukaj vzdigujeva roke, reče Vasilka in stakne kolena tudi zelo skupaj in še bolj zravna ravne noge v belih mrežastih nogavicah, ko gleda mimo obeh ponjav las navzdol k stopalom.

— Si nora? reče Uršula naglo in z malo privzdignjenim glasom.

— Kam naj denem kapo? reče Vasilka.

— V listje, reče Uršula, če si že takšna prismoda.

— Ali naj jo položim na tvojo torbico? reče potem in drži belo čepico na pokončnem kazalcu, ki je kot obešalnik. Potem gre k nizki pregradi, kjer je njena ovalna torbica na tleh, in domala skrbno položi čepico nanjo.

— Niti sesti ne moreva s to mokroto na sebi. Najbolj ostudno je to, da se me vse drži, reče Uršula in narahlo premika telo pod oblačili.

— Misliš, reče Vasilka, ki se vrne k svoji steni, spet pogleda navzdol, potem pa s prsti prime robove krilca in zaplahuta z njim nad kolena, kolikor se s kratkim krilcem to sploh da. — Važno je vedeti, da je šel najin pulover po vodi, reče še potem, se zravna in visoko vzdigne obrvi proti Uršuli Volkmer, ki je ob nasprotni steni.

— Tudi čevlji, reče takoj Uršula.

— Jasno, oboje, reče Vasilka, oboje je šlo blazno po vodi, ker voda načrte žene. Adijo, Gorica, reče potem veliko bolj glasno in se zasmee v vlažni zrak.

— Vedela sem, da bo treba k Neckermannu, reče Uršula, ko stisne ustnice v ravno, odrezano črto. — Vse, kar je v zvezi z Italijo, je zmeraj narobe, reče. Vasilka pa zasuče glavo v desno in potem v levo, da pride izza las njen mehki obraz, se spet zasmee, da zletijo iskrice z zob in iz oči, potem pa nese roke nazaj in se z njimi in s hrbtom nasloni na deske. Ko z dežjem poteče nekaj mirnega časa brez besed in gibov, se Uršula počasi ozre proti nji, ki je mokro vržena na deske in malo tudi prilepljena nanje.

— Tako sva ostali na cedilu, reče potem in tudi, ko že reče, sploh ne premakne svetlo modrega pogleda od nje.

— Pritisnjeni sva v ta špranjasti prostor, reče Vasilka in zaobrbe oči tja gor, kjer so skodle.

— Ja, reče Uršula, to bo trajalo.

— Blazno, reče Vasilka in nagne glavo postrani domala milo, kot da bi rekla kakšno drugo besedo. Dež pa je zelo slišati, zelo lije. Iz večjih špranj škropi in se potem na temnejšem ozadju vidi kot siv oblak.

— Cesta je tako nova, da sploh še ne vejo, da je odprta, reče Uršula.

— Zmeraj se kdo najde, reče Vasilka zelo jasno in zelo drugače kot poprej. Potem iznenada stopi proti sredini prostora, se ustavi in še naglo reče: — Oh, zmeraj kdo pride, zmeraj kdo pride, potem pa naredi nekaj poskočnih korakov po malem prostoru, dokler se spet ne vrne k svoji steni, na katero se spet mokro prilepi in počasi usahne v mirovanje in lepljivo negibnost, ki se ji zelo prilega postrani nagnjena glava in malo vlažne in razpršene oči, ki so rjave.

— Čakali bova do sive starosti, reče Uršula in udari s pestjo po deski.

— Siv je dež, reče Vasilka.

— Dolgo ne bo nobenega.

— Ali pa bo dež pojenjal.

— Si nora. Pogledj ven, reče Uršula.

— In tako bo šlo vse po vodi.

— Se ti je kaj takšnega že zgodilo, reče Uršula čez čas.

— Je, reče Vasilka, potem nemirno strese z lasmi, pogleda gor in reče: — Te špranje, ti neumni skednji, potem pa počepne: — Enkrat sva se peljala

— nekam navzgor in je bilo zelo čudno, reče. Po njunih oblekah je čutili rahel veter, ki vleče čez most, in tenko kovinsko ograjo na njem, ki je rdeče pobarvana. Pod mostom je velika globina, tako da se proti dnu kar megli in je sivo. Nad mostom je siv zrak in zračna meglica, ki hiti v več smeri, v zraku je malo mlečnega sonca, ki prši iz zabrisanega kroga in kolo-barja in sem dol ne prihajajo nobeni suličasti žarki. Vasilka se s komolcem naslanja na kovinsko ograjo, na vodoravno tricolsko cev, ki je rdeča, Uršula Volkmer pa se z enim bokom in enim položnim komolcem naslanja zraven in gleda pravokotno na njeno smer pogleda in obraza, ki govori navzdol v meglo globine: — Naenkrat pa reski! in moja stran zadaj se je povesila in zaropotala. Potem je ustavil skoraj v jarku in je imel rezervno kolo — ni pa imel tiste vinte in je bilo najbolj blazno, ko ni imel tiste ročice za vzdigniti. Potem je držal zadaj in vzdigoval, jaz pa bi morala natakiniti kolo na tiste štifte. Ampak se je sukalo in sukalo, in če sem našla enega, v drugega ni šlo, in spet je padlo vse dol. On pa ni mogel več držati. Potem sva še in še poskušala, potem pa nisem več mogla, ker mi je šlo tako na smeh.

Dež tam zunaj je tako enakomeren, da je kot zavesa, in črte dežja so kot narisane, tako so nepretrgane, sem noter pa prihaja sklenjen glas kot od slapa Savice. Zdaj vrata za spoznanje nihajo, v zraku je gotovo veliko prevelik odstotek vlage, listje za nizko pregrado mora biti zelo razmočeno. Skodlasta streha ne pušča.

— Saj sploh nobenega ne bo mimo, reče Uršula, odkimava z glavo in gleda proti vratom, kjer se odprtina zlagoma oži in širi. Roke drži sklenjene na

trebuhu. Ima oster, izklesan obraz. Nos se ne vzdiguje v greben, ampak steče iz čela v nagli, odločni črti, ki se zmehča šele tik na koncu, ko se zaobli v obe krili nosnic. Ramena ima visoka in ozka. Iz njih izstopata ključnici kot rahla, premišljena gradbena elementa. Oči so še zmeraj zelo modre in vodene, kot razlezene, kot da nimajo nobene osrednje točke, iz katere gre potem pogled ven.

— Mokra sem, reče Vasilka, se drobno premika in gleda po sebi navzdol.

— Tudi žejna sem, reče Uršula, ko bi imeli vsaj kakšen kompot.

— Mm, reče Vasilka, ko jo najprej vprašujejo pogleda, kakšen veličasten kompot, reče in nagne glavo postrani v držo, ki je drža mehkih in milih besed, kakšen mareličan kompot, a? Kakšen fin kompot v porcelanastih skodelicah, na krožničkih, ki žvenketajo, a? Ta hrana malomeščanske polizanosti, reče in strese z glavo.

— Dober je, ko je človek žejen in pritisnjen v nekakšen prostor, reče Uršula čez hip, ko se Vasilkin ostrí glas malo poleže.

— Kar naj ti dobro dene, reče Vasilka skozi zobe in razsute lase, jaz pa sem mokra in po vodi je šla tudi frizura.

V pritličnem hodniku renesančne mestne hiše, kjer je stalna razstava debelih bronastih in mavčnih kipov, prihaja skozi okno nasproti vrat poševna svetloba dopoldanskega sonca in je vse tiho. Tema pa prihaja od vhoda, kjer so težke hrastove dveri trdo zaprte. V srečanju poševne svetlobe in teme stoji Vasilka pred visokim podstavkom, na katerem je doprsni kip bradatega starega moža. Ko z očmi skoraj nepremično zre v višino njegovega visokega čela, so njene roke malo pred njo in so zdaj skoraj trdo sklenjene, zdaj malo razmaknjene, zdaj usmerjene naprej — in potem se tudi vijejo med sabo, kot da imajo veliko prstov in kot da se delajo, da hočejo nekaj narediti.

Skozi režo med vrati, ki se še zmeraj širi in oži, je videti vodo med bilkami trdih trav in kaplje in pršenje kapelj nazaj gor. Kolikor ni vse sivo, so bilke žolte in trdo štrleče, kljub takšni vodi, ki vse mehča.

— Tak mir je, da se človek kar čuti in zaveda, reče Uršula.

— Ja, in razmišlja o sebi, a ne, reče Vasilka.

— Ja, reče Uršula, naredi trd, ključovalen obraz in ga pošlje proti Vasilki.

— Kaj neki pa ima razmišljati, reče Vasilka in spet zaplahuta s krilcem, skoraj naglo in nestrpnost. Potem pa spet reče razločno in otepa s krilcem počasi in po zlogih: — Kaj ima to razmišljati o sebi?

— Razmišlja o sebi, kako je z njim, ker je mir in se zaveda. Ali pa ga je strah, ko je sam v nekakšnem prostoru, ki je moker in gluhi.

— Zakaj bi razmišljal in bi ga moralo biti strah? Od kod si to vzela? reče Vasilka.

— Mora razmišljati. Če ne razmišlja, ga je strah, reče Uršula.

— Tebe je strah, reče Vasilka, malo vode, malo dežja in samota, pa že ne več več, kaj si, reče in vrže krilce z naročja navzdol. — Sicer pa, reče čez čas in gleda proti vratom, če si mislila kaj drugega, če pre-mišljaš — kdo ti brani, vrni se k vsem svojim Volkmerjem in svojim malomeščanom, pa lažite še naprej.

— Mi pa nič ne lažemo? reče Uršula, se malo odmakne od lesene stene in pošlje proti nji voden pogled, ki je sicer zelo odprt, vendar gre za spoznanje tudi izpod obrvi in čela.

— Nisem tako rekla, reče Vasilka.

— Vem, nisi tako mislila, reče in se spet nasloni na deske. Potem čez čas še pravi: — Pravi ta forma je pri njih v redu. Kvari jih... Kvari jih samo pohlep po denarju. Veliko denarja! In potem postane skozi ta kup — posebno še, ker ga ponavadi sploh ni — tudi vse drugo veliko in napihnjeno kot kakšen pokvarjen vamp.

— To si si enostavno izmislila, reče Vasilka in zamahne z zeleno plišasto roko proti nji. Tudi brez njega bi bili vampasti, napihnjeni in takšni, kot so, še reče. Vrata zdaj zelo zanihajo in skoraj udarijo v podboje, skozi dolge špranje pa je mogoče zaslišati takšen val vetra, ki to počne.

— Nimajo več nobene vere, reče Uršula in se pomakne k vratom in jih z nogo spet odsune.

— Ali se sploh še da reči, da živijo, reče Vasilka in stegne obe dlani predse, posebno ko so se čisto pomešali s temi novimi gospodi in knezi revolucije.

— Ja, reče Uršula domala nerazločno in skoraj prikrito, moj stric Karel je že takrat rekel: Ksindel, ksindel, reče, potem pa se visoko zravna in stisne ustnice v ravno, zelo izdelano, prav nič slučajno črto.

Široke stopnice, ki vodijo navzgor na zrak in nemara na široko cesto, navzdol pa v osvetljeni hodnik, ki se na dnu stopnic zasuče v levo in je tudi ves obdan z rjavkastimi marmornatimi ploščami tako kot stene na stopnicah, so prazne in tudi zelo osvetljene. Mogoče je ura pozno ponoči, ker ni nobenega pešca, da bi prišel po hodniku pod cesto, in nobenega, da bi prišel navzdol in potem šel po podzemnem hodniku mogoče na ono stran ceste. Stopnice so zelo bele. Na desno steno se naslanja Uršula Volkmer, malo oglati nogi, med katerima so tudi neoble praznine, ima zravnan, stopala, ki so obuta v čevlje s polvisoko peto in imajo po dve sponki na nartu in so iz juničjega boksa — nubuka, so eno zraven drugega, dlani ima skrite zadaj med križem in rjavim marmorom, rumeni lasje so osvetljeni modro, ker je više nad njo modra neonska cev, črno krilo kaže drobne kristalčke svetlobe, ki utripajo kot zvezdice, čeprav se njeno telo ne premika. Ob nasprotni steni je Vasilka z zravnano nogo na isti stopnici, na kateri je tudi Uršula, z drugo, upognjeno, pa je na višji in koleno gre zelo naprej v prostor stopnic, je okroglo in oblo in pokrito z mrežasto nogavico belo bele barve. Tudi gornje telo, ki ima na vrhu belo čepico, je pognano naprej in proti oblemu kolenu in v hladen prostor stopnic, obe dlani pa sta na zelenih plišastih bokih, ki se motno svetijo.

— Vsega tega se človek hitro naveliča, reče Vasilka.

— Ja, reče Uršula zravnano, ampak tudi kaj takšnega je treba poskusiti.

— Dobro, reče v prostor in naprej, dobro, enkrat... mogoče še kdaj, ampak pozneje.

— Šla boš na tečaj takoj, ko končaš, reče Uršula in se za spoznanje našobi.

— Ko bi me vsaj vzeli, reče Vasilka, pomane dlani drugo ob drugo, kot da je nestrpna, potem pa

pogleda na svojo zeleno ramo in odpihne z nje belo nitko ali belo smet, ki je bila tam. Potem še reče: — Preveč jih gre.

— Ja, ampak jih tudi zmeraj več rabijo, reče Uršula v svojem črnem, skoraj trdnem krilu, kar poglej, kako se zmeraj bolj zanimajo. Videla sem, ko je Narta priredila prikaz svojih maž, čeprav so smrdljive in zanič.

— Ampak v Zagreb je treba, reče Vasilka in zazeha.

Ko je v listnjaku nemara celo bolj temno, kot je bilo spčetka, in ko je tudi vse ozračje nemara bolj nizko, dež pa enakomerno šklopota, vzdigne Uršula pri svoji steni roke visoko v zrak, kjer je škodlasta streha, in si potegne bluzo čez pleča in glavo in potem rokava čez zapestja. Spodaj so njena koščena ramena in po dve naramnici črnega nedrčka, ki je oglati trd, in temno zelene svilene kombineže, ki se lesketa in valovi.

— Ne bom se prehladila, reče.

Trikotna, vendar na vogalih oblo izoblikovana miza ima čipkast prtič. Na njem je rjava steklenica, tik ob nji pa sta dva kozarca, ki sta do polovice polna rjave tekočine. Sedita si nasproti na nizkih foteljih, da grejo kolena skoraj nad višino mizice, in kadita. Potem se dim ne izgublja v zraku, ampak v štenastih kolobarjih zelo kroži okoli njunih frizur. Uršulin dim se spleta v kolobar okoli njenega kronastega gnezda in ga tako širi in viša, Vasilkin dim pa polzi potem po obeh ponjavah gladkih las gor in dol. V sobi je veliko raznovrstnega pohištva, posebno veliko se zdi, da je drobnih kosov pohištva raznih barv, ki ponavadi ne služijo ničemur, so pa tako priročni. Stene skoraj ni videti, tla so vsa prekrita z raznimi majhnimi preprogami, posebno pa s kratkimi tekači, ki so položeni vzporedno in gredo gor in dol. Na kavču je veliko pokrival, najbolj na vrhu je pregrinjalo, sešito iz raznobarnih pravokotnikov odpadlega blaga. Na kosu stene, ki je nad nizko komodo, so fotografije v drobnih paličkastih okvirih. Dve mali fotografiji sta stare rjave barve. Tudi vse drugo — nizka omara, ki je nemara za perilo in robce, visoka omara, ki je za obleko in obešalnike, psiha, ki ima srebro zadaj že dostikrat načeto, spodaj pa predalčke, je bolj rjave kot pa kakšne druge barve. Vrata so bela.

— Človek misli in se pripravlja, da bo v redu ali pa še bolj, potem pa takole. Na koncu se vse podre, reče Uršula, ko zamenja dim v pljučih z zrakom.

— Ja, reče Vasilka, to je zmeraj tako. Še kadarkoli smo kaj imeli, se je vse pričelo tako zbrano in zadržano, na koncu pa se je vse podrlo.

— Ja, reče Uršula, vse je negotovo.

— Ja, reče nemirno Vasilka, ja, potem pa na hitro pogleda proti vratom, ki so bela, potem pa spet proti nji in se celo nagne čez mizico proti nji in napeto in pridušeno reče: — Najbolj fino pa je bilo, ko si je odpel kravato in počasi zil steklenico za srajco. Fino je bilo, ker je vse naenkrat postalo tako tiho, kot da počne ne vem kaj. Potem je začelo curljati najprej v pasu ven. Ko je bila steklenica prazna in je vse teklo iz njega, se je ulegel pod mizo in se pokrnil s prtom. To je bilo prav grozno videti, reče in oči, ki so tik nad mizico in zraven steklenice, se ji lesketajo.

Uršula stoji na sredini prostora in plapola z bluzo, ki jo drži za ramena, po temnem zraku. Potem jo obdrži pred svojim obrazom in reče:

— Ali pa naj kar piham vanjo.

— Pihaj, reče Vasilka skozi zelen plišast pulover, ki ga slači. Potem ima spodaj belo svilen bluzo z neverjetno širokim ovratnikom z globokim ostrokotnim izrezom in z zelenimi manšetnimi gumbi na zapetjih.

— Tudi ti pihaj, reče Uršula iznad tkanine in se nasmehne.

— Ne, reče Vasilka, samo toliko, da malo otresem.

— Ali hočeš, da te z listjem posujem? reče Uršula še zmeraj iznad oranžno rumenih trapezov in še zmeraj z nasmehom. — Če se uležeš in te z listjem posujem, potem listje vpije vlago, reče.

— To gnilo listje, reče Vasilka in zaviha nasek tja gor, kjer je rjavo levo oko, z desnico drži pulover, z levico pa si odmakne belo svilo od malih prsi, da nemara pride vmes zrak, da pride zračna blazina med rjavi napeti blesk in mokroto, ki je težka, čeprav je svila tanka.

Tam, kjer je ozemlje starega mesta zelo strmo in visi od Rožnovenske cerkve navzdol, kjer so majhne trgovinice z drobnimi, doma narejenimi izveski, in popravilnica radioaparatorov, se Uršula komaj ustavi in zavihti torbico v loku po zraku, ker jo ozemlje žene navzdol.

— Kaj? reče Vasilka, ki se ustavi, usmerjena navzgor.

— Uf, reče Uršula zadihano, skoraj bi padla. Vse težave grejo na kup, reče in potegne iz torbice bel robček.

— Kaj je? reče Vasilka.

— Bila sem v boutique, reče, ko si obriše nos. Perfekten kostim, nimaš pojma, kakšen. Takšna rumena barva, da kar oči ne moreš odmakniti. Ima krilo z gubama po vsej dolžini, žepa pa sta navrh našita in pomaknjena čisto navzgor, reče in lovi sapo. — In stodeset tisoč, si predstavljaš, koliko je to, reče.

Neka gozdna tla so zelo posuta z listjem in vejicami. Visoka drevesa niso zelo na gosto, tudi svetloba je med njimi. In ker so tla prostrana kot kakšna ravnina in so gozdna debla vse naokrog, je slišati, enako po teh šumečih tleh bežijo koraki, ki so trdi in enakomerni. In ko je vse tako zelo prostrano, da gre lahko oko neovirano na levo, na desno, naprej, nazaj, vseeno ni videti ničesar drugega kot gozdna tla, debla, kakšno šviglo vmes in poševno svetlobo med debli.

— Če stojim tako med vrati in maham z bluzo, lahko pride kakšen blazen avto in ustavi, da se bo dež kar zaprašil, reče Uršula, odrine z nogo vrata ven in zamaha z bluzo.

— Ja, reče Vasilka, ki se oblači, samo najprej moraš stopiti toliko v dež, da boš sploh vidna, potem pa mora kakšen avto sploh priti, da se bo zaprašil, ko te bo zagledal.

— Jasno, reče Uršula, razstaviti se je treba.

— Kar pojdi ven in stoj sredi jase takšna, kot si. Ni nobenega blaznega avtomobila, ki bi šel mimo. Še bolje pa bo, če si snameš en jošk in ga vržeš v dež.

— Fino, reče Uršula, to je fino. Kar tako bi stala, dež bi lil in avto bi blazno ustavil, vse zavore bi se

zarile v asfalt, z mene bi pa lilo in niti trenila ne bi. To bi bilo še bolj fino kot tisto, ko se je Pogačnik razstavljal na stopnicah v Prešernovi hiši.

Iz temnega dvorišča, ki ga na treh straneh oklepajo visoki zidovi z okni in perilom in cunjami, ki visijo z oken, na četrti strani pa lesene drvarnice, pomigne Vasilka Uršuli v temen nagneten hodnik, ki ne vodi na stopnišče, ampak v hladne kletne prostore. Ob vrečah, ki so naslonjene na obeh straneh hodnika, se ustavi, se spusti na najbližjo vrečo in pokaže Uršuli sosednjo, za spoznanje nižjo.

— Le kaj naj, reva, zdaj storim? reče potem šepetaje proti Uršuli. — Sploh ničesar noče slišati.

— Ja, saj, reče Uršula, kako si le mogla.

— Kako sem mogla, reče Vasilka in narahlo strese z glavo, ne vem, sploh ne vem. Zdaj, ko premišlujem, vidim, da sploh ni bilo prav. Ampak tako se mi je zgodilo.

— Pa si mu povedala, da nisi nič premislila? reče Uršula in jo malo pogleda od strani.

— Pst, reče Vasilka, ji položi eno roko na ramo, z drugim kazalcem pa si gre na ustnice. — Govori potihlo, te babe v hiši vse slišijo... Seveda sem mu rekla, pa noče nič razumeti, pravi, da se to ne da razumeti in konec.

— Ja, kaj hočeš potem. Vzemi, kot da je to uso-da, in pika.

— Ampak žal mi je, reče Vasilka s tihim, a napetim glasom in se domala proseče spet skloni bolj k nji. Ko se spet zravna in Uršula nič ne reče; ampak se celo nekaj ozira po temačnem prostoru, v katerem razen vreč in sten ni videti ničesar drugega, pogleda spet postrani proti nji, pogleda zelo rjavo in nevedno, hkrati pa se ji kotička ustnic za delček sekunde zganeta in v tej nejasni svetlobi vreč in zidov je videti, kot da bi se zdrznila v oster in nevaren nasmešek, ki pa takoj zgine spet v ploskvi obraza. Potem reče: — Kaj naj, reva, zdaj storim?

— Saj, reče Uršula čez čas, ko tudi Vasilka nič ne reče, le kako si mogla? in jo pogleda navzgor.

— Ja, reče Vasilka, ko zavzdihne in se obrne proti steni nasproti njiju. — Bilo je tako zelo svetlo in tako novo sonce, ko sva sedela spodaj na travi. Čas ni tekla nikamor, posebno še, ko je bilo skoraj že poldne in je bilo vse samo še bolj blazno tiho. Zgoraj nad nama je včasih zagrmel vlak in se koj zatem zaril v brezno predora. Drugače pa je bilo vse pri miru — niti veje na spodnjih drevesih se niso majale. Niti enkrat, vsaj ne spomnim se, da bi se, se niso niti premaknile, reče in se spet obrne k nji.

— Pst, reče Uršula, ne tako glasno.

— Niti enkrat samkrat, reče. — Potem sem včasih videla tam zgoraj pred odprtino predora črno postavo, ki se je tudi malo premikala in je zdaj bila, zdaj je ni bilo. Ko čas še zmeraj ni nikamor tekla in se mi je zdelo, da je zraven mene malo zadremal, sem se počasi pričela pomikati navzgor.

— Si se kaj ozirala? reče Uršula tiho.

— Ne, sploh ne. Šla sem počasi in malo sem in tja, kot da iščem kakšne rožice. Ko sem prišla na vrh vzpetine, kjer tračnice migotajo v svetlobi in kjer je vhod v predor, sem obstala in dolgo gledala tja noter, kjer je bilo samo v začetku malo svetlo, potem pa je bila sama črnina, dokler mi ni začelo znotraj vse razbijati in sem slišala srce kot kakšno lokomo-

tivo in sem pod obleko po vsem telesu čutila drobne kose mraza. Še malo sem se potem ozirala po tračnicah na ono stran, kjer ni predora, in še ko sem gledala po njihovih črtah, sem se s telesom zadenjsko pomikala proti predoru. Ko se je siva moja svetlobe že spustila čezme in je bilo vse samo črno in globoko črno, je v meni še bolj bobnelo, da sem čutila žilo nad ušesom, in vse se je zlivalo v črno, da sem se skoraj opotekala in so mi kolena klecala, in čeprav sem si govorila, da naj grem nazaj, to je v tisto smer, v katero sem še zmeraj gledala, sem se še zmeraj pomikala naprej v predor ali pa mendrala na istem mestu. Potem sem se zasukala proti temi in v očeh me je prav bolelo od teme, ko sem se tako napenjala, da bi jo predrla. Potem se mi je zazdelo, da se vse samo še bolj gosti, da ob meni ni samo zrak, ampak da je ob mojem telesu nekaj masivnega in razsežnega. Ko je bilo vse še bolj temno in me je ta gmota vso preplavila in je bilo strašno vroče in se je mešalo z globoko sapo, ker sem še komaj dihala, ker me je ta tema in vse to težko gnetlo in mi jemalo pljuča, dokler nisem na svojih plečih začutila mrzlega zidu, bobnenje pa je, se mi zdi, še zmeraj naraščalo kot pri tvojem Pacificu 231, reče z zelo zadihanim in zadrževanim šepetom, obe dlani, stisnjeni v pesti, pa tišči pod brado. Ko jo Uršula vodeno pogleda, se malo odmakne od nje, potem pa nadaljuje: — Ko sem tekla ven in potem navzdol po travniku, sem videla, da sem vsa črna po obleki, in ko sem šla z roko po obrazu, je bila tudi roka črna, reče spet tiše, pri tem pa si gre počasi, tako da se koža in spodnja ustnica počasi vračata v pravo lego, z razširjenimi prsti čez obraz.

— Kaj je potem naredil? reče Uršula.

— Oh, reče Vasilka z bolj odprtim glasom, vse je že pospravil, vso tisto trapasto hrano, papirčke, odejo. Škatlo je dajal ravno v torbo, jo zapel, si stpel smeti z obleke, se počesal in šel, kot da gre v službo, ki je tako fina in mu toliko obeta za tisto njegovo napredovanje, reče domala jezljivo in glas ji narašča, ko to reče, in besede so naglejše in nekajkrat zažene žive lasje tja nazaj.

— In ni rekel nič? je slišati šepet Uršulinega glasu, ko so Vasilkini rjavi lasje še zmeraj živi.

— Nič, reče, nič, saj je bil tudi tako užaljen, da bi se po moje kar razpočil, reče še zmeraj z lasmi in nemirno glavo, potem pa se v hipu umiri, se vsa zmehča, da lasje spet spolzijo v obraz, ko se počasi sklanja spet dol in skoraj zatarna: — Kaj naj naredim, kako naj to popravim? in ostane dolgo tako negibna in strta, čez čas pa sunkovito izpahne roko v mračni prostor, se grobo zareži in reče: — Prekleti gnoj malomeščanski! in sunkovito vstane.

— Ksindel, reče Uršula, ki še zmeraj sedi, in ravna črta ust se ji podre v zaničevalen nasmeh.

Potem še zmeraj sklenjeno dežuje. Obe sta spet oblečeni in naslonjeni na tisto steno listnjaka, ob kateri je bila prej samo Vasilka. Roke imata zadaj, z obrazoma sta usmerjeni ven in lahko vidita, kako dež sploh ne ponehuje, kako vrata še zmeraj nihajo ven in noter, in dvoglasno deklamirata:

Polnočni zvon z visokih lin

krepro zaklenkal je.

Potihnil glas je violin,

strunar odbrenkal je.

Plesišča in gledišča se
povsod zapirajo,
v odprta pa svetišča se
zemljani zbirajo.

Glej, božji hram tam sred poljan
dviguje se v nebo,
oj božji...

potem pa Uršula plane v smeh in skozi smeh, skozi usta, ki imajo smešno slino, skozi ves naprej nagnjen život reče:

— Še v tem dežju, še tukaj je blesavo in brez zveze.

Vasilka, ki se tudi smeji, potem skomigne z rameni, pogleda navzdol k stopalom, ki so čisto skupaj, in si nemara ogleduje telečji boks svojih čevljev, ki so tudi razmehčani in mokri od vlage. Uršula naredi nekaj korakov po prostoru, se ustavi ob nasprotni steni, tam nekaj časa od blizu gleda v letnice desk, potem pa gre k vratom, in ko že lahko gleda ven, ko je zunanost pred njo razgrnjena, reče:

— Ko bi vsaj ponehalo, in malo tudi zavzdihne.

— Nikogar ne bo, reče Vasilka še zmeraj proti svojim stopalom. Potem pa sunkovito pogleda navzgor v skodlasto streho in reče:

— Lahko pride samo kakšen NLP. Lahko stopiva ven na dež in se ozirava navzgor, če bo prišel kakšen NLP, reče in stopi proti vratom.

— Ja, reče Uršula in jo odsotno pogleda, tako da je zelo vidno nasprotje med njenimi modrimi očmi in krono rumenih las tam zgoraj, ki se še najvidneje sušijo, in črnim taftom, ki je trd in včasih skoraj zvonasto zaniha ob nji.

Vasilka sedi sama za mizo s prtičem, pred sabo ima zvezek, kot da piše kakšno nalogo, z desnico drži nalivno pero tik nad zvezkom, leva dlan pa je sploščena med kolenoma. Gleda nepremično v zvezek, kot da je zatopljen, čeprav od zunaj ali pa nemara iz sosednjega prostora prihaja trd hrup, kot ga ponavadi povzroča zadevanje trdih predmetov. Potem ko se še bolj zadevajo in je tudi v sobi in nad zvezkom več tega hrupa, visok ženski glas zateglo zakriči: Ivaaaaaaaan!

Dež je nepremična zavesa, oblaki so nizko, veter spet enakomerno vleče, po skodlah šklopota, Uršula je obrnjena z obrazom proti steni desk, dlani in prste ima na deski tik pred svojimi očmi in je pri miru. Tilnik ima skoraj nag, tudi mali tenki lasje, ki rastejo po zatilju, so počesani navzgor v krono. Ko je tako še zmeraj pri miru, je mogoče slišati njen glas, ki ni namenjen v določeno smer, ampak prši:

— Kako se to zabubijo.

Drvarnica je zelo tesna. Na eni strani je skladovnica drv, na drugi pregraja iz redkih deščic, v globini pa je črno in je premog. Vrata so odprta na stežaj, takoj za pragom je tvalo, v katerega je zasajena sekira. Ena noga je na tleh na treščicah, druga je položena zraven ušesa sekire na tvalo, obe pa sta obuti v bele čevlje skoraj brez pet, ki imajo spredaj črno kapico. Ob podbojih vrat sta še dve stopali, ki sta obuti v rjave čevlje z dvema širokima sponkama na nartu. Uršulin glas je tisti, ki reče:

— Vidiš zdaj, kako je to.

Potem ko se bela noga na tnalici za spoznanje zgane, kot da lovi boljšo lego ali telo tam zgoraj

ravnotežje, reče Vasilkin glas, kot da prihaja veliko bolj od daleč, kot so lahko usta od stopala:

— Tako tudi je. Kaj pa misliš, da je ta družinska toplota, ki se razkazuje, ko pride domov, ko se vsi kompotasto smehljajo in se kadi iz krožnikov in jim prinese kakšno drobno reč ali pa banane, da so potem vsi veseli in novi. Če pa bi imeli takšen nos, bi lahko vohali, kako je drugače, in da mogoče še celo ima na sebi njen vonj. Ker ga nimajo, je tako vse v redu. Ko pa pride na dan, ko se razkrije, je to grozno in so vsi presenečeni, potem pa se pokaže, kaj je ta meščanska družina, reče Vasilkin glas in njena desnica, ki nima nobene zapestnice ali obročka, prime ročaj sekire skoraj tik ušesa.

— Imaš vsaj kakšno cigareto? reče Vasilka.

— Ne, reče Uršula, sem že pogledala v torbico.

— Škoda, reče Vasilka, lahko bi vsaj kadili.

— Lahko te posujem z listjem, reče Uršula. — Ali hočeš počeniti tjale v kot, da te posujem z listjem in te sploh ne bo videti, reče z nasprotni strani listnjaka in pokaže s prstom v kot, kjer je nizka lesenai pregraja, za katero je listje.

— To gnilo listje, reče Vasilka, se našobi in od spodaj navzgor zaokroži z očmi proti nji. Potem Uršula z oglatimi in krhkimi rameni stoji pred režo vrat in je obrnjena ven, kjer je siv dež. Čez čas se zbrano in resno obrne proti nji, in ko jo nekaj hipov gleda, reče:

— Mislim, da ne bo nobenega, ker sploh ne misli ponehati. Kar poglej ven!

Vasilka je naslonjena daleč naprej na prednji del avtomobila, tako da je videti samo njeno napeto spodnje telo, zeleni hrbet in lase. Uršula sedi za volanom, vrata so odprta, in gleda skozi prednjo šipo v Vasilko, ki reče:

— Samo poglej, kako se to ljudstvece vali od trgovine do trgovine in se pase.

— Ob ponedeljkih je zmeraj tako, reče Uršula, ob ponedeljkih je takšna navada, da pridejo iz vseh vasi, kot da je sejem.

Trg, ki je širok in dolg, ima na obeh straneh trgovine, vmes pa je ulica in še širok prostor za parkiranje, ki je ta čas popolnoma zaseden. Ljudje v temnih oblačilih se malo zbirajo v trope, malo pa se premikajo gor in dol po trgu. Res je ponedeljek in sonce sije jasno, kot je to največkrat v začetku tedna, posebno če se letni čas preveša ali prehaja.

— Samo poglej, kako so neokusni, reče Uršula, in potem kupujejo te neokusne jugoslovanske izdelke, ki so tako ali tako za na sejem. Vasilka zasuče obraz proti njenemu steklu in se kislo nasmehne:

— Kot da je kaj važno, kakšno je. Potem se spet usmeri tja čez, čez bleščeče se pločevine proti trgovinam na oni strani, in reče: — Najbrž ne preteče niti minuta, da vsaj eden ne bi našel kaj zase, kakšno blazno fino reč, in se je razveselil.

— Vse je mokro, reče Vasilka, se nakremži in potegne od sebe proti prostoru lope zeleni pliš svojega puloverja in belo svilo pod njim, da nemara pride med mokro kožo in mokro tkanino zračna blazina, ki daje občutek suhosti. — Če bi imela kakšen ventilator ali fen, ki dela suh zrak, še reče.

— Tako kot v kakšni pisarni, reče Uršula s črto v ustih, ki se krivi v izkrivljen posmeh, ko je pozimi električna peč na ventilator, da ti vse živce osuši in

vname, poleti pa te prehladi. Nobena od teh iznajdb ne more nadomestiti starih debelih zidov, reče.

— Samo ne govori mi o pisarnah, reče naglo Vasilka, se malo razkorači, z rokami pa se prime za glavo in za uhlje. — Smrad ponošenih in neopranih jopic, pačenje in prilizovanje, samo o tem molči, še reče.

— Saj so res ostudne s temi svojimi drobnjarijami, ko so tako hitro zadovoljne, reče Uršula. Potem pa imajo še tiste svoje drobne pisarniške ljubezni s sprenevedanjem in polizanimi šefi, ki sploh ne vejo, zakaj to počnejo, in mislijo, da bojo potem fini, če se bojo šli te reči. Ksindel! potem skoraj zakriči, ti tipi, ki prihajajo, mislijo, da bojo z eno samo žlico pospravili vse veliko iz starih časov, pa še strasti za kaj takšnega ne premorejo.

— Ja, reče Vasilka, to so naši direktorji in njihove male Anče, reče in še zmeraj drži roke na glavi in na uhljih.

Tako potem stojita: Vasilka z rokama na glavi. Uršula pa usmerjena skozi režo vrat v dež, ki lije in širi ropot. Oblaki so se spustili še niže, še bolj mračno je, ko se potem belo modro zabliska, da so ves listnjak in obe v njem s svojimi oblačili beli in mrtvi kot v jedru elektrike.

— Kakšen grom, reče Uršula in si nese roke na obraz, kako strašno grmi.

— To je lahko dobro znamenje, se zasmeji Vasilka, grom lahko prinese NLP.

Vasilka napol sedi napol leži na kavču in se pači proti vratom, izza katerih ne prihaja noben glas, šum ali zvok. Samo v oddaljeni oddaljenosti je slišati violino, ki igra obotavljivo, vendar jasno in enosmerno izpeljano melodijo. Potem pokaže tudi jezik proti belim vratom, ki niso čisto zaprta, vendar se nič ne premikajo in tudi kljuka ni upognjena navzdol. Potem si vzame lase z obeh strani, jih na obrazu in pod nosom prekriža in skozi spet pomoli jezik proti vratom.

Med špranjami in po mokrem listju tam v kotu se grom še malo razlega in počasi zgineva v tleh in njunih telesih, ko Uršula reče:

— Vse je postalo veličastno blesavo.

— Vse, reče Vasilka, potem pa se naglo ustavi. utripne z vekami in še reče: — Ne ravno vse. Če kaj delaš, kar te zanima, potem nimaš takšnih misli. Vsaj takrat ne, ko to delaš.

— Mogoče res, reče Uršula, če delaš kaj takšnega, da je veliko, da je vzvišeno, da nisi kuharica ali pisarniška moč. Če čutiš, da služiš velikim ciljem, človeku...

— Človeku! vzklikne Vasilka in se požene od desk skoraj na sredino mastnega prostora. — Človeku! vzklikne tam še enkrat, se sunkovito zravnja, zajeke sapo, razširi roke in jih potem z razširjenimi prsti nese na levo stran prsi, kjer je srce, hkrati pa vzdigne obraz malo bolj gor in tako napeta reče napihnjeno in spakljivo hkrati:

— Človek je vse. Za človeka bi tudi

— umrla, reče Vasilka in se nagne k Uršuli čisto na uho, tako da ni videti niti nobenega njunega lica niti uhlja, ampak sta samo dva grma njunih las — eden, ki je domala pokončen, je rumeno pšeničen in spleten v krono, drugi, ki gre skoraj poševno na prve-

ga, pa je kostanjevo rjav. Tako traja in traja in od njiju sploh ni videti ničesar drugega kot ta dva grma in vidni so celo posamezni laski z bleskom, ki je zlomljen in nadrobljen, včasih pa je mogoče slišati š-j-e šepetanja. Okrog njunih staknjenih glav je skoraj temno, vendar pa prihaja od spredaj, proti njima neka nejasna svetloba. Ko se pogled pomika po pahljači te svetlobe proti njenemu izvoru, lahko tam daleč in malo bolj spodaj ugleda razsvetljen pravokotnik, v katerem je prostor odra, in v njegovem desnem kotu, kjer je rdeča svetloba, je visoka postelja z baldahinom, na njej je vse zelo belo, samo na zglavju so raztreseni črni lasje, ob postelji pa kleči mož z nabranimi rokavi, z mečem ob boku in tarna. Potem se pšenično rumeni grm odmakne, Uršula pogleda naprej, kjer je edini izvor svetlobe, potem pa se spet obrne sem in položi pokončni kazalec pravokotno na tanko črto ustnic.

Obe sta naslonjeni na podboje vrat, nagnjeni sta ven in nepremični, kot da napeto gledata. Potem se zasliši Vasilkin glas:

— Vrana je, reče.

Kilometer in pol severno od Cerkelj stoji na začetku vzpetine grad Strmol. To je zelo starinska stavba s štirimi stolpi in obzidjem, pred njim pa je polkrožno jezerce kot razširjen jarek, ki je branil sovražnikom dostop. Na vzpetini pred gradom, po kateri je vijugasto speljana negovana pot, je urejena pravcata zbirka dreves, posebno iglavcev. Hoje so najbolj mogočne, vitke jelke so visoke, vmes so ciprese in paciprese, prirezane v ošiljene piramide, in ena med njimi je popolnoma rumena. Vse je skupaj na tem strmem zemljišču: cedra in bor, macesen in brinje, pinijska in hoja. Tam pa, kjer je največ trave in ni blizu nobenih malih drevesc, je šumeča in košata tisa in veter šumi skozi njo, kot da izvira iz nje, in potem prši malo tudi v druga drevesa. Zelena polkna na sveže obarvanih rumenih zidovih gradu so zaprta. Nobeno ne loputa in ne tolče. Veter šumi. Zelo spredaj in spodaj, še popolnoma na ravnem, so železna vrata, na vratih je napis **PREPOVEDAN PREHOD**, pred napisom pa so najprej njeni kostanjevi lasje pri miru. Potem ko odrine težka vrata, gre proti vzpetini in težki stavbi, in še ko so tla še zmeraj ravna, je malo teniško igrišče, obdano z visoko mrežo. Na severnem koncu igrišča se že pričinja vzpetina, je že brinje. Potem iztrgano steče naprej po peščeni poti in tam, kjer je prva cipresa, na meji sence in sonca, se ustavi, nagne glavo skoraj vznak, da je vsa narava pred njo v razpetem grlu in nebo v obrazu, in se na vsa usta in z vsemi mokrimi zobmi smeji, da je slišati samo njen smeh, kako poskakuje, veter pa, ki se spušča po strmini navzdol od debelih zidov, ji požene nespete lase v lego zraka, da potem plavajo v njegovi smeri kot ladja.

Glasbeni avtomat stoji pred oknom, tako da je med njegovo zadnjo stranjo in šipo prozorna zavesa. Tu notri so luči in glasba iz skrinje in nekaj drugega in drugačnega hrupa, tam zunaj za šipo pa je polmrak, prevešanje dneva v večer. Glasbeni avtomat ima pod tipkami črke Wurlitzer, na tipkah pa ima Uršuline koščene in dolge prste. Vasilka se naslanja na gornji pokrov in reče:

— Le kako more tako živeti. Kakšna môra mora biti to. Imeti doma pohabljenega otroka, ki niti jesti

ne more sam in samo spušča nekakšne živalske glasove, zraven tega pa nenehno hoditi okrog, pripovedovati te štose in se jim smejati. Kaj bi ti naredila, če bi bila na tem?

— Kaj? reče Uršula. Grozno, ubila bi se, reče.

— Podavila bi jih, reče Vasilka, tako se mi gnusijo s tistim svojim žretjem, reče in udari z rokama med nogama po nizki ogradi, na kateri sedita ena zraven druge.

— Ja, reče Uršula, še bolj pa so neokusni, ko zraven še govorijo s tistim mlaskavim jezikom že nekaj ur prej. Najprej malo šunkice ali špagete a la Milanese, potem juhice, juhico Celestina, juhico bouillon, potem glavne jedi, potem kavico, potem konjaček, oooooo, reče Uršula, se prime za glavo in nemirno stopi proti vratom.

V listnjaku je zdaj spet malo svetleje, kot da so oblaki svojo največjo vodo izlili in se zdaj lažji vzdignili. Dežuje pa še zmeraj. Vasilka potegne kolena k sebi, se jih z dlanmi oklene, se skloni k njim, in ko je tako v svojih kolenih, ki jih prekrivajo tudi lasje, motno reče:

— Samo kotijo se in žrejo.

— Potem boš pa spet nesrečna, reče Uršula in jo pomenljivo pogleda, za spoznanje celo spod tankih obrvi, da odpira, da ponuja vodeno vodo kot opozorilo. Okrog njiju je mrak, v katerega štrli veliko ostrih pa nejasnih reči. Malo za njima je nedograjen blok ali visoka stolpnica, iz katere zijajo črne odprtine za okna, ki bojo pozneje, za vrata, za vhode. Bolj na levi in še v večji oddaljenosti je zelo visok žerjav, ki miruje, gornji vzvod je visoko nad višino bloka in je popolnoma vodoraven, z enega konca visi navpično navzdol jeklena vrv s škripcem, ki ne niha, ker ni nobenega težkega vetra, da bi se vrv zibala in da bi nosila večer in te reči v konec dneva. Še bolj na levi in še v veliko večji oddaljenosti, tam nad Jelovico, so oblaki razpotegnjeni v večerne vodoravne mreže, ki so pobarvane krvavo rdeče in večerno.

— Potem se bom pa tresla, reče Vasilka, najprej bom takole stiskala roke in bo z njih vse teklo, reče in naredi takšne skrčene roke pred svojimi prsmi. Potem bom obraz zakopala v dlani in si razkopala lase. Potem pa naj se zgodi, kar hoče.

— Po glavi se boš tolkla, reče Uršula. — Žal ti bo, da si sploh na svetu.

— To je nekaj drugega, reče mirno Vasilka, ki je obrnjena proti Storžiču, morda mi bo res žal, nesrečna pa ne bom. Potem se spet obrne k nji, razpre dlani pred sabo v hodnik, ki je usmerjen proti nji, in si z njimi pomaga pri besedah, ki so tudi malo jezne:

— Kot da je kakšna sreča, ta malomeščanska ostudnost, ki je kot njihov kompot in njihovo umetnostno drsanje. Nesrečni so lahko oni, ta drhal blešava, kadar nimajo kaj sluzastega in umazanega v rokah, reče in si nemirno pihne lase nazaj gor.

— Zadnjič si se prijela za gumb, ko je prihajal dimnikar, reče Uršula in ji spet ponudi mirno vodo svojih oči.

— Ja, reče Vasilka, ampak to ni bilo za srečo, to je bilo za usodo, ki nima nobene zveze s srečo ali nesrečo.

— Ti misliš, da je kakšna usoda, reče Uršula, žerjav kot njuno ozadje pa je še zmeraj zelo pri miru in

vrv z njega nič ne zaniha, čeprav se vidno temni in so štrene nad Jelovico manj obarvane.

— Zdaj pa si samo zamisli tisti resni obraz, ki ga kot občinski sekretar mora imeti, reče Vasilka, se skloni do preproge, kjer sta dve knjigi in visok kozarec, ki je nemara prazen, ga z ustnicami in čeljustmi prime, in medtem ko so njene roke ob kolenih na preprogi, ga vzdigne, nagne glavo vnic, potem pa se s kozarcem in glavo spet spušča navzdol, ne da bi z rokami sploh ganila. Ko varno položi kozarec spet na preprogo, Uršula, ki kleči nasproti nji, z rokami zaploska in reče:

— Potem je to čisto drug človek in si še po obrazu ni podoben. Potem še enkrat potolče z rokama po kolenih, ki so bolj naprej in bolj polna, ker čepi na petah.

— Zdaj si kar zamisli, kako odprejo vrata kurilnice in brez besed in vsi presenečeni gledajo tja v kot, kjer je tako zbežan, ker se nima kam skriti, da jo kar še zmeraj malo stiska in leze vanjo.

— Perfektno, reče Uršula in sovražno stisne pest pred svojim obrazom, z drugo roko pa nestrpnopotegne kozarec k svojim kolenom.

Vasilka sedi na pregradi, sklonjena je med svoja kolena v tla in s tanko paličico riše črte v mastno zemljo. Zraven nje stoji Uršula, z levico drži torbico in ogledalce, z desnico pa si popravlja šminko na vekah in okrog oči. Vasilkina bela čepica je v kotu in na tleh, dež tam zunaj pa lije.

Eden od zabojev za smeti je odprt, drugi, ki jih je šest ali sedem, pa so zaprti in v neravni črti postavljeni eden zraven drugega. Vasilka stoji zraven odprtega, v rokah drži zeleno polivinilasto vedro, iz katerega štrlijo jabolčni olupki in zmočeni kosi papirja. Pet ali šest korakov od njiju je majhen psiček, ki dviguje smrček proti vedru in ne da bi trenil, gleda proti njima. Vasilka reče:

— Sedela sta stisnjena v kot. Bila je plavalasa in je imela majhna otroška usta. Pri sosednji mizi je neki droben mož rekel svojemu sosеду, da ima blazne slovanske ličnice. Sosed je samo prikimal, potem pa je prvi spet rekel: No, vidiš, nobena tvoja Židinja ne more biti takšna. Potem pa se je sosed uprl in rekel: Kaj še! Če bi jih videl, tiste prave na meji s Cisjordanijo, bi videl, kakšne imajo. Prvi je rekel: Mogoče res, ampak ličnice jim štrlijo naprej, ne pa narazen kot Slovankam. — Medtem pa sta se onadva v kotu božala. Držala sta se za roke in božala. Potem je pomaknil njeno dlan k sebi in jo poljubil in oblizal z ustnicami. Potem se je ona tako blaženo smehljala in ga tako stopljeno in blaženo gledala, kot da ima ne vem kaj. Takšen gnoj malomeščanski! reče in naglo vzdigne vedro in ga skoraj vrže v zaboj, da vse zaropota.

— Zakaj si mi vrgla kapo na tla, reče Vasilka še zmeraj sklonjena k tlem in s paličico udari po njenih mečih.

— Oh, daj no mir, reče Uršula, saj ji nič ne bo. Potem spusti svinčnik in ogledalce v torbico, ven pa vzame šumeči papir. Torbico spusti na tla in nanjo spet položi belo čepico. Nato reče: — Hočeš bonbon?

— Kongo, reče Vasilka, ko si ga nese v usta.

— Z mentolom, reče Uršula, ki ima oči spet urejene in veke temno modre.

— Ima okus po Kongu, reče Vasilka.

— Jasno, reče Uršula in frčne papirček proti vratom. — Saj je notri janež.

— Najbolj fin od vseh teh lopovov je pa Rant, reče Vasilka in se na drobno smeji, da na nji vse živčno poskakuje, lonček za ekspres kavo pa že piska in šumi. Videti je celo plaz pare, ki seka skozi medeninnasti varnostni ventil. V roki drži malo svetlo žličko, drži jo z dvema prstoma in niha z njo mimo svetle kromirane posode, ki šumi, in čeprav se drobno smeji navzdol, je tako, kot da ne vidi, da para že pritiska ven, in kot da ne sliši, kako klokota kava v zgornjem delu lončka. Zraven električnega štedilnika je pomivalno korito, ki je polno umazane posode, zraven korita je zelena miza, na kateri je tudi nekaj posode, kruh, solnica in čebula. Svetloba s soncem prihaja z leve strani, kjer je pokončno okno. — Poznam ga, reče in še zmeraj niha z žličko mimo posode, ker je nekajkrat prišel k nam, ker sta bila z mojim očetom skupaj, preden je oče padel. Takšen vesel človek je. Na Čemšeniku si je dal zgraditi sijajno vilo, jo na široko ogradel, za ogrado pa so namestili srne, ki so se potem sprehajale mimo hiše. Slišala sem, da ima notri posebno sobo, ki je vsa obdana z loškimi kruhki. Poleti je dobil nekakšne z Danske in jih je peljal tja gor. Potem so tri dni imeli veselico tam gori, tretjo noč pa je poslal po celo godbo na pihala z vsemi tistimi ogromnimi basi in bobni. Godba se je ob pol enajstih naložila na kamion, ki je potem več kot uro sopihal v tiste strmine. Ko so prišli tja gor, so se razpostavili pred ogrado, pred hišo, v kateri je bilo vse razsvetljeno. Ali si predstavljaš poletno noč, ko je že vse tiho, visoko tam gori z luno in samim gozdom, in v vse to udarijo tiste strašne činele? reče Vasilka in se ozre nazaj, od koder potem pride Uršulin glas, ki reče:

— Seveda si, samo odstavi že tisto kavo, ker ti bo sicer vse razneslo.

— Ja, reče Vasilka in odstavi, vendar se še zmeraj uklenjeno in znotraj te uklenjenosti drobno smehlja. — Ko je še zmeraj odmevalo po tistih višavah in gozdovih, so prišli vsi ven iz hiše in tudi tiste z Danske in so nastavili sod piva in kričali, da se je razlegalo do doline. Potem je bil cel hudič, ko je vse to prišlo na dan, ko so se ljudje uprli, da bi plačevali za godbo sredi noči, in niso vedeli, zakaj je bilo to potrebno. Je pa vsaj fino, se ti ne zdi? Takšne težke godbo poslušati tako visoko v hribih, to je vsaj fino, reče in še zmeraj drži ekspresno posodo samo v rokah nad štedilnikom in še zmeraj ne prične natakati v skodelici, ki sta mokri in pripravljeni ob pomivalnem koritu.

— Ja, se zasliši Uršulin glas iz ozadja, fino je. Zdaj pa pridi sem, boš videla nove modele Ognibene Zendman.

— Tako je samo ta dež, črne smreke, travniki in kakšna ušiva cesta vmes, reče Vasilka in pihne naprej in navzgor proti nosu in obrne tudi oči proti škodlasti strehi, po kateri ropota dež kot kakšen pločevinast pojav. Uršula, ki ima spet urejen in s šminčko izdelan obraz, stoji tik nje in še zmeraj melje bonbon po ustih. Rumena krona las je docela trdna, samo nekateri posamezni lasi so izpadli.

— In vse to najbrž sploh ne misli nehati, reče Uršula, tako bova celo večnost čakali in sploh noben ne bo prišel po tej trapasti cesti, reče in se ozre k

Vasilki, ki je zlezla vase in zdrsela ob deskah navzdol, da so bela mrežasta kolena upognjena, skrčena naprej, svoja zelena ramena objema z navzkriž položenimi rokami na prsih, rjavi lasje pa, ki grejo v dveh ponjavah po licih navzdol, prekrivajo tudi del oči in puščajo zunaj samo nos in ozek elipsast pas okoli nosu. Nič ne reče in je kar tako, Uršula pa gleda od zgoraj nanjo. Potem ko preteče še več časa in jo še zmeraj gleda navzdol s temno modro šminko okoli zrkel, pride na dan Vasilkin glas, ki je zastrt z rjavimi lasmi in negiben, kot da se glasi brez nje.

— Sam dež je, reče domala potihlo, sploh ni drugega kot dež. Še celo hipijev je konec.

— Oh, seveda, reče Uršula naglo in ne gleda več navzdol. — Sedmega septembra 1967 so ga pokopali ob vzhodu sonca v parku Buena Vista. Zbrali so se ob vzhodu sonca, zazvonili s svojimi zvonci in globoko dihali... Ampak iz zvoncev in drugih malih pločevin, ki so bile tudi hrupne in so žvenketale, in iz globokega dihanja se je rodil freebi, reče in stopi dva koraka naprej proti vratom.

— Freebi, reče Vasilka še zmeraj pogreznjeno vase in izza las.

— Freebi? reče še enkrat, naglo vstane, zavihiti lase nazaj in reče:

— Le kaj naj bi bil freebi? Kako naj bo freebi v tem dreku! Kakšna izmišljotina, zakriči, vendar z malo negotovim glasom in nalomljeno napetostjo v njem, da je podoben glašenju dežja, ki vztrajno lije, vendar se njegovo glašenje zdaj utiša, pomakne se pod njeno kričanje, pride pa spet na dan, ko Vasilka nič več ne zakriči, ampak obstane pol koraka za Uršulim hrbtom z eno roko v boku, drugo pa drži z iztegnjeno dlanjo in razkrcenimi prsti naprej.

Prostor je temačen in noč je. Mogoče je zaznati samo obrise nekaterih reči, nemara pohištva, nekega ploščatega roba in stekla takoj za robom, ki se celo malo blešči. In medtem ko se oko zelo muči, da bi nemara videlo te reči, in bega po teh obrisih in sencah in gleda te robove čisto od blizu, je mogoče zaslišati šepet, šepetajoče zloge, ki pa so nerazločni in ne prinesejo nobene besede v uho. Ko se oko namuči in se ustavi na kupu cunj, na nagrmađenih odejeh, in potem gleda čisto od blizu in gre po jarkih teh odej malo gor in potem malo dol, se zgoraj nad kupom zalesketajo njeni razsuti rjavi lasje in njeno vlažno čelo in potem pod čelom dvoje odprtih nepremičnih oči, ki so tudi vlažne in razprte in še zmeraj tako ostajajo, šepetanja pa ni nobenega več.

Uršula stoji pred odprtimi vrati, je pokončno zravnana in gleda v zaveso dežja. Veter, ki prihaja noter skozi odprtino, ji male laske, ki niso speti v krono, plapolja, spušča in vzdiguje. Vasilka sedi na nizki pregraji, noge ima razkrcene in med njimi gre z gornjim telesom navzdol, da so dlani na tleh, kot je bila poprej paličica.

— Na koncu je vendarle smrt, ki vse to pretrese, reče Uršula v dež.

— Kaj še, reče Vasilka v steptano zemljo. — Kakšna smrt neki. Smrt pride kot nesreča in ni nič od nje, ali pa je nekakšno umiranje.

— Pride smrt, reče Uršula, strašna smrt in strašno trpljenje, ki človeka pretrese in vse stvari postavi na pravično mesto, reče in še bolj visoko vzdigne

glavo in je kot postavljena, kot zrasla med vrata in dež, je kot soha.

— Ne, reče Vasilkin glas, ko je med vrati še zmeraj soha kot kakšen opomin. — Na koncu je smrt kot kakšen opravke. Vse vmes do tega opravka pa so drugi opravki, trapasti kot kompot in umetnostno drsanje. Sploh nič ni, reče. — Tebi je treba povedati najbrž tudi to, da te potem, mrliča, zakopljejo, še reče in vzdigne glavo izmed kolen.

Pred avtobusno postajo, pod širokim pristreškom, kjer je senca in okoli njiu čakajoči potniki, ki se ozirajo navzgor in navzdol, se zelo smejeta, da se morata včasih kar skloniti. Potem reče Uršula:

— Takšne smešne tekme so še najbolj fine, ko sploh ni važno, v kakšnem času pride kdo na cilj, ampak je fino tisto vmes.

— Tiste ovire, reče Vasilka in spet prhne v nastavljeno dlan.

— Ja, ja, reče Uršula, tiste smešne ovire, da so vsi popokali od smeha. Čakaj, reče, čakaj, in zgane roko proti nji. — Najhujša je bila zadnja, po zadnjem zavoju, ko je moral vsak tekmovalec v tistem soncu in bleščecem se snegu spustiti palici na tla in so mu dali v eno roko suho žemljo, v drugo pa trilitrsko pletenko sadjevca. Potem je moral z eno iztegnjeno roko v odročenju držati pletenko, z drugo pa je držal žemljo. Tako bi potem moral pojesti žemljo — vendar je niti eden ni mogel. Vsi so napenjali kite na vratovih in trdo požirali, vendar se več kot dva grižljaja nista posrečila nikomur.

— Oh, reče Vasilka, to zaradi smeha. Če se smejiš, sploh ne moreš požirati.

— Ne, reče Uršula, nobeden se ni smejal. Zaradi kit, ki se napnejo v roko in potem stisnejo požiralnik, reče resno in pogleda po avtobusni progi navzgor.

— Čakaj, reče Uršula, kar počakaj! reče, stopi naglo proti nji, stegne roke proti nji, ki se potem tik pred njenimi temno zelenimi prsmi ustavijo in samo potrepljajo proti nji. — Pogledala bom. Zdi se mi, da slišim. Potem odrine vrata čisto ven, vendar ne stopi na plano, ampak se samo globoko nagne ven, tako da se z dlanmi drži za podboje vrat. Gleda ven in malo više, kjer gre cesta, potem tudi gor v sivino dežja, pri tem pa se s telesom ziblje naprej in nazaj, obe, skoraj stegnjeni roki pa sta kot osi. Potem stopi ven, izgine na desni strani in je hip ali dva sploh ni videti. Ko se spet pokaže, ima v rokah grablje, s katerih curlja dež.

— NLP? reče Vasilka od svojih desk, kjer si objema ramena, in pokima navzgor. — To je NLP od zgoraj, s kakšnega kislega planeta, s Saturna, še reče.

— Nič, reče Uršula in vrže grablje v kot in strese s krone las in z obraza vodne kaplje. — Tam zgoraj ni nič in ta voda sploh ne misli ponehati.

— Sranje, reče Vasilka.

Uršula se zdaj sprehaja ob svoji steni gor in dol in vsakič, ko pride do grabelj, jih pogleda, se ustavi, potem pa se spet obrne nazaj. Čez čas se nasloni s hrbtom na svoje deske, potem pa reče:

— Poslušala sem Bartokovo Music for Strings, Percussion and Celesta. To je stvarjenje sveta... Kako se na začetku vse veličastno meša, kot gomazi kakšna gmota, reče in stopi proti sredini prostora in kaže to magmasto gomazenje in prepletanje z rokami v višini svojega trebuha in je tudi sklonjena za spo-

znanje naprej in gleda dol k svojim rokam, kjer ta magma težko gomazi. Potem pa tako ostane negibna kot kakšna fotografija, ki jo je ujela v tem mešanju. Čez čas pride s te negibnosti in fotografije njen glas:

— Samo včasih, za kakšen hip izskoči tanki zvok violine kot srebrna žica. Potem pa njeni gibi spet stečejo, ko reče: — Potem pa spet sama tema in vse črno brez vsega drugega, in tako traja in kepa se vali in raste, dokler ne pride na dan jeklo celeste in udarjanje pavk. Pri tem se zmeraj bolj zravna in zlagoma ponehuje s kolobarnim mešanjem rok pred svojim naročjem. Vasilka jo gleda s ponarejeno radovednostjo in norčavo vzdignjenimi obrvmi, ko reče:

— Oh, stvarjenje sveta! in se zasmeji. Uršula, ki še zmeraj gleda dol h kolobarjenju, reče:

— Ko naraste do neskončno veličastnih mej, ko se sploh ne da več zdržati, udarijo pavke in vse se pretrga — potem pa pride jasnost violin in njihova melodija, reče in pogleda svetlo k Vasilki. Vasilka zavija nasek, se nakremži in se več ne smeji, ko reče:

— Začetek je z velikanskim veličastnim pokom in konec bo z velikanskim pokom in treskom. Ves ta gnus bo počil in z njim celo veselje. Kmalu, kmalu, reče, se odmakne od stene in zakrili z rokami, kot da nekam strašno hiti. Uršula zavzdihne in reče:

— Ja, čez devetinšestdeset milijard let.

— Kmalu, kmalu, reče Vasilka in s tankim in iztegnjenim pasom krili po mračnem in mokrem zraku.

— Ja, reče Uršula in se ozre proti odprtini vrat domala naveličano, vendar še zmeraj z modrim pogledom, ko reče: — Samo to je čez devetinšestdeset milijard let, ne pa čez devetinšestdeset. Ko pa se zdaj z obrazom spet povrne sem noter, še reče: — Ti trapa, in modre oči, se ji zalesketajo, čeprav so vodene. Vasilka se ustavi, in kot da malo pomisli, potem reče:

— Ko bi spet prišel takšen ogenj in požar in bi požrl vse tiste Huje, Klanec, Kokrico, Mestni trg in vse tisto, reče in se vrže s pleči na deske, da zabobni.

— Ta potuhnjena stalinistična drhal, reče Vasilka, odmaje z glavo, se nejevoljno skloni in celo zapre oči, Uršula pa gleda nekam navzdol po dolgem hodniku, ki se zdi, da sploh nima konca — je zelo ozek in visok. Na eni strani so vdolbine za okna, na drugi strani pa vdolbine za vrata. Zidovi so zelo debeli. Z visokega stropa visijo črne žice, na katere so obešene žarnice z malimi pločevinastimi senčniki, ki so kot pokrovi in so bili nekoč belo pobarvani in so imeli črn rob. Svetloba prihaja seveda z desne strani, kjer so okna, in je usmerjena v tla in prihaja noter po vsem dolgem hodniku, ki se šele tam daleč ali spodaj neha ali zavije v drugo smer.

— Samo poglej! zakriči Uršula in se najprej požene k Vasilki, se skorajda stisne k nji, usmerjena pa je k vratom, kjer stoji rjavkasto siv, zavaljen in premočen maček. Kljub vodi, ki teče z njega, je njegov rep še zmeraj košat ali vsaj zelo debel in se na koncu za spoznanje vije navzgor v šestico.

— Op, reče Vasilka in se malo izmika, čeprav gleda v tla pred vrati.

— Svinja nemarna, zavpije Uršula in se krčevito, z nohti in členki, še bolj zariva vanjo.

— Ja, maček je, reče Vasilka, leze še bolj v desno, pomakne glavo še bolj v desno od vratu in jo skoraj smehlja pogleda.

Uf! se odtrga Uršula in plane v kot pri nizki pregradi po grablje, jih v naletu zgrabi, porine predse in se požene proti vratom. Ko gre konec držaja proti tlem pred vrati, se maček nagne nazaj v dež, vendar šap ne potegne za sabo, nazaj gre samo telo, ki se za zamenjo zelo naježi, in ustnice razkrijejo goloto ostrih zob. Uršula spusti grablje in se vrže nazaj. Potem ko se stiska v deske in Vasilko, le-ta reče:

— Divji je ali pa križanec.

— Strašno, zastoka Uršula v njene rame.

— Oh, reče Vasilka, nič ti ne bo, in se čisto odmakne od nje. Maček, ki se je že prestavil v neprevidno in neprežečo držo, zdaj spet nepremično gleda noter. Čez čas, ko prej pogleda levo in desno od vrat in potem še enkrat noter, se počasi zgane na levo in zgine za deskami in v dežju, da ga ni mogoče več videti.

— Hudič gnusni! sikne Uršula, spet pobere grablje in sune z držajem v dež. Vasilka počasi stopi za njo k vratom, jo pogleda, potem pa se nagne naprej in pljune v dež. Ko Uršula potem zasadi držaj v zemljo in jezno gleda mimo njega ven, še reče: — Kot da ni dovolj te blazne sivine, mora priti še ta gnusni maček. Ko vsaj ne bi bilo te blazne sivine in bi vsaj prenehalo.

Vasilka se spet nagne naprej in daleč in v visokem loku pljune ven v sivino, ki jo na mah pogoltne. Potem se obrne proti nji in grabljam in reče:

— Kaj potem, če je maček. In kaj je potem, če je sivo in dež. Prava figa! Zakaj naj bi bilo samo sivo blazno. Če je grom, je blazen grom, če bi bila kakšna zofa, da bi se malo ulegla, bi bila blazna zofa. Če je zeleno, je tudi blazno, če je rumeno, je tudi blazno, če je rjavo, je blazno, reče in nejevoljno zamiži.

— Maček je gnusen, reče Uršula, ki se naslanja na držaj, in ta sivina je blazna.

— Ne, zakriči Vasilka in udari z belo nogo ob tla, belo je blazno, sivo je blazno, modro je blazno, rdeče je blazno, Vse, zakriči in še enkrat udari z belo nogo ob tla, da se rjavi lasje kar posujejo po obrazu kot kakšno seme. Potem da dlani spet na ramena in se napoti v globino proti pregradi, za katero je zmehčano listje.

Jahačev prehod je zelo tesen. Ozka stara pot ni ravna, ampak se blago vijuga, tako da ni videti od enega konca prehoda na drugega. Stara pot je valovita, na nekaterih mestih štrlijo v nočni zrak granitne kocke, na nekaterih mestih je razrit makadam s kotanjami in lužami, na nekaterih mestih je zemljevid razpokanega asfalta. Zidovi hiš na obeh straneh siliijo v staro pot ali cesto, cesta pa se z razcefranimi robovi zariva v masivne zidove, na katerih je omet na več mestih načet in odpada. Na levi strani so majhna pokončna okna zelo pritlično, skoraj v pasu srednje velikega človeka, zato imajo skoraj vsa tesno k šipi pritiskane raznobarvne zavesice, ki jih spodaj in zgoraj napenjata po dve tanki cevčici. Potem prihaja svetloba od znotraj motna in je zunaj potem mogoče videti samo sence, samo premikanje senc in kakšno veliko nepremično senco kje na sredini prostora. Znotraj prihaja svetloba zmeraj izpod stropa. Na blagem zavoju Jahačevega prehoda sta kar dve okni v nizkem pritličju tako osvetljeni, na desni strani pa je samo zid in tudi visoko zgoraj, že tik pod streho, je samo zid in ni nobenega okna, kaj šele tako velikih oken,

kot so na levi strani zgoraj nad pritličnimi okenci. Ta zgornja so široka, tro-, ali štirikrilna. Vasilka se ustavi v tem delu prehoda in je skoraj tik ob zidu na desni strani, obe roki drži zadaj za svojim vitkim in krhkim telesom in gleda v široka okna tam zgoraj na levi strani. Motna svetloba, ki prihaja v prehod iz oken na levi strani, je kljub vsemu dovolj močna, da ji zelo osvetljuje oči, ki so potem zelo bistre, napete in ostre. Potem se naglo ozre navzdol in navzgor po prehodu, se skloni, pobere nemara kamen ali kakšno drugo težko reč, jo z istim gibom zažene proti visokim oknom na levi strani, da njeni rjavi lasje zaplavajo v nočnem zraku z blaznim lesketom in da se tam zgoraj na levi strani motna svetloba, ki je v visokem prostoru, zelo zatrese in da šipe zažvenketajo in nekateri koščki zletijo po zraku. In ko je vse tako v zraku, že teče po prehodu navzdol in njeno malo belo krilce sika po oddaljenem nočnem zraku kot kožušček kakšne majhne nagle živali. Visoko nad krilcem je še vidna bela čepica, ki je kot nemirna pika v visoki noči.

— Pojdi sem, reče Uršula in jo vleče za roko v kot proti pregradi. — Pojdi sem in počepni, da te posujem z listjem, reče in jo še bolj vleče. Vasilka stoji za spoznanje razkoračeno in se upira kot da lovi z roko kakšno trdo oprijemališče na deskah za sabo. — Lahko boš kot kakšen kip, lahko se boš malo premikala in boš kakšna mobil skulptura in listje bo šumelo. Daj no, daj, še reče, ko je ne vleče več tako zelo. Ko je Vasilka še zmeraj nagnjena nazaj in se trdo upira in gleda vanjo domala začudeno, jo spet močnejše potegne, skoraj počepne ob njeni roki, pomoli jezik skozi stisnjene ustnice in zavpije: — Pojdi! Vasilka se je sunkovito otrese, pri tem udari po grabljah, da padejo in se z zobmi zaderejo v zemljo, in zakriči:

— Daj mi že mir s tem gnilim listjem!

— Ksindel! zasika Uršula s skoraj izpahnjnimi modrimi očmi in toliko da ne pade v pregrado.

Vasilka se naslanja z zavrzanimi rokami na rob trikotne mizice, njenega obraza ni videti, ker je mizica nizka in ker je obraz zasut z rjavimi bleščečimi lasmi, ki grejo težko dol proti mizici. Pred njo ni na ploskvi mizice ničesar drugega kot majhna blazina z zeleno žametno gornjo ploskvijo. Žamet je temno zelen, v njem pa je z zlato nitjo šivana slika Jalovca z jezercem v vznožju in dvema ovčama na bregu. Slika je zelo jasna, ker je zlata nit zelo čista, žametna podlaga pa zelo temna. Ko je nekaj časa tako sklonjena navzdol, zlagoma stegne desnico, gre z njo za blazino in prinese na to stran svetle kromirane vilice. Potem jih nekaj časa drži stisnjene v pest z ostrimi konicami navzdol kakšnih dvajset centimetrov nad blazino, dokler ne stisne ustnic in ne napne žil na vratu. Potem jih počasi in trdno tišči navzdol in zarija v sliko blazine, ki se spočetka samo ugreza, ko pa je na sredini že zelo ugreznjena in grejo iz sredine proti robovom ven ostre gube, da se slika v njih izgublja, močna in suha tkanina suho zaškrta in zahrsti. Vasilka spusti vilice, da se nagnejo, in se vsa strese.

Potem Uršula nemirno hodi iz kota v kot, kot da kaj išče, in pogleduje tudi za nizko pregrado. Potem si položi roke na vrh glave, kjer je rumena krona že zelo načeta, malo postoji, potem pa stopi spet ven in zgine za deskami na desni strani. Ko se vrne, nosi

v rokah kakšen meter dolg kol, ki je razmočen in neolupljen, je samo kos srednje močne veje.

— Nič ni, reče, še narediti ne moreva kaj finega. Potem gre spet k nizki pregradi in brčne vanjo. — Ko bi vsaj imela še kakšno desko, reče in se spet ozira po tleh. — Ko bi bila deska ali vsaj kakšna plahta, bi mogoče lahko kaj naredili, še reče in zdaj spod čela pogleda proti Vasilki, ki je na svojem mestu ob deskah in gleda ven v dež. — Naredili bi kakšen fin multipel, spet reče in pobere grablje. — Če kaj sestavim iz teh reči, reče, gre v kot in nekaj onegavi z grabljami, palico in torbico, Vasilka pa gleda ven v dež in ima roke ob sebi spuščene navzdol. — Potem ko bo spet grom in blisk, bo vse to osvetlil in vse se bo tudi zatreslo, spet reče, ko podpira grablje s palico in se ozre nazaj k Vasilki. Ko ji vse troje spet zleti po tleh, si popravi lase nazaj gor in spet reče proti nji: — To bi bil nekakšen Rauschenbergov sounding. Veš, reče in se ji malo približa, Rauschenbergov sounding je velika soba, ki ima na eni strani polprozorno ogledalo. Ko prideš v sobo, vidiš v tem meglenem ogledalu najprej sebe. Potem ko nekaj rečeš ali zavpiješ ali spustiš kakršen koli glas, se za ogledalom prižge takšna žarnica, ki jo more prižgati samo tisti glas. Veš, reče in malo pomakne roke proti nji. Vasilka se zgane, zlagoma zasuje ves obraz k nji in reče:

— Uršula Volkmer, in zoži režo pogleda.

Stopnice, ki se vijejo navzgor v zavojih, so kamnite in zlizane. Ob njih teče železna črna ograja s srčastimi ornamentami in rjavim lesenim držajem zgoraj. Na prvem presledku stopnic je dvojje visokih vrat. Vasilka se ustavi najprej pri prvih. Vedro, ki je pločevinasto in črno poškopljeno, drži daleč proč od belih nog in krilca. Žičnati držaj je tam, kjer se ga oklepa dlan, ovit z belim papirjem. Iz vedra štrli kratka letva, ki je skoraj do konca črna in se je drži črna smola. Ko se ustavi, se še enkrat vrne k ograji in pogleda navzdol. Potem se vrne k vratom, naglo potegne iz vedra letvo, ki se je drži katran, in z njo potegne po vratih. Potem stopi k drugim, sosednjim, spet namoči letvo v vedro in skoraj vrže na vrata štreto črne smole, potem pa steče po stopnicah navzgor. Na prvem zunanjem stopniščnem presledku, kjer je okno, jo prestrežejo žarki sonca, ki sijejo na tla presledka. Na drugem presledku je spet dvojje vrat. Spet malo počaka, kot da prisluškuje, potem pa jih naglo in neslišno zapacka kot spodnja. Ko že teče po stopnicah navzgor, se obrne, še enkrat pogleda na desna vrata in se vrne. Približa se kulkalniku na desnem krilu, pogleda vanj zelo od blizu, potem pa zelo previdno izvleče iz vedra spet letvo in prekrije kulkalnik s kepico črne smole. Potem spet steče navzgor. Do vrha sta še dve nadstropji in vsa vrata do vrha popacka s črno smolo. Pred težkimi železnimi podstrešnimi vrati spusti vedro na tla, dlan si previdno obriše s papirjem z držaja, pogleda čez ograjo navzdol, malo počaka, potem pa se požene po stopnicah navzdol in zgine v mračnem pritličju.

Dež še zmeraj lije in oblaki so se nemara spet spustili nižje, ker je še bolj temačno, čeprav je večer še zmeraj daleč in spredaj. Uršula, ki stoji ob svojih deskah, reče:

— Sploh nobenega ne bo in tudi dež ne bo ponehal.

Vasilka stoji nasproti in gleda ven. Čez čas se zgane in reče:

— Ko vsaj dež ne bi bil tako glasen. Mogoče bi slišali, če po cesti sploh vozijo. Ko reče, se tudi nasmehne in si gre z rokavom živčno čez obraz in oči. Potem dež še zmeraj lije in čas se kar tako pretaka gor in dol čez njuna mokra stopala in zgineva v temnem kotu, v napol gnilem listju.

— Ja, reče Uršula in položi dlani na obraz. Ko jih sname, reče:

— Moja sestrična je šla nekoč s Savnikovo v hribe in je bilo nekaj podobnega. Še prej pa sta se ustavili na planini in sta imeli ključ od neke kočice... Ali sploh poslušas? reče in pogleda Vasilko.

— Blazno v redu, reče Vasilka, malo zamiži in se skremženo nasmehne, ključ sta imeli, in kaj potem?

— Imeli sta ključ, reče naglo Uršula, ker sta hoteli prespati na planini, da bi jutraj zgodaj lahko šli gor. In ker je bila kočica v samotni, v gozdu, in ker se nikoli ne ve, sta vzeli s sabo tudi pištolo.

— Pištolo, reče Vasilka, pištolo, in z enakim skremženim nasmehom domala nemočno zavali glavo na deska za sabo z leve na desno in potem z desne na levo.

— Pištolo, reče Uršula. — Ali hočeš še en bonbon, reče in vzdigne torbico. Vasilka samo zamahne z roko in Uršula spusti torbico spet na tla, nanjo pa položi belo čepico. Potem spet reče: — Koj, ko se je zmračilo, sta se spravili noter in zaklenili. Potem ko je bila že blazna noč...

— Kakšna, reče Vasilka potihoma in posmehljivo, noč je noč.

— Ko je bila že noč, reče Uršula, je začelo deževati in je šklopotalo po tanki strehi. Potem sta legli po pogradih. In ko je bilo še bolj pozno ponoči, je dež še zmeraj šumel, reče in se odmakne od desk in stegne roke naprej in stisne dlani v pesti, da manšete v zaplestih domala zafrfotajo in se stresajo ob tankih kitah zaplestij, in gre počasi s takimi štrlečimi rokami od spodaj navzgor.

— Ko je bilo zelo pozno, sta zaslišali pritajene stopinje okrog hiše, reče.

Zrak je takšen, kot da se vidno gosti z vodo, ki lije tam zunaj in po škodlasti strehi zgoraj in škropi pri stranskih špranjah noter.

— Ja, reče Vasilka s sapo v glasu in se tudi pomakne od desk bolj v prostor, gleda v tla in čaka.

— Ana vzame naglo pištolo spod blazine, Savnikova skoči s pograda in obe se postavita nasproti vratom in čakata in gledata, ko se povesi kljuka in zaslišita tam zunaj tesen in nagneten šum. Uršula poneha, roke še zmeraj drži v pesteh pred sabo in z malo priprtimi očmi pogleda proti Vasilki. Potem reče: — Nato sta kričali: Kdo je, kdo je? in kljuka je bila še zmeraj samo povešena in se ni nikamor zganila. Ana, ki so jo bili sami živci, se je vsa tresla, vzdignila je roko in pištolo in sprožila v vrata, reče.

— Ne, reče Vasilka, ne, veš, da bi ga lahko ubila, reče in stoji malo razkoračeno, z majhnim desnim bokom, ki je pomaknjen ven, z rokami v pesteh in s pestmi v bokih, tako da so komolci malo upognjeni, in vrže obe polovici las silovito nazaj, da pridejo na dan zelo razprte oči, ko reče: — Lahko bi ga naravnost v srce, reče in stisne ustnice. Dolg blisk, ki se poševno zareže tam zunaj od vzhoda proti zahodu, zelenkasto modro osvetli ves prostor in vse drobne reči v njem, da v hipu zakipijo, kot da so pognale iz tal. Čez hip pa jih grom spet zamegli in zabriše njihove ostre meje. — Lahko bi mu oddrobilo roko na kljuki, reče Vasilka potem, in ko prične bolj naglo dihati, spet reče: — Če bi bil sklonjen, bi mu krogla razdružila obraz, reče, se sunkovito zgane in udari s členki pesti skupaj. Rjavi lasje zaplapolajo in zdaj je desni bok še bolj trdo in oglati izbočen in pomaknjen v desno, kjer je spet krčevita pest, in kratko belo krilce je pomaknjeno navzgor proti boku, nad njim pa je v gube nabrana temno zelena plišasta tkanina puloverja, ki sicer sega zelo navzdol, tako da je krilce v resnici samo za deset prstov daljše. Desna noga je napeta kot kita, leva pa je malo upognjena in levi bok malo povešen, da je vse telo lahko v desnem boku, kjer je tudi pest. Tudi višje zgoraj, kjer so prsi in širok, šilast bel ovratnik, ki s svojim kotom in ostrim izrezom sega med prsi, je vse splahnelo navzdol in pomaknjeno v desno. Višje zgoraj je glava ostro pomaknjena v levo in malo nazaj, čeljust je premaknjena v levo, kot da jo nevidni sivi živec tam znotraj zateguje v levo, oči pa grejo ostro in izpahnjeno naprej. — Krogla, ki bi prebila les, bi mu lahko šla v oko, reče.

Uršula, ki se je pomaknila nazaj k deskam, jo scela gleda, ko čez čas vendarle reče: — No, lahko bi ga res ustrelila.

Vasilka je takšna, kot da ne sliši, oči so tako napete, kot da so neke druge, in po čelu ji zrastejo drobne kapljice potu. Potem nič ne reče in je kot okamenela, nobena veka ji ne utripne, in je bleda.

— Daj no, reče Uršula, nabere obrvi v gube in stegne roko proti nji. Še preden jo lahko doseže ali reče novo besedo, zapre Vasilka oči, odsekano spusti sapo iz sebe, se zmehča, dlani ploskoma vrže v obraz, ampak se že nagne naprej in zastoka. Z glavo vnic, z razprtimi usti se vrže na kolena in krične.

— Ne, zavpije Uršula in se požene k nji.

Vasilka spusti roke z obraza in se z rokami naprej vrže na zemljo in divje zahlipa. Potem joka in drgeta navzdol. Uršula je sklonjena k nji, in ko se zravna, ima zelo modre in vodene oči in z zelo rumenimi lasmi in nekam črna v obraz potem še zmeraj gleda navzdol. Ko se zasliši bolj oster stok od spodaj, se spet skloni. Ko se spet zravna, pogleduje okoli sebe in potem proti vratom in reče:

— Oooooo, ko bi vsaj nehala, da bi vsaj kdo prišel.

Janez Povše:

ISKANJE PRVEGA ROJSTVA

I

Včeraj
sem zapustil sive poljane
rodnega srca.
Naveličan njegovih skrivnosti
bom odkril pravo resnico.
Ne bojim se krvi.
Ne bojim se pozabe.

Dih mi potiska vročino v grlo,
s sopenjem plašim ptiče.
V oči se mi je zajedlo umazano sonce
in tihi utripi mnogoobraznega časa
kljujejo utrujenost v dvome.
Na poljanah rastejo cvetlice.
Na tisoče jih je.
Strmim vanje in se skušam spomniti svojih.
Te so tako preproste.
Veter jih lomi v pretresljiva trupla
in sneg jih prekriva v belo rakev.
Umirajo osamljene
in nihče jih ne iztreblja.
Lomijo se pod mojimi rokami.
Kot da so iz nekega drugega sveta.

II

Sonce se opira name z dolgimi žarki.
Leze mi pod oči, utripa v suhe kolobarje.
Meša se s prahom in mi pije zlepljene lase.
Kot da me sovraži.
Oči bežijo v temo
in razpokane roke se plazijo zagrizeno.
Sonce pa se zažira v mojo nežnost.
— Ob soncu se oglašja veter z mrzlo pesmijo.
Zajeda se v otekli obraz.
Pobratil se je s soncem,
razbeljenega me hoče primrzniti.
Iz popotnice si jemlje kruh
in ga seje v nič.
Na neznane misli igra zadirčno melodijo.
Votlo žvižga v razdrobljeno zavest.

Nasproti prihaja bela megla
in me potaplja v negotovost obstoja.
Ne vidim več razpokanih rok.
Lena pošast se vpija v suho telo
in me ubija s kretnjami ljubezni.
Z drobnimi žilicami toči vame mrzlo kri.
V glavo poplesujejo dvobarvni občutki.
Oči je prekril prozoren led,
ne morem jih zapreti.
Popotnica je že davno izginila
in dihati moram hitro,
če hočem na rob sončevega upanja.

Belo morje me je izpustilo iz vlažnega objema.
Ležim na zemlji.
Sonce se veselo zažira v ledeno soho.
Ošiljeni žarki togo plešejo
po kristalnem telesu.
Pod menoj bobni zemlja
in mrmra prastara opozorila.
Spreminjam se v ničasti nič.
Kamen ob boku mi postaja brat,
pogovarjava se s pokornim pogledom.

III

Brž ko sem stopil iz sivega srca
in so se vrata po mojem ukazu zaprla,
sem zaman tolkel po njih s kopiti zob in pljunkov.
Začutil sem nekakšne korake,
spominjali so me na smrt.
Najprej se je oglasil top udarec.
Prenehal sem krvaveti iz svojega strahu,
povesil bodičaste pesti
in obstal z okusom po pobesneli živali.
Topi udarec se je oglasil z nasprotne strani.
Vrgel sem se na drugo stran.
Potem je zašepetal od zgoraj
in potem se je dvignil od dna.
Ob vsakem prividu
sem se vrgel proti nevidni maski.
Potem sem ga zagledal,
kako se je ločil od majhnega ptiča,
ki je pil mojo slino.
Prevarani ptič je trznil
v okamenelo pantomimo smrti.
Potem sem ga zagledal,
kako se je odplazil iz majhne cvetlice,
po kateri sem teptal svojo zahtevo.
Cvetlica se je živahno usločila,
za hip otrdela
in se počasi prepustila neslišnemu povešanju.
In potem sem ga začutil v svojih licih.
Mehko je zabrnel in izginil.
Prsti so otipali globoko razpoko.
Razpoka je v lica zaznamovala leto spominov
in se razdrobila v tisoč majhnih razpok.
Tedaj sem se spomnil,
da pravijo temu meni enaka bitja čas.
— Ležim na zemlji.
Beli strup se dviga v oblak
in z donečega dna valovi melodija,
ki mi je v imenu časa razrezala obraz.
Odmeva mi v glavo
in zdi se mi,
da se občutek sveta spreminja
v novo podobo misli.

IV

Moram naprej.
Samota me je pričela dušiti.
Seda name v podobi koničaste gore.
Pritiska me v bežečo žival,
ki si išče zavetišča.
Napolnjuje me z grabežljivimi rokami,
ki se bodo polastile prvega človeka.
Moram priti do sebi enakih bitij
in vdreti v prvo srce.
Moram se odrešiti sovražne samotnosti
in se zažreti v prvo življenje.

Pred menoj stoji človek.
Čez ramena mi gleda v sonce.
Oči mu tečejo čez veke.
Zakričim mu svojo samoto.
Na obrazu mu pokažem ostudne umore časa.
Od zatrjevanja mi teče iz ust kri,
človek pred menoj pa je nepremičen.
Le ustnice šepetajo besede ponavljanja.
Da ne bo čas načel še mene.
Bežim stran,
dokler ni šepetajoča negibnost
samo še silhueta na kačastem obzorju.

V

Kot stekel pes grizem samega sebe.
Tako se mi zdi, da se ubijava dva.
To je že manjša samota.
Do suhote obleдела kri
pada v bujno rojstvo bolečine.
Čas udarja vse ostreje,
iz blage toposti se spreminja v konico.
Z obzorja zakriči.
Nema konica preneha prekrivati svetlobo.
Koščena silhueta črno-belega obzorja
pripoveduje o meni enakih bitij.
Poženem se proti razjedenim obrisom.
Ne maram več rezkih prividov
nedoživete preteklosti.
Tedaj sem menda stanoval v lastnem srcu
in gostil ljudi z namišljenim trpljenjem.
Zven na obzorju spreminja uboj v znano prihodnost,
ki je bila skrita v mojem rojstvu.
Polastil se bom prvega srca.

Bližam se previdno.
Ne smem se izdati njihovemu sovraštvu.
Bitja stoje skoraj nepremično
in nad njimi se dviga svinčen oblak.
Ustvarjajo enakomerne podobe življenja.
Odpirajo srca in se potapljajo vase.
Svoje zločine nezmotljivo odlagajo.
Hodijo eden do drugega
in vdirajo v srca,
kot so nekoč vdirali v moje.
Mir je vse bolj navidezen,
topi udarci časa se tiho naslanjajo.

VI

V njihovo nepremičnost stopam počasi.
Od obraza do obraza.

Zajedam se v zrnate oči,
v njih iščem svoj spomin.
Primaknem se do utrujenega diha
in sopem v praznino odteklega življenja.
Izsušeno telo prislonim ob njihov hlad.
Legam pod težke korake.
Kot da sem neviden med njimi
in kot da so vsi nevidni za druge.
Vsi počenajo iste počasne kretnje.
Blodijo drug mimo drugega,
drug preko drugega
in drug skozi drugega.
Skozi mene drsi slepa roka
in blodi po očesnih jamicah.

Čas se krči že v sredino misli.
Oči mi oži v zločin, ki sika okoli sebe.
Misel odteka v preteklost
in ustnice šepetajo nerazumljivo govorico.
Svetišče davne samote
razpada v slepo lakoto življenja.
Visoka melodija se je razpršila v molk.
Zahrbtno bobnenje me kamenja
v votli občutek pozabljenja.
Samo večni sij še brli onstran nekega sveta.
Vse ostalo je mrak,
v katerega se zlivam.

VII

Svetla razpoka na nebu mi prinaša nesrečo.
Danes sem občutil nerazumljivo slabost.
Kot nalašč je svetla razpoka zasvetila še močnejše.
Nihče je ni opazil.
Mirno so izpraznili moje srce.
Prazno kocko so položili
na dogovorjeno mesto.
Jaz sem storil prav tako.
Zvečer, ko je vstala svetloba,
je vse pomrlo do novega mraka.
Dolgo sem gledal v nebo.
Sredi bleščečega zrcala
se je vrtela še svetlejša razpoka.

Naslednjega dne je bila razpoka manjša.
Naslednjega še manjša.
Kmalu je skoraj docela izginila.
Spominjal sem se dne,
ko sem jo prvič ugledal.
Tedaj mi je tako čudno pokvarila dan.
Še to bi pozabil,
če ne bi ostala na črnem nebu svetla zvezdica.
Drugi je niso mogli ali niso hoteli videti.
Od tistih časov smo vsi srečni.
Mrak novega dne pozdravljamo zadovoljni.

VIII

Dan je enak dnevu.
Nikomur ne gledam več v oči.
Včasih se zamislim v čudno usodo.
Takrat potonejo silhuete v nič.
Pod mislijo se gluho vrtinči
nekakšna zогlenela preteklost,
ki se razsipa v podobno igro življenja.

Sredi črnega neba je menda umirala svetla razpoka.
Verjetno je bila privid.

Ne čutim več nikogar.
Prihaja smrt.
Vidim samo presunljivo nežnost
razpadlih polzečih senc.
Iz večnega diha pada vonj po času.
Bleščijo se stekleni krči
nekega drugega življenja.
Umreti moram prav zdaj, ko bi se vrnil.
— Ležim na tleh
in vame se upirajo preplašene oči.
Razburjeni kazalci mi merijo v obraz.
Zaznamovan sem.
Dvignem se.
Zbežijo do obzorja.
Mrgolijo v visoko obzidje
in izza njega mokro sikajo.

IX

Spomnim se dneva,
ko sem od daleč zagledal mrtvo silhueto.
Pridružil sem se življenju
mojemu telesu podobnih teles.
Od kod sem prišel ...
Izobčen sem od najbližjega sožitja,
prejšnjega pa so pogoltnili prividi.
Na nebu se tiho smeje smrt.
Zdaj vem, zakaj me je pustila živeti.

Čez obzidje moje sovražnosti
je padel človek.
Pljunki se zgrinjajo nanj.
Hočejo ga prebičati do izkrvavelosti.
Osramočen se vleče stran.
Hitim mu naproti.
Plazi se po tleh,
zasramovana koža temni v bolečino.
Mislim si: eden izmed njih.
Spustim ga na tla.
Telo zažari v stok udarcev.
Tedaj se njegove oči tenko pretočijo v moje.
Oplazi me slabost.
— Na črnem nebu raste svetla razpoka
v žarečo kroglo.
Čutim toploto življenja,
ki požira mrak v svetlobo.
Vsega se spominjam.

X

Treba bo na pot zaradi tistih za obzidjem.
Prekleti so v maščevalno igro smrti.
Prav ti so prihajali k meni,
ko sem še bival v svojem sivem srcu.
Vdirali so skozi odprta vrata.
Na moj ukaz pa so se vrata zaprla.
Sedaj umirajo za visokim obzidjem.
Za njim bi kmalu umrl tudi jaz.

Moj sopotnik ne more vstati.
Najina skupna pot mu ne daje toliko moči,
da bi izginili sledovi slinastih bičev.

Zasramovanja se nočejo umakniti iz hromih nog.
Nebo je zasoplo v oslepljen triumf sonca,
lepe želje zabada v prah.
Zmanjkuje nama moči.
Ko se pogledava,
vidiva samo veke
zamrznjene v dih vetra.
Okoli srca se zbirajo strupene kapljice.
— Prisesa se mi v naročje.
Nikjer ni videti ničesar.
Vizija prihodnosti
trepeta samo v nama.

XI

Stokava in se opotekava.
Na obzorju ni niti črnega obzidja,
da bi vedela, kako daleč sva.
Ne vea več, ali je res, kar počneva.
Bolečine so prividi zmote.
Ne morem se več premakniti.
Samo stojim še in ponavljam zadnjo besedo.
Pogledam mu v oči.
Njegove so še bolj izpite od mojih.
V njih vidim vlažno trzanje.
Nobena sreča ga ne more tako oponašati,
da ne bi prepoznal kretenj časa.

Če pridem hitro do vrat,
do sivih pokrajin nekega srca,
bo mogoče spet oživel.
Obzorje je še vedno prazno
ali pa mi je sonce napolnilo oči.
Zmota me hoče prikovati v nič.
Čas raste v moje truplo.
Moram prestopiti neizmernost,
umoriti jo moram s samim seboj.
Še enkrat ga pogledam, umirajočega,
in prestopim nedoživeto.

XII

Pred vrati sem,
ki so se nekoč zaprla za menojo.
Dvigajo se do neba.
Truplo dvignem proti večnemu siju.
Tedaj se vrata odpro.
Z nemim spremljevalcem
stopim v breztežni začetek.
Po licih mi tečejo žveplene solze.
Zaprem mu v večnost razpadle oči
in ležem nanj,
da ne pozabim trpljenja.

Utrujen od poti in žalosti
si obrišem solze s strupenih lic.
Vstanem.
Rad bi videl svoje otroštvo.
Nič.
Ozrem se nazaj.
Praznina.
Nikjer nisem.
— Sklonim se do pepela,
raztrosim ga na vse strani.
Uničil sem edini dokaz prihodnosti.
Odhajam proti najbližjemu obzorju.

Lojze Potočnik:

KANDRIJ

Ko sva bila nekega večera sama v parku, je rekla, da bi rada tu umrla in da naj bi jo jaz ubil. Vprašal sem, zakaj. Odgovorila mi je, da nima nikogar drugega in da je vame zaljubljena.

— Premislil bom. Zdi se mi malo nenavadno. Tega nisem pričakoval od tebe.

Potem me je poljubila in odšla. Dodala je, da naj res premislim in pridem jutri. Zibala se je v kolkih in njeno listnato zeleno krilo se je gubalo... Telo ji je trepetalo na kolkih. Noč je postajala hladnejša. Zazeblo me je v roke.

Prijatelj Kandrij mi je rekel, da sem žival, če jo bom res ubil. Ponoči je deževalo. Spal nisem, tudi nič pametnega mi ni padlo v glavo. In ko se nisem domislil ničesar, sem obležal na hrbtu. Mogoče imam utrujeno glavo. Pa tudi okna nisem odprl to noč. Seveda bo potem bolj ropotalo: avtomobili so strašen izum. Kako nenavadno mirno je na stropu. Zakaj? Bila je tako nenavadno mirna... Morda je noseča, morda se ji je zmešalo. Lahko bi mi bila povedala. Saj sva vendar prijatelja.

Sam sebi sem prikimal. Drugo leto me čaka matūra. Tedaj sploh ne bom imel časa. Niti za trenutek ne bom prost. Niti za Mirjano in njene neumnosti.

Na poti v knjižnico srečam Kandrija. Pod pazduho drži zvito golo telo.

— Adam in Eva?

— Vsi časi so minili. Poplava... seksa...

— Greva na rum? Spet je nevarnost za angino.

— Nimam niti dinarja.

In tako naprej. Dokler ne obsediva pred rumeni-mi kozarci. Vse mu povem. Pravi, da sem žival...

Prijatelj Kandrij mi je rekel, da sem žival, če jo bom res ubil. Pokaže mi golo telo in pravi, da mu je to samo všeč in da je velika bedarija porivati nož v tako telo. Ko je najbolj soparno, odrineva v samopostrežbo. Ne vem, od kod se mu je vzel denar. Piščančevo stegno: temu pravi impresija. Prihaja večer, treba se bo odločiti.

Opazim, da sem živčen. Ko režem kruh, se mi trese roka. Še nikoli nisem polil toliko čaja. Pil sem ga brez limone. Za večerjo bomo jedli sardine. Slabi dnevi, ko odpiramo konzerve. Mlajši brat reže blago. Zbira krpice različnih velikosti in barv, različnih vzorcev. Škarje se odpirajo in znova zapirajo. Strese me po vsem telesu. Odkar smo privatniki, mati stalno nekaj računa. Vzame nož, tisti največji kuhinjski nož, in začne ostriti svinčnik. Čudno... ta svinčnik bo skrhal nož.

— Mama!

Ozre se.

— Mama, nož se bo skrhal, res!

— Tisti svetlolasi sošolec ti je prinesel ploščo.

— Kje je?

FIRE;;; oče pravi, da spet norim. Zadnje čase se mu je posvetilo. Pravi, da bo začel z businessom. Seveda je za to treba imeti čas in glavo.

Ven grem. Vem, česa mi manjka. Obiskal bom Višnjo: ona je pesnica in je objavila pesem o življenju. Posvetoval se bom z njo. Povem ji zgodbo in tudi to, da mi je zelo nelagodno. Počutim se neprijetno in sploh... Pravi, da ima ploščo in konjak. Iz tega se je rodila svetla pesem o življenju. Ima rada vesele in melanholične fante, ki si vsaj kaj upajo: morda sem jaz tak. Toda jaz nisem tak. Takle svet sem poznal že od prej.

Pripoveduje mi o morju, ladjah, kriminalnih zgodbah, o tem, kaj je brala o prostitutkah na Reki...

— Aha, se začudim.

Potem gledam njene gibe. Mislim, da razmišlja; kot da se zelo zelo trudi. Ona je mehka duša. Zato ji povem, kaj misli o tej stvari Kandrij. Nje to ne vznemirja. Pove mi, da on tako ničesar ne razume, da vidi le integrale in Vegove tablice. Začnem si gristi nohte. Tudi Višnja si jih grize. Hočem ugotoviti, če to pomaga.

— Čez pol ure pride mama. Skuhala bom kavo.

Ko sem ponesel skodelico k ustom, je sedela čisto blizu. Dotikala se me je. V grlu začutim značilni grenki okus. Popravim si lase. Njena bluza je prozorna. Da, kava je res odlična. Seveda, to pravim čisto resno. Pravi mi, da pride mama čez dvajset minut in si odpne gornji gumb pri bluzi: treba bo nekaj ukreniti. Nato me zagrabi za roko in odpelje v spalnico...

Ne vem, kaj je bilo pod mojim hrbtom, ali rob od dlakaste odeje ali hlačnica od kavbojk. Potem ko sva se priigrala do vrhunca, sem se zazrl v rdeč lonček, v katerem je stala zobna ščetka in krema SIGNAL.

— Konec!

— Kako?

Da, prišla bo njena mama. In prinesla bo korenček. In limonado JUPI. Vse gospodinje so enake. Vse gospodinje nosijo rožnate predpasnike.

— Preobleč se grem, pravi Višnja in njen goli hrbet se pred mano umika skozi vrata. Pogledam po svojih stvareh. Ležijo tako, kot so jih razmetale roke. Natakнем si levi čevlji. Zunaj bo mraz, napovedali so droben, mrzel dež.

Doma sem vzel največji kuhinjski nož in ga s težavo skril pod suknjič. Še dobro, da me ni nihče opazil: ne bi rad zbujal pozornosti.

— Mirjana... Mirjana!

Pojavila se je na oknu. Rekel sem ji, naj pride dol, ker sem se odločil, da jo ubijem. Umaknila se je v notranjost in videl sem, kako je prikimala.

— Samo oblečem se še.

— Prav, hladno je. Pa hitro!

Ne vem, kaj jo žene v to. Zarisale so se že prve sence ljudi, očitno se mrači. Kaj če bi jo poizkušal prepričati? Tako na človeški način. Psihologijo imam pet. Prižgali so neonsko razsvetljavo. Takle primer bi lahko delal za maturitetno nalogo. Rešitev človeka: sprememba okolja, podpora osebk, dobivanje vpogleda prek čustvene komponente, čustvena razbremenitev (abreagiranje). Misel postavim na lastne noge. Pozna se mi, da sem večerjal konserve; pozna se mi, da izviram iz takega okolja, iz take družine. Slišim, kako se tresejo stopnice. Skozi vrata stopa Mirjana; ovita je v lep šal.

— Rekel si, da je hladno.

Nenavadno, še sedaj skrbi zase, še sedaj misli nase. Lepa je. Najraje bi, da bi ostala kar tam pred vrati. Po cesti pripelje avto. Čudno, kako zre vanj. Greva. Čaka naju še pet minut hoje. Dobro bi bilo, če bi šla na trolejbus. Ona ima še mesečno karto. Toda vse preveč zadušljivo je, naj se malo razgiba. Ne bo ji škodilo.

— Se nisi premislila?

— Ne.

Rad bi začel z njo kak pameten pogovor. O čem mi je včeraj pripovedovala? O kaktusu, ki ji ga je prinesel oče za rojstni dan? O njenem psu Pufiju?

— Kaj pa kaktus?

— Ne bodi otročji.

Saj je res neumno, pomislim. Za tak trenutek.

— Potem boš mrtva...

— Vem... kje imaš nož?

Potipala je ostrino in vprašala, če ni morda prekratek. Sicer bi bil ves trud zaman. Nož obrača v roki in ga natančno ogleduje. Prav čudno reče: rost-fraj. Proti nama prihaja park. Temen. Prvič ga vidim tako temnega, skoraj črn je. Park nenehno raste. Spominjam se prejšnje noči. Pristaneva v parku.

Pri neki klopi se ustavi in reče, da jo bom tu zabodel.

Sprva se obotavljam, potem pa hitro rečem:

— Da, takoj...

— Daj, daj!

V roki mi leži nož. Spomnim se, kako rečem doma kruh, kako je krhek in kako se mi v roki drobi. Pogledam jo. Mirna je.

— Kaj če bo prekratek?

— Zakaj te prav nož...

Skomigne z rameni in reče, da se mora sleči, ker bo sicer nemara res prekratek in ne bo zaleгло. Odvrže jopico in zardi. Mimo parka gre človek in kadi cigaro. Nato si ona odpne bluzo in jo položi na klop. V meni se začno trgati čustva.

— Poslušaj, tisto z modrčkom bi bilo odveč...

Samo mrmral sem še. Samo nemočnega sem se počutil in se začel potiti... V tem hladu, ko se še

listje krči. Počasi se privajam na temo, počasi se privajam na njeno telo. Moj bog, kakšno slačenje. Moj bog, kako bi jo lahko ljubil... Slišal sem, kako je zapela zadrga. Tkanina. Sunkovito diham. Vendar si rečem, da tega ne smem pokazati, ne smem priznati.

— Pred tabo sem lahko čisto gola.

— Mirjana, ni treba.

— Ni me sram.

Zvenelo je kot zadnja želja. Koliko ljudi umira ob tem času in koliko pisarjev piše oporoške? Koliko ljubimcev se naslaja ob golem telesu? Nikjer blizu ni policije.

— Tisti človek naju ne bo motil?

Bil je prijatelj Kandrij, resnično ne vem, kaj ga je prineslo.

— Ne, ne bo, sem zagotovil.

Stopila je bliže. Dotaknila sva se s koleni; nisem mogel razumeti njene mirnosti.

»Saj ga bo. Kar naj ga.«

Nalahno sem predrli prsi in nevarno je brizgnilo. Kri se je vila po prsni navzdol, se ognila vrhu trebuha in ponovno zavila proti kolku. Šele tedaj sem opazil, kako oster je pesek, in da je ona bosa. Pihal je tudi hladen veter. Ta čas se v klubu začelja ples.

In ozrem se. Proč od Mirjane, v nebo. Telo se noče umiriti, iz mlake krvi se kadi. Na kaj misli Mirjana in kaj čuti? Skozi temo teče Kandrij. Kandrij ima v roki nož. Veliko kuhinjsko bodalo, s katerim je njegov ded klal prašiče... Pravi mesarski nož!

— Norec, pa si jo res...

Nato začutim, kako mi poka tkanina in kako mi leze nož v trebuh. Postaja mi slabo. Med listjem se nabirajo beli kolobarji in neke v daljavi se podira secesijski portal. Samo zame. Na kaj sedaj misli Mirjana? Slednjič: konec je z rumi. Tudi pomlad odhaja in zima in poletje in jesen. Misel je polna travnih bilk, bregovi so te pripravljeni sprejeti. Toda ti si pritrjen: vse lahko dosežeš, v vse lahko ugrizneš: v les, kamen, mežikajoče semafore, park se ti gmota v ustih. Samo ne čutiš ničesar in se potem čutiš čudno ogoljufanega. Prevaran! Nekoč, si praviš, sem tekel in noge so lovile sledove, danes sledovi lovijo tebe. Utrujam se, kri je topla, rdeča — vse manj je je... Tudi ta park se bo utrudil. Jutri. Pojutrišnjem. Včasih sem tu opazoval lepe ženske in si predstavljal njihovo telo ob mojem. Pa ni bilo nič. Stekel sem za bližnji grm in masturbiral.

— Zakaj si to storil, Kandrij?

— Zaljubljen sem bil vanjo...

— Ah, v Mirjano. Razumem te, ampak kaj imam jaz pri tem?

Kandrij je tekel po parku, v roki držal Mirjanin šal in vpil, da sem svinja, da sem žival.

Milan Jesih:

PESMI KI

pesem, ki mora biti

če se prav spominjam sta najprej rekla a vaj kej zebe
fanta nakar sva midva odgovorila še zdeleč ne potem
je ona rekla ja z vama je drgač z nama pa spet drga
č jože je rekel da sta onadva starejša pa ju zato bolj
zebe potem smo nehali govoriti o mrazu in midva sv
a sploh hotela prekiniti pogovor ker bi se rada malo
pozabavala z natakario vendar se stara ni dala in je
začela razlagati kako neprijetno je tavati takole okr
og ko samo čakaš da bo toliko ura da, boš lahko prič
akoval od sebe malo spanja drugače se v želji da bi
zaspal še bolj zmraziš in naposled res ne moreš zasp
ati in to in te stvari in zato poslanjata cele večere po
pultih takihle bufetov potem pa sta naenkrat začela
pripovedovati da vendarle ni tako grozno
kot se mogoče sliši da je včasih kar zabavno on
je hotel povedati kako je bilo enkrat zadnjič
zabavno pa ga je prekinila z razlago da
je nemogoče da bi bilo trapasto
da je nesmisel pričakovati ka
kšen večji denar od soci
alnega ali od družbe
saj nimajo niti
za ceste in
celo tisti
ki še
de
lajo
dobiva
jo skoraj
povsod plače
80 procent potem
pa sta se spomnila da
sta hotela iti nekoč nabirat
kakšen les v gozd ampak je pote
m nekaj vmes prišlo čeprav niti ni ta
ko zelo daleč potem sta vprašala koliko je
ura in ker je bila že skoraj sta rekla da je pozno
jože je rekel da se jima najbrž mudi toda ni se jima m
udilo možakar je rekel ura ni naš gospod jože je vpra
šal če sta kaj lačna vendar ju je samo zeblo in jima je
najbolj ustregel ko je naročil nekaj takega toda tudi ko
sta pila ju ni nehalo zebsti vse do enajste ko so zapira
li in so nas vrgli ven zunaj je jože vprašal če nimata
nič otrok in sta odgovorila da ne potem pa je dedec
rekel da je ona imela enega in tudi ona je rekla da ga
je imela ampak da se nič ne ve kje bi zdaj bil potem
sva midva rekla lahko noč in onadva sta potihem odz
dravila potem mi je jože rekel jebemti sta reveža am
pak tud taki morjo biti

pesem ki bi se jo dalo skrajšati vendar obljube
morajo biti gostobesedne in tako se vsak govor
razvleče

ko bo naposled zmagala naša sveta
od vseh pravičnih vojskà najbolj pravična vojska
bo vsakdo našel kar bo iskal

kdor bo iskal posteljico bo našel posteljico
kdor bo iskal posteljo bo našel posteljo
kdor bo iskal postelj bo našel postelj
kdor bo iskal steljo bo našel steljo
kdor bo iskal Stello bo našel Stello
kdor bo iskal Olgo bo našel Olgo
kdor bo iskal Volgo bo našel Volgo
kdor bo iskal Savo bo našel Savo
kdor bo iskal Jelisavo bo našel Jelisavo
kdor bo iskal Meto bo našel Meto
kdor bo iskal Marjeto bo našel Marjeto
kdor bo iskal marjetico bo našel marjetico
kdor bo iskal trobentico bo našel trobentico
kdor bo iskal trobento bo našel trobento
kdor bo iskal trombon bo našel trombon

ko bo naša vojska nad vojskami slavila
slavno slavo nad slavami
zmagovito zmago nad zmagami

bo vsak lahko po mili volji mislil
da je on oče očetovstva
da je on sam mati materinstva
da je najbolj samosvoja svetinja svojati svetih svojcev
da je rezilo sablje ob pribočnikovem boku
da je top ki ga potapljaajo toponosi topivci

vsak bo lahko mislil
da je ko je zabijal dan zadel danico v glavico
in da je zdaj vrhovni vodja vročičnih vračev
nove pomladanske religije po svoji liniji
da je kozjebardi kozak spod naših kozolcev
da je večni varuh varčnosti
da koraka najbolje v garniziji
da je najbolj spontano spuntani sponkar
da je strunovje strumnih božjih harf

kdor bo hotel tedaj no pač ko zmagajo
naše silne vojské
se bo lahko kolikor bo hotel hvalil
da se ga vsi bojijo ko potegne nož
da lahko pretepe očeta in gre spat k svoji mami

vsak bo lahko naglas prepričan
da je gonilni genij generacije
da njegovo meso postaja beseda
ali če bo hotel obratno

to bo tovariši čas
ko se bomo vsi lahko klicali gospodje
in ko bodo vse gospe gospodične
ko nas ne bo treba biti sram
ne besede ne mesa
in se bomo lahko igrali
i z mesom i z besedami

če boš hotel kolegec
boš dobil dvojni c samo naročil ga boš
dobil boš cigareto samo rekel boš
vprašali te bodo po tvoji najljubši barvi
vprašali te bodo po tvojem tipu ženske
ali seveda moškega ali kar je že pri tebi v čislih
in te bodo poslušali
ko boš odgovarjal kar boš hotel

to bo čas ko boš lahko vsem vse povedal
in te bodo vsi vse poslušali

vprašali te bodo
če bi vam ponoči vaša glava padla preč
ali bi nosili drugo glavo
in ti boš lahko odgovoril
ne če bi se ponoči moja glava odkotalila
ne bi nosil druge glave

to bo sijajen čas
ko se ti ne bo treba skriti
če boš opraskan po vratu

čas ki ga bomo izbojevali
ti bo izpolnil vse želje

lahko boš šel po cesti
bral kruh in ga pomalem grizel
skupaj s čebulo
nagnil boš steklenko in pil
slivovo žganje iz nje
odpel si boš hlače
in se razkazoval
lahko boš gledal samo to
če se kje kdo zgraža

vse to ti bo prinesel novi čas
ki ga boš izbojeval skupaj z nami
če le hočeš kolega

lahko boš šel v prve vrste
lahko se boš razdal za mater sestro ljubico za
očetnjavo

lahko boš opustil vse lepe navade
lahko boš kazal jezik
ali kaj drugega na primer oné

lahko boš ustavljal ljudi po ulicah
in jim zaupno pripovedoval
mačke niso račke ker imajo tačke
ali kako je mjav mjav maček mačko nažgal
toliko časa sta se ravšala
da sta se skavsala

lahko boš napisal in se podpisal spodaj
da je pesem o slasti krvi
slast krvi ki se pretaka po žilah in teče skozi srce
slast krvi ki se pretoči po zemlji in blatu in travi

iz odprtih žil in razklanega srca
lahko boš bral na literarnem večeru
spet slast krvi slast diabolničnega slast bestialnega
lahko boš bral slast mojega bodala
lahko slast moje krvosesnosti
slast hudiča v meni
resnično boš lahko rekel da je v tebi hudič
lahko boš rekel da si peti jezdec
da prinašaš s hitrostjo tri krat deset na osmo metrov
na sekundo

vseuničujoči smeh blazen porog
vsemu kar je in česar ni a bo

lahko si boš nadel ime Ferkeverk ali Pupilo ali
Stemson

lahko boš Jaka ali Judež
lahko boš spraševal druge kako jim je ime

lahko se boš rimal ali pa se opajal s čim drugim

lahko boš počel prav vse

lahko boš vpil slast banane
lahko boš vpil strast nič ne stane
oblačke iz črnilnika povleče
hlačke prek tilnika sleče
mačke do Močilnika odvleče
lahko boš citiral Weiningerja ali Lomonosova
lahko boš ukazal da se mora Srb pisati Jebilić
Slovenec da mora biti Porivave
Čeh Najebeal in Slave najkrepkejša hči
da mora nositi ime Olivera Matrosova Olagumova
lahko boš po mili volji svinjaril
lahko boš javno masturbiral
za to ti bojo dali celo oder
povsod boš bral in objavljaj
svojo poezijo genitalij in klozetov
in povsod se bo razlegal hrumni bravo

lahko boš tekkel
lahko boš poskakoval
se postavljaj na glavo
in tako hodil okrog
lahko se boš majal
lahko bo tvoj glas tudi za nas
lahko boš proti nam

saj bo vseeno kdo je kje

pri vsem tem je mnogo bolj pomembno
da se bo dobro pilo in jedlo
gnilo bo ravno tako okusno
staro bo ravno tako sveže in sočno
gotovo to je zelo pomembno

najbolj pomembno pa je to
da boš lahko vse razložil
na primer razloži misterij dežnika

moj dežnik je lahko karkoli
karkoli je lahko lahko je vse
kajti tvoj dežnik je resnično lahko karkoli
tvoj dežnik je resnično lahko vse
tvoj dežnik je padalo tako
da si upaš skočiti z njim skozi okno
res da je to stara finta
tvoj dežnik je ladja
če ploveš z njim
tvoj dežnik je leteči krožnik
če se z njim ukvarja ufologija
tvoj dežnik je tvoja žena
brž ko se poročiš z njim
tvoj dežnik je tvoj oče
ko ga položiš k materi v posteljo
tvoj dežnik je moker
ko se zmoči
tvoj dežnik je planetarij

ker ima luknje
tvoj dežnik je tvoj sin
tako da ga rodi tvoja žena
sploh sorodstvo rodovnik in to

lahko boš šel ven
ali pa ostal notri
po želji po želji
z dežnikom ali kakšno stvarjo v roki
ali čisto praznih rok
po želji
s svetlim krikom na ustih
ali pa ne stvari so vendar
po želji

O TA NAŠ PREŠERNI ČAS

in za to je treba še čisto malo
ampak res majceno majčkeno
skoraj nič
počakati

tako
kolegec
dotlej pa se ribaj po svoje

pesem ki jo zna Mito povedati tudi žalostno

Sonja ne ve kdaj bo Mito jezen
zato je presenečena ko se vrne v Dajdamu
s stranišča in je Mito sploh ne pogleda
njun znanec ki je bil prej z njima
pa ravno tedaj vrže nanj še zaboden
pogled in napol užaljen odide

Sonja ne ve kdaj bo v Mitu prekipelo
zato je presenečena ko jo useka
brž ko prideta do Opere kjer je bolj mirno
in zavpije kurba hudičeva nočem te več videt
in gre sam pit v Operno klet

Sonja ne ve kdaj se hoče Mito dokončno
maščevati

zato je presenečena ko okrog treh pride
k njej na Vič in se dela da bi rad spal
z njo ko pa jo sleče do nagega jo vrže po tleh
in jo tako grobo zagrabi da ji izpulji polovico
dlak in ji grozi da jo bo zvezal in ji porinil
noter steklenico od radenske

Sonja sploh ne ve s čim bi ga pomirila
zato je presenečena ko se omehča takoj
ko skozi solze zatuli njegovo ime tako glasno
da se on samo strese potem pa preklinja
zaloputne vrata da se Sonja ustraši
kaj če ni prebudil vse hiše

Sonja ne ve kaj naj pričakuje vnaprej
zato je presenečena ko jo ob dveh čaka kot navadno
naslonjen na vratarnico in ji reče do jo bo
ubil ali pa pustil odvisno od tega kakšne volje bo
če mu bo samo še enkrat eden rekel kaj takega kot
oni sinoči da itak vsakemu dà in da sploh ne bi
bilo treba kupiti golaža da jo je on sam ravno pred
kakšnim mescem ujel na surovo trdo meso

pesem ki je pravzaprav obvestilo in opozorilo gospodičnam v turističnih birojih

Drage gospodične z negovanimi nohti
ALI SPLOH VESTE KAJ SE VAM LAHKO
ZGODI

Tile postopači svetniki boksarji preklete barabe
kar jih zija v vaše prospekte v izložbi
vsi tile NE SAMO da bolj malo verjamejo
da vaša firma sploh kam vozi na izlete
da bi sploh lahko priredila izlet v Mostec
Romarji avtoštoparji progovni delavci
in napol zastonj punce pa tudi malo dražje
vsi tile NE SAMO da si sploh ne želijo na take
izlete
in NE SAMO da se sploh ne bi hoteli peljati
z vašimi pijanimi šoferji
robotom podobnimi sprevedniki ki nosijo
za srajco mrzle policijske pištole
NE SAMO da jih ne žejajo ne vaši
dekolteji

ne dekolteji vaših stevardes
Pijanci majčkeni revolucionarji zmešani
hipiji fantje ki sanjajo o motorjih punce
ki se vidijo nage na platnu kina Šiška da vsem zastaja
dih

in vsa ta zoprna družčina
NE SAMO da jo prav malo brigajo razne
Benetke Rome

Napoliji Sicilije Ancone in to
in NE SAMO da jim ti kraji ki jih tu
razkazujete niso všeč
in NE SAMO to da se raje kopajo na Savi
in na Koleziji

NE SAMO to
moje drage gospodične poliglotti
vsi tile gnilozobi motherfuckerji bradači
kričavci jesiharji izobčeni zaplotnikarji
pacienti venerologov skrunivci zgodovine in grobov
vas lahko VSAK HIP POŠLJEJO V PIZDO
MATERINO

pesem ki je namenjena vsem ki nosijo samoto v srcih

(gud lak čarli ni kruha ni kruha)

okej TIFUS DOLFUS
ti kar pridi

kadar te src boli

okej TIFUS DOLFUS

ti kar pridi

kadar te sonc ščemi

okej

ti kar pridi

ob zori in o mraku

tvojemu koraku

dobro došlico

želet čmo mi

okej TIFUS DOLFUS

okej

ti kar pridi

p

o

r

o

b

i

d

i

Franci Zagoričnik: CONCERTO GROSSO

(Besede)

Vzela sem ključ, moj je v plašču. Mami.

Tistih, ki so vstali že prej, ni več. Drugi se šele prebujajo. Zadnji hoče biti prvi. Temu se najbolj mudi.

Jutro je že. Ptice so že. Zadnji je že tik za prvim. Sonce je že.

Nosna Zilja spi. Aron se še ni oglasil. Cesta že vznemirja vse telo.

Vstajenje pa je največji nemir.

Roki sežeta po lestvi. Preizkušata njeno zanesljivost. Telo se vzpenja samo ob sebi. Potem ob telesu drugega. Više. Nad njim. In potuje skozi prostor. Ta se sam razmika, ostaja zadaj. Sama se odpro vrata. In zdaj po majavi, škripajoči veži k drugim vratom.

Tisti, ki so za njimi, so že mrtvi. Nekoliko zaudarjajo po svojem razpadanju. Nemarno so vrženi v drug svet. Ta pa, ki je prispel iz drugih prostorov, pošilja budnico v to daljavo.

Kar naprej se ponavlja začetek neke pesmi in ne more steči. Ne more zapustiti prvega verza. Vsakokrat, ko se verz odpne, nekoliko počaka, a ne gre naprej. Včasih se oglasijo trije monotoni signali.

In spet: »Vstanite, v suženjstvo zakleti!«

In spet: »Vstanite, v suženjstvo zakleti!«

In spet: »Tu, tu, tu...«

In vstajajo v suženjstvo zakleti. Skraja sila neradi, kajti sila zoprna je ta pesem, ki ne more in ne more steči brez njihovega vstajanja. In vstajajo, da bi mogla steči, a začetek pesmi odmeva samo še nekaj časa. Potem odneha.

Zdaj se vse odvija drugače. Nekajkrat se spet ponovi ta vstanite, v suženjstvo zakleti, zadoščajoč samemu sebi. Potem povsem odneha. Tisti, ki so bili onkraj, so še napol v vodi. Še niso nehali začudeno gledati na zakol velike ribe. Zakaj počne to oče bog? Kako da ta naša mati boginja s tako vajeno kretnjo odpira telo ribe? Kuhinjski nož pa je dolg, s širokim rezilom, kakršnega pravzaprav sploh ni v hiši. Zakaj je treba jesti, klati te ribe in sploh vse? Zakaj je treba jesti? Ugašati oči, ki prav gotovo podobno vidijo isti svet?

Neznanec z nujnim opraskom v hiši stopa po dvorišču. Zato se ne ustavi pred njeno nemostjo. Povzroča rahel hrup. Počaka. Čez nekaj časa spet potrka. Zato se mu odpre, kamor je namenjen. Lepo je sprejet in dobrodošel. Nemara sploh ni neznanec, ampak pravi domači tujec. Prihaja z nočne službe. Slišati je povsem nerazločno govorico sveta. In zdaj se kaj razloči.

Razloči se: »... pa se bojo.« Potem spet nič.

Potem: »... no, pojdi, no. No, pojdi, no.«

Okna se odpirajo, a tega, ki je za njimi, ni videti. Le slišati je odpiranje oken te, kot pravi lastnica, žive grobnice.

Dolg je čas.

Drugič se domisli, da je tukaj lepo.

Drugič se domisli, da je premalo hrupno. Da mla-di niso zadovoljni s tem. In vendar je telo nezadostu-joča pokrajina, dasi neogibna. Da je treba v druge kraje. Videti vse neštete druge kraje. Tudi v tej sta-rosti.

Lepa je Gorenjska. Pa tudi na Primorskem je le-po. In treba je brez odlašanja po svetu, dokler je še čas. Misli, da je rešitev v tem. Človek pa, dokler je mlad, nima prave pameti.

Mlajši človek pravi, da sploh ne. Da ni tako. Vse, kar potrebuje, ima tukaj. Vse to je res. Edini pravi res. Vse drugo je tudi res, vendar na tisti način, ki se me manj tiče. Nimam korenin, a nekako jih le imam.

Vrata se odpro in ženska reče: »Zilja!«

Skupaj z Ziljo se napoti po dvorišču. Tako je tudi Zilja že. Že se napoti v svojem črnem krznu, dasi je nekoliko oslepela in komaj koga spozna.

»Na,« pravi ženska. »Zilja, na!« Skloni se s ko-zico in se spet vrača proti hiši.

Zdaj priteče še Macky, mlad foksterier. Najprej se seznaniš s psi. Na prijavnem uradu poveš, pri katerih psih si, nisi si pa še zapomnil, pri katerih lastnikih si.

Zdaj pride druga ženska in reče: »Zilja, ta! Zilja, ta! Zilja, Zilja.« Skloni se, napenja zadnjico. Zilja zabevska in liže svoj zarod.

»Tri četrt na dvanajst.« Potem ti je žal, ko je prepozno.

Kokoši morajo imeti sila neznatne duše. Samo za to so, da nas hranijo. Prazne kulise sporočajo o odsotnosti, o prisotni odsotnosti prisotnih.

Zilja si z lizanjem masira napeti trebuh. Kdo je bil, kateri oče teh, ki bojo prišli na svet. Ima jih že osemdeset.

Človek s cigareto v ustih stopi na dvorišče. Okrog nog se mu opleta Macky. Ves čas meša štrečno okrog njegovih nog. On pa obstane pred Ziljo in reče: »Pojdi, Zilja, pojdi. Pojdi, Zilja, pojdi.«

Ta se oglasi z enim samim bevskom. Tako ni drugega. Zilja poteka sama s svojo usodo.

Nato zapusti otrok spalnico in se napoti proti stranišču. Slišati je ženski glas: »Pol osmih je ura. Pol osmih je že.«

Kulise napolni vprašanje: »Kje pa je Macky? Kje pa je Macky? Ali spi?«

»Pusti ga. Pusti ga,« se sliši brezspolni glas.

Najmlajši reče: »Puzga, puzga.«

»Kako pa je temu ime?« vpraša mlada žena.

»Kako mu je ime?«

»Ne, ne, ni. Vidiš, kako kašljaš.«

»Ne morem sleči. Ne gre.«

»No, Macky, Macky. Gremo...« in drugi nerazločni glasovi.

»Vidiš, kako kašljaš.«

»Joj, joj, joj. Poberi lepo. Nesi v grmovje.«

»Rožice so, ja.«

»Pojdi jest. Najprej pojdi jest.«

»A bu, bua.«

»Ali boš šel z mamico staro, ali boš šel z njo?«

»Prosi za kruh! Reci prosim, prosim.«

»Pojdi!«

Najmlajši se sklanja k foksterierju. Reče: »Dzi, dzi, dzi, dzi, dzi. Kak to je. Kak to je.«

»Sem ga dala prat.«

»Ne boš jedel?«

»Kdo pa je? Kje je Macky?«

»Danes je ravno zaprto.«

»Saj ga bo. Kar naj ga.«

»Daj mami lilijo! Kam boš dal rožico?«

»Vstani! No, vstani! Kaj pa je bilo?«

»Padel bo, padel.«

A greš v cerkev?«

»Ja, grem ja.«

»Ba, ba, babababababa. Aaaaaa.«

»Kaj je? Sin, kje imaš plašč?«

»Dobro jutro. Macky, ta! Macky, ta!«

Aron. Glasba sveta. Glasba etra. Glasovi stopinj, radia, ceste in drugih ptic.

Vseved. Najprej se nam bo oglasil pevski zbor Jožeta Kranjca z Velike Dobrave s pesmijo... Mali rdeči vrag visi kot amulet. La, la. La, la, lalalalala. Lalalalala, la, la, la. Besede sveta. Glasovi sveta. Pozdrav iz Sireta. Rojstni kraj pesnika. Rojstni konec. Povedala vam ga bo. O, škoda, res škoda. O, o. Ne maram in tako naprej. Zakaj nisi rajši ostal? Ringa, ringa raja. Muček pa nagaja. Nagaja muček, ja. Aja, aja. Ja, ja gaja. Ne sme. Pazi, ne sme.

»V cerkev boste šli, pa ne boste tako, kot je treba.«

Šentomprga in Andrija. Ta, ki so ga nemški psi raztrgali na Poreznu. Ni se mogel braniti. In toliko drugih. Veliko imen je.

»Aron, Arči! Danes je strašno slabe volje. Ves čas je nemiren in siten. Moral bo v posteljo. Arči, daj no mir. Arči!«

»Moj Ajdovec se je šel borit v Afriko. Kako pa se bo vrnil? Toliko jih pobijejo. Povedala sem mu, da me nič več ne zanima. Na velikem trgu je zanje molil papeži. Vsa velikanska vojska je stala ure in ure na pripeki. Bili so negibni kot pribiti žebelji. In vendar so kadili. Počasi so puhali dim v puške pred sabo, da se je nevidno razprševal. Vrnili se je čisto drug.«

»Nikogar ni. Kar pač svet prinese, to je. Če je dobro, prav. Če ne, ne maram. Nobeden me v to ne bo prisilil.«

Srh, ta, ki mu je ostal samo še jezik: Jebem mu sto mater, da mu jebem. Tako se pa ne dela. V pizdo materino.«

Oče bog zaloputne z vrati in gre.

Šentomprga: Bela vrtnica je bila. Kje je zdaj? Ali jo je porezal? Škoda je je. Danes je Janez Krstnik. Danes, danes je Sveti Janez. Po pogled, da je štiriindvajsetega.«

Razglas: Ali ste videli tega zločinca. Kar naglejte si ga, kako je fest.

Kanonenfuter, kri: infanterist Thimer Willibald † 23. 11. 1915, inft. Ziviawicky Sigmund † 31. 10. 1915, Waniovsky Michael † 8. 12. 1915, inft. Hauptvogel Karl † 23. 11. 1915, inft. Markovič Jan † 23.

11. 1915, inft. Veraja Ivan † 27. 7. 1915, polkovnik Garn Karl † 10. 1. 1916, polkovnik Ambroziak Nikolaus † 10. 1. 1916, brezimni, brezimni, polkovnik Halamei Michael † 10. 1. 1916, topničar Dec Adam, kpl. Drozdowsky † 24. 1. 1916, inft. Luposzyk Demeter † 24. 1. 1916, 24., 25. inft. Marnytz Teodor Wasil † 24. 1. 1916, 26., 27. inft. Bert Albin † 4. 2. 1916, 28. pokrit s senom.

Sin: Ne sme biti več vojne!

Révolver: Kdo te bo pa vprašal.

Kri: Dokler bo oče naš še živ. Potem pa tudi mene ne bo več. Brez njega ne bi bilo nas. Tako je dober oče naš.

Revolver: Kaj ste po poklicu?

Nož: Pisatelj sem.

Oni: Kaj je to?

Veteran: O, za cesarja Janeza pa za cesarja Franceljna je bilo še dobro na svetu.

Padli: Avstrijec Ignato, inft. Batsnik Johann † 12. 11. 1918, inft. Schubman Franz, inft. Reiter Josef 1189. Avstrijec Getender, 1147, inft. Kolarik Jakob, 840., 839. Servich Franz, 838., 836. inft. Csobota László, 837. Avstrijec Pascucci, 835. Szvoboda Anton, 834. inft. Szilágyi Todor † 8. 5. 1916, 833. Hokammer Joakim, Kolasik Janez † 13. 4. 1917, Wfirkfilink Ivan, inft. Bavascavsrk Rudolf, Nesasich Mart, inft. Zawaluk Nicolo, inft. Kuisca Josef, inft. Hertisch Johann, inft. Vallin Meuan Artuan, inft. Adimak Johan, inft. Letho Jarnu Franz, inft. Plauer Joan, inft. Byrick Masé, Nagy Josef, 831. Hermk Stefan, 829. Trullak Teof, 830. Gábor György † 5. 5. 1916, 828., 827. Schlafring Wilhelm, 826. inft. Orgyelán György † 5. 5. 1916.

Zaskrbljena: Imam kokošje prsi. Svetujte mi, kako naj se oblačim in kako naj prikrijem to pomanjkljivost.

Klavdija: Imam dvanajst let in precej dolge črne lase. Kako naj se češem?

Vam vdani: Pameten si in lep. Ni verjeti, da ne veš, zakaj se živi in kaj je smisel življenja. Vsakdo namreč živi za nekaj in vsakdo najde v nečem svoj življenjski smisel.

Trinajsta stran: Kako se bo oblačila Čehinja leta 1969?

Ženska na dvorišču: Nič več ne boš metal. Kdo je rekel žogo metat, kaj?

Južnjak na severu: Rabil bi nekaj dobrih tekstilcev. Enega ali dva za šablone, enega za tiskarski stroj (kot je Vid!), enega za barvno kuhinjo itd. Ti Danci niso pol hudiča vredni!

M: Kar zadeva mene, lahko vzameš tudi koralno rdečega.

J: Res ne vem, gospa. Tega ni tako lahko reči.

Športni avtomobili, čelade, bajoneti, atomska bomba: 248. polkovnik Ory Pál.

Rakete, avioni, call-girls, prostitutke, lezbijke, homoseksualci, alkoholiki, šifre: 677. inft. Mach Josef † 2. 7. 1918, 676. Gurbunaj Theodor † 3. 7. 1918, 675. inft. Pozubaven Alescci † 9. 11. 1917, 673. Avstrijec Selko Mladenko † 21. 11. 1917, 671. avstrijski vojak Binder Riccardo † 21. 11. 1917, Wuttner (oder Cabner) Rudolf † 21. 11. 1917, 815. Andrejka Georgy. 668. avstrijski vojak Ribernik Johann † 18. 11. 1917, 669. Skelf Leopold † 21. 11. 1917, 665. inft. Gorog Johann † 17. 11. 1917, 664. inft. Veznevjak Jakob

† 23. 9. 1916, 662. avstrijski vojak Moravsky Joseph
† 11. 10. 1916, 660. inft. Iztanu (oder Satanu) Paul
† 17. 11. 1917, Egerer Anton † 14. 11. 1917, Sopota
Woick † 4. 11. 1917, 650. ruski vojak Scurkov Mi-
kael † 2. 4. 1918.

B: Kakšna sramota! Kdo ti je dovolil pisati pes-
mi. To nikakor ne gre.

FC: Za ohranitev lepe postave je najbolj koristno
od časa do časa nekoliko plavati.

G: Prav, Cora. Ampak v tem primeru mi enostav-
no recite Frank.

Mussolini pripenja sinu padlega heroja na prsi
zlato medaljo.

CM: Kmalu bi pozabila. Zmeraj jih žegnam, ka-
dar pridejo k hiši in kadar grejo od hiše. (V klavni-
co.)

Množica: Mi smo Egistovi, Egist je naš! Mi smo
Egistovi, Egist je naš!

Mesta: Tobruk, Gradec, Leoben, San Marino, Pa-
derborn, Leningrad, Dijon, Jeruzalem, Solkan, Novi
Sad, Ptuj, Milano, Firenze in spet Kranj in pokopa-
lišče na Gorici.

N: Ali hočete rajši mrzlo?

NN: Ne gre pa ne gre. Ne vem, kaj bi rekel.

Š: Bila je lepa maša. Gospod je govoril otrokom,
kako ljudje trpijo lakoto, a krave ne ubijejo. In tak-
šne reči.

S: Jebeš ti gospoda. To so same čenče. In kaj po-
tem? Pri šestnajstih letih sem to spoznala.

K: Kaj mi nuca planinca, če ne morem do nje.

Sodnik: Poglejte. To so njegovi akti. Samo naj
pride. Z odprtimi rokami ga pričakujemo. Verjemite
mi. Samo naj prestopi mejo.

Policija, tajni kanali, kuloarji, intrige, atoli, ugasli
kraterji, generali, predsedniki, skafandri, morje, pla-
ža: Bilo je tako ganljivo. Vsi v cerkvi so jokali. Bilo
je tako lepo.

Hoteli, bazeni, gole ženske, dirke, natezalnica,
besede: anledning, detta, sidan, visade, fungera, inte,
sakens, ring, borde, ligger, brist, endast, kommer, jag,
struturen, mine, sitter, vad, ausvarig, krava, han,
inom, vare, kallas, sida, goda, das, nye, om, sex, sam-
ma, bodde, banton, anar, fran, sociologerna, socialan-
tropologin, främst, soul, nagon, kilade.

Vojni dan: Delavci so medtem hiteli. Vsak je
opravljal svojo nalogo. Ta je moral izključiti električ-
ni tok. Drugi zapreti vodni ventil. Tretji ustaviti stroj.
Četrti odpreti okna.

Pod šest: Radiološki detektor je naprava za ugo-
tavljanje radioaktivnega žarčenja in njegove intenziv-
nosti.

Grgeča love drugače. Ograda je okrogla, široka je
samo štiri do pet metrov in se imenuje naseka. V
njej se ujame dva tisoč, pa tudi pet tisoč kil rib.

Avstrijski vojak Irgie Theodor iz Linza, Charko
Niko, Baskorov Peter, Ustinov Mikael, Grad Peter,
Werninger Johann, Hansler Leopold, Samblin Josef,
Floridan Stefan, Krandorfer Josef, Simich Johann,
Moyer Adam, Kapler Franz, Bokaschek Johann, Art
Joseph, Zimmermann Karl, Farceh Luis, Drumek,
Zilec, Bardosch Ludwig, Bog Anton, Moser Karlo,
Weis Paul, Doubrawa Leop., Gurik Josef, Maliuro
Andreas, Ferarges Andras, Ivan Johann, Kerant
Zeuer, Kotzbanger Johann, Fedinak Johann, Dukan
Franz, Maschlag Josiph, Woitech Mario, Steering

Simon, Strelinger Foth, Antolo Johann, Luger Peter,
Buw Non Der Lecher, Srakacz Karlo, Balaba Martin,
Spiegel Samuele, Swoboda Antonio, Banyo Pietro,
Massil Georg, Blaz Pasc, Szarementa Bokdan, Muzi-
ka ... (Kilk ...), Hero Josef, Alois Stefan, Batos Ti-
vador, Sever Nino, Brener Adalbert, Nanein Gian,
Popović György.

Pač pa trpijo tisti, ki imajo radi paštašuto in ki
niso zadovoljni s hrano v vojaški menzi. Paštašute tu
ne poznajo. Včeraj sem moral izvesti pravo besedno
akrobacijo, da sem pojasnil to umetnost prijazni go-
stilničarki neke večje restavracije.

Že v rimski dobi so se ustavljali. Slovenske Ko-
njice z okolico vabijo. Stari grad. Žička kartuzija.
Rimska cesta. Športno kopališče. Park z ribniki. Zna-
menitosti mesta.

Cet pomiva hitreje in bolj temeljito.

Doktor France Prešeren se je rodil v Kumrovcu.
Zahvaljen bodi Bog! Niti lasu nam ni skrivilo.

III — BIT-BIT, legenda

Ivan Hudovernik hodi spredaj. Desnico ima zdaj
vzdignjeno in skrčeno, tako da je laket vodoravno
nad ramenom, v zaprti dlani pa drži ročaj z belo
oljnato barvo popleskane pločevinaste table, kjer je
zapisana ta pot, pravzaprav krog, saj seže zapis od
do, in če tablo preloži v drugo roko, na drugo ramo,
in tablo pri tem obrne, se pokaže drug, podoben na-
pis, samo da je obrnjen in seže do od, onadva pa sta
v tem krogu in nekako je očitno, da si lahko ptica, če
si že ravno ptica, in če ti je dano, da svojo pot pre-
hodiš peš, namreč svojo, ki pa ti je spet dana, ali po-
tem lahko rečeš, da hodiš svojo pot, ali greš svojo
pot, lahko prehodiš tudi peš to pot sveta, kakor drugi
z avtom ali z Istambul-ekspresom, kajti nobeden ne
pride dalj kakor do tja, do koder more. Ivan Hudo-
vernik hodi bos.

Peter Slak oziroma Slakov Peter ali tudi Petrov
Peter je bos samo na pol, se pravi, da ima med prste
leve noge zatakjeno japonko, drugo pa ima pripeto
za pasom, ker se mu je strgala, tako da nekoliko še-
pa, ne toliko zaradi tega, ker ima zdaj eno nogo
krajšo, pač pa zaradi tega, ker ni toliko vaje hoditi
po pesku in bi se dalo reči, da je krajša noga tu in
tam dosti daljša od daljše. Vzame Gripinove tablete,
pa ne zato.

»Tako se počutim, kakor da bi me hotela boleti
glava.«

»Ali se bojiš, da te bo bolela glava?«

»Ne. Samo ni treba, da bi me.« In nato: »Kakšna
pa je ta tvoja Huda-vera?«

»Ali je ta tvoja vera takšna, da hodiš bos, kadar
se ti prileže hoditi bos?«

»Seveda, moja vera je prav takšna, da moram
hoditi bos, kadar ni treba nositi čevljev.«

»Kaj te še uči tvoja vera?«

»Ljubezni do bližnjega ...«

»... to je: cinizma. Lahko si vzvišen nad tistimi,
ki so močnejši od tebe in ti krojijo usodo.«

»Zaradi tega me nikoli ne boli glava.«

»To je res. Tebe ne.«

»Glava me sploh nikoli ne boli. Pa ne misli, da
sem bebec.«

»Saj ne. Niti sence ni.«

»Enostavno ničesar ne spremeniš čez noč.«

»Ali ni boga?«

»Ti sam veš to bolj kot jaz. Pusti to. Kar vsilijo ti ga. Veliko bolj ti ga kar vsilijo. Kaj pa moreš?«

»To opažam, ja.«

»Če že je kaj, potem je tisto čisto nekaj drugega. Zanesljivo je lahko samo nekaj drugega.«

Čez čas še pravi: »Imenovanje, to še ni nič. Ampak vsi se grejo samo to. Nobeni niso boljši.«

In čez čas: »Ko bi bilo več takšnih, kot sva mi-dva, potem bi še šel k tem trapastim gasilcem. Tako pa, kaj me briga.«

In pa: »Ne morem pa ne morem.«

In: »Kaj lahko ti? Ali ti lahko kaj?«

Na eni strani imata železniško progo. Na drugi strani je visok zid, nad katerim se kažejo gornja nadstropja ter dimniki tovarne. Pot je dolga, cilja pa nimata ravno kakšnega. Sicer se pomikata naprej, zdaj sta nekje vmes med Istambulom in Münchnom, med vsemi temi postajami, kot so Istambul, Pithion, Svilengrad, Sofija, Dragoman, Dimitrovgrad JZ, Niš, Topčider (Beograd), Jesenice, Villach West, Salzburg, München, a se jima pozna, da gresta blazno počasi ali pa sploh nikamor, ali pa manj kakor peš, manj kot bosa. Tukaj je še ta poletna pripeka. To je že treba reči. Kajti človeka kar ožema in pritiska k tlom. Ni pa v tem poglavitno hudo. Tukaj je še to, kar je za zidom. Poprejšnja leta in vsa prihodnja do konca in kaj potem, namreč ne kaj po koncu, ampak kaj sedaj.

Zdaj sta vlak. Eden drži spredaj in drugi zadaj tablo z napisom Istanbul-Express. Sopihata in opo-našata ukanje lokomotive. Tečeta in zavijata z gla-sovi. Kar navdušena sta nad tem. Tečeta naprej in zid se pomika nazaj. Hitreje tečeta, hitreje se pomika. Zasopla obstaneta, zid se še naprej odmika.

Tablo nosi zdaj Petrov Peter. Ivan Hudovernik je breskev. Nasproti prihajata dva druga človeka. Ivan Hudovernik se ustraši psa. Štirje ljudje se ob srečanju spogledajo, potem grejo spet narazen.

Eden ima v roki jermen za psa.

Eden reče: »Moj bog, kakšna sta!«

Petrov Peter reče v opravičilo, a bolj zase: »To bom pribil nad sekret.«

Na dvorišču okraj zidu se ustavita Peter Toporiš, načelnik gasilske straže, in Peter Slak, vodja po-samezne gasilske enote številka štiri, in dasi teče po-govor o istem, teče njun pogovor še prav posebno o istem. Načelnik gasilske straže je prišel nalašč zato v obrat pisarniškega pribora, k eni svojih podrejenih enot. Zaradi tega je poklical Slaka na razgovor in mu rekel: »Ti dobro poznaš Ivana Hudovernika, je v tvoji 'puckoloni'.«

»No, poklicali smo ga na načelstvo. Bil je dvakrat na zaslišanju zaradi svoje vere. Pri nas je res svo-boda veroizpovedi, ampak ta, pomisli, ta se noče vpisati v gasilsko stražo. Ne moremo trpeti nobenih iz-jem. Ali se bo vpisal ali pa bo letel iz službe.«

Vodja gasilske enote se kar očitno poti, dosti bolj, kot je v resnici vroče.

»Vsega tega nisem vedel. Vem, da je drugačne vere, ampak nikoli ni vsiljiv, nobene sovražne pro-pagande ali propagande za svojo vero ne širi in je sploh dober delavec.«

»No, zdaj veš. Lahko ti povem, da smo imeli dva dni trdega dela z njim. Ima celo svoje prepričanje in to prepričanje zna zagovarjati, da mu ne prideš do konca. To je nezaslišano in nesramno. Zagrizen je in trmast. Kaj pa bo iz njega, če ga pustimo kar tako, saj ne bo mogel živeti. S tem moramo opraviti.«

»A takšen je. To je pa res čudno, da ga niste mo-gli prepričati.«

»Res, vse je bilo zaman. Včasih celo z resnico nič ne opraviš. Ni šlo ne zlepa ne z grožnjami. Na načel-stvu smo sklenili, da ga odpustimo. Naj pa bo to ljudska volja. Sklical boš masovni sestanek in tam ga bomo še enkrat vprašali, ali bo stopil v gasilce ali ne. Če se bo še naprej upiral, ga bomo vrgli na cesto.«

»Kaj pa,« pravi Slakov Peter. »Kaj pa.«

»No, se razumeva?« pravi Peter Toporiš. »Boš vse uredil?«

»Seveda bom, seveda,« pravi. »Seveda bom.«

»Ali bomo ustavili stroje?« Malo se obotavlja. Kup stvari ga zadržuje.

»Ne, lahko smo kar zunaj. Tamle,« pokaže proti skladišču zabojev. »Mislim, da smo lahko kar tamle.«

»Dobro,« pravi. »Lahko smo tam. Kakor veš.« In: »Pripravi se.«

Ta pa spet: »Bom, seveda bom.«

»To bom prav zares pribil nad sekret. Ali ne bo imenitno?«

Mesto je zdaj že izginilo za njima. Pomika se na-prej med progo in reko, po dnu sence Velike Marjete. Razen proge je zdaj na zunaj vse novo.

»Misliš, da me bojo zdaj vseeno vrgli iz službe? Ampak komu sem kaj žalega storil?«

»Da, prav nerazumljivo je.«

»Kaj pa misliš, da je bilo prijetno na tistih zasli-ševanjih. Ne poznajo ti ene same prijazne besede. Še to, kar naj bi bilo, je eno samo pretvarjanje.«

Spustita se k reki, kjer je dolga, senčna in zapu-ščena plaža. Podita se po produ, namečeta kamenja v vodo, potem hodita po reki, a samo pri kraju, kjer je nizka in manj deroča, sicer ne zdržita v njej, ker je mrzla, da kar skeli po kosteh.

»Skrbi me, če me bojo vseeno vrgli.«

»Ne bojo te. Zdaj te ne morejo. Bilo bi le prene-umno.«

»Kaj pa veš? Bojo, bojo. Misliš, da kaj ločijo med pametnim in neumnim? Samo vtepajo ti v glavo svojo lajno.«

»Potem se pa oprijemljaj prav tistega, pred čemer te rešujejo.«

»Nikoli nisem razmišljal o takšnih rečeh. Ampak vidiš, niso me omajali, ker me niso znali pridobiti.«

»Utrdili so me. Iz dneva v dan sem bolj trden. Ne nasploh. V tem pa gotovo, da se ne bom podre-jal ničemur, v kar ne bom mogel verjeti.«

»Nasploh sem pa res bolj v skrbeh, kaj bom po-čel poslej. Ne diši mi očetova usoda. Že štiri leta se vlačim po zaporih in še ne bo konca. To me je ugonab-ljalo vso mladost. Saj ga komaj poznam. In to za-kaj?«

»Danes vem, zakaj. Danes sem prvič v življenju ponosen na njega. Vse bom še premislil, veš.«

Ozirata se k cesti, kjer je slišati glasove dveh mo-ških. Ti glasovi so očitno moteči, vendar ne eden ne drugi ne rečeta nič na to.

Onadva zgoraj gledata proti reki. Razločno je slišati ravno besedo huligani.

Tukaj ne moreta ostati. Čez se ne da. Torej se bosta vrnila k progi. Povzpeta se po bregu in skozi grmičevje nazaj k progi.

Zaslišita: »... saj sploh ni nobene ženske.«

Zaslišita vžiganje motorja. Potem slišita oddaljevanje vozila.

Zdaj hodita spet ob progi. Hodita med odpadki, ki padajo iz drvečega vlaka. Cigaretne škatlice. Kozarci iz umetne mase. Pivske steklenice. Manufakturne vrečke iz Grčije, Turčije, Nemčije ali Nizozemske. Grški, turški, srbski ali nemški časopisi in revije. Krvavi vložki. Brezno, nastlano z odpadki.

»Poslušaj, ti, danes te bomo vrgli iz službe. Pojdi z mano.«

Prerineta se med stroji in skozi vrata, da se izogneta ropotu.

»Res. Ali veš, danes te bomo vrgli iz službe.« pravi Peter Slak in pri tem skuša ostati kar se da odkrit in naraven. Je pa hkrati toliko v zadregi, da govori, kakor da bi se šalil.

»Zdaj tudi ti veš.«

»Zakaj mi nisi nič povedal?«

»Ja, kaj pa bi? Kdo pa tukaj kaj more?«

Je pa čisto pobledel.

Pravi: »Mislim sem, da bo zdaj mir.«

»Nič ne bo mir. Po šihu bo masovni sestanek, pa boš videl hudiča. Kaj misliš, kaj se da storiti?«

»Kaj jaz vem! Ali boš govoril zame? Boš rekel kakšno besedo zame? Saj ne bo nič, ampak ne bi bil rad sam, razumeš!«

»Veš, da bom. Res pa je, da ne vem kaj pride o vsem tem. Ali igraš ta svoj strah? Slišal sem, da si zelo neomajen.«

Zdaj hodita prav po tračnicah. Ali pa pobirata in prebirata zavržene kose papirja, kajti vse roma v to literaturo odpadkov. Sama sta v njej.

Znani angleški fotoreporter David Magnus — kakor vse izmišljeno — je na svojem sprehodu po brightonski plaži slikal več deklet. Za najbolj uspele je imel posnetke manekenke Sue Payton in zvezdnice Helen Jones, ki jih je tudi objavil. Vendar se je zelo neugodno izrazil o samih plažah.

Brighton je postal leta 1787 eno najbolj znanih kopališč na obali Kanala. Danes se je tam komaj mogoče kopati, saj je nafta prekrila vso plažo.

In naravoučenije pod dojko Sue Payton: vsi se torej borimo z istimi problemi.

Že slavní šestmesečni Carlo Ponti mlajši se je odločil za kariero filmskega igralca.

Po informacijah, ki izvirajo iz kroga blizu Pontijevih, je mogoče sklepati, da se je Sofija Loren odločila, da bo njen soigralec v naslednjem filmu poleg popularnega Marcella Mastroiannija tudi njen sin Carlo.

Carlo junior bo debutiral v filmu Sončnica, ki ga bojo v proizvodnji Pontija starejšega posneli v Rusiji. Režiser filma bo Vittorio de Sica. Na sliki Sofija s sinom Carlom.

Danes mora biti progá strašno zasedena. Spet jima gresta nasproti dva moška.

»Pojdi, greva čez cesto, pa v hrib,« pravi Peter in se že napoti čez tir in po travi proti cesti.

»Zakaj?« pravi Hudovernik, a tudi gre. »Saj nisi sam.«

»Kar tako. Ali se ne bojiš ljudi?«

»Bojim se nasilja.«

»Hej, hej, vidva!«

Zagrizeta se v hrib, kjer po robu med gozdom in sadovnjakom vodi steza. Mislita, da se bosta tako ognila vsem tem ljudem, ki prihajajo, da so zdaj že mimo. Ampak ko naletita na pot, ki vodi nazaj dol, k progi, imata spet nekoga za sabo, čeprav ga prej nista videla in tudi ni zrasel kar iz zemlje.

Pohitita proti progi in čez, kajti tam so spet tisti, ki prihajajo. Po dva in dva prihajata. Ne da se prav razvideti, od kod, kaj tu počnejo in kam grejo. Zelo so tihi. Tu in tam je slišati psovko. Največ jih prihaja prav iz tiste smeri, kamor sta namenjena.

»Naš današnji sestanek ima eno samo točko dnevnega reda in še to bomo hitro opravili,« reče načelnik gasilske straže Peter Toporiš. Pove tudi vse ostalo, sklicujoč se na prejšnje pogovore z Ivanom Hudovernikom ter na mnenje načelstva o tej zadevi.

»Torej, želimo slišati, kaj nam bo povedal tovariš Hudovernik. Dosti smo se pogovarjali in zdaj nas zanima, kako si se odločil. Ali boš delal z nami, hočeš biti član naše organizacije in s tem našega kolektiva ali ne?«

»Zdaj smo zato tukaj,« še pove.

»Povej!«

»Ne bom.«

»Ne boš! Dobro, dobro. Kaj porečete drugi na to? Ali lahko trpimo v naši sredi ljudi, ki z nami nočejo sodelovati?«

»Ne, to ni mogoče.« In tako naprej.

»Prosim, glasujmo! Kdor je za to, da tovarišu Hudoverniku pokažemo vrata, naj vzdigne roko. Hvala lepa. Kdo se vzdrži? Je kdo proti?«

Ponovno se spustita proti reki. Zdaj sta v pasti. Ljudje, ki prihajajo, bojo prišli tudi sem. Že jih je slišati, kako razmikajo prostor okoli sebe in kako se približujejo skozi grmičevje. Zdaj zdaj bojo tudi oni pri reki.

»Ti se boš še lahko vrnil, še jih braniš. Jaz pa jim ne grem več pred oči, razumeš. Ne grem. Dosti sem prestal. Ta hip sem se odločil. Ne bom šel in konec. Tudi če me sprejmejo nazaj.«

»Kaj pa? Bom že kako. Sam svoj bom.«

»Kaj boš? Kako boš skozi vse te svoje poboľševalnice, na pobegih, v zaporih, v taboriščih za begunce? Kako boš drugače kakor kradel in šel skozi vse to?«

»Jaz sem proti.«

»Kako to? Ti si komunist. Vsi drugi so za, samo ti si proti. Kaj je zdaj to?«

»Res, kaj je zdaj to! Kaj se to pravi, danes metati ljudi na cesto?« zasika množica sama proti sebi in v hipu prerase svojo pohlevnost.

»Nič zato! Bo pa tako, kakor je odločilo načelstvo!«

»Grevá čez vodo,« reče Petrov Peter in si zaviha hlačnice.

»Neumen si, ne prideva čez. Ne prideva niti do polovice. Voda je strupeno mrzla.«

»Ni res. Daj mi roko. Prišla bova čez. Kakšen hudovernik pa si!«

Mate Dolenc:

OBLAK SMRTI

Preden sem stopil v hišo, v katero sem bil namenjen, sem se ozrl na cesto; zdaj je bil čudni pepelnato sivi oblak tik nad strehami in je začel siliti v notranjost mesta, med hiše. Pokril je že dimnike in mansarde in se bližal oknom najvišjih nadstropij. Težek je bil in gost in je padal, padal navzdol... Veter je nosil po ulici papir in suho listje ter dvigal s tal prah, ki je sušil nos in grlo. In kar je bilo najbolj čudno; nikjer ni bilo več ljudi. Premišljeval sem, kje so in zakaj so odšli z ulic. Če so v hišah, kako to, da so vsi naenkrat, zakaj jih ni nekaj ostalo zunaj? Se je to zgodilo namenoma, so se poskrili, ali so videli oblak, ali je vse skupaj slučajno?

Desno roko sem držal v žepu in stiskal med prsti listek z naročilom, ki naj bi ga nesel v neko pisarno vrh stolpnice. Prišel sem do dvigala v trenutku, ko so hoteli potniki že zapreti vrata, tako da sem jih moral zavistiti z roko, da se niso zaprla pred menoj. Potem sem stopil noter med tri osebe, dve ženski in invalida brez nog. Skušal sem jim prebrati z obrazov, zakaj so tu, ali so semkaj pribežali, ali so prišli slučajno. Starejša ženska je pomagala invalidu brez nog, da je stal na dveh lesenih štrcljih, kajti bergel ni imel in tedaj sem se spomnil, da je na vrhu stolpnice socialni urad za dodeljevanje bergel in protez invalidom. Njuna obraza nista izražala nikakršnega občutka in zdelo se mi je, da ne moreta vedeti za nobeno stvar, ki bi se lahko dogajala zunaj te hiše. Morda sta zelo dolgo čakala na dvigalo. Rubber Nurse (kajti takoj sem jo prepoznal) pa je nosila na obrazu isti nasmeh kot v knjigi, iz katere sem jo poznal. Nasmeh je bil trajen in ni veljal ne starcema, ne meni, ne kakemu notranjemu zadovoljstvu dekleta samega. Bil je nasmeh sam po sebi, kot tak. Medtem ko sem skušal karkoli odkriti na svojih treh sopotnikih, je dvigalo tiho drselo ob zasteklenih zidovih, skozi katere sem lahko videl hodnike in stopnišča. Bila so skoraj prazna, le v vsakem drugem ali tretjem nadstropju sem opazil kako osebo, ki je hodila ali stala na enem mestu. Samotne osebe so poudarjale praznost hodnikov, po drugi strani pa s svojim mirom hrabrile. Nihče ni bil razburjen, nihče ni tekal okoli, na kakršenkoli način hitel ali delal kakršnih koli naglih gibov.

Najprej sem mislil, da bo Rubber Nurse izstopila nekje sredi stolpnice, a se je izkazalo, da smo imeli vsi štirje za cilj najvišje nadstropje. Seveda, najbrž urad za proteze, sem si mislil. Dvigalo se je ustavilo in najprej sta izstopila invalid in njegova spremljevalka, potem sem spustil naprej dekle in zadnji sem izstopil sam. Mislil sem, da bom videl, kam gredo vsi trije, a so takoj izginili, kot bi se vdrli v zemljo, nikjer pa nisem videl vrat, ki bi nosila kakršenkoli napis v zvezi z invalidi, socialno službo, zdravniki, ortopedi ali bolniškimi sestrami. Obrnil sem se nazaj proti dvigalu, ki je mirno ždelo med steklenimi stenami, in se vrnil vanj. Šele po nekaj nadstropjih sem se

spet spomnil na listek s sporočilom, ki bi ga moral oddati nekje tam gori, a se mi vse skupaj ni več zdelo važno in sem naslednji hip nanj pozabil. Tako sem se sam peljal navzdol kakih deset nadstropij, ko se je dvigalo ustavilo in so se vrata odprla; vstopila je Rubber Nurse. Hotel sem jo ogovoriti, pa mi beseda ni prišla od ust. Najprej sem mislil, da me zanima, kako je prišla v tako kratkem času deset nadstropij niže, potem sem odkril, da to ni važno in da me ne zanima več. Besedo sem imel vseeno ves čas na koncu jezika, zaradi privlačnosti dekleta iz knjige, a je nisem spravil čez ustnice. Takrat se je dvigalo vnovič ustavilo, čeprav še nisva bila na dnu. Vstopila sta invalid in njegova spremljevalka, popolnoma nespremenjenih obrazov. Invalid ni imel bergel in se je prislonil kot vreča s palicami za golf. Rubber Nurse je bila obrnjena proti meni, imela je roki sklenjeni pod trebuhom in njena bolniška obleka je pošumevala ob vsakem gibu. Mislil sem, da se sedaj smehlja meni in sem ji vrnil smehljaj, s čimer pa nisem ničesar spremenil. Sploh pa smo prav takrat pristali na dnu in jaz sem nevljudno stopil prvi iz dvigala in odšel na ulico, ne da bi gledal nazaj.

Stanoval sem v hiši na nasprotni strani ulice. Zagledal sem svojega očeta, ki je pravkar pomikal avto iz garaže, mama pa je stala na robu pločnika in me gledala, ko sem prihajal čez cesto. Popolnoma brezskrbno se je smehljala in mi stopila nekaj korakov nasproti, tako da sva se srečala kak meter proč od pločnika. Tam me je prišla pod roko in skupaj sva se vrnila pred garažo, ki jo je oče že zapiral. Mislil sem na to, da odhajata, čeprav je tako temno, in temnilo se je čedalje hitreje, pa je bilo šele sredi popoldneva. Oblak, ki je lebdel nad celo ulico, je metal nanjo senco, ki je valovila, kot posamezne gmote plezale druga čez drugo, in kadar se je kos oblaka raztegnil, se je razsvetlilo, svetloba pa je migotala, kot da sonce na drugi strani bega sem in tja. Tedaj se je del gmote odtrgal in samostojno zaplaval nad ulico, vrteč se kot leteči krožnik. Opozoril sem na ta pojav mamo in potem še očeta, ki je prišel, da se poslovi od mene. Rekel sem, da vidim oblak, ki se vrti okrog svoje osi, in da se mi zdi čudno temno in če res morata kljub takemu vremenu iti na pot. Bila sta brezskrbna in sta mi naročala običajne reči, naj zaklepam vrata, naj ne popivam, naj ne vodim domov pijanih ljudi in naj sploh čuvam stanovanje. Čeprav sem bil navajen takih navodil, so se mi tedaj zdela še manj važna kot ponavadi. Ponovno sem rekel, da je čudno temno in če res morata na pot in oče se je samo smejal, rekel »to ni nič« in potem sta sedla v avtomobil in se odpeljala po prazni ulici, nad katero je veter čedalje huje vrtinčil smeti in prah, tako da so se delali majhni zračni vrtinci. Grozno se mi je zdelo, da je bil njun avtomobil čisto edini avtomobil na cesti (kje so vsi avtomobili izpred hotela?) in ko mi je izginil izpred oči, sem se počutil nekako

odtrganega od nečesa — odtrganega od samega sebe. Čisto sam, edini človek na ulici, sem šel proti doma-čim hišnim vratom, ko je padel predme temno rjav predmet. Pobral sem ga in ugotovil, da gre za ožgan koruzni storž brez zrn. Bil je še vroč, kot da je pravkar padel iz ognja in sem ga moral hitro spustiti na tla. Sto metrov pred mano je bila bencinska črpalka in ponavadi so se za njo v daljavi videle planine. Zdaj je bil zračni prostor za črpalko zamašen z oblakom, ki je bil videti, kot da vre. Niti enega avtomobila ni bilo na bencinski postaji in niti enega moža v rumenem službenem pajacu. Pač, tam je stal en sam avtomobil, ki že nekaj let ni bil v voznem stanju in je bil brez koles, zelo star, rumen Peugeot.

Nekaj tednov prej je seveda še vse teklo po normalnih tirih in celó vreme je bilo lepo, sonce in toplota sta se dolgo držala, vse mesto je bilo spokojno in zadovoljno. Ničesar pomembnega se ne bi mogel spomniti iz tistih dni, dokler ni nastopila neka sobota, ko mi je že navsezgodaj zjutraj telefoniral prijatelj Egon in mi skozi telefon diktiral važno sporočilo, jaz pa sem ga napisal na listek. Listek naj bi izročil nekemu uradniku na občini. Egon me je opozoril, da bom moral najbrž čakati v vrsti pred uradom, v katerem dela tisti uradnik, ker so taka pravila in bi ljudje čudno gledali, če bi preskočil vrsto in šel kar noter. Dodal je, da me zvečer povabi na pijačo v zahvalo za uslugo, ki mu jo bom storil. Odložil sem služalko in vtaknil listek v hlačni žep, potem pa sem pomotoma oblekel druge hlače in listek je ostal doma. Tega seveda nisem vedel, ko sem korakal skozi mesto, poln sobotnega zanosa — sončno vreme, predvideno veselo popivanje zvečer, mnogo živahnih ljudi na cestah, mogoče nočna zadeva s kakim dekletom... Veselo popotovanje proti občinski hiši je za hip prekinil nekoliko žalosten dogodek; nek možakar na mopedu je na prehodu za pešce povozil majhnega psa. Možakar je padel in si zlomil nogo, pes pa je najprej kot nor skakal po asfaltu, potem pa se stegnil in obležal crknjen. Neka stara ženska je vpila na mopedista, da je surovež, nekdo je odhitel po rešilni avto in nekdo tretji je odnesel psa do bližnjega travnika in ga vrgel na travo. Nisem se ustavil, vse se je dogajalo v času, ko sem stopal mimo. Nekoliko pretresen od podobe psa z zmrcvarjenim trebuhom sem se postavil v vrsto pred vrati mojega uradnika in potrpežljivo čakal kake četrt ure. Samo še dva sta bila pred menoj, ko se je eden od njiju, simpatičen mladenič, sunkovito stresel, se napel, kot da hoče zrasti, in padel tako, da je z nosom udaril v tla in se mu je v hipu iz njega vlila kri. Bil sem prvi pri njem in sem ga prijel, da bi videl kaj mu je; imel je široko odprte steklene oči in iz ust mu je curljala slina. S pomočjo drugih ljudi smo ga obrnili na hrbet, kar je bilo težko, ker je bil trd kot deska. Božjast ga je, je rekel nekdo, pa tako mlad! je rekel nekdo drug. Odpeli smo mu ovratnik in mu zrahljali kravato, nekdo je šel telefonirat po rešilni avto, drugi spet je šel po kozarec vode. Skušali smo mu jo vliti v usta, pa so bila trdno zaprta, kot bi imel znotraj ključavnico. Šele po kakih petih minutah se je začel mehčati, izgovoril je nekaj samoglasnikov, krčil prste in začel premikati oči. Zlili smo mu malo vode na obraz. Kakor je bilo sprva vse skupaj videti strašno, je zdaj zelo hitro oživiljal in končno je spregovoril:

»Kaj pa je?« in povedali smo mu, da je padel v nezavest. Nekdo je vprašal, če se mu je že kdaj prej kaj podobnega zgodilo, pa ni vedel, ali se mu je ali ne. Ko so prišli reševalci, je bil že na nogah. Vseeno so ga odpeljali.

Jaz sem medtem pozabil na listek (ki ga tako ali tako ni bilo) in sem odšel iz zgradbe. Zaužil sem konjak ali dva (ali deset) po raznih gostilnah in bifejih in dočakal uro, ko sem bil zmenjen z Egonom, vendar sem se prav takrat nahajal zelo daleč od kraja, kjer naj bi imela sestanek. Do tam sem potreboval pol ure in Egon je medtem že odšel. Zato sem šel domov in takoj legel, ker sem se počutil utrujen in se mi je vrtelo v glavi. Tedaj je zazvonil telefon (mislil sem, da je bilo to takoj potem, ko sem legel, a je bilo sredi noči, pet ur pozneje) in Egon je nekaj časa govoril, da nimam čuta za dolžnost, da sem prevaral prijatelja, da sem vreden najhujše graje in naj se spomnim na vse to, če se bo njemu, Egonu, kaj hudega zgodilo. Pogovor je začel z besedami »kurba nesramna«, končal pa ga je z »jebem ti grob«.

Potem sem spal kako uro. Zbudil sem se zaradi občutka, da me nekdo gleda. Res je ležala na drugi postelji moja teta Roza z odprtimi očmi, uprtimi vame. »Vedno me nadzoruješ,« sem rekel, »kdaj se bo to končalo?« Teta Roza je skomignila z rameni in ni odmaknila pogleda od mene. »Kdaj si sploh prišla v sobo?« sem vprašal. Vem, da je odgovorila, a je nisem razumel. »Pojdi se solit,« sem rekel, »najbrž že odkar sem živ, ležiš tamle ponoči, ko spim.« »Zakaj si tako oduren,« je odgovorila ona. Skušal sem se vrniti v spanje, pa me je preveč motilo, ker me je teta Roza ves čas gledala. Imela je vedno večje oči in zato sem si mislil: »zato ima take oči, da ji ne bi ušla ena sama moja kretnja.« Nisem hotel pokazati, kako sem jezen, čeprav me je od tega začela kuhati vročina. Vražja ženska niti za hip ni zaprla oči, nasprotno, vedno bolj jih je odpirala, imela jih je že do pol čela in na drugi strani do polovice lic. Mislil sem si, naj kar gleda, če ji je to v veselje, ne bom ji dal priložnosti, da bi zares morala uporabiti svojo prisotnost zato, da bi mi nudila kakršnokoli pomoč. Popolnoma sem se zbudil in se na silo trudil, da bi imel oči zaprte, pa so se mi neprestano same od sebe odpirale in gledale proti teti Rozi, ki je medtem postala večja, roke je molela izpod odeje, na njih je imela velike, debele prste s kremplji in njen obraz je rastel proti moji postelji, kot da hoče nadzorovati moje spanje, nagnjena nadme. S kotičkom pogleda sem ošinil okno, da bi videl, če bo kmalu dan, kajti podnevi mora teta Roza v službo, jaz pa lahko svobodno spim celo dopoldne. Bilo je malo, majceno modro, a še vedno tako temno, da je manjkalo najmanj še kaki dve uri do pravega dneva. Teta Roza je zrasla do take velikosti, da je bilo njeno telo že samo kak decimeter od mojega, z glavo pa se je nagibala nad moje desno uho. Potem je morala priti na misel, da leže name in me pokrije kot pišče, kajti začela se je dvigati s svoje postelje in se valiti name. »Ne, tega pa ne,« sem vzkliknil, »zdaj je pa res dovolj!« Sunkovito se je odmaknila od mene in se pomanjšala v prejšnjo velikost. »Kaj praviš?« je vprašala. »Dovolj mi je tega! Pojdi spat drugam. Jaz znam spati sam. Nikogar ne potrebujem, da bi me cele noči ogledoval!« »Kako si neprijazen,

kaj sem ti le naredila?» je rekla teta Roza in se obrnila v steno. »Pojdi stanovat drugam,« sem rekel. Medtem se je zunaj že precej zdanilo. Na okenski polici so sedeli trije golobi in gledali noter. Eden od njih je nosil naočnike.

Bife, v katerem sem sedel in pisal pismo, je imel dve veliki polkrožni okni in je bil s pročeljem obrnjen v veliko hišo na drugi strani ceste, tako da je sončna svetloba prihajala do oken le skozi ozko režo med strehama in se potem lomila še v šipah, zaradi česar je bil svetel samo ozek dvojno-polkrožni pas tik ob oknih, ostalo pa je bilo polmračno. Zato so tam podnevi in ponoči gorele medle neonske luči. Najbrž prav zato smo imeli vsi radi tisti prostor; v njem smo bili skriti in varni pred vsemi lastnostmi zunanjega prostora. Zato sem tam pisal pismo, ki je bilo važno, saj je v njem pisalo o mojih nagnenjih in strasteh do neke osebe, ki je bila daleč. Ko sem pismo dokončal, sem se zaljubil vanj; bilo je spretno napisano in najraje bi ga poslal samemu sebi namesto osebi, ki ji je bilo namenjeno. Zalepil sem kuverto in odšel po polkrožnih stopnicah, mimo točilne mize, v senčnato cesto. Na križišču, kakih dvesto metrov daleč, sem opazil gručo ljudi, ki se je zbirala okoli nekega središča. Medtem ko sem se približeval s pismom v roki, je gruča brstela in se širila do središča ceste. Pridružili so se ji policaji s svojimi avtomobili, katerih modre luči so utripale na množico. Prišli so, kot je bilo videti, zadnji, in so morali s plavalnimi kretnjami odrivati ljudi, da so prodrli v sredino, kjer so mi jih zakrili hrbti v raznih plaščih in suknjičih. Ko sem prišel zraven, sem jim pridružil svoj hrbet, da bi videl, kaj se je zgodilo. Znotraj kroga je stal neki avtomobil, na tleh je ležalo motorno kolo, bicikel in človek. Iz glave mu je tekla kri in se razraščala v krakasto obliko, ki se je spodvijala nogam pod čevlje ali jih oblikovala. Človek je trzal in se napenjal, živel pa ni več. Da ne bi postal lačen, sem se iztrgal iz kroga glav s stegnjenimi vratovi in se oddaljil od dogodka, nisem pa si mogel kaj, da ne bi nekajkrat pogledal nazaj. Tedaj sem se znašel pred pročeljem poštnega poslopja in sem dvignil roko, da bi se s pismom pred seboj približal nabiralniku, ampak pisma nisem imel v roki. Ozrl sem se in opazoval cesto do daljave kakih pet metrov; ker ga tudi tam ni bilo, sem usmeril korak proti bližjemu bistroju in sem na pismo pozabil, kot da ni niti najmanj važno in niti najmanj uspešno napisano.

Tisto popoldne sem si zaželel iti v kino in sem izbral film »Pozabljeni Oktober«. Kino je bil nasproti restavracije, v kateri sem popil žganje, preden sem se postavil v dolgo vrsto pred blagajniškim okencem. Ker se je obetalo dolgo čakanje, sem si prižgal cigaro in se zabaval z oblikovanjem likov iz modrega dima. Vrsta se je pomikala počasi in v prostoru je bilo vroče in smrdljivo, ker je poleg mene še nekaj mož kadilo cigare ali pipe. V zdolgočasnem popotovanju mojega pogleda po hrbtih in profilih ljudi, sem se tedaj ustavil na podobi stare, malo grbaste ženske, ki je bila že tik pred okencem. Pomislil sem, če se ne bi splačalo stopiti do nje in jo prositi, da vzame še eno karto zame. Nisem vedel, ali sem se že odločil za ta korak ali ne, a v vsakem slučaju je bilo prepozno, kajti ženska je naenkrat začela lesti navzdol in je sedla na tla. Moški, ki je stal za njo, je rekel

»hopla« in jo je skušal prijeti pod pazduho, ona pa mu je zdrsnila iz še ne začetega prijema in se popolnoma stegnila po tleh. Mene je v istem hipu močan tobak od cigare zvil v črevesju in začutil sem, da se vroča tekočina približuje zadnjemu izhodu iz mojega telesa, zato sem stopil iz vrste. Pogled na ležečo žensko pa je bil tako privlačen, da sem se sklenil še toliko zadržati, da vidim, kaj je z njo. »Kap,« je rekel nekdo, »pokličite rešilni avto.« Nekaj ljudi je odhitelo proti vratom, tam pa so hoteli drug drugemu dati prednost; »pa pojdite vi, jaz bom pa pomagal ženski« (čeprav je bila mrtva) in »ne, ne, pojdite vi,« ali »bom pa jaz stopil po kozarec vode« in »ne, vi ste že pri vratih« in »pa dajte vi, ki ste mlajši«. Tedaj sem začutil mokro vročino, ki je hotela priti iz mene in sem stekel čez cesto v restavracijo. »Ta vsaj teče,« je rekel nekdo za mojim hrbtom. Malo pozneje sem ugotovil, da hodim po makadamski cesti nekje v predmestju in da sem namenjen k prijatelju, ki tam stanuje, pozabil pa sem na film »Pozabljeni Oktober«.

Zakaj sem šel prav k temu prijatelju? Saj res, te dni enkrat bi moral dobiti otroka. Najbrž me je zanimalo, če ga že ima. Pozvonil sem pri vratih stanovanja, v katerem je živel z ženo. Odprla je njegova mama. »Igor še leži,« je rekla, »imel je hudo noč.« Pokazala je z roko, češ, naj grem kar gor k njemu in je stala pod stopnicami, po katerih sem se vpenjal in je gledala za menoj, kar se mi je zdelo zelo čudno. Ponavadi sem stopil v njegovo sobo brez trkanja, to pot pa sem iz neznanega razloga potolkel s členkom po vratih, nisem pa čakal, da bo kdo rekel »naprej«. Igor je ležal v postelji in je bil bled kot smrt. »Kaj te je porod tako zdelal?« sem vprašal. »Mojo ženo in otroka še bolj,« je rekel brez vsakega smisla za šalo. »Pa ne da je kaj...« sem rekel in že je prikimaval; »oba sta umrla. Otroku se je zadušil s popkovino, ona pa je izkravela.« »Grozno,« sem rekel. Povabil me je, naj sedem zraven postelje. »Danes sem videl prometno nesrečo in neko žensko, ki je stala pred menoj v vrsti, je zadela kap,« sem rekel, misleč, da ga bo to potolažilo. »Si bral današnji časopis?« je rekel Igor. »Nisem,« sem odgovoril. Postegnil je časopis izpod vzglavlja in ga odprl na strani, kjer so osmrtnice. »Glej!« **UMRL JE NAŠ DRAGI SIN SERGEJ.** »Pa ne Sergej...« »Prav on,« je rekel Igor, »prometna nesreča.« »Kje?« »Hotel se je peljati domov z avtostopom. Ustavil mu je neki športni avtomobil, potem pa se je po eni minuti vožnje zalezel v telegrafski drog. Sergeju je počila lobanja, onemu pa je volan prebodel trebuh.« Da ne bi več govorila o tem, sem vprašal: »Imate spodaj v hladilniku kaj za pod zob?« »Pojdi dol, ti bo mama dala.« Zapustil sem sobo in šel dol, vendar sem se namesto proti kuhinji obrnil proti izhodu. Vrata so bila odklenjena in odšel sem iz hiše ter po luknjasti cesti proti trolejbusni postaji. Nenadoma se je s ceste dvignil veter, kot da je na njej ležal in spal, pa so ga pohodile nepričakovane noge. Dvignil je v zrak vse, kar ni bilo težje od papirja, med drugim meglenega dojenčka, za katerim se je vlekla popkovina in prozorno belo ženo brez določnega obraza ter še vrsto podobnih lahkih, prozornih stvari brez pomena.

Namesto da bi se peljal s trolejbusom, sem šel peš in sem hodil do središča mesta dobro uro. Šel sem v gostilno, v katero smo vedno hodili, da bi videl

znane obraze in slišal znane glasove. Tam so sedeli Fjodor, Ivan, Edvard, Pavel in Frančišek. Sedel sem k temu in prvo, kar mi je povedal, je bilo, da so Egona zaprli, ker je do smrti povozil nekega otroka. Naročili smo belo vino in se zgražali nad družino pri sosednji mizi, ki je bila prehrupna in iz južnejših krajev. Eden od njih je imel na glavi slamnat klobuk z zavihanimi krajci, na nogah okovane škornje in je bil oblečen v plave kavbojke in karirasto srajco. Imel je naprej štrleči arkadi in globoko v glavo potisnjene majhne oči, ki so izžarevale komaj toliko osebnosti kot najneumnejša opica v najbolj nerazvitem predelu Afrike. Med njihovim in našim omizjem se je nemudoma ustvarila napadalna napetost, ki jo je pri nas netil Fjodor, pri njih pa mož s kavbojskim klobukom. Napetost je trajala nekaj ur, ves čas, ko smo mi in oni praznili steklenice vina in lajali opazke drug v drugega. Frančišek nas je skušal pomiriti in je govoril: »Dajte jim mir, pustite jih, ne vtikajte se vanje,« mi pa ga nismo poslušali. Začelo se je, ko je šel Fjodor na stranišče in je mimogrede snel kavboju klobuk. Kavboj je planil s stola in se obesil Fjodoru na hrbet. Fjodor ga je stresel s sebe in položil klobuk na prazno mizo na drugi strani prehoda. Kavbojev prijatelj je zagrabil stol, ga dvignil nad glavo in ga spustil na Fjodorjev hrbet. Ivan je pograbil steklenico in skušal z njo udariti kavboja, a ga je zgrešil in jo razbil ob mizi. Tedaj smo vsi planili skupaj in se spremenili v prerivajočo gnečo, v kateri ni bilo mogoče narediti učinkovitega zamaha z roko, pač pa je bilo mogoče uporabiti nož. Uporabil ga je kavboj. Zaklal je Frančiška, ki je omahnil med naše noge in smo ga še nekaj časa brcali in hodili po njem, dokler niso kavboji zbežali. Tudi sam sem se napotil proti izhodu in le enkrat pogledal nazaj, potem sem odšel po temnih ulicah, skozi katere je pihal prašen veter, domov.

Nisem še odšel spat, ko je pozvonilo nad vrati. Pogledal sem skozi linico in videl v njej Filipovo rdečo brado. Odprl sem, čeprav se ga nisem posebno razveselil, ker sem vedel, da je prišel jest. »Imaš kaj v hladilniku?« je vprašal še preden je prišel v notranjost. Pokazal sem mu, naj gre v kuhinjo in si vzame, kar hoče. »Še več,« je rekel nadalje, »rad bi tudi spal pri tebi.« »Tudi lahko.« sem odgovoril. »Imaš kaj tobaka?« je vprašal. »Imam,« sem odgovoril in mu pokazal škatlo. »In pijače?« »Bolj malo, samo umetni rum.« »Dobro bo,« je rekel. Vzel je steklenico, škatlo in zavitek s hrano in šel v mojo sobo. Tam je vse razpostavil po postelji, ki sem mu jo pokazal. Slek je hlače in suknjič in ostal v srajci in spodnjih hlačah, ki so bile med nogami rumene od svinjarije in srajca polna potnih svaljkov. Z nožem je rezal slanino in zraven grizel čebulo, kruh pa je drobil vsepovsod in kožo od slanine je spustil za posteljo. Začel me je premagovati spanec, Filipova prisotnost pa me je utrujala in povzročala v meni napetost. »Filip, jaz grem spat, ti pa kakor veš,« sem rekel in slekel dnevna oblačila. Oblekel sem svežo pižamo in se spravil v posteljo. Najprej sem se moral siliti, da sem držal zaprte oči, potem pa me je utrujenost premagala in mi vzela zavest. Ko sem čez nekaj časa odprl oči, je bila v sobi poltema, luči niso gorele, rahlo svetlobo so dajale le oddaljene cestne svetilke. Ne da bi pogledal na uro, sem vedel, da je že zelo pozno, da je noč na

sredini, v svojem najpopolnejšem stanju. S pogledom sem skušal razločiti spečega Filipa na sosednji postelji, ki pa se mi je zazdela prazna. Približal sem si sliko in nenadoma zagledal Filipov obraz tik ob mojem, s široko odprtimi očmi, ki so zrle naravnost v moje. Nisem se premaknil, ker sem bil čisto otrpel, pač pa sem spravil iz sebe nekaj glasu: »Kaj počneš?« Filip je imel usta od ušesa do ušesa. Izza hrbta je potegnil nož, s katerim je prej rezal slanino. Še vedno sem bil otrpel. »Kaj boš spet jedel?« sem rekel. »Ja,« je odgovoril, »jedel bom tvoja ušesa, tvoje prste, tvoje oči, tvojega klinca.« Z roko, v kateri je imel nož, je naredil hitrejšo kretnjo, ki me je spravila v gibanje. Skočil sem s postelje in se pritisnil ob steno. »Teta Roza!« me je prešinilo, kje je teta Roza, velika, velikanska, velikanka Roza? Filip je stopil z eno nogo na posteljo. Najprej sem se počutil zgubljenega, potem sem opazil, da se je stena za mano umaknila, da je v njej nastala nekakšna niša, v katero se lahko umaknem. Hodil sem ritenski, Filip pa ves čas za menoj z ostudnim nožem za slanino. »Obleci se, zate sem organiziral eno majhno sranje nocoj,« je nenadoma spregovoril. Podal mi je obleko in oblekel sem se brez ugovaranja. Šla sva iz stanovanja in Filip me je vodil skozi središče do bolj oddaljenih ulic starega mesta. »Tu si včasih stanoval!« sem rekel, ko sva se ustavila pred eno od starih, visokih hiš. »Še stanujem tu. Greva gor.« V majhni vdolbini ob vratih je imel spravljeno baterijo, ki jo je prižgal in nama z nio svetil pot po ozkih stopnicah do vrha hiše. Tam je bilo polno majhnih obokanih vrat, tako nizkih, da si se moral pripogniti, če si hotel noter, ne da bi se zadell z glavo v obok. Odprl je vrata, za katera sem se spominjal, da vodijo v njegovo stanovanje. Notranjost je bila razsvetljena s petrolejkami, v njihovem sijju pa se je svetilo mnogo obrazov, kot bi prišel v kladilnico opija. Med njimi je bila ena sama ženska, tista, ki je prodajala rože po gostilnah in je neprestano trzala z glavo. V zadnjem času je bila tudi noseča. Na nizki mizi sredi sobe je stala steklenica žganja, skozi katerega so petrolejke od vseh strani pošiljale oranžne žarke. »Njena bo, ko gremo vsi čez,« je rekel Filip, »začenjam.« Prijel je žensko za roko in šel z njo do nizkih vrat v zadnji steni, pravzaprav niso bila vrata, ampak pokrov, ki je bil naslonjen na meter in pol visoko odprtino v steni. Tja noter je odšel, mi pa smo sedeli v krogu po tleh ali na pručkah in kadili cigare in pipe ter si podajali steklenico močnega žganja. Filipa ni bilo nazaj pet minut, potem se je prikazal v temni odprtini, brada mu je stala postrani, v roki pa je stiskal svojega mokrega tiča. »Težko je, ko je tako ogabna, a vseeno gre,« je rekel in se počasi oblačil. Nekdo je kot senca hušknul v odprtino, še preden sem ga lahko videl v obraz. Tudi ta je prišel ven v petih minutah. Za njim je šinil v luknjo droben fantiček. Medtem sem skušal šteti ljudi v sobi, a ker so ves čas vstajali, odhajali na hodnik, se vračali, se menjali v odprtini, v kateri je bila ženska, nisem mogel utrditi nobenega števila. Potem, ko sem poka-dil že mnogo pip in naredil mnogo požirkov žganja, me je nekdo sunil pod rebra in ne da bi spraševal, sem vedel, da sem na vrsti. Ugasnil sem cigaro in odšel v odprtino, kot bi vkorakal v razkošno posteljo z baldahinom. Vsa svetloba, kolikor je je bilo v luknji, je prihajala iz sprednje sobe, zato sem žensko

komaj videl. Otipal sem si njeno glavo s sprijetimi mokrimi lasmi, njene rame in trebuh, šel sem s prsti preko nog, tako da sem si ustvaril sliko telesa, na katerega sem legel. Vse je bilo zelo mokro in se je lepilo na kožo in na obleko, bilo je spolzko in nekonkretno, cmokalo je in spuščalo od sebe zrak. Pri tem se sploh ni premikalo. »Fuksa, zgani se,« sem rekel med zobmi in odmaknil obraz od nje. Medtem so se mi oči privadile na temo in sem lahko videl, da ima oči na široko odprte, prav tako usta, ki pa ne dajejo od sebe nobene sape. Odmaknil sem se z vsem telesom in se otipal, da sem ves moker, ves spolzek, ves lepljiv, ves krvav. Iz sprednje sobe sem slišal glasove topotajočih nog, padanje stolov, prevračanje pručk in nazadnje tresk vrat. Ne da bi pogledal, sem vedel, da so vsi zbežali. Prijel sem žensko za nogo in zadenjsko zlezal iz luknje, tako da sem jo vlekel za seboj. Vlekel sem jo samo z eno roko, ker je bila majhna in kilava, z drugo pa sem pobral z mize steklenico žganja, ki ji je pripadalo. S komolcem sem odprl vrata in vlekel tovor čez hodnik do stranišča. Spet sem s komolcem odprl vrata in zvlekel žensko noter. Začasno sem postavil steklenico na prag vrat, da sem lahko z obema rokama posadil truplo na školjko. Naslonil sem jo na zid, tako da je sedela pokonci in ji postavil steklenico pred noge. Potem sem odšel. Zadnje, kar sem videl, so bile njene noge, ki so bingljale s školjke, vsaka na eni strani steklenice. Nekdo me je potrepil po hrbtu, a ko sem se obrnil, ni bilo za mano nikogar.

Ves dan je rahlo padal dež, zato je bila cesta mokra in moral sem paziti pri zaviranju in v ostrejših ovinkih, da me ni zaneslo. V avtu je bilo udobno toplo in iz radia so prihajali mehki zvoki lahke glasbe, ki so jih od časa do časa prekinili s poročili. Med zadnjimi vestmi so povedali, da je neznanec skočil z najvišje stolpnice v mestu, a to sem poslušal že z enim samim ušesom, kajti iz deževne sivine ob cesti se je izluščila postava dekleta z dvignjeno roko. Ker me je presenetila, sem prenašlo zavrl, tako da me je zanašalo prav do nje, me skoraj vrglo s ceste in bi jo skoraj zadel. Odprl sem ji vrata in sedla je zraven mene, v šelestečem mokrem dežnem plašču. »Ste dolgo čakali?« sem vprašal. »Pol ure. Močno me je že zeblo,« je odgovorila. Imela je od prehlada zamašen nos in je oddajala močan vonj, za katerega se nisem mogel odločiti, ali je prijeten ali zoprn. Najbolj je spominjal na znojenje. »Skoraj bi vas zadel z avtomobilom,« sem rekel. »Nič zato,« je odgovorila. »Kako nič zato? To pač ne bi bilo prijetno za vas.« »Pa tudi važno ne bi bilo.« »To je pa vaša stvar,« sem rekel. Začel sem jo opazovati od strani. Imela je dolge plave lase, zelo mehke, čeprav sem vedel, da so po barvani, so mi bili všeč. Iz profila je imela nekoliko kriv nos, pa je ni kazil. Ustnice so bile rahlo upognjene navzgor, kar ji je dajalo videz, da se neprestano smehlja. Njena koža je bila zelo bela, skoraj prozorna in ob ušesih pokrita z mehkimi, skoraj nevidnimi zlatimi dlačicami.

Takrat sem dokončno pozabil tisto, zaradi česar sem bil na poti s tem najetim avtomobilom in na kar od trenutka, ko sem zagledal dekle, nisem več mislil; sporočilo za nadškofa. Ustavil sem avto in obrnil tako hitro, da nisem vedel, ali je dekle to videlo ali ne. Vozil sem nazaj v mesto. »Bi bili za sliko na naslovnici

strani 'Strelovoda'?« sem vprašal. »Zakaj pa ne,« je odgovorila ženska. »Torej greva k meni domov.« Ustavil sem pred hišo, šel iz avta na drugo stran in ji odprl vrata. Ko je izstopila, sem videl, da je nekoliko večja od mene, hkrati se mi je vzbudil sum, da je pod plaščem naga. Šla sva gor. Stanovanje je bilo mračno, okna niso dajala skoraj nobene svetlobe, le sivo barvo in zvok dežja, ki so ga prepuščala. V večji sobi sem prižgal vse luči in reflektor in vzel v roke fotografski aparat. Rekel sem ji, naj sleče plašč in sezuje škornje. Obotavljala se je, jaz pa molčal; končno je rekla: »To je nerodno. Spodaj sem namreč naga. V avtomobilu, s katerim sem se peljala pred vami, sem pustila vso obleko.« »Nič zato,« sem odgovoril, »jaz imam nekaj za vas.« Šel sem v omaro iskat ženska oblačila, ki so se sčasoma nabirala v njej. Dal sem ji prozorno belo bluzo in črno usnjeno krilo, namesto perila pa rumene svetlikajoče se kopalne hlačke in modrček. Najprej je nekaj časa otipavala oblačila, potem si je počasi odpela pas plašča, nato zadrgo; pokazalo se je belo meso, vonj po znoju pa se je razširil. Položila je plašč čez naslonjalo stola, tako da se je pod njim takoj naredila luža, in vzela v roke modrček. Nekaj časa ga je otipavala med blazinicami prstov, potem si ga je nataknila na prsi, napela elastični trak in ga zapela na hrbtu. Prsi so ji stopile pokonci, ker je modrčku do njihove velikosti manjkala dobra številka. Potem je vtaknila noge v odprtine hlačk in jih potegnile nase, da so se kot vlite oprijele njenih bokov. Medtem sem že nekajkrat sprožil aparat. Ona je nadaljevala. Z bluzo v roki je nekaj časa hodila gor in dol po sobi, jaz pa sem jo lovil z objektivom in pritiskal sprožilec. Da bi bil aparat čim mirnejši, sem vsakič, preden sem sprožil, zadržal dih, kar me je upehalo in povzročilo, da sem se oznojil. Zato sem slekel suknjič in odpel ovrtnik srajce. Dekle je navlekla nase prozorno bluzo in jo počasi zapenjala. »Če nimate nič proti,« sem rekel in slekel srajco. Vzela je v roke krilo in si ga pritiskala ob trebuh, kot bi hotela primerjati dimenzije, preden ga obleče. Števec slik na aparatu je kazal že osemnajst posnetkov in ker sem jih delal po vseh kotih sobe in celo s stolov in s postelje, mi je bilo čedalje bolj vroče in vedno bolj mi je bilo srce, zato sem slekel hlače. Ona je začela vleči krilo nase in ker je bilo nekoč last neke manjše ženske, se je je oprijelo, kot bi jo obil s črno smolo. Slika je bila sedemindvajseta in ona je ponovno obuvala škornje. »Tu, stojte tu,« sem vzkliknil in jo postavil v temen okvir, med vrata moje zatemnjene sobe. »Roke nad glavo, prosim — na boke — primite se z eno roko za trebuh, z drugo pa za bok — sklenite roke na krilu spredaj — šestintrideset!« Približal sem se ji na korak in jo gledal v oči. Govoril sem besede, ki so imele pomen, vendar jih nisem slišal, dekle pa se je pred njimi pomikalo v temo druge sobe. Aparat sem odložil in šel s prsti za telesom, ki se je umikalo v temo. Nisem se zavedal smeri, v katero sem šel, sledil sem le trdni snovi, ki je bila pred menoj. Na določenem kraju sva se predstavila v vodoravnost, tesno oprijeta drug drugega, sprijemajoč se vedno bolj v mehek, a trden užitek. Tedaj pa so se na ulici prižgale luči, ki doslej niso gorele, niti prej nisem nikdar opazil, da bi bile tako močne. Niso povsem razsvetlile sobe, a temo so razredčile in naredile stvari vidne. Hotel sem videti oči

v telesu pod seboj, ampak oči, ki sem jih zagledal, niso bile tiste, ki sem jih pričakoval; bile so bolj motne, tičale so v porumeneli gubasti koži. »Teta Roza!« sem zakričal z glasom, ki sem ga sproti dušil in zbiral iz grla. »Teta Roza. Ti!« Zvalil sem se z nje moker in masten, kot bi zlezal iz posode z oljem. Občepel sem ob postelji. »Glej, da nikomur ne poveš! Da nikomur ne poveš!« Odvrnil sem obraz od nje proti oknu, tam pa zagledal nekega človeka, ki je z balkona podil golobe.

Rozin pogreb je bil tak kot vsak drug pogreb in predvsem tak, kot je vsak sorodniški pogreb. Vlekli smo se po pokopaliških stezicah kot črna kača, jaz edini nisem imel temne obleke, ker je sploh nikoli nisem imel, zato pa sem imel ogromen črn dežnik. Najprej je imela govor neka bivša kolegica iz službe, ki je predavala o vestnosti in nesebičnem značaju, ki ga je posedovala pokojnica, potem je duhovnik pel litanije in nekaj govoril, skoraj, kot da ne bi premikal ustnic. Ves čas nas je pral dež in prav dež je povzročil, da pogreb vsaj zame, le ni bil tak kot vsi drugi. Spral je namreč z nas vso črno barvo in obstali smo pred grobom pisani kot družba pristaniških kurb ali pustnih veseljakov, dežniki pa so večinoma postali prozorni. Seveda ni nihče pokazal znamenja, da je opazil nenadno razliko, vse glave so bile ponižno sklonjene, nekaj oči je pretakalo solze, ki so z njih odnašale barvo, tako da so vsi gledali prozorno in motno, kot bi bili zelo pijani. Ko je bil obred končan, smo se trudili čimprej zapustiti pokopališče, zato je bila v avtobusu precejšnja gneča in avtomobili so

napravili na cesti prometni voz. Sam sem šel peš in hodil toliko časa, da ni bilo nikjer več sledu o dežju, niti o kaki mokroti, le dežnik je ostal prozoren. Ko sem prišel domov, sta bila oče in mati že tam in sta mi izročila nek listek, s sporočilom, ki naj bi ga nesel v sosednjo stolpnico. Onadva, sta rekla, bosta medtem najbrž že odpotovala na vikend.

Odklenil sem vrata in stopil v stanovanje vedoč, da je popolnoma prazno. Šel sem skozi vse sobe, v katerih je bilo pohištvo nenavadno razredčeno, do svoje sobe in od tam na balkon, da bi videl, kakšen je postal oblak. Nahajal sem se v tretjem nadstropju, oblak pa je bil šele nekje pri osmem. Pač pa je tisti kos, ki se je odtrgal od glavne gmote, plaval mnogo niže nad ulico in se vrtel okrog samega sebe, vedno bolj ploščat in širši. Pod njim je zračni vrtinec premetaval cestno umazanijo, ki se je čedalje hitreje nabirala in je vsebovala že lepo število crknjenih, ožganih golobov. Čutil sem pritajeno bojazan za svojega prijatelja, goloba z očali, ki ga najbrž čaka podobna usoda in ta žalost se je presenetljivo večala in me pahnila v sentimentalno razpoloženje ter mi vdihnili misel, da gre vse proti koncu, da se končuje nekaj zanimivega, da se bo nekaj odtrgalo in odšlo, da me bo vse, česar sem bil poln, zapustilo. Da bi se odtrgal od teh misli, sem vzel v roke knjigo s slikami Rubber Nurse, legel z njo na posteljo in si z njenim glasom zapel uspavanko, medtem ko je gospod Ocvirk na drugem koncu mesta jedel mojega goloba z očali, s sporočilom, ki ga je prinesel na nožici, vred.

PROBLEMI

časopis za mišljenje in pesništvo

letnik VII, leto 1969

Poezija

Brvar Andrej: Popevke	533
Cundrič Valentin: Apatrid	175
Grafenauer Niko: Risbe	515
Jerman Vladimir: Pesmi	198
Kava denikotin	203
Jesih Milan: Pesmi ki	725
Kocbek Matjaž: Ciklus o Satanu	553
Medved Andrej: Po poti vrnitve po poti bega	179
Murovec Marjan: Na robu	201
Polanšek Valentin: Tri pesmi	185
Povše Janez: Iskanje prvega rojstva	720
Slana Miroslav: Tri polovice	194
Babičina »svetinjska«	195
Svetina Ivo: Julija maja	551
Vegri Saša: Konstelacije II	515
Zagoričnik Franci: Pesem zemlja zrak	187
Izid	188
Les tourbillons	192

Proza

Dolenc Mate: Oblak smrti	733
Gajšek Vladimir: Razodetje	137
Hofman Branko: Ideali	163
Hudnik Marko: Izhodišče: Dizzy	703
Potočnik Lojze: Kandrij	723
Rožanc Marjan: Rojevanje	538
Rupel Dimitrij: Muholjubje	152
Pohodite panje	677
Šeligo Rudi: Ali naj te z listjem posujem	708
Švabić Marko: Kvinta kvarta	685
Zagoričnik Franci: Concerto grosso	728
Zidar Pavle: Sončna tihota	207
Njeni prostori	210
Tri sestre	212
Germán	705

Dramatika

Gradišnik Branko: Oto in homunkulus	558
Jovanović Dušan: Znamke, nakar še Emilija	518

Literarna teorija

Derrida Jacques: Semiologija in gramatologija	502
Donat Branimir: Za prakseologijo kritike	394
Inkret Andrej: Janko Kersnik in začetki slovenske leposlovne proze	427
Kermauner Taras: Tradicionalna megastruktura slovenske poezije	338, 405
Kristeva Julia: Današnja lingvistika in semiologija v ZSSR	493
Macherey Pierre: Za teorijo literarne produkcije	384
Medved Andrej: Ideološki princip v literarni teoriji kot znanosti	301
Medved Andrej: D. T. Esej o »slikani plastiki« Dušana Tršarja	477
Pirjevec Dušan: Ivan Cankar in literatura	312
Rožanc Marjan: Travma Tarasa Kermaunerja	369
Rupel Dimitrij: Idealist brez idealov	464
Vigorelli Giancarlo: Manzoni in tišina ljubezni	374

Filozofija

Bibliografija	299
Despot Branko: Filozofija, možnost in dejanskost	664
Gadamer Hans Georg: Moč uma	293
Hegel G. W. F.: Čas	667
Heidegger Martin: § 82. Razmejitev eksistencialno-ontološke sovisnosti časovnosti, tubiti in svetnega časa od Heglovega dojetja med časom in duhom	671
Hribar Tine: Čas in usoda	262
Čas kot delovni čas	604
Kolibaš Darko: Bog in človek v procesu sveta	252
Tel quel	297
Urbančič Ivo: Pajkova praktična filozofija	217
Ontološki pomen potrebe v Marxovi prevratni metafiziki	579
Žižek Slavoj: Spraševanje gotovosti II	277
Spraševanje gotovosti III	654

Sociologija

Hribar Spomenka: Vrednote mladih	113
Jerovšek Janez: Teoretske osnove strukture vpliva v občini	2
Kerševan Marko: Slovenski gimnazijci in tradicionalna religioznost	93
Klinar Peter: Federacija kot družbena skupnost	17
Mlinar Zdravko: Izobraževanje in usklajevanje konfliktnih interesov v socialistični družbi	25
Možina Stane: Kreativnost vodilnih delavcev in stališča do sprememb, ki vodijo k učinkovitosti pri delu	58
Vindišar Pavel: Družbeni standard, politika, mnenja	35
Zupan France: Masovna kultura — strip	63

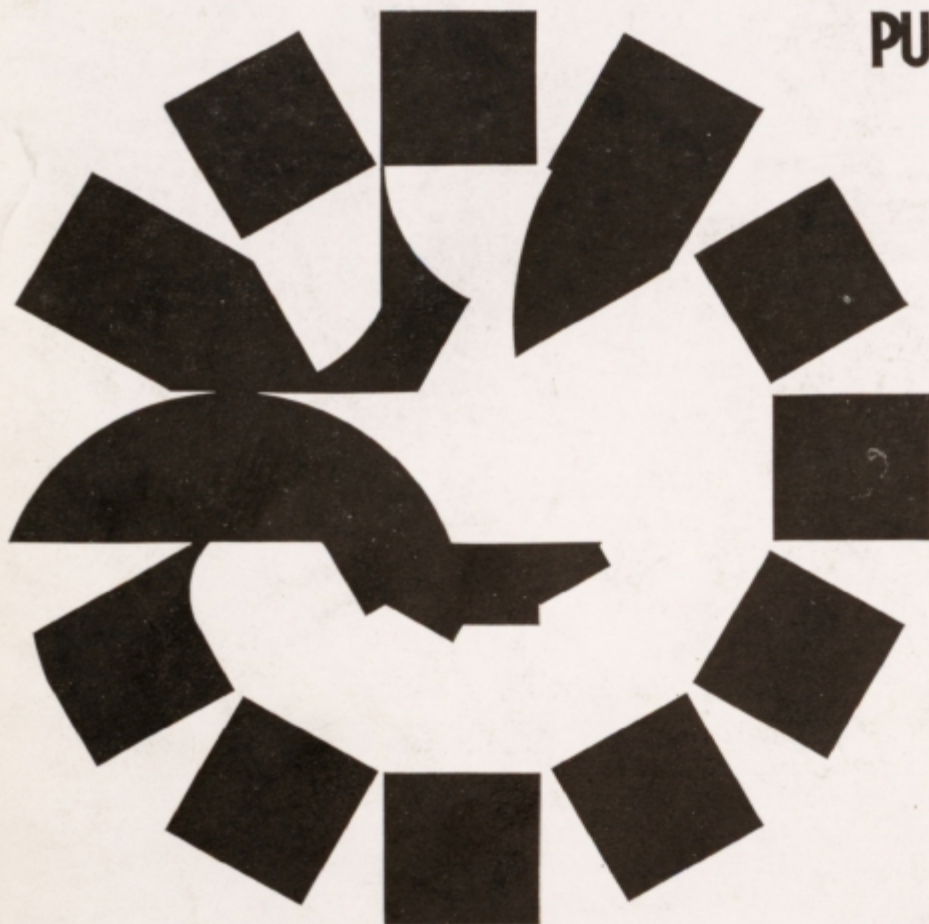
Likovni prispevki, strip

Pogačnik Marko: Tinza	692
Sedej Maksim ml.: Ideja o dobrem in zlu	256
Polet na Luno	257
Kongres	258
Portret dr. Dušana Pirjevca	259
Leninovo obzorje I	260
Leninovo obzorje II	261
Tršar Dušan: Odmev V	483
Peščena ura	484
Zatišje II	485
Prehod II	486

Atentant pri Borovickih vratih	št. 76, str. 7
Bergant Evgen: Kaj pa menadžerji?	št. 80, str. 27
Blažič Viki: Slovenska knjiga v slovenski politiki	št. 76, str. 10
Imaginarna založba	št. 78—79, str. 5
Brejc Tomaž: Komentar k zagrebški razstavi	št. 75, str. 32
Opombi k prvi razstavi v Ateljeju 69	št. 77, str. 26
Težave in upi umetnosti računalnikov	št. 80, str. 15
Použivanje slike	št. 81—82, str. 15
Brilli Anton: Osebnost in razvoj sodobne družbe	št. 78—79, str. 16
En masse, prosperiteta sodobne družbe	št. 80, str. 6
Brun Miha: Nekaj o oblikovalcu Sreču Draganu	št. 83—84, str. 29
Dedijer Vladimir: Židovsko vprašanje	št. 75, str. 4
Razgovor s sinom Markom	št. 76, str. 4
Kiss of Death	št. 77, str. 2
Dekleva Jože: Smučarski fenomen	št. 77, str. 32
Dolinar Darko: Univerza na razpotju	št. 76, str. 14
Dolinar Dušan: Strah pred belim suknjičem	št. 75, str. 17
Nič več zlati lesk	št. 76, str. 8
Politični denar	št. 78—79, str. 2
Janusov lik informacij	št. 80, str. 4
Forstnerič France: Razdrobljenost in omejenost informacij	št. 77, str. 4
Reintegracija slovenske kulture?	št. 83—84, str. 10
Geister Iztok: Vrtičkarstvo	št. 81—82, str. 21
Avša in nevarnost	št. 83—84, str. 30
Gliha Slavko: Kmetov apel socializmu	št. 81—82, str. 3
Grafenauer Niko: Svet sovraštva	št. 75, str. 29
»Estetska« poezija	št. 76, str. 27
Na sledi biti	št. 77, str. 23
Inkret Andrej: Kako se utemeljujemo	št. 75, str. 38
Prof. dr. Vladimir Kralj	št. 76, str. 20
Zgodovina — igra	št. 77, str. 21
Kri je voda	št. 81—82, str. 17
Kako živi Agata Schwarzkobler	št. 80, str. 19
Jovanović Dušan: Kriza občinstva, ansambla, vodstva, gledališča	št. 75, str. 36
Štirje elementi krize sodobnega gledališča	št. 76, str. 29
Kermauner Taras: Maska prenovljenega socialnega humanizma	št. 75, str. 25
Radikalizacija človeškega smisla	št. 76, str. 22
Literarna kritika in njena kriza	št. 77, str. 19
Poezija in branje	št. 78—79, str. 25
Trpljenje kot ideologija in trpljenje kot eksistenca	št. 80, str. 10
Prodržavni in antislovenski feljton	št. 81—82, str. 10
Sprehodi po slovenskem knjižnem časopisju	št. 81—82, str. 15
V navzkrižjih antipluralizma	št. 83—84, str. 15
Kesić Ante: Kaj so izrazili študentje z gesli na zidovih Sorbone, Nanterre, Odeona itd. v letu 1968	št. 83—84, str. 1
Kreft Ivan: Cena življenja	št. 76, str. 8
Razbita znanost	št. 78—79, str. 19
Genetika danes	št. 81—82, str. 5
Križnik Franc: Katoliški dialog v Sloveniji	št. 77, str. 17
Kure Janez: Nerazvitost — novo vprašanje v vrsti nerešenih	št. 81—82, str. 1
Lakota Božidar: Za ustvarjalno orientacijo politične kulture — za kulturno politiko	št. 83—84, str. 6
Lehrman Niko: Kamena doba komercialne politike	št. 75, str. 19
Alpski turistični center Bovec	št. 77, str. 7
Lokar Aleš: Naš dialog s svetom	št. 76, str. 26
Nekaj misli o dialogu med znanostjo in kulturo	št. 81—82, str. 8
Luks Benjamin, Pogačnik Marko: Juno	št. 78—79, str. 30
Kaj Romeo in Julija delata z broško	št. 80, str. 21
Mao Ce Tung: Zoper liberalizem	št. 75, str. 12
Marusic Zluko: 10 minut z MTT	št. 81—82, str. 22
Sojuz I II III	št. 83—84, str. 31
Medved Andrej: Das Umgreifende Karla Jaspersa (1883—1969)	št. 76, str. 17

Reinterpretacija (Pirjevčevih) Hlapcev	št. 78—79, str. 21
Radikalizirano vprašanje o bistvu (novodobne planetarne) tehnike	št. 83—84, str. 17
Razlikovanje med starim in novim	št. 83—84, str. 24
Močnik Rastko: Vizija zgodovine in moda	št. 75, str. 41
Telo	št. 76, str. 32
Mrak Ivan: Radikalizacija človeškega smisla — Da — Toda?	št. 78—79, str. 13
Trpljenje kot eksistenca — da, trpljenje kot ideologija — ne!	št. 83—84, str. 19
Ošlak Vinko: Ob Vidmarjevem Napoleonu	št. 78—79, str. 15
Tipizacija ljudi, postavljanje spomenikov itd.	št. 81—82, str. 12
Petan Zarko: Prepovedane parole	št. 76, str. 35
Topografska satira	št. 78—79, str. 32
Pintar Milan: Ob dvanajstih naj bo svet urejen!	št. 75, str. 21
Mišljenje in ideologija	št. 77, str. 10
Pirjevec Dušan: Slovenci danes	št. 75, str. 23
Slovenske ideologije	št. 77, str. 13
Pisanski Tomo: O množicah in novejši matematiki	št. 77, str. 12
Pismo Vladimiru Dedijeru	št. 75, str. 11
Pivec Franci: Beograjski, zagrebški ali ljubljanski študentski avantgardizem?	št. 80, str. 1
Pogačnik Marko, Luks Benjamin: Juno	št. 78—79, str. 30
Kaj Romeo in Julija delata z broško	št. 80, str. 21
Požarnik Hubert: Psihologija in politika	št. 83—84, str. 8
Rizman Rudi: Študentski protest	št. 75, str. 2
IX. kongres Zveze komunistov Jugoslavije	št. 76, str. 2
Intelektualci v politiki	št. 77, str. 1
Vprašanje ob funkciji marksizma v politiki	št. 78—79, str. 1
Za nov odnos med politiko in komunikacijskimi sredstvi	št. 83—84, str. 5
Rotar Braco: Britanska skulptura šole St. Martin's	št. 77, str. 30
Dviženje in moderna umetnost v Sovjetski zvezi	št. 78—79, str. 26
Razstava v Postojni	št. 78—79, str. 28
Rožanc Marjan: Košarka in hokej »družbeno problematična«	št. 75, str. 42
Duša moštva	št. 76, str. 33
Revolucija in Usoda	št. 78—79, str. 12
Kriza ideologije in ne poezije	št. 78—79, str. 19
Revolucija kot nezaveden spor s samim seboj	št. 83—84, str. 22
Ali je smrt — smrt?	št. 83—84, str. 28
Rupel Dimitrij: Zažigalna vrstica	št. 75, str. 13
Proletkult (Vprašanja za novo kulturo)	št. 76, str. 16
Tradicija	št. 77, str. 15
Marksizem v umetnosti	št. 78—79, str. 9
Beleške za družbeno kritiko	št. 80, str. 7
Revolucija brez tovarišice usode	št. 81—82, str. 7
Politika in kultura	št. 83—84, str. 14
Sedej Ivan: Naivci	št. 75, str. 34
Plagiat?	št. 75, str. 35
Angažma na pločniku	št. 76, str. 24
Pesnik, novinar, slikar, grafik in kipar Mario L. Vilhar	št. 76, str. 25
Likovna recenzija ali borzno poročilo	št. 77, str. 25
Simčič Samo: Veda o dramski igri	št. 81—82, str. 17
Gledališče je kreacija socialnih miljejev	št. 83—84, str. 25
Sitar Sandi: Klik klak roman	št. 80, str. 14
Seligo Rudi: Za grupe in jasne meje	št. 81—82, str. 13
Stegu Primož: Kaj je z organizacijo našega zdravstva?	št. 76, str. 1
T. U.: Klasični humanizem in kibernetika	št. 80, str. 9
Vodopivec Peter: Prispevek k razpravi o študentskem ne-gibanju na ljubljanski univerzi	št. 80, str. 3
XIV. seminarju »Univerza danes« na rob	št. 83—84, str. 12
Vtisi z razstave »Atelje 69«	št. 77, str. 28
Wolf Tatjana: »Grupa 69«	št. 80, str. 17
Zvezno financiranje znanosti in Slovenija	št. 78—79, str. 4
Žagar Primož: Kovinski obraz, videz ali resnica?	št. 80, str. 24
Revolucionar izganja Mesijo	št. 81—82, str. 24
Ali je v veri garancija?	št. 83—84, str. 34
Želimir Žilnik: Tri vprašanja in trije odgovori Želimira Žilnika	št. 81—82, str. 19
Zigon Fedor: Sokreacija — uvod v »novo« področje dela	št. 75, str. 15
Težave propagande	št. 77, str. 8

PU

Siti in lačni Slovenci

brošura, ki so jo napisali slovenski publicisti o nekaterih zaostalih krajih Slovenije, bo izšla kot posebna publikacija DIALOGOV

Sodelujejo:

skupina kmetov, članov SZDL iz Slovenskih goric, dalje Mirko Čepič, Janez Kure, Marjan Rožanc, Igo Tratnik, Dimitrij Rupel, Drago Jančar, Taras Kermauner, Bruno Hartman, Slavko Jug, Janez Rotar, Juro Kislinger, Matevž Hace, Mavricij Zgonik, Herman Vogel, Tone Stojko, Tone Partljič, Slavko Gliha, France Forstnerič. Številne dokumentarne fotografije so posneli Tone Stojko, Dragiša Modrinjak, Danilo Škofič in drugi.